Anadolu Selçukileri gününde tarih bitikleri

I

ANADOLU SELÇUKÎ DEVLETİ TARİHİ

İBNİ BİBİ'nin

Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden

Türkçeye çeviren
M. Nuri Gencosman

Notlar ilâve eden
F. N. Uzluk

ANKARA
Uzluk Basımevi
1941

Bu kitab, aşağıda ad ve sanları yazılı ülkü arkadaşlarının; maddî ve manevî yardımlarıla, Anadolunun yüzlerce yıldanberi unutulmuş ve bir bucağa atılmış olan ölmez bilgi anıdlarını ışığa ve ortaya çıkarmak umuduyla basılmıştır, bundan sonra diğerleri de basılacaktır.

Emin Molu	Avukat
Feridun Nafiz Uzluk	Doktor
İsmail Hadımlıoğlu	Temyiz mahk. baş müd. u. Mu.
Nuri Gencosman	Divanı Muhasebat Mürakıbı
Nuri Kutulmuş	G. T. Enst. Riyaziye Muallimi
Sedad Çumralı	Ankara Asliye Ceza Hâkimi
Tahir Mıhçı	Konyada Avukat

TÜRK DİLİNİ, ÖZ YURDUNDA BENLİĞİNE KAVUŞDURAN İLK BÜYÜK MÜCAHİD KARAMAN OĞLU MEHMED BEYİN YÜCE HATIRASINA ARMAĞAN

Ön Söz

Orta çağ Türk dünyasının iki buçuk asra yakın bir devresini şerefli hatıralarıyla dolduran ve bugünkü millî birliğin temel taşını atan Anadolu Selçuk Devletinin tarihî çehresini, hakikata uygun bir vuzuhla gösterebilecek muntazam ve toplu bir eser henüz dilimizde yoktur.

Bizansta Hıristiyan Lâtin İmparatorluğunun teşekkülünden daha evvel büyük Selçuk İmparatorluğundan ayrılarak küçük Asyada kuvvetli bir devlet halinde beliren Anadolu Selçukilerinin medeniyet dünyasına en zengin bir kültür armağanı getirdiği şüphesizdir. Bugün elimizde kalan enkazı üzerinde muhteşem bir mazinin asîl çehresini, ince ve yüksek bir zevkin canlı izlerini temaşa ettiğimiz abideler, o feyizli çağların nefis yadigârlarıdır. Sanat ve kültür âlemine yeni bir ışık, medeniyet cihanına yeni bir revnak getiren bu muazzam devletin ilk taazzuv devresinden son inkişaf ve inhitat çağlarına kadar geçirdiği tarihî ve içtimaî safhaları, kuruluşunda ve yaşayışında müessir sebeplerle, zaaf ve inhitatını hazırlayan âmilleri nisbeten en sağlam ve kuvvetli vesikalar üzerinde tetebbü edebilmek için o zamanın tarihî mahsullerini bugünkü ilmî metodlara göre tetkik ve tasnif etmek bunların hakikî kıymetlerini ölçmek lâzımdır.

Anadolu Selçuk Devletinin yeni bir hânedan idaresi altında devamından başka bir şey olmayan Osmanlı İmparatorluğunun tarihi, [*] şark ve garp müellifleri tarafından daha esaslı bir şekilde tetkik ve tedvin edilmiş, oldukça işlenmiş bir mevzudur. Halbuki, Selçuk tarihine ait vesikalar, hemen umumiyetle farsça yazılmış ve bunlardan bir çoklarının rivayetleri şüpheli bulunmuş olduğun-

[*] Bu tezi, tarihçilerimiz arasında ilk defa orta koyan Dr. Rıza Nur'dur.

dan bu devlet tarihinin tetkik ve tenvirine en çok elverişli olan bir eserin intihabıyla dilimize çevrilmesi bu günkü neslin istifadesi bakımından ilmî bir ihtiyaç halini almıştır.

Umumî tarih kadrosu içinde yazılmış olan bahislerle Türk tarihlerinde, Anadolu Selçukileri hakkında verilen perakende malûmat, yukarıda bahsettiğimiz gibi kısmen mevsukiyetleri şüpheli farsça mehazlerden alınmış rivayetlere dayanmakta ve bu günkü genç neslin millî tarihini tanımak hususundaki iştiyakını tatmin edememektedir.

İşte Millî kütüphanemizin bu aşikâr boşluğunu doldurmak, gençliğin asîl ihtiyaçlarına cevap verebilmek için bilhassa garp ilim âleminin takdir ve alâkasını üzerinde toplamış olan müverrih (İBNİ BİBİ) nin (Selçuknâme) sinden vaktile hulâsa edilerek 1902 senesinde Hollandalı müsteşrik (Houtsma) tarafıddan „ Layde „ şehrinde farsça bastırılan (Tevarihi âli Selçuk) adlı eseri, bu günkü üslup ve ifade tarzına göre ve hemen aynen dilimize çevirdik. Houtsma'nın elimizdeki eserinin farsça metni orta çapta 337 sayfadır, buna fransızca bir de mukaddime ilâve edilmiştir. Orijinal nushasının Ayasofya kütüphanesinde buluuduğu malûm olan İbni Bininin asıl Selçuknâmesindeki uzun tasvir ve beyanat, tarihi vakalar çerçevesi haricinde ve sırf edebî bakımdan bir kıymeti haiz olacağından, Houtsmanın aşağıda aynen tercümesini bulacağınız mukaddimesinde de bilhassa tebarüz ettirdiği vechile isimsiz bir müellife ait olan ve tercümesi size takdim edilen bu eser, aslından — mühim hiç bir şey ihmal edilmeyerek — vücuda getirilmiştir. Yazması Pariste (Bibliyotek nasyonal) da bulunmaktadır.

Filhakika zamanının üslup modası icabı olarak tarihî vakıaların izah ve hikâyesi arasında okuyucuya bir faydsı olmayan ve temamiyle edebî mahiyette bulunan munzam süslerin kaldırılmasıyla hakiki hüviyeti meydana çıkan bu (Hulâsa) metninin matlup istifadeyi temamiyle temin edeceği, bu suretle okurları (İbni Bibi) nin muazzam eserinin mütaleasından müstagni kılacağı şüphesizdir. Zaten metnin baş tarafında hulâsa müellifi, bu noktaya bil-

hassa işaret etmektedir. Müellif, lûzumsuz tasvir ve tavsifleri bir tarafa bırakarak eserin „öz„ kısmını almıştır ki şu hareket, mütalea bakımından büyük bir tasarruf endişesinden mülhem bulunmuştur. Bununla beraber eserde yine uzunca bazı tasvirlerin yer bulması bunların yedi asır evvelki zevk ölçüsüne göre değil hatta bu gün bile pek latif ve bâkir sayılabilecek his ve hayallerle dolu birer üslup şah eseri olmasından ileri gelmiştir.

*

Houtsmanın mukaddimesinde bahsedilen ve ikinci Murad Devrinde yazıldığı eserin metninde görülen bazı kayıtlardan anlaşılan türkçe tercümenin, ikinci Murad devri alimlerinden yazıcı zade Ali efendiye aid bulunduğu artık bu gün tamamile anlaşılmış bir hakikatdır. *]

Bu günkü nesil için okunup anlaşılması farsça metni kadar çetin bulunan bu nushada ancak birinci Alâeddin keykubat devrinin bir kısmına kadar olan vakalar tercüme edilmiş, ve Avrupada bulunan bu tercüme noksan bir yazmanın basımı olduğundan eksik kalmıştır. bu noksan eser Houtsmanın tahmin ettiği gibi (İbnibibi) Selçuknâmesinin bir kısmının aynen tercümesi de olmasa gerektir. (Hûlâsa) da mevcut bazı malûmatın bu tercümede eksik bulunması bu husustaki şüpemizi kuvvetlendiriyor.

[* Havtsmanın 1902 de bastığı ve müellifini tanımadığı için Anonim bir tarih diye söylediği Türkçe Selçuknâmenin müellifi Yazıcı zade Ali efendidir.

Yazıcı zadenin bu kitabı, Necip Asım bey tarafından Bahriye matbaasında basılmağa başlamış, ilk formasından sonra devam olunamayarak eksik kalmıştır.

Tarihi Âli Selçukun İstanbulda beş yazması olup bnnlardan ikisi tam ve diğerleri noksandır.

Topkapı sarayı Revan köşkündeki 1391/300 ve 1392/301 numaralar tamdır.

I Revan köşkü No. 1391/300. 455 sahife, 14×34. 17 satır, yazı nesih, kabı, siyah, kendinden küçük şemseli, tamir görmüş, tam, 951 de kopya edilmiş.

II Revan köşkü No. 1392/301. 288 sahife. 18,5×27. 23 satır, yazı, nesih, kabı, açık zeytuni, kendinden küçük şemseli yıpranmış, güveli tam.

Topkapı sarayındaki diğer 2 ve Yıldız Sarayından Üniversiteye gelen 1 yazma eksiktir. Fazla tafsilât için bk. H. Adnan Erzi, yeni Türk, Teşrinsani 1939, S. 479-482. *F. N. Uzluk.*

Şimdi İbnibibinin eserini ve dolayısiyle bu eserin çok titiz bir itina ile meydana getirilmiş olan hulâsasını (Cihanküşa), (Vessaf), (Mevahibi ilâhiye), ve buna mümasil Selçuk tarihleriyle tezkerelerinden ayıran yegane bariz vasıf, İbnibibinin muasır tarihçilere yaraşan ilmî bir metod ve hususî bir karaktere sahip bir müellif olmasında aramakla beraber şu sebepleride göz önünde bulundurmak icab eder :

1 — İbinibibi, tarihini yazdığı devirlerin bir kısmını bizzat yaşamış; Selçuk İmparatorları sarayında mühim bir mevki sahibi olması dolayısiyle tarihî hadiseleri görüş ve kavrayış bakımından en müsaid bir vaziyette bulunmuştur.

2 — Zemanına tekatdüm eden devirlerin tarihî şahsiyetlerine, tarihî mahsüllerine en yakın bir mazinin mesafesinden bakmıştır. Bu itibarla eserinin anadolu selçuk tarihinin en zengin ve en doğru malumatını ihtiva ettiğine kaniiz. Daha sonraki tarihçiler ya İbnibibiyi, yahut sıhhati daha az itimada layık başka eserleri mehaz olarak almışlardır.

Eserin ilim alemindeki hakikî mevkiini bu suretle tayin etdikten sonra tercümesinde tatbik edilen üsule geçiyorum.

1 — Eserin metnindeki hal ve mevkie münasib (Kuran) ayetleriyle şiirlerin mümkün mertebe asla uygun ve sade Türkçe kelimelerle tercemesine çalısılmıştır.

2 — Mevzua münasebeti olmayan bir iki beyit ile aynı fikir ve manayı ifade eden bazı seci'lerin aynen tercümesinden - lüzumsuz tekerrürlere meydan verilmemek endişesiyle - vazgeçilmiştir.

3 — Tercemenin imkân nisbetinde metne sadık ve yeni üslup kaidelerine uygun bir şekilde ve sade bir lisanla yapılmasına çalışılmıştır.

Bu hususda sarf edilen dikkat ve itinanın mahza yeni neslin millî tarihini kolayca okuyup anlıyabilmesi bakımından ne derece mahalline masruf bulundugunu söylemek zaiddir.

*

Bu eserin terceme ve basılışındaki ikinci bir gaye de Oğuz boylarının Selçukilerle birlikte karış karış fethederek mukaddes

kanıyla suladığı ve her zaman en titiz bir ruhla hayatı bahasına müdafaa ve muhafazasını üzerine aldığı "ANADOLU„ denilen bu kutlu ülkeyi bu günkü Türk çocuklarına tanıtmakdır.

O anadoluki daha tarihin ölçemediği asırlardan beri sinesinde daima Türk hükümranlığının şanlı sancağı dalgalanmış, geçirdiği bin bir inkilâp ve istilâ tehlikeleri arasında-Türk mevcudiyeti bir an bile zeval bulmamıştır. Kahraman dedelerimizin bu ezelî ve ebedî yurdunun - altında ve üstünde - saklı olup bu güne kadar el sürülmemiş bulunan zengin kıymet ve hazinelerini meydana çıkarmak maziyi hale, hali atiye bağlayan millî ruhun yaratıcı tezahürlerini hadiseler ve eserler üzerinde gösterebilmek kutsî bir gayemizdir. Bu gaye etrafında toplananlar, yalnız İbnibibi tercemesini yayın alanına sunmakla vazifelerinin bitmediğine kanidirler. Bu kutsal mefkûreden ilhâm alanlar yurtlarının manevî kıymet ve servetlerini yurt çocuklarının istifadesine arzetmek için yorulmaz bir azim ve imanla çalışacaklardır.

*

Şu noktayıda bilhassa arzetmek isterimki, bu kitabın farscadan öz dilimize çevrilmesi zannedildiği kadar basit bir iş değildir. İşin birde teknik cephesi vardır ki eserin mütalaası, bu cihet hakkındada azamî itina ile hareket edildiğini gösterecektir. Eseri kuru bir (vakayiname) kopyasi hâlinden kurtarmak, tarihî ve coğrafî isimlerle bazı vakaların anlaşılmasını kolaylaştırmak için kitabelerden, sikkelerden mevlevî menbalarının verdiği malûmattan da istifade edilmiştir.

Şark ve garp kültüründeki derin vukuf ve tetebbularıyle millî kütüphanemize kıymetli eserler armağan eden aziz arkadaşım FERİDUN NAFİZ UZLUK'un zengin kütüphanesinde bulunan mevlevî ulema ve şuarasiyle tarihçilerine aid ve halen pek çok ehemiyeti haiz bulunan matbu ve el yazması eserlerden elde edilen mütemmim malûmatın da kitabın tercemesinde işe yaradığını hassaten arzetmek isterim.

Kitabın terceme, tabı ve temsili hususunda maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen Uzluk Basım evi sahibi genç Alim F. N. Uzluk'a bu vesile ile burada derin teşekkürlerimi sunmayı bir kadir şinaslık borcu bilirim.

Ankara, 12 - 5 - 1941 ***M. Nuri Gencosman***

Müsteşrik Houtsma'nın mukaddimesi

Türk istilâsından sonraki "Küçük Asya tarihi„ şüphe yokki şark tarihinin, en az tanınmış kısımlarından biridir. Orta çağda, Selçukilerle onların komşuları olan Hıristiyan devletler arasında ceryan eden pek çok ve samimî münasebetlere rağmen Selçukî tarihi henüz tatmin edici bir tarzda yazılmamıştır. Şark dillerine vakıf olmadan bu hususta tetkikat yapmak istiyenler, ancak Deguignes nin Hünlerin umumî tarihi adlı yegâne eserine müracaat edeceklerdir. Bununla beraber Arap, Fars ve Türk dilleriyle yazılmış olan umumî tarihleri okuya bilenler daha müsait şartlarla karşılaşmazlar, şüphe yokki: Bu tarihî vesikalarda (Deguignes) nin bilmediği bir çok tafsilâtı öğreneceklerdir, fakat bu eserler, hemen münhasıran Selçukilerle onların komşuları olan müslüman prensler arasındaki münasebetleri ihtiva etmektedir.

Tarih tetkikçileri, ancak sultanların şahsî tesirleri altında yazılmış olan bu hususî tarihlerde pek az şeyler bulabileceklerdir; çünki: bu eserlerin müellifleri Selçukilere ait bilgılerini - sadece bir müverrih müstesna olmak üzere - Eyubilerle diğer hanedanların herhangi bir münasebetle yazılmış vekayinâmelerinden ve zamanlarındaki (Şecere) lerden iktibas etmişlerdir. Bu müellifler şüphesizki küçük Asyanın mevziî kroniklerini ihtiva eden eserleriyle yarım ada içinde yaşayan ve memleket tarihinin esaslarına nüfuz edebilen birer müellif değildiler.

Bu tarihcilerin yokluğuna hayret edilmemelidir. Selçuk imparatorluğu müslümanlığın merkezinden uzak bir yerde kurulmuş, sağlam bir halde yerleşmezden önce, büyük çetinlikleri yenmiştir. Bu devletin kurucuları ümmî adamlardı, hulâsa bu memlekette

bizim tarihimizin on üçüncü asrından evvel ilim ve sanatın inkişafı için pek az müsaid olan şartlar hüküm sürüyordu. XIII cü asırda vaziyet tamamîyle değişti. Latin imparatorluğunun kuruluşu Selçuk devletinin en şerefli devrine raslamaktadır. Keykâvus ve Keykubad gibi münevver sultanların idaresi altında müslüman ve hıristiyan ordularının sebep olduğu tahripler nihayet bulmuş, memleketin servetlerini herkesin menfaatine işleten şark ve garp tacirlerinin ziyaretleri bunu takip etmişti. Dahilde sulh yerleşmiş, yollar iyice tanzim edilmiş, her yerde kervan saraylar inşa edilmişdi, güzel sanatlar, bahusus mimarî her nevi teşviki görüyordu. Alimler, münevverler sultanın yanında en iyi bir kabule mazhar oluyorlardı. Bu devirde Selçukiler ilk defa en büyük tarihçilerini, kasidecilerini bulmuşlardır. Tarihlerini öğrenmek için küçük Asyanın Moğol istilâsıyla tahribinden sonra da harp ve kargaşalıklar arasında gaip olan eserlerin birer kopyasını elde etmek hususuna ehemmiyet veriyorlardı.

Umumî tarih müellifleri arasında yalnız birisi Selçuk tarihine ait eserinden, muasır müellîflere yaraşan salâhiyette olduğu ve zamanının prenslerinden birinin yanında vazifedar bulunduğu ve isminin de İBNİ BİBİ olduğu anlaşılmaktadır. Bu malûmatı Müneccim başı ismiyle tanınan Türk alimi müellife borçluyuz; bu âlim, Avrupa müelliflerince meçhul bulunan ve şark müellifleri tarafından çok az tanınan İbnibibi'nin eserinin bir kopyasını bulduğundan bahsetmektedir. İşte bizim aradığımız bu eserin hiç haberimiz olmadan çoktanberi elimizin altında bulundurduğumuz kopya olduğu anlaşıldı. Kolleksiyonumuzun 3 cü cildinde neşretmiş olduğum isimsiz Türk kroniki de İbni bibi vakayinamesinin bir tercümesinden başka bir şey değildir. Bu keşfi, biz maalesef ölmüş bulunan fransız alimi ve yaşıyan şark dilleri mektebi muallimi M. Schefere borçluyuz. Mumaileyhin 1889 da Stokholm da toplanan oriyantalistler kongresi münasebetile (Emir Nasirüddin Yahya tarafından telif edilen Selçuknâmenin hulâsasından bazı fasıllar) başlığı altında neşrettiği metin ve tercümeler arasına sıkıştırdığı bazı mutalalarla verdiği malûmattan M. Şeferin

bizzat İbnibibi Selçuknamesinin farsça bir hülâsasına malik olduğunu anlamış ve müellifin hakiki ismini öğrenmiş oluyoruz. İbnibibiye ait malûmatı bu muhtıralardan iktibas etmekle beraber tab ettirdiğimiz farsça hulâsanın 196 ve müteakip sayfaları metin lerinde yazılı tafsilâttan da öğreniyoruz.

Emir Nasırüddin Yahyanın "Bibi Müneccime„ lakabını taşıyan annesi Nişaburda Şafii cemaat reisi müneccim Kemaleddin semnaninin kızı ve Mehmed ibni Yahyanın kız torunudur. o en meşhur müneccimler gibi keşifler yapıyor, falları daima isabet ediyor; mukadderatın hükümlerinden haber veriyordu.

Emir Kemalüddin Kâmyar o sırada Ahlatı işgal etmiş bulunan Celalüddin Harzemşah ın nezdine bir vazife ile gönderildiği zaman yaptığı nücum hesaplarından dolayı bu sultanın itimad ve taktirini kazanmış bulunan (müneccim Bibi) yi tanımış, avdetinde gördüğü bu hayrete lâyık vakayı bir münasebetle sultan Alâeddin Keykubadı evvele hikâye etmişti. Celalüddin Harzemşah Moğollar tarafından takip olunarak Diyarbekir civarında ölü bulunduğu sırada (Bibi müneccime) kocası ile Şama sığınmıştı. Keykubat bunların Şama gittiklerini haber alınca Suriye hükümdarı Melikül Eşref Musaya bir ilçi yollamış Bibinin Anadoluya gönderilmesini istemiş, (Melik Eşref) de Bibi müneccime ile kocasını hususî ikram ve iltifatlarla Sultanın yanına göndermiştir.

Keykubadın orduları Harputa geldikleri sırada Bibi müneccime falan gün ve saatte bir ulak tarafından yeni bir zafer müjdesinin getirileceğini haber vermiştir. Sultan bu günü tesbit etdirdi ve tam önce haber verilmiş olan gün ve saatte gelmiş olan bir ulağın Suriye ordularının mağlup edilerek Harput kalesine iltica ya mecbur bıraktıklarını ve Sultan ordularının onları muhasara altına aldıklarını müjdeledi.

Şu vak'a Bibi müneccimenin bu ilimdeki mahareti hakkında Sultan Keykubada yüksek bir kanaat vermiş, ve Sultan ona tam bir itimat beslemiştir.

Sultan saray memurlarından birisi ile Bibiyi çağırarak: mukadderatın tecellileri Bibi hatunun keşiflerine uygun geldi ve

bana tam bir itimat verdi. Benden ne dilediğini arzetesin dedi. Bibi Hatun kocası Mecdüddin Mehmet tercemanının ferman kâtipliği vazifesine tayinini rica etti. Bu dileği derhal kabuledildi. O andan itibaren Mecdüddin harp ve sulh zamanlarında Sultanın ayrılmaz kulları arasına girdi

Mecdüddinin ailesi (Kûri Sürh) seyyidelerinden ve „Cürcan„ nın tanınmış eşrafından idi. Kıymet ve liyakati Keykubat zamanında tamamiyle takdir edilmiş, mühim mevkilere sahip olmuş Harzemilerin maiyetinde ve Alâeddini Nevmüslümanın hizmetinde Bağdadda, Şamda memuriyetlerde bulunmuş, aynı zamanda Moğol hükümdarları ordusuna sefaret vazifssiyle gönderilmişti. Mecdüddin terceman 670 = 1272 yılının şaban ayında ölmüştür.

İbni Bibinin ailesine ait bu tafsilât bize müellifin yaşadığı devri ve Selçuk sultanları yanında işgal ettiği mevkii öğretmektedir. Bununla beraber mumaileyhin eserini telhis eden müellifin şehadetiyle de teyid edildiğine göre İbni Bibi' 681 = 1282 tarihinde sultanlık makamına geçen Mesudu sani devrinde muhtemel olarak saray dairesinde bir hizmete tayin edilmiş ve (Maliki divanı tuğra) unvanile vazife ifa etmiş olmrsından da bu noktayı istidlâl edebiliriz.

Kroniklerde bahsedilen ve küçük Asyada Sultan İzzüddinin ölümüyle 679 = 1277 tarihinde İkinci Mesudun cülüsuna ait bulunan son vakayiin mutaleası; hulâsasının bu tarihten daha sonra telif edildiğini göstermektedir. Bununla beraber başka bir bahiste (farsça metnin 283 üncü sayfasında) Sahip Fahreddinin o zaman henüz yaşamakta ve hatıralarını yazmakta olduğu beyan edildiğine ve bu vezirin Mr. Huart tarafından neşredilen (Küçük Asyanın arapça kitabeleri) eserinin 87 inci sayfasında müşarünileyhin Konyada bulunan kabir taşındaki kitabede Şavval 684 = 1285 te vefat ettiği yazılı bulunmasına göre eserin, telifî tarihini 681—684 yılları arasında tesbit edebiliriz,

İşte İbni Bibi hakkında (hulâsa) müellifinin bize ögrettiği bütün malûmat bundan ibarettir. Zira asıl nusha elde edilememiş ve ihtimal ki bir kopyasıda mevcut değildir. *]

*] Mufassal nusha Ayasofya kütübhanesinde No. 2985 de mevcuddur. Uzluk.

Hulâsa müellifine gelince: Biz onun ne ismini nede yaşadığı devri biliyoruz. Bunun eseri henüz pek nadir elde edilen bir kitaptır. Çünkü onun yalnız Mr. Şeferde bir kopyası olup bu da halen Pariste millî kütüphanede bulunmaktadır. Bu kopyada müellifin ne başlangıçta nede sonda adı yazılı olmadığı gibi memleket ve devrini tayin edebilmek için de hiç bir karine bize yardım etmemektedir.

İbni Bibinin eserine hiç bir şey ilâve etmediği anlaşılıyor. Başlangıçta İbni Bibinin evsafını ve eserinin yüksek kıymetini öğdükten sonra hemen hulâsanın tahririne başlıyor. Çünkü bazı dostları orijinal eserın çok büyük hacimde olmasından dolayı zevkle okunamadığndan şikâyet ediyorlar; sonra eserin nihayetine kısa bir hatime ilâve etmiş görünüyor. Fakat el yazısı kopyanın son yaprağı fazlaca zedelenmiştir. Ancak okunabilen iki üç kelimeden başka bir şey anlaşılmamaktadır. Şimdi gerek bu farsça hulâsanın, gerekse bu eserden ziyade orijinal metne yaklaşan ve farsça bir eserden türkçeye yapılmış olan tercemenin yardımiyle İbni Bibinin eseri hakkında bir fikir edinmek icabediyor.

Ben, Gotha dukalığının kütüphanesinde 31 inci numarada kayıtlı ve Pertsch tarafından kopya edilmiş olan elyazısı nushadan bahsetmek isteyorum. Gohta da dukalık kütüphanesinin farsça elyazıları adlı kitabın S. 54 te kayıtlı olup başı ve nihayeti eksik bulunan bu cilt 84 sahifeden ibarettir. Bunun M. Perç in dikkat nazarından kaçmış olan son 9 yaprağı esere ait değildir. Bu yapraklar daha evvelki sayfaların devamıdır. Bunlarda osmanlı tarihini alâkadar eden resmî parçalar okunmaktadır.

Bu elyazısı nushanın mütebaki kısımları, İkinci Kılıç Arslanın hükümdarlığı devrinden başlayarak Alâeddin Keykubadın „Bizim tabımızın 127 ve müteakip sayfalarında nakledilen„ muharebe seferlerinin hikâyesiyle nihayet bulan bir küçük Asya Selçuk tarihini ihtiva etmektedir. Bu eser sadece basit bir İbni Bibi tarihi değildir, çünki Kılıç Arslana aid tafsilât bunda yoktur, fakat bu isimsiz nüsha, zikredilen tafsilât istisna edilirse İBNİ BİBİ'yi kopya etmeğe uğraşmış bir intihalcinin eseridir. O intihalci ki: bazan İbnibibiyi metninden kopya ederek bazan ifrat derecede hulâsa yaparak eseri benimsemiş aynı zamanda bütün fasılları hiç bir

motif endişesine tabi olmadan ihmal etmiştir. Metinden kopya edilen ve ekseriya fena intihap edilmış olan parçaların farsça hulâsa ve Türkçe tercüme nushalarıyla mukayesesi bize, İbni Bibinin eseri hakkında sıhhate yakın bir fikir vermektedir. Bu bir belâgat numunesi, Acem zevkine göre bir üslup modeli idi. Müellif eserini, arap edebiyatının cidden dikkate değer parçalerından yaptığı iktibaslarla doldurarak malûmatını ortaya koyuyor. Bu arapça şiirleri, ihtimal ki farsçası-arapçasından daha kuvvetli olan Türk mütercimi, ekseriya ihmal ile onların yerine kendi öz karihasından şiirler ikame etmişse de tercümesinin diğer kısımları kâfi derecede metne sadıktır.

Farsça hulâsa müellifine gelince: O bütün gayretini büyük bir basiretle esastan hiç bir şey ihmal etmemeye hasretmiştir. Muharririmizin üslubundaki meziyet benim tasvir ettiğim bahse girmez, çünkü bu cihet bizim ve aynı zamanda acemlerin görüşlerimizdeki ayrılık dolayısile evvelâ bu bapta mutalea yürütmek çok müşkül olacaktır. Bu son meseleye taalluk eden mutaleamızı anlamak isteyenler hulâsanın elyazısı nushasının ilk sayfasında yazılı ve İbni Bibinin eseserini Cuveynî, Vessaf ve diğer İran üslupçulàrının şaheserleriyle mukayese eden isimsiz bir münakkide ait uzun bir notu beyhude yere okumayacaklardır. *]

[*] Rum selçukileri tarihinden intihap ve hulasa edilmiş olan bu kitabın aslı, zamanın en faziletli ve fesahatli muharrirlerinden din ve milletin nasiri İbnibibi şöhretiyle anılan zate aittir, bu yüksek kıymetli eser her türlü hadisi şerifler ve arapça şiirlerle doludur. Merhum müellifin belâgat ve kitabet fenninde büyük iktidarı vardır, kitabın telifi tarihine kadar fars lisanı ile bu eser ayarında hiç bir kitap tasnif edilmedi.

Kendi asrında büyük âlim (Ataicüveyni) nin (Tarihi Cihanküşa) adlı eseri de vardır. Hakikatte bu iki kitap, tarih fenninde yazılmış olan kitaplar arasında yegâne eserlerdir. Fakat bunlardan sonra Cüveyniye zeylolarak Vassaf tarafından kendi ismine izafe ile yazılan meşhur Vessaf tarihi gelir. Yine kendi devrinde (Muinüddin - ül-muhtesibülyezdi) (Mevahibülilâhiyye Filâsaril muzafferiye) kitabını tasnif etti. Her nekadar şeref ilk başlayanındır; kaidesine göre İbni Bibinin Selçuknamesi ve Cüveyninin kitabı Cihanküşası tarih fenninde tek eserlerden isede son söylediğimiz Tarihi vassaf ve (Tarihi Âsari Muzafferi) nin meziyetleri de inşa ve belâğat bakımından evelkilerinden aşağı değildir.

Fakat bu tenkid umumî bir tarzda kitabımızın tarihi kıymetini tayin edebilmek için bizi yakından alâkadar etmektedir.

Evvelâ söyleyelim ki: İbnibibinin telifi sadece bir üslup modeli değildir. Bu, hükümdarlara tahsis edilmiş bir „âdap„ kitabıdır. Buna bir „Hükümdarlar aynasi„ da denilebilir. Eğer müellifin nakletmiş olduğumuz mukaddimesinden, okuduğumuz sözlere bakılırsa, ihtimal ki eserini, Selçuk sultanı İkinci Mesuda, ecdadından misaller göstermek, sultanların fena nasihatlara itimat etmemeleri ve ehemmiyetli devlet ve âmme işlerini tecrübesiz gençlere bırakmamaları lüzumunu tavsiye maksadiyle ona ithaf etmiştir.

Kitabın mukaddimesinde, Kılıç Arslanın ağzından ölürken naklettiği hakimane nasihatleri kitabın sonunda bir kerre daha Mesudun babası İzzeddine, ölüm döşeğinde bulunduğu sırada tekrar ettiriyor. O bu eserde diğer bir çok müllifîerin misalini takip ederek tarihin faydalı olabilmesi için hayatın muhtelif vaziyetleri karşısında ne yolda hareket etmek lâzım geldiğini bize öğretmektedir. Aynı zamanda uzun tasvirler, sultan saraylarının lüzumundan fazla merak verici merasimi, sefirlerin kabulü, Keykubadın yahut vezir Şemseddini İsfihaninin günlük hayatlarına ait tafsilât bu gayeye hizmet etmektedir. Bunlar genç şehzadelerin kendilerini taklide mecbur gördükleri modellerdir. Bu kitapların başlıca en büyük hatası muharrirlerinin bizde de olduğu gibi tarihî vakaları temsilde kendi şehzade talebeleri için hoş görünecek bir tarz ihtiyar etmekte tereddüt etmemeleridir. Şu ciheti de hatırlatmak lâzımdır ki: İbni Bibi geçmiş sultanları öğmekle beraber onların başka menbalardan çıkarılmış olan malûmata uygun gelmeyen fena hareketlerini mazur gösterecek sebepler aramaktadır. Burada buna dair misaller vermek bahsi uzatacaktır. Fakat bu bitaraflığın çok kere mevcut olmadığını işaret etmekle iktifa edeceğiz. Bütün bu hallere rağmen İbni Bibinin kitabı büyük bir tarihî kıymet taşımakta ve XIII üncü asır Türk dünyasının alâka ile okunmaya değer bir ahlâk ve adetler tablosunu arzetmektedir.

Şimdi burada şöyle bir mutalea yürütüle bilir: bu hükümler, kitabın muhtelif kısmı için tamamiyle aynı mahiyette değildir,

eserde geçmiş vakayii ihtiva eden ilk fasıllarla müellifin ailesinin Küçük Asyaya ayak bastıktan sonraki vakaları hikâye eden mütebaki kısımlar arasında bir tefrik yapmak lâzımdır.

İbni Bibi hakikî olarak denilebilir ki bir hatırat muharriridir. O, bize bizzat gördükleriyle ailesinden işittiği rivayetleri hikâye ediyor. Yegâne misalini bu eserde gördüğümüz veçhile pek nadir hallerde otoritelerden bahsetmiştir. Çünkü, ne kendisinin ve nede ailesinin bizzat görmemiş oldukları gecmiş bir zamandan bahsettiği vakitlerde geçen vakayiin hatıraları aynı derecede sıhhate malik degildir. M. Şeferin de çok güzel işaret ettiği gibi ilk bahislerin en ziyade menkibevî bir kıymet arzetmesi bu sebepten ileri gelmektedir. Ona esas olmaya yarayan başlıca mevsuk parça, Sultan Gıyaseddin Keyhusrevin (Şeyh Mecdüddin İshakı) Konyaya çağıran manzumesidir. O bundan fazla hiç bir yazılı vesikaya malik değildir. Ve galiba böyle bir vesika da mevcut olamazdı. Bu suretle müellifin neden doleyı bize ilk Selçuk Sultanlarının tarihini hikâye etmemiş olduğu izah edile bilmekle beraber Türk istilâsına ait hiç bir şey söylememsi de mazur görülebilir. Henüz bu mevzuun efsane ile karıştığı XIII üncü asırda İbnibibi, bize diğer şark müelliflerinin pek az iştirak etmekte oldukları haklı bir anlayışın misalini veriyor, „Seyit Battal„ da olduğu gibi dinleyicilerin kaba saba masallar nakleden avam hikâyecilerini taklidden çekiniyor. Müverrih „Elcenabi„ eserinin Danişment tarihine tahsis ettiği (Hezarfen) den kopya edilen faslında bu derece mahir davranamamıştır.

Verilen bu izahattan sonra tab'ı tarzı üzerinde pek az kelime ilâve edebildiğim İbnibibi hulâsasını koleksiyonlarım arasında intihap edişime hak vermek beyhude olacaktır. Eserin büyük bir kısmınna yazılıp „P„ hulâsanın el yazmasından istifade edebildim. Çünkü neşriyatımın III üncü cildinin mukaddimesinde zikretmiş olduğum Türkçe hulâsada ilk kısmı mahfuz kalan bazı pasajlar müstesna olmak üzere „160„ ıncı sayfadan itibaren Türkçe metin ve „Gotha„ nın nushası eksiktir. Hulâsa: okuyucularıma okunaklı bir el yazması takdimine muvaffak olabilmişsem

bu muvaffakiyetimi bendeki elyazmasını istinsah eden kopyacıya medyunum.

Şimdi bu kısa mukaddimeyi M. Blochet'nın, kataloğunun 127 inci sayfasındaki el yazmasının tavsifine bazı tafsilât ilâvesile bitireceğim. Bununla okurlarımız yukarıd zikredilen, M. Şeferin muhtırasına ilâve edilen el yazmasının fotografla çekilmiş sayfasını mukayese edebilirler.

1536 numarada kayıtlı Acemce el yazması güzel bir cilttir. Ağır surette zedelenen son yaprağı müstesna olmak üzere iyi muhafaza edilmiştir. Diğer bazı yaprakların kâğıdında görülen ufak delikler, yaprakların satır başlarındaki bazı harf eksiklikleri ve sondan bir iki yaprağı kesilmiş olması okuyanlara ehemmiyetli bir müşkilât arzetmemektedir. 32 inci sayfanın kenerında — Metin mukabele edilmiştir — tarzında bir not, ve öteye beriye ilâve edildiği görülen metin sayfalarına ait haşiyeler de bu kabildendir. İlk yapraklarda metinden bazı kelimelerin Acemce izahını ihtiva eden bir kaç haşiye notlarınıda —bize yeni bir şey öğretmediği için almadım— birinci yapraktaki uzun bir notu yukarıda kayt etmiştim.

El yazması nushada hiç bir tarih yoktur. Fakat „eski yazılar bilgisi„ delâletiyle bunun oldukça eski bir yazı olduğu anlaşılıyor. Belkide 15 inci asra aittir. Metin sıhhatlidir. Fakat bir çok kelimelerin okunuşu, unutulan, yahut fena konulan tenkit ve tefrik işaretleri dolayisile şüpheli görünüyor. Bana öyle geliyor ki yukarıda bahsi geçen „P„ el yazması nushasında bana lüzumlu görünen notları metnin altına ilâve etmekle vazifemi bitirmiş oluyorum. Kitap metninin altında muterize içinde tabedilen bazı parçaları da ilâve ettim.

Gerek bu eserin tarihi için ihtiyacım olan el yazmalarını benim tasarrufum altına koyan Paris millî kütüphanesi Müdürlüğüne ve gerekse bazı müphem pasajların manasından beni tenvir etmek suretiyle hayırhahlık gösteren M. Goeje ve Horn'a derin minnattarlığımı arzetmeyi güzel bir vazife bilirim.

*] Utrecht, Eylûl 1902. *M. Th. Houtsma.*

*] Müsteşrik Mr. Houtsmanın mukaddimedeki bazı mutalealarına iştirak etmediğimiz halde eserin bütünlüğünü muhafaza etmek için aynen tercümede mahzur görmedik. *M. N. G.*

İbnibibi'yi hulâsa eden müellifin mukaddimesi

Tanrıya şükürden ve peygamberiyle evladına sayısız düadan sonra bu kitabı okuyanlara gizli kalmamalıdırki: zamanının en bilgin adamı devirlerin az yetiştirrdiği, tuğra divanının maliki (İbnibibi) lakabıyla tanınan Muhammed oğlu Yahyanın, eşi ve benzeri bulunmayan ve hiç bir sanat sahibine nasib olmayan hususî bir üslupla yazmış olduğu kitabın, hacminin buyüklüğünden herkes şikayetçi idi; cemaat bu kitabın mutalaa ve istifadesinden mahrum kalıyordu. Ben iktidarımın eksikliğiyle beraber bu işi üzerime aldım; kitabın maksad ve gayesini uzun sözlere ve tavsiflere girişmeden ammenin istifadesine elverişli bir hale koydum. Tâki, bu büyük hacimli nüshayı elde etmeden herkes kolaylıkla okumak imkânını bulsun ve faydası umum halka erişebilsin

İbnibibinin mukaddimesinde söylediği gibi İsrail oğlu (Kutulmuş) un oğlu Süleymanın Saltanıtı ile onun emîr (Mengucek), Emîr (Artuk) Emîr (Danişmend) gibi büyük emîrlerinin ahvali tahkik edilmemişdir o devrin tarihî es.rleri tam bir müşkilât içirdedir. Nakil ve hikâye edenlerin zaman itibariyle sözlerinin doğruluğundaki ihtilaf sebebiyle esere büyük sultan Alaüddin Keykubadın bababsı Sultan Gıyasüddin Keyhusrev zamanından başlanmıştır.

Sultan İzzeddin Kılıç Arslanın, Gıyaseddin Keyhusrevi Veliahd seçmesi.

Sultan Kılıç Arslanın hastalığı ve ihtiyarlığı dolayısıyle hayata gözlerini kapayacağı günler yaklaşmışdı. 11 kardeşi arasında daima babasına yoldaşlık etmesi dolayısıyla hususî bir sevgiye mazhar olan küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrevi bir gün Kılıç Arslan yanına çağırdı ona şu sözleri söyledi ;

Ey oğul! Bilki ben bu fani dünyadan göçüyorum hayatın son menzilinin yolunu tutmak üzereyim.

Sen hamdolsun saltanat bağının yeni yetişmiş meyvesi ve tanrının lutuf ve kerem bahçesinin çiçeğisin. Tahtıma senden daha elverişli kimseyi ve taçıma senden daha lâyık olanını göremiyorum ; seni kardeşlerinin arasından bundan dolayı seçtim. Şahlık vasıflarını ancak sende buldum. Tanrı emaneti olan bu halkın bışına seni geçiriyorum mülk ve canlarını sana ısmarlıyorum; dedikden sonra :

Kurandan şu mânâdeki ayetleri okudu "Ey oğlum Tanrıya ortak koşma çünki allaha ortak isnad etmek en büyük zulümdür„ "ey oğlum namaz kıl, doğrulukla emret, eğrilikten koru! sana bir musîbet geldiği vakit sabret çünki bu en önemli bir işdir; Halka karşı yüzünü ekşitme, yer yüzünde gururla yürüme çünki allah mağrur insanları sevmez„

Ey oğul "Allah, adaletele, iyilikle, yakınlarına yardımla emreder ve eğrilikten, kötülükten, isyan ve tecavüzden nehyeder, bunları anlayıp bilmeniz için nasihat verir.„

Sebatsız dünya hiç kimsiye kalmadı. Onun gülüşü bulutun ağlayışı gibi süreksiz, onun ağlayışı şimşeğin gülüşü gibi devamsızdır, bir saat gülersen bir sene ağlarsın eğer sana bir kötülük erişirse bu, dünyanın âdeti icabıdır.

Bu güzel öğütleri verdikten sonra bütün saltanat erkânının ileri gelenlerinin sarayda toplanmasını emretdi ve meclisde hazır olanlara şöyle söyledi :

Benim ikbalimin güneşi zeval derecesine erişti ve gerçek sözdürki mülk sahipsiz ve şehir şehriyarsız olamaz. Biri göçer, öteki yerine geçer, cihan kethudasız olamaz. Keyhusrevin oğlu "Menuçehr„ kendisinde bütün şahane vasıfları toplamıştı. Bu meydanın atı, kardeşlerini ve başka diyar padişahlarını geride bırakmalıdır. Ben veliahdliği Gıyaseddine verdim ve devlet kapısını ona açtım kendi saltanatımda onun hükmünü vilayet ve ahali

üzerinde yürüteceğim; onu tahtımın ve mührümün varisi kıldım ve kendimi aradan çıkardım.

Size lâzım olan ona biat etmek ve onun ardından yürümekte sert bir kaya gibi sebat göstermektedir.

Devletin ileri gelenleri ağlayıp sızladıktan ve uzun bir sükût-dan sonra sultanın emirlerine boyun eğmeyi lüzumlu gördüler ve dedilerki: sultan Gıyaseddin bizim kahramanımızdır. Gizli ve aşikâr her şeyi onun huzurunda ve gıyabında beraber tutarız, onun devletinin muhalifleri ile kılıç ve mızrak ile, hiddet ve şiddetle döğüşürüz. İmânı olan kimseler için bu sözden dönmek yoktur.

İşte Kılıç Arslanla bu yolda sözleşerek her hangi bir anlaşmamazlık halinde bu muhalifeti kaldırmak ve muvafakat bayrağını dikmek ve Gıyaseddine yardımcı olmak vaidleriyle saltanat mevkline geçirdiler.

Etraftaki ileri gelenler tahtın sağına ve soluna oturdular, sayısız altın ve gümüş paralar saçtılar.

Beylere, memleket büyüklerine kıymetli hilatlar, hediyeler gönderildi, bu suretle herkesin sevinci arttı; 10 gün - içki müstesna olmak üzere - her türlü güzel eğlenceler tertib ettiler.

Gıyaseddin artık yüzünü memleketin, şehirlerin imarına çevirdi, yurdun her köşesine haberler ulaştırıldı. Bu işler "588 h„ yılında oldu 1192 M.

Gıyaseddin Keyhüsrev kardeşlerinin Melik Rükneddin etrafında toplanarak onu mücadeleye teşvik etmeleri.

Gıyaseddinin, padişahlığının haberi kardeşlerinin kulağına erişdiği zaman bunların her birinde ayrı ayrı kıskançlık duyguları baş gösterdi. Her nekadar bunların her biri memleketin bir tarafını tutmuş ve bir parçasını idareleri altına almışlardı ;

Tokata bütün mülhakatı ile birlikte (Rükneddin Süleyman şah), Niksar ve havalisine (Nasırüddin Berk Yaruk şah), Ablistana (Mugisüddin Tugrul şah) Kayseriyeye (Nureddin Sultan şah) Sivas ve aksaraya (Kutbeddin Melik şah) Malatyeya (Muizüddin Kayser şah) Konya Ereğlisine (Sencer şah) Niğdeye (Arslan şah) Amasyaya (Nizameddin Ergun şah), Ankaraya (Muhiddin Mesud şah) Burguluya (Gıyaseddin Keyhusrev) mutasarıf idiler; O memleketlerin gelirlerinden az veya çok hiç bir şey babalarının saltanat divanına ait değildi. Her sene bir kerre babalarının ziyaretine gelirler ve tekrar yerlerine dönerlerdi. *]

Gyaseddinin Padişahlığa intihap edilmesi üzerine hepsi birden mülk ve saltanat kavgasiyle harekete geçerek büyük kardeşleri Rükneddin Süleyman şahın hizmetinde toplandılar; Babalarının bu husustaki düşüncelerini temiz ve bol su varken fena tozlarla teyemmüm etmek ve saldıran bir kaplana karşı topal tilkiden yardım istemek kabilinden sayarak yanlış buldular, âr ve hicabı nereye bırakalım ? Bu atılmış pamuk gibi dağınık sözlere nasıl katlanalım dediler. Akıl ve zekâda ergin olan mekik Rükneddin kardeşlerine "Allah günlerini ebedileşdirsin âlemin padişahı olan kerem sahibi babamız ulu bir sultandır. her ne söyler ve buyurursa felek korku ile onun hükmüne boyun eğer, ve onun mübarek varlığı bizim hayatımızin sebebi olmuştur ; Onun buyurduk larına uymamak isyan ve hak yoldan ayrılmak olur„ dedi ve ilâve etti: Bâ hususki, bu yüzden onun çehresi kederlenmiştir. Onun kurduğu hükümleri kaldırmak ve bu sebeple halkın diline düşmek doğru bir hareket olmaktan uzaktır. Giyaseddin gerçi hepimizden küçüktür. fakat «biz onu ledün mektebinde talim ettik» "Kuran ayeti„ kavlince şahlık usul ve âdabını öğrenmiş ve bunu kuvveden file getirmiştir. "Allah dilediğini yardımiyle kuvvetlendirir.„ [ayet]

Kardeşleri bu öğütleri dinledikten sonra kafalarına yerleşen şahlık sevdasından vaz geçtiler, her biri kendi vilâyetlerinin ba-

*) Bu taksim 586 yılındadır. Bk. İbni Esir, c. 12, s. 20, Şehzadelerden 6 sının paraşı vardır. Galip, Takvim s. 9 - 14. Tevhid, Kataloğ s. 114 - 124. Uzluk

şına döndüler. Bu haller ceryan ettiği sırada sultan Kılıç Arslanın öldüğü haber alındı. Gıyaseddin babasının saltanat tahtına oturdu. *]

Sultan Rükneddin'in babasının ölüm haerini alması ve mülkü kardeşinin elinden ayırmak için uğraşması

Melik Rükneddin 588 senesinde babasının ölüm haberini alınca gönlü ayrılık ve matem ateşiyle yandı, bir müddet feryat ve fiğandan sonra maiyetinde bulunan bütün askeriyle kendi adamlarını yola çıkardı ve kendisi Tokattan yalnızca döndü. Aksaraya vardığı zaman sayısız asker arkrdan yetişerek hep birlikte Rükneddinin kumandası altında Konyaya geldiler. Konya halkı bu harekete mani olmaya çalıştı, her gün 60,000 okcu dört ay müdafaa ederek Rükneddinin askerile çarpıştı, nihayet halk, Rükneddine elçi göndererek sulh istediklerini bildirdiler.

Sultan Giyaseddin bütün çocukları, ailesi halkı ve adamlariyle birlikte selâmetle Konyayı terk edecek; Rükneddin şehre davet ve kendisine biat edilecekti. Bu şartları taşıyan bir muahedeyi halkın söz birliğiyle arz etdiler, bu teklifi Rükneddin kabul etmekle beraber şehir halkından bu işte ilgili bulunan iki kişinin Gıyaseddine gönderilmesini ve bu husustaki muahedeyi teyid için onun imzasiyle tevsik ettirilmesini emretti. Bu emir dairesinde hareket olundu. Sultan Gıyaseddin bu muahedeyi okudu, etrafındaki adamlarıyla askerleri teskin ettikten sonra mecburî bir halde Konyadan uzaklaşmaya karar verdi. "588 - 593„

Gıyaseddin Keyhüsrevin memleketten ayrıldıktan sonraki gurbet hayatı

593 senesinin bir akşam günü semanın mai kubbesinde yıldızlar, saçılmış taze çiçekler gibi belirmeye başlamıştı. Sultan Gıyaseddin ailesi halkı ve maiyetiyle Konyayı terk etti. Aksaray üzerinden İstanbul yolunu tuttu, Şehirden pek acele ve

*] Kılıç Arslan, Aksaray'ı oğlunun elinden kurtarmak için yapdığı savaşda hastalanarak ölmüş, Evasıtı şaban 588 — 29.8.1192. cenazesi sonra Konyaya getirilmişdir. EbülfedaC.3,S 82 Uzluk.

perişan bir halde ayrılırken oğulları İzzeddin keykâvüs ve Alâeddin Keykubat, babalarından ayrı düşmüşlerdi. Gıyaseddin bunlarla görüşmeden şehri terketmişti. Konyaya bağlı Lâdik köyüne geldikleri zaman köy halkı padişahı ve maiyetini pek fena karşıladılar, hakaret ettiler, hatta bazılarını yaraladılar, onları öldürmek istemişlerdi. Sultan bu halden şaşırdı ve Larende yolunu tuttu. kardeşine itap yollu acıklı bir mektup yazarak kendi soyundan olan bir insana karşı yapılan şu çirkin ihanetten şikâyette bnlundu.

İkinci günü sultan Rükneddin şehre gelip tahtına oturduğu sırada Gıyaseddinin mektubunu ulaştırdılar, her ne kadar hiddet ve gazaptan coştu isede zaman ve maslahat icabı kinini gizledi. Devletin düşmanlarına ve onların arkasından gidenlere karşı daima böyle davranmak gerektir diye bağırdî ve gizlice kendi adamlarından bazısına talimat vererek kardeşiyle maiyetindekilere hakaret eden kimler ise gelip müracaat ettikleri takdirde bu hareketin kendileri için yeni padişaha yaklaşmak ve onun teveccühünü kazanmak vesilesi olacağını ilân ettirdi, bu haberi duyan cahil köylüler biri biri arkasından koşarak sultanın huzurunda toplandılar, Kendi akıllarınca yaptıkları işin isabetine kanaat getirmişlerdi. Sultan her kola adamlar gönderdi ve iki şehzadeyi buldurdu huzuruna çağırarak her ikisini de tahtının üzerinde dizlerine oturttu ve okşayarak onlara dediki:

Burada kalmak veya babanızın yanına gitmekte serbestsiniz! şehzadeler babalariyle birlikte bulunmayı daha uygun gördüler ve birden bire gözlerinde yaşlar belirdi. O anda sultanın şefkat ve rikkat damarları galeyana gelmişti. Onlara nefis hılatlar, murassa kemerler ve işlerine yarayacak hediyeler vererek adamlariyle babalarının yanına gönderdi. Ayrıca Giyaseddinle maiyetine tecavüzde bulunan cahillerin yakalanarak şehrin burçlarında asılmak suretiyle canlarının bedenlerinden ayrılmasını ve Lâdige ateş verilmesini emretti.

Lâdiğin o zamandan beri yanmış olduğunu rivayet ederler. Rükneddin şu sözleride ilâve etti: Herkim Selçuk oğullarına hakaret ederse lâyık olduğu cezayı bu suretle görecektir.

Giyaseddin, oğulları gelinceye kadar beklemişti, şehzadeler babalarının yanına vardıkları zaman amcalarından gördükleri şefkatli muameleleri hikâye ettiler. Rükneddinin ulağı sultanın özür dilediğini söyledi. Gıyaseddin bu sözleri memnun bir halde dinledi, ulağı geri gönderdikten sonra Lifon "Leon" ın tekfur bulunduğu Ermenistan yoluna döndü.

Sultan Giyaseddinin Ermenistana varışı

Lifon'a sultanın geldiğini haber verdikleri zaman iyi suya susamış bir insan gibi onun hurmetle isiikbaline koştu, Gözü Gıyaseddinin otağına ilişince derhal atından inerek yaya bir halde sultana doğru yürüdü; pek tatlı bir dille izaz ve ikram etti.

Gıyaseddin Ermsnistanda bir ay oturdu, oradan Abilistan (Elbistan) tarafına yollandı. Kılıç Arslanın oğlu Melik Muğiseddin Tuğrulşah hizmet ve hörmette kardeşlik vazifesini tamamiyle yerine getirdi. Şehrin kadı ve imamlarını gizli bir yerde toplayarak onlara dediki :

Benki Tuğrulşahım. Babamın bana bağışlamış olduğu bütün Abilistan ve mülhakatı, efendim ve kardeşim sultan Gıyaseddin Keyhusrevindir! Tuğrulşah buna aid fermanı umum müvacihesinde sultanın emrine ve hizmetine koydu. Giyaseddin cevap verdi: Ey mecliste hazır olanlar şahid olunuzki ben bu ihsanı kabul ettim ve tekrar kendisine bağışladım.

Bir kaç gün sonra Malatyaya hareket etti, Sultanın geleceği Malatya meliki olan kardeşi (Muizzüddin Kayserşah) a haber verilince istikbal ve ziyafet tedarikiyle meşgul oldu, bütün maiyeti ve tabileriyle birlikte kardeşini karşıladı, onu uzaktan görünce, elini öpmeye koşdu; büyük kardeşleri Rükneddin şahın gadir ve zulmünden ve kendisinin memleketten uzaklaştırılarak saltanat ye tahtından ayrı düşmesinden duyduğu teessürleri anlattı, hep birlikte ve büyük hürmet tezahüaleri arasında şehre indiler. Muizzüddin, sarayında her türlü istirahat esbabını hazırlamış ve

kardeşinin hizmetine adamlar tahsis etmişti, her gün bir türlü eğlence tertibiyle hurmet ve itibar gösterdi.

Bir gün muhabbet esnasında sultan Gıyaseddinin önünde eğilerek iki dizinin üzerine oturdu ve arz etdiki: Benim hatırıma bir şey geliyor eğer izniniz olursa âciz kulunuz, sultan Meliki Adilin yanına gideyim ve siz sultanımız şimdilik bu uğursuz günler sona erinceye kadar Malatya ülkesiyle kanaat buyurursunuz. İlerde sultanın muradı üzre saltanat tahtına oturduğu zaman ben de tekrar bu yere dönerim.

Giyaseddin gülümsedi ve dediki: meliki Adil akîl bir padişahtır senin delâletinle benim bizzat gidip onunla meşveret etmekliğim daha uygun olur; görelim ne tavsiyede bulunacaktır. Sen kendi mülküne nezaret eder ve neticeyi beklersin. Bakalım zaman görünmeyen perdenin arkasından ne nakışlar gösterecektir.

Bu konuşmadan sonra Halep tarafına gitmeye karar verildi. Muizzüddin kendi harem dairesinden, ellibin dinar kıymetinde bir baş sargısı getirterek Gıyaseddinin hazinedarına teslim etti ve bundan başkada sayısız hediyeler hazırladı.

Sultan Gıyaseddinin Şama varışı

Şam Melikleri saltanat seması sabahının kendi memleketlerine doğduğunu haber alınca halkı istikbale gönderdiler, bütün asker ve ahali piyade bir halde sultanın elini öpmek şerefine nail olmak için koşuştular.

"Bahtiyar yurdumuza bir ayın doğuşu gibi doğdun„ sözleriyle başlayan arapça bir kaside okuyarak dedilerki: Sultanımız kendi evine ve yurduna geldi. Eğer zaman ve imkân el verse idi mübarek hatırınızdan her türlü üzüntüyü gidermek için mümkün olan her şeyi esirgemezdik, Tanrı nefsinizi rahatsız eden düşüncelerden sizi muhafaza buyursun, Mümminlerin başı olan

büyük (Ali)nin buyurduğu gibi «mihnetlerin sonu vardır akıllı insanlar o geçinceye kadar sabrederler.» "Kabus„ devletinin bayrağı dalgalandığı zaman şöyle demişdi:

Semada sayısız yıldızlar vardır,
Lâkin güneşle aydan başka hiç biri tutulmadı

Bu sözler kederli gönüllerin teskinine sebep olur.

Şamda kaldığı müddet içinde her gün meliklerden biri sultana teşrifatcılık yapar ve münasip hediyeler taktim ederdi.

Sultana ansızın (Amid) Diyarıbakıra gitmek fikri geldi. Melikler imkân nisbetinde hizmet ettiler ve bir kaç gün veda töreni ile sultanın beraberinde bulunanlara büyük teşrifat yapıldı

Hududa varıldığı zaman merhum Kılıç Arslanın kızlarının biriyle evlenmiş olan Sultanın eniştesi (Melik Salih), oğullarını bütün hadem ve haşemiyle karşı gönderdi. Sarayını mükemmel bir şekilde süslemek, güzel cariye ve köleler hazırlamak suretiyle tertibat aldıktan iki gün sonra maiyetiyle istikbale gitti, sultanın çadırını görür görmez hemen atından indi, hacipler önüne koştular ve tekrar atına bindirdiler. Biraz daha yaklaşınca yine inmek istedi sultan Gıyaseddin and vererek mani oldu. Emir Salih ancak atının üzerinde Sultanın elini öptü. Şehre yakın bir yere geldiklerinde Melik Salih atından indi, sultanın atının dizginlerini çekerek yanında yürüyordu. Saraya geldikleri zaman Melik Salihin oğulları halkın başına saçı saçtılar.

Tahta oturunca Salih bütün memleketinin ve kalelerinin anahtarlarını sultanın önüne koymuştu. Gıyaseddin, Salihin gösterdiği bu yüksek fedakârlığa hayret etti, sonsuz teşekkürler ve sitayişlerden sonra :

Minnetle kabul ettim, onları aldım ve tekrar iade ediyorum, allah seni bu ve bunun gibi nice varlıklarla mesud etsin dedi. O esnada sofralar kuruldu, kaldırıldı. Gıyaseddin harem dairesinde kız kardeşini görmek istedi. yanına gittiği zaman kız kardeşi gözlerini kardeşinin yüzüne dikmiş ve sonra ayağına kapanarak : Sana hürmet ve itaat eden bu hemşirenin her nesi varsa mübarek ayağınızın uğruna feda ediyorum; burada kal ve tanrının lutfunu bekle dedi.

Eğer işin icabı olarak bizden ayrılırsan (sana güç giden şey, hakkında hayırlıdır, Kuran) sözleriyle teselli verdi.

Kardeş ve bacı bu suretle bir müddet hasbihal ettikten sonra Gıyaseddin, kendisi için hususî surette hazırlanmış olan daireye çekildi. Yeşil tavuslar gibi cilveli cariyeler sultanın hizmetine koştular. Padişahın iltifatını kazanmak ümidiyle onu bir saat kadar zevk ve eğlence içinde mest ederek kederlerini dağıtmaya çalıştılar.

Sultan Gıyaseddin bir zaman bu meclislerde neşeli vakıtler geçirdikten sonra Ahlata gitmek kararını verdi o istikamete doğru yollandı.

Melik Balaban *] sultanın geleceğini haber alınca oğullarıyla maiyetini beş günlük mesafeden istikbale göndermiş ve kendisi de arkadan yola çıkmıştır. Sultanın yanında saraya kadar yaya yürümek suretiyle istikbal merasiminde lâzım gelen hürmeti gösterdikten sonra aziz canına varıncaya kadar en nefis ve kıymetli her nesi varsa hepsini fedaya hazır olduğunu söyleyerek kalelerinin anahtarlarıyla hazinelerini onun hizmetine terk etti. Temin olunduğuna göre Melik Balaban hiç bir hususta kusur göstermemiştir. Sultan - bu fedakârlıklardan son derece duygulanarak - buyurduki : Melikin semahat meydanı, tasavvur edildiğinden bin kat daha geniştir. Tanrının büyüklüğünden dilerimki ümidinizin bağında saadet ırmakları akacak ve şu sonu gelmeyen günler nihayete erecektir. O zaman Melikin fedakârlıklarının karşılığı yerine getirilecektir.

Gıyaseddin ahlatta bir müddet kaldıktan sonra (Canit) Samsun tarafına döndü ve bir zamanda orada eğlenerek Istanbula gitmek üzere gemiye bindi. Gemicilerin hoşlarına gitmeyen ruzgârlar esmeye, dalgalar her taraftan yürümeye başlamıştı. «Istanbul boğazında ve Çanakkalede tutunamıyan» gemi Mağrip der-

*] Ermenşahlar diye adlanan ve Ahlatda hükûmet eden bu hükümdarlardan İzzeddin Balaban, 603 - 604 yılları arasında saltanat sürmüşdür, imdi o tarihde Bedreddin Aksunkur Hezadinarî bulunmakda idi. tashihi gerekdir. Dv. Halil, 242 Uzluk.

yası sahillerine sürüklendi; ister istemez demirleyerek karaya çıktılar, ıslak gözleri ve kurumuş dudaklarıyla ağırlıklarını karaya taşıyarak bir müddet o tarafları dolaştılar. Sultan mağriplilerin kaba ahlakı karşısında şarklıların güzel huyluluklarını gösterdi. Nihayet halinde " Emir Abdülmüminin *]„ himmetiyle her türlü arızadan emin kaldı; orada bir müddet halife ile sohbetler ve muhabetlerle vakit geçirdikten sonra müsade alarak Istanbula doğru denizden yola çıktı.

Sultan Gıyaseddinin Mağrıp tarafından Istanbula Muvasalatı.

«Faslıyus» o sırada sultanın Istanbula gelişini büyük bir ganimet saymış onun, yardımıyla memlekette istiklâl elde etmeyi düşünmüştü.

Bir toplantı gününde birlikte tahta oturdular, muhabbetler, latifeler edildi. Bir aralık, cesaret ve yiğitliği dillerde dolaşan ve kahramanlığı ile şöhret kazanan, hatta tek başına bin muhariple döğüşerek onları kaçırmaya muaffak olduğu söylenen bir frenk çıka geldi. Bu frenk her sene saraydan 10,000 altun tahsisat alırmış. Saray memurlarıyla yüksek perdeden gürültüler ettikten sonra Fasliyuse şikâyete gelmiş uzun uzadıya söylenmeye başlamıştı.

Fasliyus şimdi, sultanın huzurunda bulunduğunu işaretle meseleyi yarın halledeceğini söylemiş isede frenk hala sert ve cüretkâr bir vaziyette gürültüye devam ediyordu.

Sultan, hiddetle tekfurdan sordu : bu adam ne istiyor ?

Tekfur cevap verdi : Saray erkânı tahsisatının verilmesini ihmal etmişler.

Sultan, kullar nasıl bu derece küstahlık yapabilirler dedi. Frenk sultana hain gözlerle baktı; Gıyaseddin parlamıştı mendilini eline sardı Frengin üzerine atılarak kulak tözüne bir tokat indirdi. Frenk oturduğu kürsüden yere yuvarlandı. Frenklerle rumlar kavgaya başladılar, sultanın üzerine saldırarak öldürmek

*] Abdülmüminin 558 yılına kadar hüküm sürmüştür. 595 senesine değin Ebuyusuf Emir idi. Uzluk.

istiyorlardı. Fasliyus hemen tahtından inerek onları geriledi ve fitneyi teskin ile orada bulunanları dışarı çıkarttırdı.

İçeride tekrar sultanla muhabbete koyularak başına vurmuş olan Hamiyet ve gadap ateşini söndürmeye uğraşıyordu. Gıyaseddinin hiddetten gözleri yaşarmıştı. Her soluğu, zemaneden gördüğü dert ve hakaretler yüzünden soğuk bir rüzgâr gibi çıkıyordu, Fasliyusa :

Bilirsinizki ben Kılıç Arslanın oğlu ve Alp Arslanla Melik şahın neslindenim. Meşriktan mağribe kadar bütün cihanı benim dedelerim feth etmişlerdir; senin ecdadın onların hazinesine baç ve haraç gönderirlerdi, sen de bana böyle yapardın. Eğer bu gün talih beni senin yanına atmışsa ve sen de bana bu hakaretlerin yapılmasını rava görüyorsan her biri birer ülkenin sahibi olan kardeşlerim bunu işidince üzerine asker çekecek ve memleketini kurtlar ve sırtlanlar yuvası yapacaklardır.

Fasliyus cevapda acele etmedi; sultanın kızgınlığı şiddetini bir parça azaltıktan sonra özürler dileyerek : sultanımın bütün emirleri benim memleketim ve askerlerim üzerinde yürüyecektir sözleriyle mukabelede bulundu.

Gıyaseddin, bu sözlerin doğruluğunu ancak söyleyeceğim şeylerden dönmemekle isbat edebilirsin dedi.

Fasliyus, sultanın emirlerinden çıkmayacağı yolundaki andını tazeledi.

Gıyaseddin şunları söyledi :

Elime, bana yaraşacak silâhlar ve er meydanına layık bir at hazırlattırın ve işaret edinki o Frenk benimle meydana çıksın. Eğer Frenk bu cengin galibi olursa ben gurbet ve hasret acısından kurtulmuş olurum, şayet zafer benim tarafımda kalırsa tekfur bu terbiyesiz Frengin küstahlıklarından kurtulmuş olur.

Fasliyus cevap verdi :

Bu hale nasıl müsade edebilirim ? eğer allah esirgesin bu frenk'in darbesinden sultanıma bir ziyan erişirse şahımı, bayağı bir askerin karşısına çıkardığımdan dolayı beni hem ahmak ye-

rine koyarlar hemde kardeşlerinin intikamına uğramaktan korkarım.

Gıyaseddin, Tekfura, eğer bu fikirleri kabul edecek olursam kendimi telef etmekliğim gerektir; diyerek son derece ısrar gösterdi.

Sultanın dilediği hazırlık yapıldı, ferdası günü çarpışmağa hazırlanması için Frenge haber verildi. Frenk bütün gece savaş avandanlaklarını hazırlamış ve sabah olunca kendini atın üzerine sımsıkı bağlamıştı. Cenk meydanına geldi o diyarın bütün büyük küçük alim, cahil islâm ve hırıstıyan halkı meydanın iki tarafını doldurmuştu. Seyircilerin bir kısmı Gıyaseddin tarafını, bazıları da Frenk tarafını iltizam ediyorlardı. Ulu peygamberin ruhu, her dakika (Allah sana kıymetli yardımıyla yardım etsin - kuran) duasını, Fasliyusun yanında demir bir dağ gibi duran Gıyaseddinin kulağına, eriştiriyordu. (Her kim allaha güvenir ve sığınırsa Allah ona yetişir - kuran) dedi. Sultan şeref burcunda doğan bir güneş gibi her tarafı seyrediyor ve parlak bir ay heybetiyle yürüyordu.

Frenk ilk önce mızrağıyla bir hamle yaptı, sultan gürzüyle savdı. Tekrar aynı suretle hamle etti, sultan bir daha defetti. Üçüncü hamleyi Gıyaseddin yaptı; can alıcı bir darbe ile Frenği yere yuvarladı. Feridun Şahın gürzünü andıran silâhını onun suratına fırlattığı gibi yere sermiş ve öyle tepelemişti ki feryadı yer altı sakinlerinin bile kulağına erişmişti. Kendisini atın kolanından bağlamış olan Frenk gürzün darbesinden kaçmakta olan hayvanının üuerinden sarkıyordu. Meydanda hazır bulunan müslümanlar Fasliyus, Memleket büyükleri, tüccarlar âferin seslerini semalara yükselttiler. Frenkler bu mağlubiyetten pek fazla hiddetlenerek kavga etmek istediler. Fasliyus onların defedilmesi için askerlere emir verdi hatta bazılarının katlini işaret etti. Bu suretle dalgalanan fitne denizi sukûnet buldu.

Fasliyus, Sultanı meydandan kendi sarayına götürerek bol hediyeler takdim etti; o gece sabaha kadar ud ve şarap eğlenceleri yapıldı. Akşam şarabı ziyafetini sabah faslı takip etti. Ferdası

günü Fasliyus baba ve dedeleri zamanından kalma bütün cenk aletlerini Sultanın sarayına getirtti, o gün yine işret ve eğlence âlemlerine devam ederken Fasliyus serhoşluğun son haddine varmış ve demiştir ki:

İslâm padişahının sevğisi gönlüme öyle yerleşmiştir ki hiç bir suretle ayrılık kabul etmez, bir dakika mübarek cemalinizden uzak düşsem rahatım kaybolur. Lakin cihan şahının işini kendi arzularımdan üstün görüyorum. Eğer izniniz olursa bir kaç gün Frenklerin düşmanlık hisleri ve hiddetleri sükûnet buluncaya kadar Sultanımı, Rum Kayserlerinin ulularından olan Melik (Mafrozom) un yanına göndereyim. *) Ve imkân dahilinde olan her şeyi birlikte göndermekte kusur etmeyeyim. Melik Mafrozom da bizzat lâzımgelen hürmet ve riayeti yerine getirecektir. Bakalım bundan sonra Allah ne halk edecektir.

Bu sözler Ulu Sultanın kulağına erişince doğru buldu, bir kaç gün maiyetiyle birlikte o adaya çekildi, gül renkli şaraplarla bir zaman dünyanın gamı ve kederinden uzak kaldılar. Şehzade İzzettinle Alâeddin kara ve denizde av eğlenceleriyle vakit geçirmeğe başladılar.

Şimdi birazda Padişah Sultan Rükneddinden bahsedelim.

Rükneddin Süleymanın Padişahlık günleri ve onun bazı menkibeleri 593 - 600.

Sultanı Kahir Rükneddin süleyman Şah, öyle bir padişah oldu ki Kılıç arslan evlâtlarının, belki Selçuk torunlarının devlet

*) Mafrozom (Mavrozomis) den muharreftir, o asırada ünlü bir aile adıdır (Cl. Huart, Epigraphie, S. 58). Bu aileye mensub bir prens'in mezar taşı şimdi Konya müzesindedir. 1. 11. 1297 = 13. 1. 697 yılında öldüğü Rumca bir kitabede yazılmıştır, Selçukî usulündeki kabir taşında, Komnen ailesinden Trabzun İmparatoru Yuvanis'in oğlu Mikail olduğu ve anası tarafından Mavrozom famılyasına mensup bulunduğu muharrerdir. Giyseddin'in İstanbulda iken bu aileden bir kızla evlendiğini İbni Bibi de yazıyor. Mikailin adı taşta, Emir Arslan diye yazılıdır. Halil bey, Kayseriye şehri s. 24. not. 1, Uzluk.

bağında hiç kimse onun kadar yüksek bir yer işgal edemez. Silâhı kuvvetli, halka karşı şefkati nihayetsizdi. İffetli, dindar ve son derece perhize riayetli, yüce bir dağ gibi sakin tabiatlı, hükümlerinde zamanının en isabetlisiydi. Her ilme aşına ve her sanata ziyakesiyle âşık olan tabiatı, biraderi Sivas ve Aksaray Meliki Kutbeddin Melik Şahla arasının açıklığı dolayısiyle yazdığı şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

Ey kutup! felek gibi senden baş çekmem
Seni bir nokta gibi daireye çekmeyince;
Vücudumun derileri omzumdan çıksın
Başının kâsesinden perçemini çekmezsem.

Sultan Gıyaseddin Konya kapusundan dışarı çıkarken Rükneddin memleketin erkân ve eşrafı tarafından karşılanmıştı. Gıyaseddin namına yapılan işlerden özür dileyerek (Bugün sizin için ayıplamak yoktur) ayetini okuyup, olan olmuş, geçen geçmiştir dediler. Rükneddinin çetri, mübarek talihiyle şehre girdi ve onun padişahlık tahtı uğurlu ayağıyla şeref buldu. Cömertliği bir dereceye erişti ki beş senelik haracı huzura getirdikleri vakit değneğinin ucu ile işaret ederek orada bulunanlara dağıttı.

Lutuf ve himayesi sayesinde alimler, şairler, hüner ve sanat erbabı fakirlikten ve sefaletten kurtularak nimet ve saadete kavuştular. O sırada büyük şair Faryaplı Zahirüddinin taktim ettiği meşhur bir kasideye karşı iki bin altun 15 at 5 ester, beş nefer genç uşak, beş cariye elli kat her çeşit elbise caize vermiş, hediyeler şairin ulağına teslim edilerek gönderilmişti.

İnsafı, adaleti o derecede idi ki: ahlakının güzelliğiyle sevgisi gönülde yer tutmus olan (Ayaz) isminde bir gözdesi bir gün avda kızıl güneş altında çok yanmış ve susamış bir halde iken oradan geçmekte olan ihtiyar bir kadının elindeki yoğurt kâsesini kaptığı gibi içmişti. Kadın, Ayazın arkasından koşarak onu şehre kadar takip etti, saraya giderek yetim çocuklarının ekmek parasını tedarik etmek için satmağa götürdüğü yoğurdu içen ve parasını vermeden kaçan Ayazdan şikayete başladı.

Sultan, kadının ahvalini tedkik etmelerini emretdi. O sırada Ayaz çıka geldi. Kadın işte hasmım budur dedi: Ayaz korkusundan inkâr etmişti.

Sultan, eğer oğlanın karnı yarıldığı zaman içinden yoğurt çıkmzssa senin cezan da ölümden başka bir şey olmayacakdır dedi.

İhtiyar kadın bu hükme razı oldu, hemen cerrahı çağırttı. Suçlunun karnının açılmasını, mide ve bağarsaklarının muayenesini emretdi. Ayazın midesi yoğurtla doluydu; öldürülmesi lâzım geldi ve hemen darağacına götürüldü.

Rükneddinin kederi, seviglisinin ölümü dolayısiyle son haddini bulduğu halde yoğurdun tazmini bize aittir dedi ve kadına bin altun ihsan edilmesini ilâve etti. Bu suretle bir müddet padişahlık ettikten sonra nihayet cihangirlik sevdası gönlünde yerleşti, Gürcistan seferini tasarladı bu seferin sebebi şu idi: gürcü melikesi (Tamar) Abhaz ve Tiflis memleketinde hertürlü emir ve nehiylerini yürüten (Belkis) gibi bir padişah idi. *]

Kılıç Arslanın 12 oğlu olduğunu ve her birinin güzellik semasında birer ay ve şirinlik cihanında birer sultan olduğunu işitmişti. "Kadınlar daima arzularına tabidirler„ , hükmünce her nerede güzel yüzlü ve tatlı sözlü bir şehzade olduğunu işitse (kulak gözden evvel aşık olur) derdi, aşıkane sözleriyle denizden bile istediği avı ağına düşürürdü.

Rum diyarına bir ressam göndermiş şehzadelerin ayrı ayrı resimlerini aldırmıştı. Bu cümleden olarak Melik Rükneddin Süleyman şahın resminin cazibesine tutulmuş ve ona gıyaben aşık olmuş, evlenmek teklifinde bulunmuşdu. Kılıç Arslan bir gün gizlice meseleyi oğluna açmış ve bu husustaki fikrini yoklamıştı. Rükneddin bu hadiseden fevkalâde mahcup ve müteessir olarak

*] Tamar, 3 cü Giorginin kızı olup 1184 den 1212 yılına kadar saltanat sürmüşdür. Nymphomanie = Mannestollheit denilen erkeklere doymamak hastalığıyla ün almışdır. Bu hastalığa tutulan kadınlar gibi o da bir kaç erkekle evlenmişdir. Paralarına arabca «Dünya ve dinin celalı, büyük melike Giorgi kızı Tamar, Mesihin zahırı, tanrı ensârını taziz etsin» diye kazdırmışdı. Bk. Langlois, ortaçağda Gürcü sikkeleri, S. 22. Uzluk.

babasına: Ahbâz memleketi gibi adi bir maksadın elde edilmesi için alemin şahı, oğlunu ve kulunu nasıl olurda öyle kâfirlerin işret meclisine gönderir? ümid ederimki "allah size bol ganimet vad etdi (kuran„). müjdesiyle Ahbaz Memleketinin fethini bize kolaylaştıracaktır, asker çekerim ve o diyarın toprağını berbad ederek o facireyi esaret ve husran zincirile başından ve ayağından bağlar ve padişahın huzuruna getiririm dedi.

Rükneddin Süleyman şahın gürcistan seferine hareketi ve oradan arzusu hilâfına ricat etmesi, Melik Fahreddin Behramşah.

Tamarın teklifinden hasıl olan kin, sultanın kalbine yerleşmişti. padişahlık nevbeti kendisine erişince büyük bir ordu ile Gürcistan hududuna yollandı; Kardeşleriyle civardaki beyliklere haberciler göndererek cenge hazır bulunmalarını bildirmişdi. Hepsinden önce Abilistan meliki Mugisüddin Tuğrul şah yetişti. Hep birlikte o zaman Erzincan meliki olan sultanın damadı ve emir Mengucek gazi evlâdından olup nefsine hakim, ahlâkı temiz, himmeti yüksek namuslu ve merhametli ve devrinin yegâne âdil padişahı olan emir Fahreddinin yanına gittiler. Fahreddinin hükümdarlığı zamanında Erzincanda hiç bir sevinç ve matem şenliği olmazdıki onun matbahından oraya nimetler saçılmasın, yahut o şenliği kendi huzuruyla şereflendirmesin. Her tarafa dağıttığı ihsanlardan başka kış mevsiminde dağlara ve kırlara daneler saçtırarak kurt ve kuşların bile gıdalarını temin ederdi.

Genceli şair Nizami. (Mahzenül esrar) adlı kitabını onun namına yazmış ve hediye etmişti. 5 bin altunla beş baş ester caize aldı.

Biz yine bahsimize dönelim. Melik Fahreddin, Sultan Rükneddinin emri üzerine her taraftan askerlerini toplayarak sultanla birlikte Erzincandan yürüdüler. Erzurum meliki (Alâeddin saltuk oğlu) asker toplamak ve sultanın emirlerini yerine getirmek hususunda

tereddüt gösterdiğinden azledilerek memleketi Mugisüddin Tuğrul şaha havale edildi "598„. Erzurumdan gökteki yıldızlar kadar sayısız, dağ parçaları gibi asker ve suvari ile Abhaz memleketine hücüma başladılar. Gürcüler umumî bir müdafaa gayreti göstererek her iki taraf orduları arasında öyle çarpışma olduki cenk meydanının her yeri ölülerle doldu. Ufuktan bir zafer güneşinin doğması yaklaşmış ve düşmanı yüz geri etmek üzere bulmuş iken (allahın emri kadere bağlıdır) [kuran] hükmünce fırsat islâmın elinden çıktı.

Sultanın otağını taşıyan atın ayağı köstebek yuvasına geçerek çetir yere düşmüştü. Maiyetindeki adamlarla muhariplerin gözü buraya ilişmiş ve derhal bunun bir düşman hilesi neticesi olduğu veya sultana bir felâket eriştiği zanniyla silahını atan koşmuş ve bu kargaşalık sonunda iş tersine dönmüştü. vuranlar vuruldu, öldürenler öldü. Emirler esir, esirler emir oldu. Melik Fahreddini bir kol gelip yakaladı. Sultan, melik Mugisüddin ve maiyet askerlerinden bir kafile ile Erzuruma düştüler. Bir müddet orada kalıp dinlendikten sonra tekrar Anadolu diyarına, Konyaya döndüler.

Rükneddin Konyada ikinci bir sefer tedarikiyle meşgul iken hicrî (600) milâdî 1204 tarihinde tanrı rahmetine kavuştu. *]

Rükneddin Süleyman şahın oğlu III cü İzeddin kılıç arslanın saltanat günleri

Sultan Rükneddin, Konyaya geldiği zaman Nuh Alp Emir Mende, Tuz bey ve saire gibi devlet büyükleri tokatta onun bayrağı altında toplanmışlar ve büyük mevkiler kazanmışlardı. Bunlar şahın sır yoldaşları idi.

İzzeddin Kılıç Arslan henüz erginlik çağına ermemişti. Tahta çıkardılar ve babasından gördükleri nimetlerin hatırasını gönüllerinde taşıyarak genç padişahın devlet işlerinde yardımcısı oldular.

---

*] Hilâfet makamından «Essultanülkahir» lakabını alan Rükneddin, Maktul adıyla anılan Ş. Şahabeddinin tesiri altında kalmış, Hikmet ve felseye büyük sevgi göstermiştir. Şahabeddin, 585 da Şamda öldürüldüğünde 36 yaşında idi. Uzluk.

Mağrip deryası (Akdeniz) sahillerinde mühim kalelerden olan (Isparta) vilâyeti kalesi onun saltanatı zamanında fethedildi İslâm melikleri, Rum kayserleri, Ermeni tekfurları biat ettiler. Eski usule göre her taraftan baç ve haraç yükleri sarayın hazinelerine yetiştirildi. Devletin bundan sonraki akibeti kendi yerinde beyan edilecektir.

Yağıbasan oğullarından Muzaffareddin Mahmud, Zahireddin İli, Bedreddin Yusuf onun zamanında Gıyaseddin Keyhusrevin taraftarı idiler, nifak yoluna saptılar, uyuşmak cihetine yanaşmadılar. Her biri bir uçta askere serdarlık yapan bu üç kardeş civardaki sancak beylerini de sultanın aleyhine çevirerek onlarla yemin ve muahedeler yaptılar. Zamanın lugat ve lisan ilminde yüksek dehası ve meşhur bilgisiyle tanınmış olan teşrifatçı Zekeriyayı büyük vaidlerle elde ederek sultan Gıyaseddini Konyaya davet etmek üzere memuriyetle Istanbula gönderdiler; tanzim olunan muahedelerle sultana yazılan mektuplar, içi boşaltılmış bir çoban deyneğine yerleştirmiş ve Zekeriyayı bir keşiş kıyafetinde yola çıkarmışlardı. Zekeriya, Melik Mafrozomun memleketine girince sultanın oturduğu evi öğrendi, bir müddet etrafını dolaşarak fırsat kolladı. Gıyaseddinin şehzadeleri, genç arkadaşlarıyla birlikte bir çemenlik kenarında eğleniyorlar ve çocukların adetlerine göre bir değirmen yapmakla meşgul idiler. Zekeriya güzellikte eşi olmıyan İzzeddinin yanına sokularak yanağını öptü. Bu hadiseden fevkalâde hiddet ve teessür duyan şehzade, sultanın yanına koşarak keşişten şikayet etti. Sultan keşişi yanına çağırttı. Zekeriya içeri girdiği vakit melik Mafrozom hiddetle onun cellada teslim edilmesini emretdi. Zekeriya ölüm korkusuyla, derhal kendini tanıtmak için külahını başından çıkardı. Sultan, Teşrifatçıyı tanımıştı. Ahvalden haber sormaya meydan kalmadan melik Mafrozomdan müsade isteyerek adamlarından birine işaretle fars diliyle Zekeriyanın bir yerde alakonmasını emretdi.

Saray yabancılardan hali kadıltan sonra Zekeriyayı çağırttı. Zekeriya sevincinden koşarak sultanın huzuruna girdi bu cüretimin gayesi bu görüşmeye muvaffak olmak içindi dedi.

Sultan hemen sordu: Kardeşim nasıldır

Zekeriya: azametle Abhaz memleketine gitti, gürcistanı fethetti dedi ve bu sözü söylerken gülümsedi.

Sultan - gülmenin ne yeri vardır dedi - Zekeriya yaklaştı ahvali olduğu gibi anlatarak muahede ve mektupları gösterdi. Bunların mutalaasından her ne kadar kardeşinin gadirlerinden muğber olan sultanda bir değişiklik hasıl olmuşsada yine kardeşinin ölümünden duyduğu teessürü gizleyemedi, gözleri yaşla doldu.

Melik Mafrozomu yanına çağırarak vakayı anlatdı. 3 gün yas tuttuktan sonra, dördüncü günü Konyaya gitmek kararında olduğunu bildirdi.

Mafrozom, cevap verdi. Her neyim varsa feda ederim, Konyaya dönmek tedarikini tertip buyurursunuz, kulunuzda piyade olarak beraberinizde giderim

Mafrozom daha evvel kızını sultanın zevceliğine arzetmiş ve oğlunu padişahın maiyetinde göndermeye karar vermişti. Sultan hepsine güzel vaidlerde bulundu ve yola çıkıldı. İznike geldikleri zaman Fasliyus, Sultan Rükneddinin oğluna karşı sadaket yemini verdiğinden ve Gıyaseddinin yeğeninin memleketine kasd etmek için Konyaya gitmesine razı olamayacağından bahisle hareketlerine mani oldu. Bir kaç gün bu hususta uzun münakaşalar yapıldı, nihayet işi şu karara bağladılar: Selçukiler Rum imparotorluğundan Konya hududuna kadar her nereyi zaptetmişlerse (Honas) (Ladik) ve diğer şehir ve mevkiler dahil olmak üzere Fasliyusun vekillerine teslim edilecek, sultan, oğullarıyla Zekeriyayı İznikte rehine bırakarak yalnızca Konyaya gidecek, tahtına oturduktan sonra yukarıda bahsedilen şehir ve kasabaların teslimi işinin ikmalini müteakip oğulları da Konyaya iade edilecek.

Bu karar üzerine sultan Gıyaseddin, Melik Mafrozom ve maiyetleri yola çıktılar, hududa vasil oldukları tarihten bir kaç gün geçmişti. Zekeriya Fasliyusun sarayına gitti; şehzadelerin pek narin tabiatlı olduklarını ve evde kapalı kalmaktan çok müteessir bulunduklarını ileri sürdü. Fasliyus günde iki defa atlarla

gezintiye çıkmalarına ve İznik yaylalarında tenezzühe gitmelerine müsade etti. Fasliyusun maiyeti adamlarından bir kaç kişi de beraber bulunacaktı. Zekeriya bu muhafızları bir takım vaid ve ihsanlarla kandırarak kendi tarafına çekti, incil ve haç üzerine yemin ettirdi. Bir sabah şehzadeler atlara binerek bir av mahalline doğru yürüdüler. Ansızın bir yaban domuzu önlerine çıktı, kılıç ve oklarla domuzun üzerine saldırdılar hayvan can korkusuyla Türk memleketi hududuna doğru yollandı, bunu hayırlı bir fal sayarak uzun müddet takip ettiler; atları gâh dört nala gâh tırısla ılgar ederek ferdası günü ta gecenin karanlığı ağrıncaya kadar yürümüşler, sabah olurken islâm hududuna ulaşmışlardı.

Sultan Gıyaseddin. henüz o civarda mühimmat hazırlamaya ve hudud beyleriyle uyuşmaya çalışıyordu. Zekerıya, evvelce teslimi kararlaştırılmış olan şehir ve kalelerin terkinden vazgeçilmesi için sultanın yanına ulak gönderdi, işin yoluna girdiğini ve şehzadelerin selâmetle memlekete kavuştuklarını müjdeledi. Sultan bu haberden sevinç ve bahtiyarlık duydu Uç taraflarındaki hazırlıkları tamamlayarak acele ile konya istikametini tuttu. Recep 602 = 1206. *]

Gıyaseddin Keyhüsrevin konyayı muhasarası

Konya halkı sultanın geldiğini haber almışlardı. Merhum Rükneddin süleymanın genç oğlu yeni padişah İzzeddin Kılıç Arslana sadık bulunanlar müdafaya karar verdiler, sulh cihetine yanaşmadılar.

Şeytan, Sultan Gıyaseddinin gurur ve ğadabını ayaklandırdı, şehrin bağlarını baltalarla kestirdi, civardaki uzak ve yakın köşk ve sarayları külünklerle yıktırarak ateş verdirdi.

Genç padişah İzzeddin Kılıç Arslan, Konya halkına: ben biliyorumki amcam intikam ayağını basmıştır, size zaman ve fırsat vermeyecektir, eğer bana canımdan aman verirse büyük nimet

*] İbni Esir Recep 601, Galip ve Tevhid 601, 2 nci cülus yılı kabul ediyorlar. Uzluk.

olur. Siz kendi fırsatınızı boş yere elden kaçırmayın dedi, onları Gıyaseddinin yanına göndererek sulh teklifi yaptırdı.

Şartlar şöyle idi:

Sultan Rükneddinin vaktiyle şehzade İzzeddin Keykâvüs ve Alaeddin Keykubada gösterdiği muameleyi Gıyaseddin de kardeşinin oğlu hakkında tatbik edecek, ona bir bölgenin idaresini bağışlayacak bu suretle rahim sılasına riayet etmiş olacak.

Memleket büyükleri sultana, bu şartlar kabul edildiği takdirde İzzeddini huzura getirelim el öpmek şerefine nâil olsun ve padişahımız da mübarek taliiyle şehre girsin dediler.

Gıyaseddine bu teklifler mülâyim göründü. Vaktiyle Sultan Rükneddinin idaresinde bulunan Tokat bölgesinin, İzzeddin kılıç Arslana bırakılmasına razı oldu. Menşur ve fermanı yazdı, Konya ahalisi bunları gördükten sonra şehzadeyi amcasının huzuruna getirdiler. Gıyaseddin kendi oğulları İzzeddinle Alâaddini yeğeninin istikbaline gönderdi. Sultan Rükneddinin genç oğlu, amcasının yüzünü görür görmez yer öperek ellerini kavuşturmuş olduğu halde ayağına kapanmak istedi. Gıyaseddin bırakmadı ve yanına çekti yanağını öptü. Dizine oturtarak gönlünü aldı şahane hediyeler ve teşrifatla bir kaç gün «Gâvele» *] kalesinde oturduktan sonra selametle Tokada gitmesini emretti.

Gıyaseddin Keyhusrevin Konyaya girmesi ve İkinci defa tahta çıkması

Ferdası günü güneş doğarken padişah, cihanın gölgesine sığındığı siyah çetrin altında Konya şehrine güneş gibi doğmuştur. O Konyaki onda, bir saatlik ömür başka diyarların bin aylık hayatından hayırlıdır.

Yeşil deniz gibi dalgalanan ve sayısız yağmur danelerinden daha çok olan ordu ve maiyetiyle şehre girdi ; büyük ecdadının tahtına oturdu. Ruhlara yeni bir neş'e, halka ve orduya onun sevgi ve saygısıyla yeni bir şenlik geldi.

---

*] Gavele kalesi Konyanın batısında bulunan ve bir trahit kütlesi olan takkeli dağın tepesindeki kalenin adıdır. Selçukiler ve Karamanlılar vaktında büyuk şöhreti vardı. Osmanlılar yıkmışlardır. Uzluk.

Mafrozom'u büyük mansıplara ve yüksek mertebelere eriştirdi. Malatyayı Melik İzzeddin Keykavûsa, Danişmend ilini etrafıyla Alaeddin Keykubada, verdi ; Etrafdaki Sultanlara mektuplar ve elçiler göndererek devlete itaat göstermelerini bildirdi.

Tahtından ve memleketinden ayrı düştüğü sıralarda Konyadan Şam diyarına göç etmiş olan (Şeyh Mecdeddin İshak) ı güzel bir kaside ile tekrar konyaya davet etti. Davet Kasidesi Mecdeddine vasıl olnnca Konyaya dönmek ve sultana tekrar kavuşmak için acele etti. *]

Sultan, Mecdeddinin gelişinden çok sevinmişti. Ona fazlasıyla hürmet ve riayet gösterdi ; Melik İzzeddinle birlikte şeyhi Malatyaya, Alaaddini de büyük bir cemiyyetle Tokada gönderdi.

Sultan Gıyaseddin, Konyaya ğirdiği sıralarda hiç kimsenin hoşuna gitmeyene büyük bir hatada bulundu. Bu hata kadı (Tirmizi) nin idami idi. Tirmiziyi Konya halkı büyük din âlimi Semerkandlı «Ebülleys» ayarında değerli ve faziletli bir âlim olarak tanımıslardı. Tirmizinin katline sebeb şu idi : Konyanın muhasarası günlerinde şehir halkının karşı durması üzerine güya ondan fatva iştemişler, oda sultan Gıyaseddin, kâfirlere uyarak Istanbulda dinin nehyettiği fenalıkları irtikâb ettiği için tekrar sultanlığa yaraşmaz demiş.

O kanın akıtılmasından ileri gelen uğursuzlak dolayısıyla Konya ve civarında oturanlar üç sene bostan ve meyve yüzü görmediler, padişah nihayet yaptığı işten nedamet getirdi, mağdur kadînin yetimlerini okşayarak onlardan özür diledi. **]

Sultan Gıyaseddin Keyhusrevin Antalya fethine gitmesi

Birgün Sultan âdeti üzere tahtında oturmuş, memleket işle-

*] Bu zat şeyh sadreddini Kunevinin babasıdır. Sadreddin, Malatyada 605 yılında doğmuş, 673 de Konyada ölmüşdür. Uzluk

**] Konyanın Musalla mezarlığı denilen şimal tarafındaki büyük Kabristanda yatmakdadır. Konyada böyle devri kuraklıklar vardır: en meşurları 1260, 1290, 1303, 1926 - 28 dedir. 1928 de kuraklıkla beraber öldürücü kızıl hastalığı salgını oldu, pek çok çocuk öldü. Uzluk.

rinde adaleti yürütmeye çalışırken ansızın tüccardan bir camaat içeri girdi, bunlar yakalarını yırtarak yer öptütüler ve dediler ki:

Ey yüce talili padişahimiz; biz bir tüccar kafilesiyiz, çoluk çocuklarımızın halâl yiyeceklerini kazanmak için başımızı tehlikelere koyduk, meşakkatli yolculuklara katlandık. Çocuklarımız babalarının yüzlerini görmek için elleri kulaklarında, gözleri yollarda kaldı. Belki babalar çocuklarına kavuşur, kardeşin mektubu kardeşine erişir ümidinde idik. Mısırdan İskenderiyeye geçtik oradan bir gemi ile Antalya kıyılarına geldik; Frenk hâkimleri bize bir çok eziyetler verdiler paradan, maldan neyimiz varsa hepsini zulm ile gasbettiler ve bizimle alay ederek dediler ki: Konyada oturan âdil sultanınız size adalet gösterir, halinizi ona anlatırsınınz asker çeker, sizin derdnizi çare bulur.

Sultan, bunların sızlanışlarından merhamete geldi ve derhal asabiyyet ateşi ile yemin ederek dedikı: sizin mallarınızı geri alıncaya kadar yerime oturmıyacağım, ben gurbet acısını tatmış ve zalimler kahrini çekmiş bir insanım.

Memleketin her tarafından asker çağrılmasına fermanlar çıktı. kısa bir müddet içinde bütün ordu toplanmıştı. Tanrının yardımına sığınarak askerle birlikte Antalya tarafına hareket etti.

Bir kaç konak yer aldıktan sonra Antalya sınırına varmıştı Tehlike zamanında arslanın ağzına atılacak derecede cesaretli ve cenkci bir asker, Antalyayı her taraftan kuşatdı, mancınıklar kuruldu iki ay tâ sabahtan akşama kadar muharebe ve muhasara devam etti; şehir halkı bu müddet içinde hiç bir fütur getirmemiştir.

Sultan, ok ve yay yerine gürz ve süngü ile cenge başlansın, hiç bir frengin kale burçlarından muhariplere bakmasına bile aman verilmemesini, kale duvarlarına merdivenler kurularak galip pehlivanların erkeklik değerlerinin imtihana çekilmesini emretdi. Bu ferman askerin kulağına erişince bir anda karınca ve çegirge gibi üşüştüler. Bir saattan az bir müddet içinde uzunluğu semalara yetişen merdivenleri kale bedenlerine yerleştirdiler. Burç üzerine ilk çıkan "Hüsameddin yavlak Arslan" adlı

Konyanın eski sipahilerinden bir cengâverdi. Kılıç ve kalkanıyla kale dıvarlarından kaplan gibi zıplayarak kendisini frenklerin arasına attı, bir kaç danesinin canını cehenneme gönderdi, geri kalanlar tutunamıyarak kaçmağa başladılar; her taraftan polat kılıçlarını sıyırarak dağlardan kopan bir fırtına gibi yetişen Türk kahramanları kaleye doldular. Sultanın sancağını burç üzerine diktiler ve derhal şehre doğru yürüyüp düşman üzerine gürz ve kalkanlarla saldırarak, kale kapılarının kilitlerini parçalayıp açtılar; geride kalan askerler de şehre doldular.

Sultan, muhasara sıralarında münasebetsiz küfürlerle ağızlarını bozmuş olan frenklere ceza olarak üç gün umumî talan yapılmasını emretdi; denizin mavi yüzünü kâfirlerin kızıl kanlarıyla boyadılar. Kuşlarla balıklara o güruhun aza ve leşleriyle ziyafet çektiler.

Bundan sonra kılıçların kınlarına konmasını, gazilerin kılıç artığı olan bahtsızlara yağmadan başka bir şey yapılmamasına ferman çıktı. Beş gün tahrip dalgaları ve yağma denizleri bir biriyle çarpıştı. Altıncı günü Antalya beyliği sultanın gurbet hayatında yoldaşlığında bulunan hassa gulamlarından "Mübarızeüddin Ertokuş'a„ ihsan olundu. Bu zafer 603 hicret yılının şaban ayında olmuştu. [1207]

Sultan, maiyetiyle birlikte şehre dönmesini ve düşmana aman vermesini Mübarizüddine emretdi, kendisi de bir müddet orada ikamet buyurdu. Muhasara zamanında kalede açılmış olan rahnelerin tamiri, kadı, imam, hatip ve müezzin tayin edilmesi, mihrap ve minber kurulması gibi işler tamamlanınca Konyaya avdet olundu.

Sahilden bir konak ilerledikten sonra saltanat divanı naiblerine, geçit yerlerinde bekleyerek ganimetlerden devlet payı olan beşte birlerin tahsili ile zulme uğrayan ve o zamana kadar hayvanları has ahırdan, kendileri de has matbahtan iaşe edilmekte bulunan tüccar kafilesinin verecekleri defterlere göre zarar ve ziyanlarının ödenmesini, noksan kalacak kısmın da Emîr Mübarizüddinin yanında kalan ganaimden tamamlanmasını ve yine eksik kalırsa hazineden ikmâl edilmesinî emretdi.

Çünki, Antalya zalimlerinin vücutlarının kaldırılması ve kalenin fethi, bnnların uğradıkları haksızlık sebebiyle olmuştu.

Sultan Gıyaseddin Konyaya döndü. "Büyükler nasıl yapılmak lâzım gelirse öyle yaparlar„. *]

Sultan Giyaseddinin rum ülkesi gazası ve şahadeti

Sultan Gıyaseddin Keyhusrev, Antalya hududu cenginden dönmüş ve o yeni memleketi de saltanatın eski ve sadık bir kulunun tasarrufuna bırakmıştı. Zamanın zalimleri ve asrın serkeşleri, başlarını onun fermanına ve ayaklarını onun itaatı yoluna koymuşlardı. O devlet bağlarının çözüleceği ve o saadet güneşinin zevâle ereceği hiç kimsenin hatırına gelmezdi. Takdir, tekrar perdenin arkasından garip oyunlar göstermeye, acaip nakışlar peyda etmeye başladı. Sultanın gayret ve himmeti (Leşkeri = Laskaris), idaresinde bulunan rum diyarı cengine teveccüh ettirdi.

Bu harbin sebebi, Sultanın önce bahsi geçen gurbet ve seyahatı sıralarında Leşkeri'nin memleketine girerken ve çıkarken mani olmaya çalışması ve Gıyaseddinin saltanat tahtına oturmasından sonra da haraç gönderme ve emirlere itaat etme hususunda ağır davranması idi.

Bir gün sultan, devlet erkânı ile diz dize görüştü; Leşkeri üzerine sefer tedariki görmek için müzakereler yapıldı. Sultan buyurduki: eğer Tekfur Leşkeri yaptığı bu münasebetsizliği, devlete karşı gösterdiği mağrur tavrını değiştirmezse riayetsizliğini daha ileri götürmesi imkânı vardır.

Devlet büyükleri: muahedeleri bozmak çirkin bir şeydir, neticesi memleketin yıkılmasına ve devlet ve ahvalinin perişan olmasına sebep olur, bu hususta Leşkeri kuvvetli teminat vererek itaat yoluna girmezse elçi göndermek ve ona kati ihtarda bulunmak gerektir. Eğer hatasından vaz geçer ve özür dilerse, sizin için korku yoktur, hükmünce hareket edilir; şayet nifak ve şikakda israr gösterirse (en son ilaç dağlamaktır) kaidesine göre muamele edilir, mutalasında bulunudular.

*] Egirdir yanınaki gelendost Hanı Ertokuş beyindir. 620. Uzluk.

Sultan, cevaben dediki: neşter yarasına hint sirkesi lâzımdır, iskencebin ve üzüm şekeri fayda vermez. (Onları korkutmakla korkutmamak müsavidir çünki iman etmezler, kuran,).

Memleketin her tarafına fermanlar gönderildi, büyük küçük asker serdarlarının harbe çağrılması için tertibat alındı. Ferman icabına göre bütün asker serdarları, sipahi sahipleri her türlü mühimmat ve mevcutlarıyla ordugâhda hazırlandılar. Heybetinden yerdeki arslanın pençesini ve semadaki şahininin kanatlarını koparacak derecede kuvvetli bir ordu sultanın kumandası altında hareket etti.

Rûm ülkesinin en büyük şehirlerinden olan Alaşehir sınırına yetiştikleri zaman casuslar, saltanat bayrağının çekildiğini Tekfur Leşkeriye haber vermişlerdi. civardaki kabile ve aşiretlerle şehirler ve adalar hakimlerine feryatnameler yağdırdı, kumlar, karıncalar, yağmurlar sayısında asker toplayarak tam bir tabiye ile Türk askerlerinin imhasına koyuldu; beri tarafta sultanın ordusu deniz gibi coşup dalgalanıyordu. Sultan, parlak bir güneş gibi kızıl renkli ipek kaftanını giymiş, koluna kuvvetli bir yay, beline aşıkların akan göz yaşı gibi mücehverli bir kılıç bağlamış, fil gibi kuvvetli, ahu gibi çevik, bir çiftesiyle Şeddadın sarayına rahneler açan, koştuğu zaman çukurların tozundan semada başka bir zemin yaratan atına binmiş ve tam merkezde yerleşmişti. Uzanan süngüleri, vızlayan okları, çatırdayan kalkanları, şakırdayan kılıçları, yükselen mızrakları, çarpışan ağır gürzleri seyrediyordu.

Kavgayı kökünden fasletmek gayretiyle keskin kılıcını çekti ve bir hamlede muharebe saflarını yararak, tam çarpışma arasında düşmanın ortasına saldırdı. Leşkeriyi atının üzerine abanmış bir halde gördü. Kılıcını ondan esirgedi. elini süngüsüne attı ve ilk vuruşta ona kıyamet gününün çehresini göstererek atın üzerinden yere yuvarlandı. Tekfura itap yollu: ey Kenduz yani ey çamur diye bağırdı.

Hassa askerleri, onun başını teninden ayırmak istediler. sultan mani oldu, tekrar atına bindirerek salıvermelerini emretdi.

Leşkerinin askerlerine tekfurlarınının akıbeti haberi ulaşınca bozguna uğrayarak kaçıp dağıldılar. Sultanın askerleri her nasılsa yağmacılığa koyulmuş, kendisini yalnız bırakmışlardı. Ansızın yabancı bir frenk sultanın karşısına çıktı, padişah bu adamın kendi muzaffer ordusundan bir nefer zannıyla aldırış etmemişti. Atını ileri süren frenk, sultana döndü ve anî bir darbe ile onu şehit etti. Frenk, padişanın bütün silâh ve eşyasiyle elbisesini soyarak bir kafile ile birlikte Leşkerinin huzuruna getirdi: Tekfur bu elbise ve eşyayı görünce derhal tanıdı. Bunları nereden getirdiğini sordu. Frenk sahibini öldürdüğünü söyledi' Leşkeri sordu, şimdi o maktulün bulunduğu yere gidip cesedini buraya getirebilirmisin?

Frenk, evet getirebilirim diyince, onu bir kaç askerle birlikte göndererek sultanın naşini yanına getirtti, cesedi görür görmez ağlamağa başlamış ve aynı zamanda sultanın canına kıyan hain frengin diri diri postunun yüzülmesini emretmişti.

Padişahın şehadeti haberi, beylerle asker serdalarına ulaşınca hepsi şaşkın ve sersem bir hale geldiler. Hezimeti ganimet sayan Tekfurun askeri, yağmacılık hırsıyla kaçan ordunun arkasına düştü, bir çok asker bu muharebede ölmüş bir çokları boğulmuş bazıları çamurlara saplanarak telef olmuşlardır.

Bu arada Çaşnıgir „Aybe„ esir edilerek Tekfurun yanına götürüldü. Aybenin gözü Sultanın naşine tesadüf edince feryatlarla yere kapanarak ayak toprağına yüz sürdü. Laşkari, Sultanın cesedini kaldırmalarını emretmekle beraber Çaşnigire teselli verdi .*]

Giyaseddin Keyhusrev, her nekadar şehitlik mertebesine erişmiş ise de cesedini Misk ve gül suyu ile temizleyerek muvakkaten Alaşehirdeki müsliman mazarlığına gömdüler; hâdisenin acısı biraz hafiftedikten sonra da Konyaya getirerek baba ve dedelerinin kümbetleri altına defnettiler.

Sultan İzzettin Keykâvüsun Padişahlığı ve onun saltanat günlerindeki gazalar

608 hicret yılında (1211) Sultan Gıyaseddinin hayatı şehitliksona ermiş savaş yolundan ömrün son merhalesine dönmüş ve

*] Şahadet yılı 607 dir. Uzluk.

Kuranda buyrulduğu gibi (onlar Allahın yanında şehit ve sadıklardır.) mertebesine erişmişti.

Memleketin tedbirli büyükleri, taç ve tahtın bekçileri toplanarak bir kurultay yaptılar. Şehit Gıyaseddinin üç şehzadesi: İzzettin Keykâvus, Alâeddin Keykubat Celâleddin Keyferidundan hagisine rey vermek ve saltanat tacını hangisine teslim etmek muvafık olacağı bahsinde meşveret kurdular.

Meraş Meliki Emir Nusratüddin ki cömertliğiyle, Tay kabilesi reisi (Hatem) in defterini kapamış ve yüksek şeref ve itibariyle her tarafa ün salmıştı. Şehzadelerin en büyüğü ve mevcut sultanlar arasında en iyi tabiatlısı olan İzzettin Keykâvusu tavsiye etti. Kurultayda hazır bulunanların hepsi bu fikri ittifakla beğendiler, ve hep birlikte acele Kayseriye vardılar. İzzettin Keykâvusu beş günden daha az bir müddet içinde Kayseriye ulaştırdılar, memleketin ileri gelenleri Sultanı, merasim elbiselerile „Gedük„ te istikbal ile şehre getirerek tahta oturttular.

Üç gün sonra Sultan İzzettin büyüklere hil'atlar verilmesini emretti. Hepsi el öpmek şerefine nail oldular. Rütbe ve mansıplar tayin, ferman ve menşurlar yenilendi. Tam Konyaya hareket edileceği vakit Melik Alâeddin Keykubadın büyük bir kalabalıkla Tokattan yürüdüğü haberi gelmişti, hepsi şaşırdılar ve derhal geri durdular.

Alâeddin Keykubad'ın, İzzettin Keykâvus'u, Kayseride muhasarası

Melik Alâeddin Keykubat babasının ölüm haberini işidince aralarında ittifak bulunan „Erzenirum„ Erzurum meliki amcası Mugisüddin Tugrul şahı davet ve Ermenistan tekfuru „Lifon„*] a elçi göndererek ona Kayseriyi vaid ile kendi tarafına çekti, Her taraftan kalabalık bir ordu topladı. Ve derhal Kayseriye yürüyerek kardeşini muhasara altına aldı.

*] 2 ci Levon'ki büyük adıyla tanınmıştır; 1198 den 1220 yılına degin hükümdarlık etdi. Uzluk.

Bu muhasara uzun müddet sürdü. Her iki taraftan tanınmış beyler telef oldu, Hisar halkına bu yüzden bir çok müşkilât baş gösterdi. Sultanın mizacında teessür galebe etti. Ezcümle hakkında büyük lutuflar gösterdiği Zahirüddin, sadakat teahhüdünü bozmuş, vaziyetinde sultanın ümidi hilâfına bir değişiklik baş göstermiş, ondan vefa yerine cefa görmüştü. Hatta kendi karihasından farsça yazdığı şu maaldeki beyitleri Zahirüddin pervaneye göndermişti :

Şimdi bir mum gibiyim, vücudum yanıp bitti,
Ağlamadan bir gecem geçmedi, hiç gülmedim
Bana sadık dostunum deyen pervane bile,
Ne yazık ki boynumu vurmağa razı oldu

Malatyada iken hizmetinde bulunan Çaşnigir Mübarezeddin Çavlı, Emiri Ahur Zeyneddin Başara ve Emiri meclis Mübarizüddin Behram Şahı çağırttı ve onlara:

Ben gece yarısı karanlıkta şehrin kapısını açtırıp bütün adamlarım ve ağırlıklarımla kaçmak ve kendimi Konyaya atmak fikrindeyim, olabilir ki Uç beylerinin ve askerin yardımıyle maksadı temin edebilirim dedi.

Vaktiyle şehit padişahın hizmetinde yüksek dehasiyle tanınmış olan Kayseri hâkimi ve şahnası Celâleddin Kayser, *] bu fikre vakıf olunca muvafakat göstermedi. Gece Sultanın yanına giderek gizlice konuşmak istediğini söyledi.

Sultana : ben, sultanımın yanlış bir fikre kapıldığını işitdim. Bu bahsi hiç kimseye açmak doğru değildir. İşlerin bozulmasına sebeb olacağı için bu karardan vaz geçmeniz gerektir dedi ve ilâve etti : kulunuzun hatırına bir şey geliyor, eğer böyle yapılmasını emrederseniz maksad hasıl olacaktır.

Sultan bu tedbirin ne olduğunu sordu :

Celâleddin, Eğer sultan, harem dairesine kadar gitmeye zahmet ederde kıymetli kadın mücevheratından münasip görecekleri bir hediyeyi gizlice kulunuza getirirseniz, bu gece iş kolaylaşmış olur cevabını verdi.

*] C. Kayser'in Konyada yol inşasına dair bir kitabede ve Tevhid beyin Sinop Kalâsında bulduğu kitabede adı geçer. Uzluk.

İzzeddin hareme gitti, hemşiresinin on iki bin mısır altûnü değerinde olan bir baş sargısını getirdi. Celâleddin, gecenin zifiri karanlığında bir uşağıyla şehrin kapısından çıktı; dizdara, benim döneceğim zamanı bekle ve sesimi işidir işitmez kapıyı açarsın diye tenbih etti. Aralarında karşılıklı itimat bulunan Tekfur Lifonun oturduğu istikamete doğru yürüdü ve kendisiyle görüşmek üzere geldiğini haber vermelerini tekfurun adamlarına söyledi, tekfur bu haberi işidince Celâleddini hürmetle istikbal etti. Celâleddin: benim seninle görüşülecek çok mühim ve nazik bir işim vardır, eğer yalnız kalırsak anlatacağım dedi. Tekfur bütün maiyeti halkının çadırı terk etmelerini emretdi.

Celâleddin söze başladı :

Tekfura malumdırki : Selçukiler memleketinde hiç bir vechile ortaklığı yokdur. Kendini zahmete, sokarak başkalarının tuzağına düşmesine ne sebeb vardır, ? Melik Mugisüddin kardeşinin mülkünü, Melik Alâeddin babasının tahtını ister. Bana, tekfurun maksadı malûm değildir. Tekfur, kendisini faidesiz yere tehlikeye atmakdausa kendi mülkünün muhafazasına çalışması bana daha faydalı görünüyor. Bu sözleri size olan sadakat ve muhabbetim icabı söylüyorum ; dedikden sonra mücevherli baş sargısını önüne koydu ve bunun kıymeti 12 bin mısır altunudur lutfen na'l bahası - yol akçası - olarak kabul buyurunuz, eger askerleriniz buradan çekilir giderse ben, Memleket sultan İzzeddinde kalır kalmaz ermeni kalelerının erzak ihtiyacına medar olmak üzere on iki bin müd "yirmi kilelik ölçek„ zahire göndereceğimi de teahhüt ediyorum. Eğer siz de vadinizde sadık kalır ve dostluğu tazelerseniz sultan ayrıca bütün hükümdarlık müddeti için de sizin memleketinize bir zarar yapmamaya söz verecektir, cümlelerini ilâve etti.

Tekfur, bu teahütleri dinledikten ve mücevherli başlığı da gördükten sonra, Celâleddin Kayserin makul tavsiyelerini kabul etmekle beraber :

Bu sözlere ancak o zaman itimat edebilirimki, benim emin olduğum bir adam sultanın huzuruna gider ve bu hususlara

dair yazılı bir yemin vesikası alır, cevabıyla mukabelede bulundu.

Celâleddin tekrar söze başlayarak: Tekfur daha evvel sadakatini yemin ile temin eder, ve bu suretle kaleme alacağı bir vesikayı benimle beraber göndereceği bir elçi vasıtasıyla sultana taktim ederse, maksad hasıl olacaktır; dedi.

Tekfur bu şekli kabul etdi. Celâleddin, elçi ile birlikte şehre döndü. Sultanın huzuruna çıktıkları vakit, işin yoluna girdiğini müjdeledi

Tekfurun elçisi el öpmek şerefine nail olduktan sonra Celâleddin, cereyan eden müzakere neticesini, olduğu gibi hikâye etti. Sultan, istenilen vesikayı kendi kalemiyle yazıp imza ederek aynı gece elçi ile Tekfura gönderdi.

Tekfur Lifon, yazılı vesikaları gördükten ve sultanla konuşulan sözleri dinledikten sonra derhal ordu serdarlarına, ağırlıkların gürültüsüz bir surette ve gizlice hazırlanarak sabaha karşı Develi hududuna yetişilmek üzere, acele hareket tertibatı alınmasını emretdi. Develer yüklendi, ordu bütün mevcudu ve ağırlıklarıyla yola çıkarak sabaha kadar ermenistan hududunu tutmuş bulunuyordu.

Sabah olduğu zaman Mugisüddin Tuğrulşah ile Alâeddin Keykubat'a, Tekfur ordugâhının ıssız bir ev gibi boş kaldığını haber verdiler. Her ikisi de bu hadiseden fena helde şaşırdılar.

Celâleddin Kayserin tilkiliği bu kurtların, her birini bir tarafa dağıtmak suretiyle perişan etmişti. Alâeddin Keykubat, ordunun, kardeşi İzzeddin Keykâvusla anlaştığını ve kendisini tuzağa düşürmek istediğini zannetmişti. Mugisüddin, kardeşlerinin Erzurumda kendisine kasd edeceklerini ileri sürerek, ferdası gece muhasara kuvvetlerini şehirden çekmiş, ve hezimet yolunu tutmuştu.

Şehrin yiğitleri dışarı fırladılar, Alâeddin, mukavemet gösteremediğinden Ankara yolunu tutdu ve orayı, zaptına geçirerek sağlam ve aşılmaz (Engürye) kalesine sığındı.

Sultan İzzeddin (Pervanelik) mansıbını Celâleddin Kaysere ve her şehri, maiyet kullarından birisine havale etti. Niğdeyi Zeyneddin Başaraya, Malatyayı Hüsameddin Yusufa,* Elbistan'ı Mübarizüddin Çavlıya verdi.

Zahireddini İli Pervane, Melik Alâeddinin (Keykubat) hizmetinden ayrılarak Niğdeye gitti isede orada barınamadı, oradan Luluva kalasıana sığındı, buradada kalamadığından Sis yoluyla Şam diyarına giderken Telbaşır de hastalandı ve bir kaç gün sonra vefat ederek orada defnedildi.

Emiri Ahur Zeyneddin Başara, Niğddye varınca şehir halkını ve memleketin ileri gelenlerini ihsanlarla güzel muamelelerle okşadı. Tekfur Lifona, elçiler göndererek saltanatın İzzeddin Keykâvusda karar kıldığını resmen bildirdi. Lifon, cevap olarak hediyeler gönderdi.

Sultan İzzeddin, Aksaray yoluyla Konyaya yetişti. Şehir büyükleri (Obruk) *] da karşılayarak büyük merasimle şehre getirdiler ve tahtına oturtdular. Sultana cülûs hediyesi olarak yüz bin dirhem gümüş ve beş bin kırmızı altun takdim edildi; hazır bulunanların hepsi sadaket yemini ettiler. Sultan tarafından bunların emlâk ve iradlarının menşurları yenilendi, mahbuslar salıverildi. Sultan, her türlü kaygudan uzak bir halde yüce makamına kavuşmuştu.

Sultanı Galip İzzeddin Keykâvus'un yüksek ahlâkı

Sultan İzzeddin Keykâvus, öyle bir padişah olduki cömertliği yağmur daneleri gibi sayısız, dehâsı, karanlık geceleri aydınlatan müşteri yıldızı gibi parlaktı; Irmak kenarındaki servileri imrendiren bir boyu, ilk baharın güzelliğini süsleyen bir çehresi,

*] Obruk, Konya ile Aksaray arasında şimdi Nahiye merkezi bir yerdir Selçukiler gününden kalma kitabesiz büyük bir hanı durmaktadır. obruk denilmesine sebep, opmuş bir gölün bulunmasıdır. 150 metre derinliğinde, 1500 metre çevreli tatlı sulu yer altı akıntısının toplantısıdır. Halk, suyundan hayvan, davarını sular, temizliğini yapar. O yörenin kuyuları hep böyle derindir, suları el çıkrığı ile değil atla çekerler. Fr. Sarre, küçük Asyada seyahet, Berlin 1895 kitabında hanın, Obruk gölünün resmi vardır. Uzluk.

can alıcı güzellerin kemerlerini andıran keman kaşları, mazlumların felekleri aşan düası oku gibi, kirpikleri vardı. Yüksek islâm dini gibi hâdiseler yaratan olgun aklı, bütün alem üzerine rahmet saçan bulutların gölgesine benzeyen adaleti, takdirlere lâyıktı. Caizelerin, ihsanların artırılmasını kendine bir borç sayardı.

Hüsameddin Salârın kızı tarafından takdim edilen 72 beyitlik bir kasidenin beher beytine mukabil yüz kırmızı lira verilmesini ferman buyurmuştu. Erzincanlı Nizameddin Ahmedin veziri "Şemsi tabsî„ nın yazdığı ve mahfilde inşad ettiği bir medih kasidesine karşılık olmak üzere de şairi, Rum memaliki ordu defterdarlığı mertebesine yükseltmişti. *]

Fütüvvet hırkasını halife Nasırüddinullah'ın hizmetinden ve mürüvet kâsesini " söyleki allahı severseniz bana tabi olunuz, ki allah da sizi sevsin„ maalindeki ayetin feyzinden içmişdi.

Saltanat tahtına cülusu haberi imparator Laşkari'nin kulağına erişdiği vakit Kayser, derhal rey sahibi adamlarını çağırarak haraç göndermek vazifesinin ne suretle başlanacağını ve kendi arzusu hilâfına Sultan Gıyaseddinin şahadetinden dolayı yapılan hatanın nasıl tamir edileceğini müzakereye koyuldu. Bu müzakere sonunda Çaşnigir Aybe'nin esaretten salıverilerek, Kayserin adamlarıyla birlikte makbul ve kıymetli hediyelerile saltanat makamına gönderilmesi ve bu suretle yeni sultanın düşmanlık hislerinin önüne geçilmesi kabil olabileceğini, Çaşnigirin esasen saraya mensup bulunması itibariyle de bu husustaki tavassutunun faydalı olacağı neticesine vardılar.

Bu tedbiri almakla beraber bir taraftan da asker ve mühimmat hazırlığıla uğraşacaktı. Eğer düşünülen çareden iyi bir netice elde edilebilirse ne alâ, aksi halde muhtemel olan bir harbe böylelikle hazırlanmış oluruz mütaleası ileri sürüldü.

Bu mutalea Fasilyusun düşüncesine uygun geldi, her cinsten ağır hediyeler tedarik edilerek o zaman Rum ülkesinde güzel söz söylemekte şöhreti olan Emir Seyfeddin ile birlikte gönderildi. Seyfeddinin de, imkân nisbetinde hatırı hoş edildiğinden işin başarılmasında gayret göstermiştir.

*] Emirî Ârız

Kayserin adamlarıyla birlikte Konyaya hareket edildi. Türk hududuna varıldığı zaman Seyfeddin ilerledi, sarayda el öpmek şerefine nail olduktan sonra, İstanbuldan hareket eden heyetin yolda bulunduğunu arz ile geçmiş zamana ait olan hataların bağışlanması yolunu araştırdı.

Sultan kafasındaki kin ve düşmanlık duygularından vaz geçerek babasının ölümünü kaza ve kadere havale etti. Gelen heyet için umumî bir kabul resmi yapıldı. Gelen mektupları, ısmarlanan sözleri tebliğ eden heyet, kıymetli hediyeleri de takdim etti.

Sultan mektuplarla hediyeleri kabul ettiğini söyledi; misafirler şerefine meclis ve ziyafet yapılmasını emretti

Ferdası günü sarayda halvet yapılarak heyet tekrar Sultanın huzuruna kabul edildi. Kayser namına sadakat yemini ile dostluk teminatı verildi. Gelen hediyelere mukabil hazineden bir kaç misli kıymette armağanlar tertip olunarak bunları, Kaysere göndermeye ve şehit Sultan Gıyaseddin Keyhusrevin naşini Konyaya nakletmeye Emir Seyfeddin memur edildi.

Seyfeddin, misafir heyetle birlikte Konydan hediyelerle yola çıktı, İstanbula yaklaşacakları sıralarda Kayser, bunları karşıladı hürmet ve tazimini son dereceye vardırdı. Sultan tarafından müsveddesi gönderilmiş olan yemin vesikasını tebyiz ve geregince sadakat yemini etmekle bereber evvelce gönderilmiş olan hediyelerin bir kaç mislini tekrar hazırlatmak ve şehit Sultanın cesedinin Konyaya nakil ve defnine kadar fukaraya dağıdılmak üzere yirmi bin altın vermek suretile mukabelede bulundu.

Gıyaseddinin cesedi, Rum ülkesi hududuna kadar büyük bir askeri müfreze refakatinde gönderildi. Emîr Seyfeddin ve diğer elçiler geri dönerek ahvali hikâye ettiler; her iki taraf bu vaziyetten sevinç duydu.

Şehit padişahın naşi, Konyada baba ve dedeleri ile kardeşleri yanına defnedildi. Sultan İzzeddin Keykâvus, atalarının kabirlerini ziyaretle, Istambuldan Rum kayserinin gönderdiği paralara otuz bin altun daha ilave etmekle beraber bu paradan bir kısmının orada fıkaraya dağıtılmasını, bir kısmının tekke ve ma-

bedlere verilmesini, geri kalanının da civar memleketlere gönderilmesini emretmiştir.

Sultan'ın Ankarada kardeşi melik Alâaddin Keykubad'ı Muhasarası.

Sultan İzzeddin, bir müddet hayır ve hasenat yolunda saadetle yürüyerek işleri düzelttikten ve mühimatını da tamamladıktan sonra, kardeşinin Ankaraya yerleşmiş olarak orada hüküm sürmesini, devlet ve saltanatının emniyeti ve bütünlüğü bakımından mahzurlu gördüğünden, bu fitnenin ortadan kaldırılması lüzümunu duymuştu. Etraftaki beylere, asker serdarlarına büyük kuvvetlerle harekete hazırlanmalarını tebliğ ile orduyu Konyada topladı.

Muhasara ve harp hazırlıklarını bitirdikten sonra, ordu ile beraber Ankara hududuna doğru yollandı. Melik Alâaddin, kardeşinin hareketini habar alınca, tezelden asker ve müdafa vasıtaları tedariki, şehrin ileri gelenleri ile yapılan sözleşmelerin yenilenmesi gibi işlerle, meşgul olmaya başladı.

Şultan İzzeddinin ordusu, Ankaraya geldiği ilk günde, muntazam saflar halinde yürüyen askerin heybeti akillara hayret verecek derecede idi; derhal şehir çepe çevre sarıldı.

Emir Mübarizüddin İsâ, Emiri Candar ve kardeşleri hisardan dışarı çıktılar.

Mübarizüddin İsanın Sivasta, henüz mektep sıralarında iken, Necmeddin Behramşah ile düşmanlıkları vardı, daima bir birlerine muhalif geçinirlerdi. Mübarizüddin, bağırarak -Behram şahıcenk meydanına davet etti.

Necmeddin Behramşah, sultandan izin isteyerek Mübarezeddinin karşısına çıktı, her ikisi derhal kalkan ve mızraklarıyla arslanla kaplanın çarpışması gibi vuruşmaya başladılar, bu boğuşmada ellerindeki mızrak ve kalkanlar parça parça olduğu halde hiç birisine bir zarar erişmedi, nihayet ellerini eyer kaşlarına atarak çomaklarını çektiler, bir müddet sonra ondanda aciz kaldılar, kuvvetli

zayıftan, gâlip malûptan ayırt edilemedi, kılıçlarını kınından çıkararak davayı kökünden halletmek istediler. Bu sırada Mübarizüddinin kavgadan geri durması için Melik Alâeddin tarafından şehirden emir gönderilmiş olduğunu çavuşlar, bağırarak haber verdiler; bu emri işiden Mübarizüddin geri döndü. Necmeddin Behramşah da, sultanın yanına gitti, Sultan, Necmeddinin gösterdiği sebat ve cesareti takdirle hıl'at giydirdi.

Bahar iptidalarından ertesi senenin ilk baharına kadar, her gün iki taraf bu şekilde mukabele gösterdi.

Sultan İzzeddin, şehrin fethi müyesser olduğu takdirde bir medrese yaptırılarak ona vakıflar tahsisi ile din alimlerinin ve talebenin refahlarının teminini, fethin gecikmesine görede saray halinde kullanılmasını emretmişdi. Ankara kurtarıldığı zaman bu adak yerine getirilmiş ve vakıflar tayin edilmiş isede Alâeddın Keykubada, padişahlık nöbeti geçtikten sonra, medrese yıktırılmış ve evkafı bozulmuştur. Medresenin enkazı halâ yerindedir.

Yine bahsimize dönüyoruz.

Emirlerden her biri birer konak yaptırdılar. O kış yaza erişince hisar halkının sıkıntısı artmış, erzak noksanlığı baş göstermişti. Ankaralılar Alâeddin Keykubadı, sulha razı ederek sultandan aman dilemek üzere Emîr Seyfeddine, bir elçi gönderilmesini kararlaştırdılar. Emîr Seyfeddin, elçiyi sultanın huzuruna götürüp onu, el öpmek şerefine mazhar kıldıktan sonra elçi, Alâeddinin mektubuyla recalarını, şehir halkının dileklerini ve Alâeddin hakkındaki şefaatlerini arz etti.

İzzeddinin yüzünde sevinçi izleri belirmişti. Beyler beyi Emir Hüsameddin çoban, Meliküll Ümera Seyfeddin Kızıl bey*] gibi en büyük itibar sahibi beyleri çağırdı. Onların yanında, Alâeddin Keykubat ile adamlarına, hiç bir zarar gelmiyeceğini ve Alâeddini maiyetiyle birlikte, selametle itimad ettiği bir kal'eye göndererek çoluk çoçuğuyla beraber yaşaması esbabını temin edeceğine, söz vermekle beraber kal'enin zaptına mani olanlara karşı da bir ceza tatbik olunmıyacağına, sağlam ve kuvvetli andlar iç-

*] Ankarada cami ve türbesi vardı, şimdi Ziraat Bankası Umumî Merkez binası, o yapının yerinde kurulmuştur. Kızıl bey adı halâ söylenir. Uzluk.

ti. Bu vaidlerle teminatı ihtiva eden bir vesikayı kendi eliyle kaleme aldıktan sonra Alâeddinin elçisiyle hisara gönderdi.

Elçi, şehre gidip de neticeyi bildirince halk, sultanın bayrağını ve emir Seyfeddini istedi. Emir Seyfeddin, padişahın emri ile bayrak ve sancakalar taşıyan bir kafile ile şehre girdi. Bayraklar hisarın kulesine şan ve şerefle çekildi. Büyük küçük bütün halkın gönülleri hoş edildi.

Alâeddin Keykubat, saltanat sarayından kaldırılarak şehir eşrafından "İğdişlerinden" birinin evine götürüldü; etrafına nezaretciler konuldu.

Bundan sonra Emîr Seyfeddin, memleketin ileri gelenlerini el öpmek ve hatalarından özür dilemek için huzura götürdü. Sultanın şehre girmesi, tahta oturması şerefine selâmlık şenlikleri tertib edildi. Her sınıf halk türlü ihsanlara nail oldu.

Alaeddin Keykubadı, Emir Seyfeddine teslim ile Malatyada „Minşar"*] kalesine göndererek her türlü ihtiyacı temin olunmak şartıla hapsettiler. Seyfeddin, Alâeddin Keykubadı, Minşara götürdüğüne dair o tarafın beylerinden hüccet ve vesika alarak geri geldi, Padişah ta tekrar Konyaya döndü.

Antalyanın isyanı ve kalenin saltanat kulları tarafından ikinci defa fethi

Bir müddet sonra Aantalya hıristiyanları, fesat ve isyan fikrile devlete karşı yapmış oldukları itaat teahhüdünü bozdular, tekrar serkeşlik yoluna sapdılar. « Hayber yahudileri gibi başlarını itaat çemberinden, ayaklarını istikamet dairesinden dışarı çıkardılar», devlet ve saltanat hukukuna riayetten yüz çevirdiler.

Bir gece kol kol silâhlanan kafileler, şehir hâkimlerini birer birer şehit ettikten sonra halk ve eşraftan, büyük, küçük büiün Türkleri intikam kılıcı ile doğradılar. Ta gece karanlığından, gün ağarıncaya kadar akan kan selleri, denizin yüzünü kızartmış, sa-

*] Minşar, Fırat yakınında bir kaledir. Yakut, Mucem, Merci Dabık muharebesinden sonra Selmi Kadiminin eline geçdi. Hoca tarihi C. 2 S. 339. Uzluk

bah olduğu zaman şehitlerin ruhu cennet bahçelerine kavuşmuştu. Hâdiseden üç gün sonra bu facıanın haberi Sultana erişince ruhunda büyük bir sarsıntı hasıl oldu, hemen asker toplanması ve hazırlık yapılması için etraf beylerine fermanlar yazıldı, memleketin her tarafına acele elçiler, ulaklar gönderildi. Yurdun her köşesinden kumlar gibi akan asker, Konya ovalarına doldu. Padişahın Saltanat Çetri, Antalya fethi niyetiyle uğurlu talih ve açık baht ile (Ruzbe) sahrasına kuruldu ve ferdası günü yola çıkıldı.

Antalya Rumları, „azabı görünce nedameti gizlemek - Kuran„ için vakti nakit bildiler. Sıkıntı ve mecburiyet karşısında frenk Meliklerinden yardım istediler; onlar da acele ile bir kaç gemi dolusu savaş erini imdada gönderdiler.

Âsiler, kale burçlarından bakıpta gelen imdat gemilerini deniz üzerinde görünce sevinç ve neşe ile bir birlerini müjdelemiş, o cehennem kütüklerini büyük törenlerle karşılayarak hisara getirmişlerdi. Bunlar kale içinde müdafaa tertibatı ve işkence hazırlıklarıyla uğraşırken, padişahın saltanat çetri de oraya gölge salıyordu, derhal kalenin ortaya alınarık kuşatılması emrolundu. Öyle bir ok yağmuru başladıki, korku ve şiddetinden sarsılan düşmandan bir kişi bile, kaleden başını çıkaramadı. Ferdası günü cepane ve muhasara aletleriyle piyadeler yetişti. O gece çeper bağlanması, merdivenler kurulması ve mancınıkların işletilmesi emri verildi, düşmanlar,ın hisardan taş parçaları atmaktan başka çareleri yoktu, ok yağmuru korkusundan kale üzerine çıkmaya bile cesaretleri kalmamıştı.

Muhasara müddeti uzayınca padişah, onar kişilik kafileleri bir hamlede kale burçlarına çıkarıp merdivenler kurdurarak en baba yiğit askerlerden bir kısmını, yukarı çıkarmak ve harbin neticesini keskin kılıç himmetiyle elde etmek istedi. Bu şekilde hareket edilmesi hakkındaki emrin yerine getirilmesi lüzumlu görüldü. Bu tertib üzerine merdivenler kuruldu, merdivenleri kalenin dibine getiren ve onları yukarı çıkaran kafilelerle düşmanı mütemadiyen ok yağmuru altında bulunduran asker, lâzım gelen tertibatı aldıktan sonra ferdası günü silâhbaşı yaptı, saltanat çetrinin kanatları açılmış, muzaffer Türk sancağı harekete gel-

mişti. Sultan, maiyetindeki pehlivanları çağırdı. Onlara büyük vaidlerde bulnndu.

Can alıcı bir hamle yapıldı. Denize bir daha düşmanların leş ve kanlarından irmaklar yürüdü "gökler fırıldak gibi dönüp sakinleri bir birine karıştığı ve dağlar yerinden fırlayıp yürüdüğünde tanrının kahri ve azabı olacaktır„ memalindeki ayet hükmüne göre merdivenleri kurdular yiğitler ağır gürzler ve hafif silâhlarla her burca onar onar saldırarak güneş gibi parlayan kılıçlarını sıyırıp, kaledeki frenkleri paçraladıktan sonro hisardan aşağı yürüdüler, kapılar açıldı, hadden aşırı kanlar döküldü. Büyük, küçük hiç kimseye aman verilmeksizin düşmanların mal ve aileleri yağma edildi.

Ferdası günü sultan, şehre gelip tahtına oturdu ve geri kalan zavallıların imhasından el çekilmesini emretti.

Umumî şenlikler, ziyafetler verildi. Emirlere, asker serdarlarına, Ellibaşılara, *] muzaffer kâhraman askerlere büyük ikramlar, ihsanlar dağıtıldı, herkes sevindirildi; bir hafta savaş meydanı ören yerine döndü, o sıralarda evler birer birer aranarak saklı mallar çıkarıldı. Kalenin harap yerleri onarıldı, çatlaklar, yıkıklar tamir olundu.

Kalenin subaşılık vazifesi tekrar " Mübarezeddin Ertokuş „ beye verildi. Sultan, sahil ahvalinde iyice vukuf hasıl ettikten ve fesatçıların arkasını aldıktan sonra, halkın gönlünü hoş tuttu. Hainlerin mal ve mülklerini hazine namına tasarruf ile divan defterine kayıt, ve bazısını da hassa iradı olarak terk etti. Bu işlerin ikmalinden sonra padişah, Konyaya dönmüş, Antalyanın ikinci fethini etraftaki hükümdarlara bildirmiş, alınan ganimetlerden bir kısmını da onlara armağan etmiştir.

Sultanın Sinop cihetine gitmesi ve kalenin fethi

İlk baharın çehresi, kafur saçan bulutların perdesi arkasından belirdiği ve tabiatın döşeyicileri türlü yaygılarıyla «Arz süs-

[*] Şimdi ordumuzdaki Yüzbaşı, Binbaşı gibi o zaman Elli başılar varmış, acaba elebaşı ondan mı kaldı ? Eğer böyle ise bunlar, Fedailerdir. Uzluk.

lenip zeyneti kemale erdiği zaman» ayetinde işaret buyurulduğu gibi dağ ve kırları döşediği bir zamanda sultanın hatırına Sivasa gitmek fikri gelmişti. Dizgini o tarafa çevirdi.

Bir gün, işret ve eğlence meclisinde iken Sinop hududu muhafızları tarafından gönderilmiş olan elçiler, üzeri mühürlü bir mektup getirdiler. Bu mektupta, Canit tekfuru "Kir Aleksi„ nın cinayetlerini son hadde vardırdığı, Padişahin memleketine tecavüzle tahribat yapıldığı yazılı idi. Sultan bu haberi duyunca, çok müteessir olmakla beraber işret meclisinin ahengini bozmamak kaygusuyla teessürünü belli etmedi. Ferdası günü, emirleri yanına çagırarak hadiseyi anlattı. Hepsi birden son derece hiddetle:

Eğer fermanınız olursa, kullarınızın, düşman kanına susamış olan hançerleriyle onun diyarını kana boyar ve ekilmiş tarlalarını zafer oraklarıyla biçeriz dediler.

Sultan, Sinobu görmüş olan bir kaç kişiden oranın vaziyetini sordu. Bunlar, sinop kalesını savaş ile almak kabil olamadığını, ancak uzun müddet muhasara ile halkın zahire azlığından sıkıntıya uğratmak ve denizden, karadan imdat yetiştirilmesine mani olmak suretiyle şehrin fethi mümkün olacağını söylediler. Hatta bu sene oraya asker göndererek, etraf ve civarını harap ve çoluk çocuklarını esir etmek, ve her sene bu suretle hareket edilmek icap edeceği mutalasında bulundular. Beylerin fikirleri de bu noktada karar kıldı, ve ertesi günü Sinoba doğru hareket edildi.

Casuslar, Kir Aleksinin o civarda. beş bin suvari ile ava çıkmış olduğunu haber verdiklerinden, asker serdarları bu haberi işidir işidmez Aleksiyi, elden kaçırmamak endişesiyle acele, üzerine yürüyerek av mahallinde işret ederken bastırmış, anın, bir ölüm gibi yakasına yapışmışlardı. Aleksi bu sırada bir kaç hamle yapmak istemişsede nihayet Türk kahramanlarının pençesine düşmüş, askerlerinin bir kısmı ilk hamlede katledilmiş, geri kalanlarıda cephanelikte nezaret altına alınmak suretiyle esir edilmişlerdir.

Bu zafer, derhal gönderilen bir ulakla Sivasta padişaha bildirilmiş, sultan meseleyi haber alınca büyük bir sevinç duymak-

la beraber, yakalanan hainleri, muhafazasında itina edilmesi lüzumunu emir buyurmuş, ve saltanat alayının da arkadan o tarafa geleceğini ve icap eden kararların alınacağını ilâve etmiştir.

Ertesi günü sultan, Sinop tarafına doğru yola çıktı. Sınıra ulaştığı zaman bütün asker, saltanat bayrağını karşılamağa gelmiş uzaktan yer öpmek suretiyle selamlamışlardı. Otağı yere indirilirken Kir Aleksinin ayağı kelepçeli olduğu halde huzura getirilmesi emrolundu. Aleksi tahtın önüne gelince merhamet dilenen bir vaziyette yalvararak yeri öptü. Sultan ona, acıyarak iftifat gösterdi, hayatı selamette bulunduğundan artık müteessir olmamasını ve muradına ermesinin de mümkün olduğunu ima etti. Aleksi biraz durduktan sonra yine kelepçe ile yerine gönderilmesi işaret edildi.

Ferdası günü sultan, bütün askerin silâhlarıyla atlarına binerek hisarın karadan çevrilmesini, Kir Aleksiye, saltanat otağının bu tarafa gelmiş olması dolayısıyla maksad hasıl olmadıkça geri dönmek mümkün olmadığının bildirilmesini emretmekle beraber, Tekfurun kendi adamlarından birini şehre gönderip içerdekilere nasihat verdirmesini tavsiye buyurdu.

Aleksi, kendisiyle birlikte esir edilmiş olan memleket büyüklerinden bir şahsı bu işe memur ettti, sultanın emriyle ayaklarının kelepçesi çozülerek Tekfurun yanına götürülen elçiye Aleksi, memleketin teslim olmasını, Sinop halkına tavsiyesi ıçin lâzım gelen talimatı vermiş ve göndermiş isede mahsurlar, hezeyanlarla dil uzatarak: eğer Tekfur esir edilmiş ise onun hükümdarlığa lâyık oğulları vardır; bunlardan birisini kendi yerine geçirir, bu memleketi Türklere vermeyiz, mukabelesinde bulunmuşlardır.

Sultan işi sağlam bir şekilde halletmek icin tekrar bir elçinin şehre gönderilmesini tavsiye etmiş, fakat bu da neticesiz kalmıştır.

Bir gün sonra Tekfurun, ağır kelepçelerle şehrin bir tarafına götürülerek işkence yapılması ve yine halk tarafından şehrin tesliminde ısrar gösterilirse öldürülmesi lüzumu cellatlara tenbih edildi. Cellatlar, Aleksiye işkence tatbikine başladılar, Tekfur bu hali uzaktan seyreden şehir halkına bağırıyordu: ey dinsizler,

memleketi kimin için saklıyorsunuz? beni öldürecekler, sizi kahr ve esaret altına alacaklar, bu müdafaanın size ne faydası var?

Bu feryadlar da ruzgârların sert kayalara çarpması gibi tesirsiz kalmış. o gün de bu suretle akşam olmuştu.

Sabah olduğu zaman sultan, bu sefer de Tekfurun başı aşağı asılmasını ve kendinden geçinceye kadar işkenceye devam olmasını emreddi. O kadar tazyik ve işkence yapılmıştıki bu hali şehirden seyreden halk, hükümdarlarının feryât ve ıstırabının artık hadden aşdığını görünce, Tekfurun elçisinin tekrar şehre gönderilmesini, söyleyecek sözleri olduğunu bağırarak reca ettiler. Elçi üçüncü defa şehre gönderildi. Halk, eğer sultan, Tekfurumuzu öldürmeyeceğine ve selâmetle kendi memleketine gitmesine müsade edeceğine and içer ve bizim mal ve canımızla çocuklarımıza aman verir, istediğimiz yere gitmemize mani olmazsa şehri teslime hazırız dediler.

Sultan, Tekfur ve elçinin huzurunda bu şartlara riayet edeceğine yemin etti. Yazılan muahede kaleye gönderildi; halk sükûn ve itimatla sultanın sancağını şehre istediler. Tekfurun maiyetinden bir heyet ile sultanın muzaffer ordusundan bir kafile, saltanat sancağını 611 hicret yılının 26 cemaziyel ahir cuma günü şan ve şerefle şehre naklederek hisarın kulesi üzerine diktiler [1214].

Ertesi günü asker, sultanın emriyle atlarına bindi, şehrin karşısına saf saf yerleşti. Sinobun ileri gelenleri o gece kaleye gönderilmiş olan elçilerle birlikte dışarı çıkarak yer öptüler. Aleksiyi sultanın yanında yaya gördüler. Gelen heyet, şehrin anahtarlarını sultanın maiyet kullarına teslim etti. Bazılarına hılatlar giydirildi, paralar saçıldı.

Sultan, arzusu veçhile şehre girerek tahta oturdu ve meclisi kurdurdu. Tekfura, hürmet için bir müddet ayakta kaldıktan sonra devlet büyüklerinin üst tarafına oturmasını işaret buyurarak ona iltifat gösterdi. O gece zevk ve sefa meclisinde sabaha kadar neşelendiler. Ertesi sabah Tekfuru, tekrar huzura çağırarak ondan sadakat teminatı istedi.

Aleksi, saltanat divanı katiplerinin hazırladığı müsvedde veç-

hile ve şu suretle and içdi: "Benki Kir Aleksiyim, Sultan bana canımı bağışlar ve Sinop hariç olmak üzere (Canit) memleketi ve civarını bana ve evlâdıma terk ederse her sene on bin altın, beş bin baş at, iki bin şığır, iki bin koyun, elli yük her cins kıymetli hediye takdim etmeyi; benden yardım istenildiği zaman imkân nisbetinde asker göndermeyi teahhüt ederim".

Bu teminata her iki tarafın mecliste hazır bulunan büyükleri şahit olmuşlardır. Yazılı muahede hazineye götürülünce sultan, Tekfura nefis hılatlar ve hediyeler verilmesini emretdi.

Bu teminat işi bittikten sonra sultan, Tekfurun kendisiyle birlikte ata binmesini istedi. Aleksi gürbüz bir adamdı. İzzeddin Keykâvus ayağını üzengiye koyar koymaz derhal atın dizginini «Rikâpdar» dan alarak omuzlarına attı ve bir müddet yaya yürüdükten sonra dizginlerin tekrar Rikâpdara verilmesi emrolundu. Tekfur, kendi atına bindi. At başı beraber konuşarak bir müddet sahilde dolaştıktan sonra dizginleri şehir tarafına çevirdiler. Sultan, sofra ve meclis kurulmasını istedi; şarap meclisinde Tekfura çok ikram ve iltifatlar arzu etdigi, adamlarıyla birlikte memleketine gitmesine müsade etdi. Tekfur ve maiyeti için gemiler hazırlandı. Aleksi, veda ve el öpme merasimini yerine getirdikten sonra Samsun istikametine doğru yollandı.

Sultan, her şehirden liyakatlı birer hoca intihabıyla Sinoba gönderilmesini ve bunların yurtlarındaki mülk ve akarlarını değer bahasıyla hazine namına satın alınmasını emretdiğinden bu ferman veçhile memleketin her tarafından muteber hocalar, Sinoba gönderildi. Naipler, vaktıyla mülkleri ellerinden alınmış olan fakir halkı şehre davet ederek eski topraklarını kendilerine iade ve kiliseleri mescit ve cami haline koyarak kadı, hatip, İmam ve müezzin nasbetdiler, Kaleye dizdar ve muhafaza memurları tayin, burçların harap ve çatlak yerleri onarıldı; emirlerden biri asker serdarlarlığına intihap ve maiyetine güzide askerler verilerek o havalinin muhafazası bunlara terk edildikten sonra Sivasa dönülmüş, emîrlerin, memleketlerine avdetlerine müsade verilmiştir.

Sultan'ın "Şeyh Mecdeddin İshak„ ı, Sinop fethini bildirmek üzere Hilâfet makamına göndermesi

O sırada Şam hükümdarı Melik Eşrefin Halife taliine attığı bir ok ile havada uçan bir turnayı yere düşürdüğü ve bunu bazı kıymetli ermağanlarla birlikte bir elçi ile halifeye gönderdiğinden dolayı yüksek teveccühe mazhar olduğu haberi, Sultanın kulağına erişmişti. Sinop fethi müyesser olunca Sultan, o asırda şöhreti ufuklara dayanan Şeyh Mecdedhin İshakı her nevi kıymetli mücevher, atlas ve altun işlemeli bir taht, mücevherli ve altun salipler, gümüş matbah ve sofra takımları gibi ağır hediye yükleriyle, saltanat şerefinin yükselmesine ve islâm istikrarının teminine medar olan büyük zaferi bildirmek ve halifeden "Fütüvvet şalvarı„ ricasında blunmak üzere Bağdada gönderdi.

Şeyh Mecdeddin, müslümanlığın hilâfet makmına varınca, halife ona dek çok ikram ve iltifat göstermekle beraber Bağdaddan ayrılırken kendi mübarek bedeninden çıkardığı İsmet ve taharet şalvarını, mürüvet sarığını, fütüvvet name, kavuk, kaftan, çomak ve saltanat menşuru, beş baş altun nallı rahvan ester, beş baş sırmalı siyah atlas takımlı arap atı on hecin deveei ve daha başka bir çok armeğanlar vererek geri gönderdi. Sultan bu hediyelerle yüksek iltifatlardan büyük sevinç ve kıvanç duydu.*]

Sultanın Tarsus cihetine seyahatı

Sultan, Sinop fetkinden geri döndükten sonra o kışı Konyada zevk eğlence ve istirahatle geçirmişti. İlk bahar gelince Kayseriye hareket etti. Kendi maiyet beyleri ve hassa kullarına

*] Ayasofya yazması İbni Bibi de Fütuvetname genişçe yazılmışdır. Hulâsasına göre, Ali oğlu, Yusuf oğlu Mecdeddin Ishak, Halife Ennasırüddinullah'dan fütuvet icazetini almağa vekil olup onun vefatında oğlu Mehmed Sadreddin vekâlet edecektir. İcazetnamenin tarihi Ramazan 608 dir.

İzzeddin'e : Emirülumera, İnanç, Bilge, Kutluğ melikülhavas lakablarl verilmektedir. Türkçe tabirler büyük Selçukîler gününden kalmış. Uzluk.

ikram ve ihsanlarda bulundu; etrafdaki beyliklere (Yabanlı pazar) otlaklarına gelmeleri için fermanlar yazıldı. Bütün etraf beyleri, maiyet asker serdarlarıyla (Yapanlı pazar) mevkiinde Sultanın hizmetinde toplandılar. Bu toplantı sıralarında Sis havalisinin haraç tahsildarları Ermen Tekfuru Lifondan şikâyete gelmiş ve bu haber Sultanın hiddet ve gururunu ayaklandırmış olduğundan beyleri huzuruna çağırarak meseleyi onlara anlattı. Beyler, hep birlikte bu edepsiz tekfurun terbiyesini vermek lûzumunda ittifak etmekle beraber mevsim icabı sıcakların fazlalığı dolayısıyla yapılacak seferin güçlüğünden bahisle güz mevsimine kadar (Yapanlı) nın geniş çayırlıklarında hayvanlarını semizletmek ve sıcaklar çekilir çekilmez tanrının yardımına sığınarak bütün kuvvetle o tarafa hareket etmek daha muvafık olacağı mutalaasında bulundular. Sultan, bu reyi fikrine uygun buldu.

Son bahar iptidalarında asker yola çıktı. Kuşi dere üzerinden Gökeriye varılarak orada ordugâh kuruldu. Sultanın kuvvetli bir ordu ile Sis üzerine yürüdüğü haberi Tekfur Lifona ulaşınca civa gibi iki tarafa çarpınmaya başlamış, başına gelecek felâketin sonucunu duymuştu. Tekfur muhakkak olan felâketin şaşkınlığı içinde ister istemez her taraftan asker toplayarak muharebeyi kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Çinçin "Haçin" kalesinin muhasarası ve sultan kulları tarafından fethi

Saltanat alayı, dağları ve kırları dolduran askerle Lifonun en kuvetli kalelerinden biri olan Çincin kalesine yetişmişti. Sultanın düşüncesine göre; işe bu kalenin fethiyle başlamak pek muafık olacakdı. Hemen mancınıklar kurulması, kale sakinlerine taş yağdırılması emri verildi. Üç gün, üç gece yağan bu ölüm dolusu altında âciz kalan hisar halkı, feryatlarla aman dileyerek üç günlük mühlet istedi. Eger bu müddet içinde Tekfur tarafından kendilerine bir imdat yetişmezse kaleyi teslim edeceklerdi. giden el-

çiye Tekfur, kendi işini başarmaktan âciz bir vaziyetde bulunduğundan bahsile hisar halkının başlarının çaresine bakmalarını söylemişti. Halk bu cevabı işidince can ve mallarıyla çoluk çocuklarına aman verilmesini istediler.

Sultan bunların dileğini kabul ile fermanlar yazdırdıktan sonra saltanat sancağını kaleye çektirdi. Yüksek divan naipleri lâzım gelen ihtiyat tedbirlerini aldıktan ve kaleye muhafız ve dizdarlar tayin eyledikten sonra (Kânçin) kalesine doğru hareket edildi.

Bu kale sakinleri de mukavemet gösterdiler. Sultan mancınıkların işletilmesini, hisarın tahrip ve kafirlerin tedibini emretdi Merdivenler kuruldu, cengi sultanî başladı, ferman veçhile büyük bir taaruz yapıldı. Her taraftan kaleye saldırdılar. Okçular dışardan yağdırdıkları oklarla içerdeki halka göz açtırmıyor, kahraman askerler bir hamlede kendilerini kaleye atıyorlardı. Öyle kanlı bir çarpışma olduki ölenlerin kanlarından seller yürüdü. Kale kapıları açıldı, dışarda kalan asker de içeriye dolarak büyük mikyasda katil ve yağmalar oldu. Bu işler bitirildikten sonra divan memurları kaleye giderek zahire ve silâhları müsadere, muhafaza memurlarını ve dizdarları tayin ettiler.

Ordu bu sefer istikametini Tekfur Lifon tarafına çevirmiş, korkak ve mütereddit bir halde bekleyen Lifon da müdafaaya hazırlanmıştı.

O zaman Emiri meclis olan Talaya beyi, maiyetinde üç bin güzide süvari ile orduya katılmış ve şafak sökmeden kendi adamlarından bir kaç neferi, ahvali anlamak üzere düşman askerine yakın bir yere göndermişdi. Düşman, her nasılsa bu keşif kolunu ansızın ortaya alarak bir kaç ok darbesiyle atlarını öldürdüklerinden, yaya kalan bu kahramanlar orada bir köprü üzerinde sığınarak ok, kılıç ve gürzleriyle her taraftan gelen düşman tecavüzlerini def etmeye çabalıyorlardı. Güneş doğarken Emiri meclis tarafına gelen „Talaya„ beyleri, onu kendi yerinde bulmadılar. İşi keşfettikten sonra Tekfurun ordugâhına doğru yöneldiler; emiri meclisin süvarileri arasından yüz nefer ayrıldı. Bun-

lar bin kişinin karşısına çıkacak derecede cesur ve muharip äskerlerdi. Emiri meclis bunlara en seçme ve zengin timarlar vermişti. Süvariler, bir tepe üzerine geldikleri zaman ansızın ileride bir köprü üzerinde her taraftan hamleler yapan bir düşman kafilesiyle çevrilmiş bir adam gördüler. Hep birden dizginleri o tarafa çeviren bu kahramanlar, o muhitteki düşman askerini perişan bir halde kaçırmış ve tepelemişlerdi.

Emiri meclisi atına bindirerek askerlerin yanına gönderdikleri zaman, süvarilarini saffı harp nizamında sıralanmış buldu. Zaten düşman ahvalinden malûmat almış olduğu için sultana, acele haber göndererek ermeni askerinin kuvvet ve vaziyetinin keşfedilmiş olduğundan heman şu vaziyette düşman üzerine hücum emri verilmesini reca etdi.

Sultan, hücum emri verince asker, derhal şimşek gibi çakmış, deniz gibi coşmuşdu. Her bölük demirden dağlar, ateşten denizler gibi harp meydanına saf saf atılarak düşmana kara tali gibi saldırdılar. Lifon'da bütün süvari ve piyade kuvvetleriyle karşı çıkmış, (Baron Fasil, Baron Avşin, Kont Istabel) gibi ordusunun ileri gelen kahramanlarını öne sürmüştü. Emiri meclis ilk hamlede çesaret ve yiğitliğiyle meşhur olan Kont Istabeli bir kılıç darbesiyle yere yuvarladı. elini ve boynunn bağlattırarak bir piyadenin onu, sultanın huzuruna götürmesini ve kendisi tarafından attan düşürüldüğünü söylemesini tenbih etdi.

Baron Avşin ile Nuşinide bu suretle yere yuvarlayarak birer sipahi neferiyle sultana gönderdi. Sultan bu üç nefere ağır hılatlar verilmesini emretdi. Akıbet uğursuzluk eli düşmanın eteğine yapıştığından ermeni askeri bozgunluk ve kaçmak yolunu tutmuştu. "nefislerine zulmeden milletin kökü kesildi tanrıya şükür olsun, kuran ayeti.„

Emiri meclis, üç bin suvari ile işi sonuna erdirmiş geri kalan askere ihtiyaç his edilmemişti. "Allah kıtalde imanlılara yardımcı oldu„ ayetini okuyarak sultanın huzurundan ayrıldı. Sultan onun derecesini bütün emirlerin mertebesinden daha yükseğe çıkarmakla beraber kendi üzerine giydiği elbiseyi de ona ikrametdi.

O gece asker, harp yorgunluğundan istirahata çekilmiş ve sabahleyin dağlarda ve kırlarda Tekfuru aramağa koyulmuşlardı. Sağda, solda rasgeldiklerini öldürerek veya esir ederek, bir hafta bu yolda ermeni vilâyetini dolaşarak sekizinci günü etraftan topladıkları at, ester, ganimetler ve esirlerle geri döndüler. Tekfurun ermenistan kalelerinden birinde gizlenmiş olduğu anlaşıldı, Asker muzaffer olmuş, düşman mağlûp düşmüş, hainler cezasını bulmuştu.

Sultan, ağırlığını yerin sırtı taşıyamayacak kadar çok olan ganimetlerle ve ordusuyla birlikte Kayseriye döndü. O sıralarda kayseriyede bir baş sığır ve at iki akçaya, beş altı baş koyun bir akçaya, güzel çehreli bir ermeni delikanlısı ve cariyesi elli akçaya satıldı. Sultan maiyet beyleriyle orduyu ihsanlarla memnun ettikten sonra onlara izin vermiş ve kendisi kayseriyede ikamet etmiştir.

Lifonun, yaptığı hatanın akibetinden kurtulmak için özür dilemek ve haracını artırmak ricasıyla murahhaslar göndermesi

Sultan, fethedilen ermeni memleketinden döndükten sonra Lifon, gizlendiği yerden dışarı çıkarak geride kalan bir kaç adamıyla uğradığı musibetlerin telafisi için meşverete koyuldu.

Bunların hepsi yalvarmatan başka çare olmadığını ileri sürdüler. Her neviden hediyeler tertip olunarak bir heyetle Kayseriye gönderildi. Lifonun ayrıca Sultana yazdıgı mektubunda: „bazı garazkârların, cihan Padişahına hihâye ettikleri şeylerden dolayı lâyık olduğum cezayı çektim. İleri gelen serdarlarım öldürüldü, mülküm perişan oldu, askerim mahvedildi. Yüce merhametinizden ümit budur ki: günahımı bağışlarsınız. Hakikatte eğer "Sis„ Vilâyetini benden geri alıp başkalarına verecek olursanız vereceğiniz kimse yine bu kulunuzla çocuklarım olsun. Bundan böyle kulluk halkasını kulağıma takar ve haracı iki misline çıkarırım; her sene bu taahhüdümden hariç olmak üzere beş bin sü-

variyi bütün techizatiyle birlikte ferman buyurulacak yere gönderir ve büyük emirlerimden bir kaç kişiyi de bu vazifenin ifasına memur ederim. Cümlesi birlikte yüce saltanat tahtının kulluğunda fedakârlık gösterir mübarek hatırınızdaki kırgınlığı gidermeğe gayret ederler. Her sene yirmi bin altun haracı huzurunuza layık armağanlarla beraber gönderir ve geçen seneden kalan haracı da ayrıca ödeyerek kulluk vazifesinden bir dakika geri kalmayacağımı teahhüt ederim.„ denilmekte idi.

Sultan, bu şartlarla Sis vilâyetini yine ona havale etti ve kendisine teminat verdi. Ozaman „ Emiri Devat „ olan sahip Ziyaeddin Kara arslan, Lifonun mektubuna cevaben yazılan fermanı götürmek, haraç bakayasını tahsil etmek ve Emrenistan tekfurluğuna tekrar Lifonun namzed gösterildiğine dair yenilenen menşuru vermek vazifesile Ermen memleketine gönderildi.

Lifon, Ziyaeddinin geldiğini haber alınca, bizzat istikballe kendi sarayına kondurmuş, ikramı son derecesine vardırmıştır. Ferdası günü Sultanın Ermen memleketini tekrar tekfurun uhdesine bıraktığına dair olan fermaniyle menşuru şahitler huzurunda okundu. Lifon alnını yere koyarak teşekkürler etti ve paralar dağıttı. Bir gün sonrası Sahip Ziyaeddinin hazırladığı müsveddeye göre yemin etmekle beraber kaleme aldığı muahede gereğince geçen seneden kalan on bin altun ile yeni senenin altı aylığına mahsuben ayrıca on bin altun haracı diğer hediyelerle birlikte hazineye gönderdi.

Ziyaeddin, Kayseriye vasıl olunca, Tekfurun muahedenamesi ile haraçları arzetti. Sultan, Ziyaeddinle birlikte gelmiş olan elçilere büyük ihsanlarda bulunduğu gibi Tekfurun esir edilmiş olan serdarlarının da salıverilmesini emretti. Ayrıca etraftaki memleketlere aradaki ihtilâfın kaldırılmış, yolların, tüccar ve yolculara açılmış bulunduğunu, yollarda hiç kimseye bir zarar gelmeyeçeğini ilân ettirdi. Tekfurun elçileri gönül hoşluğuyla memleketlerine döndüler,

Sultanın Erzincan meliki Davut oğlu Behramşahın kızıyla evlenmesi.

İzzeddin Keykâvus, tanrının buyruğuna ve Peygamberin öğütlerine uymağı büyük bir vazife bilerek asîl ve temiz bir ailenin sadefinde yetişmiş bir inci danesiyle sarayını süslemek ve bu vasıfları haiz bir hayat arkadaşiyle kutlu geceler geçirmek istemişti. Kendisine böyle bir can yoldaşı bulmak için her tarafı araştırdı, nihayet Melik Fahreddin Behram şahın hanedanından daha değerlisini bulamadı. Çünki o sadefin incisi sultan Kılıç Arslanın fazilet ummanından, onun temiz ve asîl neslinden çıkmış, Selçuk soyundan meydana gelmişti. Bir çok düşüncelerden, müşaverelerden sonra bu fikrinde karar kıldı. Hazineden tertip ettirdiği nefis ve kıymetli hediye yüklerini akıllı ve tedbirli bir elçi ile birlikte Erzincana gönderdi.

Fahreddini Behram şah, elçinin gelmekte olduğu haberini alınca onu debdebeli alaylarla istikbal ederek kendi sarayına indirdi, hakkında pek çok saygı gösterdi.

Erzincan meliki, ferdası günü sarayında umumî toplantı yapılmasını emretmişti, Elçi meclise davet edildi. Sultanın mektubunu öpüp başına koyduktan sonra Fahreddin Behram şaha uzatan bu adam, ağızdan ısmarlanmış olan sözleri ve recaları izah etmekle beraber getirdiği hediyeleri de Fahreddinin hazinedarlarına teslim etti.

Behram şah, meclis huzurunda yüksek sesle: "Bu lûtfun teşekkürlerini hangi dille yerine getirebilirim ? Eğer benim çocuğumun, sultanın cariyeleri arasında bulundurulması yolunda bir ferman gelmiş olsaydı yine sevinç ve iftihar duyardım. Hakkımda gösterilen bu yüksek teveccühten dolayı arzularını başımla gözümle kabul ettim; ancak bir kız evlâd için gerekli olan cihaz vesair eksiklikleri tamamlamak üzere üç aylık bir mühlet istiyorum„ dedi.

Mecliste hazır bulunanlar bu teklifi yerinde buldular. Elçiye değerli hediyeler ve caizeler verilerek, emirlerinin yerine getirileceği hakkında sultana yazılmış olan mektupla birlikte geri

gönderildikten sonra cihaz tedarikine başlanıldı. Usta sanatkârlar, kuyumcular bulduruldu, üç ay geceli gündüzlü çalıştırıldı.

Mücevherli taçlar, Amberli halhallar, kıymetli yüzük ve bilezikler, Sırma ve mücevherle işlemeli gelin takımları, nefis elbiseler., Altun nallı rahvan esterler, saba rüzgârı gibi yürüyen atlar, sayısız mal ve altunlarla dağlar gibi eşya yükleri hazırlandı. Zamanın ünlü âlimleainden kadı Şerafeddin cihaz ve hediyelerin Konyaya nakli ile nikâhın yapılmasına memur edilerek yola çıkarıldı.

Sivasa varıldığı zaman emiri meclis Mübarizüddin Behram şah, kadî Şerafeddine büyük saygı ve ikramlarda bulundu ve kadı ile birlikte saltanat makamına gitmek üzere yola çıktı. „Geduk„ mevkiinde kadıyı geride bırakarak acele Konyaya yetişti. Sultana macerayı anlattı. Sultan, Devlet büyüklerini, misafirlerin istikbaline gönderdi. merasimle şehre girmiş ve yerleşmişlerdi.

Ferdası günü saraya gitdikleri zaman yüksek iltifatlara nail oldular. İzzeddin Keykâvus, Kadı Şerafeddinden uzun uzadıya melik Fahreddin Behram şahı soruyor, kadı her ikisi hakkında bir çok dua ve senalarla melik Fahreddinin sözlerini hikâye ediyordu. Gelen emanetler ve hediyeler gösterildi, teşekkürlerle kabul edildi. Kadı, saraydan, parlak merasimle misafir edildiği daireye götürüldü.

Bir gün sonra memleketin büyük kadı ve imamları nikâh merasimi için saltanat sarayında toplanmışlardı.

Sultan, daha önce biner, beşer yüzer, miskallikten başlayarak ikiyüz ellişer, yüzer ve ellişer miskallık şeker kalıpları yaptırılmasını, bunların altun ve gümüş tabaklar içinde hazırlattırılmasını emretmişti. Ayrıca gül ve amber kokulu şerbetlerin nefis manzarası sanki sema sakinlerini yer yüzüne çekiyor, fıskiyelerden su yerine gül şerbetleri akıyordu. Her davetlinin önüne mevkiine ve mertebesine göre birer tabak konuldu, iki tarafın vekil ve şahitleri çağırıldı. Nikâhın yapılmasına memur edilen (kadı Sadeddin Lehavürî) yüzünü kıbleye çevirerek halife Me'mun'un kendi akrabasından bazılarının nikâhı esnasında okumuş olduğu meşhur hutbe ile - düaya başladı. Ve sonunda :

«Şahsı bizce malûm olan, sultan Kılıç Arslan oğullarından Keyhusrevin oğlu Fatih ve Muzaffer, âkil ve zekî sultan İzzeddin Keykâvusa, soyu bizce meçhul bulunmayan Davut oğlu melik Fahreddin Behram şahın kızı Selçuk Hatunu elli bini muaccel, elli bini müeccel olmak üzere yüzbin kırmızı altun mihir mukabilinde zevceliğe istiyoruz. Şafii mezhebi üzere bu istediğimizi kabul edin ve onu isteklisine nikâh eyleyin ve hayırlı olsun deyin...» sözleriyle kız tarafına hitap etti.

Kız tarafı, "isteyeni kabul ettik, istediğini verdik. onların üzerlerinden fazilet bulutları eksik olmasın..." dediler.

Nikâh düğümü bağlandı, vuslat bağı kuvvetlendirildi; «kutlu ve çocuklu olsunlar» düaları semalara yükseldi. Seher rüzgârının kımıldayışı ile etrafa dağılan bahar çiçekleri gibi altunlar, cevahirler saçıldı; hususî sofralar, umumi toplantılar kuruldu, meclis dağılırken "yemek yedikten sonra dağılanız" ayetini okudular. Kadî Şerafeddin kendi makamına gitdi, sultan ona arkasından paralar, hılatlar ve esterler gönderdi.

Bir kaç gün sonra sultan hazine emirlerine Mehdi ulyayı istemeye (gelin getirmek) gidecek olanlar için lâzım gelen şeylerin hazırlanmasını ve gelini getirmek vazifesine de Emiri meclis Mübarizüddinin intihap edilmiş olduğunu bildirmekle beraber bütün memleket büyükleri hatunlarının, Melikeyi karşılamak üzere Erzincana gönderilmelerini emretdi.

Hazırlıklar tamamlanınca, Emiri meclis Mübarizüddin, kadı Şerefeddin ve hatunlar yola çıkarıldı. Erzincan hududuna ayak bastıkları sırada, kadı Şerafeddin ilerledi,; düğün alayının Emiri meclisle birlikte gelmekte olduğunu Behram şaha bildirdi. Herkesin mevki ve derecesine göre konaklar hazırlandı. Fahreddin Behram Şah, Lalaları ve saray erkânı ile maiyet beylerini istikbale gönderdi. Emiri Meclis, şehre yakın gelince melik, Bayraklar ve sancaklarla bizzat karşıladı, her iki alay bir birine yaklaşırken Emiri meclisin gözleri Behram şahın bayrağına ilişmiş ve derhal atından inmişti. Emiri Meclisin yüzünü gören melik de heman piyade olmuş ve birbirleriyle kucaklaşmışlardır.

Şehre geldiklerinde Emiri Meclis Mübarizüddin, Fahreddin Behram şaha; Sultanın selâmını tebliğ etti, Melik başını yere koyarak, ben cihan padişahının kölesiyim dedi. Böylece konuşa konuşa şehre girdiler. Melik, Emiri meclisle sultanın diğer beylerini kendi sarayına indirdi. Büyük ziyafetler çekildi, işret meclisi kuruldu, kadehler dolaştı.

Ferdası günü Emiri Meclis, sultanın gönderdiği hediyeleri mufassal defteriyle melik Fahreddinin hazinesine yolladı. Fahreddin, Sultanın yüksek himmetine teşekkürlerle gelen bohçacıları ihsanlara boğdu.

Hazırlıklar ikmal edilinceye kadar on gün, her iki taraf işret ve eğlencelerle vakit geçirdiler; işler bitirilince Melik Fahreddin, Emiri meclise, maiyetindeki adamlara dağıtılmak üzere üç yüz kat her cinsten hılat ve atlara yüklenmiş üç yüz bin akça yolladı.

Geceleyin cihazlarla mal ve hazineler mehdi ulya ile birlikte yola çıkarılkıktan sonra düğün alayı da sabaha karşı Erzincandan ayrılmıştı.

Kafile (Etmeksiz) mevkiine yaklaşırken Emiri meclis, daha önce sultana haberci giderek müsafirlik ve yolculuk hatıralarını hikâye etti. Padişah, derhal şehrin donatılmasını, saray binalarının süslenmesini, içki sofralarının kurulmasını ve ümera kadınlarının mehdi ulyanın istikbaline gönderilmesini emretti. Geceden biraz geçmişti, bütün Emir kadınları mehdi ulyanın yanında şehre girmişler, doğruca sarayın harem dairesine gitmişlerdi. Selçuk hatunu saadet ve keramet tahtına oturttular. Şah, gelin odasına girince gül yanaklı hanımlar utanarak kendi dairelerine çekildiler. Sultanların güneşi, hatunların ayı ile bir araya geldi. Güzel yüzlü cariyeler diz üstü eğilerek gelinin eteklerini ayakları hizasından çektiler, eteklik düşünce sultan kıymetli hazineye kavuşmuştu. Saltanat külâhını başından çıkardı, keyvanî kemerin bağını çözdü tanrının müsaadesiyle vuslet ve gerdek icaplarını yerine getirdi.

Ertesi günü hamamdan sonra meclise geldi. Tâm bir hafta

işret eğlenceleriyle beylere, ikramlarla meşgul oldu. Bu düğün töreni esnasında beşyüz hilat, yediyüz bin akça, yüz baş at, yüz baş yüklü ester, yirmi iki baş takımlı at ve esterle taşınan bir Taht her çeşitten elbiseler, Emirî meclis eliyle kadı Şerafeddinin dairesine gönderildi. Kadı bunları beraberinde getirdiği Erzincan beylerine derecelerine göre taksim etti. Hepsi yeni hılatlarını giymiş oldukları halde sultanın huzuruna gittiler, el öpme merasiminden sonra memleketlerine dönmek için müsaade istediler.

İzzeddin Keykâvusun Şam Seferi

Halep hükümdarı melik Zahir ölmüş, henüz beşikten yeni ayrılmış olan oğlu Melik Aziz'i bırakmıştı.

Devlet büyükleri ister istemez bu sabî çocuğa biatla onu babasının tahtına oturtmuş ve Şam hükümdarı Melik Eşrefin kız kardrşi olan annesini, hükümdar naibi intihap etmişlerdi.

Sultan İzzeddin, evvelce amcalarının hakimiyeti altında bulunan Halep vilâyetini, tekrar Selçuk devletine bağlamak niyetinde idi. Memleketin ileri gelenlerini çağırdı, bunlara, Halep ülkesinin bir sabi çocukla bir kadın elinde kalmış olduğundan bahisle vaktinde asker gönderilir ve tedbir alınırsa Şam vilâyetinin de elde edilebileceğini ve tanrının yardımiyle Selçuk Sancağının, o diyarların burçları üzerinde de dalgalanacağı gibi memleket sahası da daha ziyade genişlemiş olacağı mütaleasında bulunduğunu anlattı. Devlet büyükleri şu cevabı verdiler :

Padişahların tabiatı, düşmanları tutsak etmek, memleketler fetheylemek cihetine maildir. Lâkin mademki kullarınıza bu mesele hakkında meşveret etmek fırsatını verdiniz, sözlerimizi dinlemek lûtfunu esirgemezsiniz :

Yaşının küçüklüğüyle beraber bugün babasının mülkünde hükümdar olan bu sabinin, baba ve dedeleri daima bu devletin dostluğunda sebat göstermiş, yüklerle hediyeler takdim etmiş, yardım istenildiği vakitlerde asker göndermişlerdir. Şimdi yetim kalmışsa başkalarının ona saldırması halinde kendisini korumak

ve yardım etmek gerektir. Nasıl ki komşu melikler ona taziye ve tebrik için elçiler gönderdiler "babalarının dostluğu oğullarının akrabalığı demektir„ sözünü yerine getirdiler; eğer Sultanımız, o yetim çocuğun mülküne tecavüz ederlerse, zamanın büyük sultanlarıyla meliklerinin hoşlarına gitmeyecek bir harekette bulunmuş olursunuz..

Sultan, uzun bir düşünceye vardıktan sonra söze başladı:

Şüphe yokki padişahlara riayet lâzımdır. Lâkin bir sultan iktidar silâhını takınır, cihangirlik atına binerse saflık yolundan uzaklaşır "Padişahlar arasında merhamet yoktur„ sözü isabetlidir. Eğer etraftaki hükümdarlar melik Zahirin oğluna taziye ve tebrik için elçiler göndermişlerse bu onların aczinden ve hoş kişilik yapmalarındandır. Bunun gibi samimî olmayan işlerden bize bir fayda erişmez; dedi.

Maraş hakimi Emir Nüsretüddine ordu o hududa gelinceye kadar süvari ve piyade kuvvetleri ve muhasara aletleriyle birlikte hazır bulunması için ferman yazıldı, Malatya ve Sivas beylerine de bu şekilde fermanlar gönderilmekle beraber maiyetlerindeki kuvvetleri toplayarak acele harekete geçmeleri için UÇ Beylerinin ve Yapanlu yaylasında vaktiyle Ermenistan seferinde toplanmış olan beylerle serdarların - evvelki tertibat veçhile - hazır bulunmaları hakkında birer ferman yazılmış, ordunun Abilistan "Elbistan„ sahrasında toplanacağı bildirilmişti.

Yirmi gün içinde memleketin her tarafından sayısız asker ve kuvvet yığıldı, Sultan maiyetiyle beraber Elbistan tarafına hareket etti.

İzzeddin Keykâvus, Elbistana vasıl olunca umumî ziyafetler tertip ettirdi, asker serdarlarının her birine, Şam ülkesinin birer parçasının timarını vaid ile onları memnun etti. Ertesi günü bir müddet gezinti yaptıktan sonra emirleri huzura çağırdı, Halebe gidecek yollardan hangisinin harekete daha elverişli olacağı hakkında yapılan müzakereler neticesinde (Merziban), (Ruban) ve (Telbaşir) yolundan daha kolay ve müsait bir hareket sahası olmadığına karar verdiler. Çünki bu yolun güzergâhı Elbistandan halebe kadar düz bir araziden geçiyordu.

Asker bu istikametten hareketle iptidâ (Merziban) kalesine yetişti, üç günde kale zaptedildi.

O sırada Maraş beyi Nusretüddin de kalabalık bir orduyla sultanın karargâhına yetişmişti. Nüsretüddinle birlikte (Ruban) kalesine hareket edildi. Bu kalede fethedildikten sonra muhafızlığı Nüsretüddinin damadına verildi. Oradan (Telbaşir) e varıldı, on gün muhasara ile vakit ğeçirildiği halde bir netice elde edilemiyordu. Sultan kasabanın bütün ağaçlariyle üzüm bağlarının kesilmesini emretti. Bu hali seyreden kale halkı muhafızın yanına koşarak (Bizim geçimlerimiz bu ağaçların yemişleri yüzündendir.

Anadolu leşkeri bağ ve bahçelerimizi intikam baltalariyle kesiyorlar. Bundan sonra bizim halimiz neye varacaktır ? Eğer bu vaziyet karşısında kaleyi onlara teslim edersek melik bizi mazur görür) dediler.

Kale muhafızı, sultana bir elçi gönderip mühlet istemeye mecbur kaldı ; kendisinin ve kalede bulunan halkın geçimleri bu bağ ve bahçelere bağlı olduğundan sultanın, askerlerine şu halden vaz geçmeleri için emir vermesini rica etmekle beraber eğer Selçuk diyarından bir parçanın timarını kendisine bağışlarsa kaleyi zahmetsiz teslim edeceğini bildirdi.

(Hini) vilâyetinin ona tımar olarak verilmesi hakkında yazılan menşur ve teminat gelen elçi ile muhafıza gönderildikten sonra kaleye sancak çekildi. Hutbe sultanın namına okundu. Telbaşır muhafızlığı emir Nusretüddinin kardeşine havale edilmişti. Kale işleri yoluna konduktan sonra, sultana, Zahirüddin İlî pervanenin vaktiyle Kayseriden kaçıp bu diyara gelmiş ve burada vefat etmiş bnlunduğunu hatırlatmışlardır. Pervanenin kabrinin buldurulması ve kemiklerinin çıkarılması yolunda verilen ferman üzerine zavallı Zahüreddinin mezardan çıkarılan çürümüş kemikleri ateşte yakılmış, külü rüzgârla savrulmuş, sultanın da bu suretle yüreği ferahlanmıştır.

Şam seferinin, Melik Aziz'in validesi tarafından haber alınması :

Saltanat bayrağı Elbistan'a dikildiği sıralarda ordugâhta bulunan casuslar, hadiseyi hükümdar naibi Valide ile onun hizmetinde bulunan hakim ve naip (Cemaleddin Lülü) ye haber vermiş ve bunlar şu çetin vaziyet karşısında şaşkın bir hale gelmişlerdi. Halep melikesi, kardeşi ve Şam hükümdarı olan (Melik Eşref) e ağır hediyelerle bir elçi göndermiş, Rum diyarı Sultanının yıldızlar sayısınca askerle memleketlerine hücum etiğini ve eğer bu hücumda muvaffak olursa Şam ülkesi halkına da canlarından aman vermiyeceğini bildirmekle beraber gerçi melik Zahir'in bundan evvel melik Eşref'i gücendirecek bazı hataları olmuş ise de bunları gönülden silmek «zaruret zamanlarında kinler unutulur„ kaidesine göre hareket etmek lâzım geldiğini de ilâve etmiştir.

Melik Eşref'e hemşiresinin dilek ve tavsiyeleri pek isabetli göründüğünden derhal topladığı kuvvetli bir ordu ile Halep'e yetişti. Eşref kız kardeşini görünce dedi ki : Padişahların malı ancak bu günler içindir. Eğer yüz yıllık hazineyi küçük bir köyün korunmasına sarf edersen yine ucuz kurtulmuş olursun.

Melike yıllardanberi birikmiş hazinelerini ortaya attı, asker topladı, ayrıca sultanın kendi askeri üzerindeki itimadını sarsacak bir hiyle düşündü ve bunu şu suretle tatbik mevkiine koydu :

İlk önce Türk ordusunun başında bulunan bütün Devlet büyüklerini adıyla sanıyla tanıyan ve onlarla tanışmış olan Rum diyarı halkından bir adam elde etti, ona bir çok paralar verdi, casusluk hizmetini üzerine alan bu adam eğer vazifesini kolaylıkla başarır, ve Rum leşkeri geri dönerse kendisine peşin verilen mal ve paraların iki misli daha verilecekti.

İlk iş olmak üzere bütün ordu serdarlarına - gûya kendileri tarafından evvelce gönderilmiş olan mektuplara - uydurma cevaplar yazıldı, bu cevaplarda : Emîrlerin yapmış oldukları vaielere

Göre sultanı, hiyle ile Şam hududuna kadar getirmeleri zamanının artık yaklaştığı ve kendilerinin de arkadan müdafaasız oraya gelecekleri ve bu arada sultanın muhafazasına çok dikkat edilerek bu haberin bir tarafa sızmasına meydan verilmemesi, çünkü o zaman bütün gayretlerin neticesiz kalacağı ve kumandanlardan her birisine bir muhafızla Mısır altunları ve arap atları gönderilmiş olduğu işaret edilmekel beraber para ve hedıye yükleri de bu adama teslim edildi. Göndarilen casusa: Önceden Türk ordugâhına sokularak padişahın yakınlarından birisinin çadırına girmesini ve ortalığı kuşkulandırmak için vak'ayı hikâye ile, kendisinin Şam askerleri arasında bulunduğu sırada emîrlerden mektuplar geldiğini ve onlara Şam'dan gönderilen külliyetli paralarla malların da falan mevkide beklettirilmekte olup sahiplerine teslim edilmek üzere fırsat gözetlediklerini, eğer bu sözlere itîmad etmezlerse muayyen bir noktadan bu malları görmek mümkün olduğunu söylemesini tenbih etmişlerdi.

Casus, bu sihirbazlıklarla sultanın maiyet kullarından birinin çadırına sokuldu, uydurma hiyanet hadisesini ona hikâye etti. Uşak derhal padişahın huzuruna gitti ve vak'ayı olduğu gibi anlattı.

Sultan, itimat ettiği birkaç adamını gizlice casusun işaret ettiği mevkie gönderdi. Bunlar orada bekletilmekte olan yük ve hazineleri alıp sultanın yanına getirdiler, Sultan bir kese içinde bulunan üstü mühürlü mektupları okuduktan sonra kendi yerine çekildi. Fakat hakikatte hiç bir şeyden habersiz ve günahsız kumandanlarla beyler hakkında kötü niyetler beslemeğe başlamıştı.

Mes'elenin etrafa yayılmasına meydan verilmeden gelen adamın gizli bir yerde tevkif edilmesine emir verildi.

Sultan, ferdası günü emîri, meclis Mübarizüddin Behram şaha, dört bin kişilik bir pişdar kuvvetile arap ordusu istikametine gitmesini ve diğer dörtbid kişilik bir müfrezenin Seyfüddin Çaşnigir kumandasında arkadan yola çıkarılmasını, kendisinin de ondörtbin mevcutla merkezden yürüyeceğini bildirdi.

Emîri Meclis, Şam askerine yaklaşacağı sıralarda Sıvas ellibaşılarından seksen yaşında bir çok cenk ve savaş görmüş, muharebe meydanlarında yaralanmış ve yara almış olan Mahmut Alp'ı bir tepe üzerine çıkararak düşman askerlerinin vaz'iyetini anlamak üzere istikşafa göndermişti. Mahmut Alp, düşman ordusunun iç yüzünü iyice anlamış, dörtbin kişilik bir müfreze ile arap ordusunun karşısına varılamıyacağını, ancak Seyfüddin Çaşnigir'in kendi kuvvetleriyle acele yetişmesi için haber gönderdiler ve padişahın maiyetindeki kuvvetlerden de imdat gelirse o zaman muharebeyi kabul etmek mümkün olur mutalaasında bulunmuştu. Başına gelecek akıbetten gafil olan Mübarizüddin'in kafası gururuna mağlûp olarak Mahmud'un sözlerine iltifat göstermemiş, derhal cenge girişmek havasını çalmıştır. Mahmud şu vaziyeta karşısında derhal feryad ve fiğanla yalvararak büyükler için acele doğru değildir demişse de emîri meclis yine aldırmamış, onu soğuk cevaplarla karşılamıştır.

İlk hamlede düşman safları perişan olmuş, Çaşniğir'e zafer müjdecisi koşturulmuştu. O sırada bir Türk sipahisi, Şam askeri kumandanlarından birisi tarafından esir alınarak Melik Esref'in yanına götürülmüş, Melik Eşref bu sipahiye sultanın şimdiki askeri müfreze ile beraber olup olmadığını sorduğu zaman sipahi sultanın uzakta olduğunu, şimdi cenge giren dötrbin kişilik bir pişdar kuvveti olup bunun emîri meclis kumandasında gönderilmiş ve arkada dörtbin kişilik bir kuvvetin de Çaşniğir Seyfüddin'le gelmekte bulunduğunu söylemiştir.

Bu sözleri işiten Melik Eşref feryada başlayarak: Gayret Ey müslümanlar, bu askerin imdadı daha uzaklardadır. Bunlardan yüz çevirmeyiniz dedi. Yeniden gayrete gelen Melik Zahir ve Melik Âdil hamle ettiler. Her iki taraftan çok asker telef oldu. Emîri Meclis, Emîr Çaşniğir'e bir ulak gönderdi, düşmanın galebe etiiğini, orduya bir felâket erişmemesi için acele imdat gönderilmesini rica etti. Çasniğir:

Önceden düşmanı mağlûp ettiğinden dem vuruyordu: Şimdi biz varalım, harbi kazanalım. Nam onun olsun; o bir ayak ileri

atmasın, tâ felâket yaklaşıncaya kadar sultana malûmat vermesin... gibi sözlerle serzenişte bulunmuş, işi geciktirmişti. Neticede emîri meclis Mübarizüddin kumanda hey'etinden bir kısmı ile esir oldu. Melik Eşref'in huzuruna götürüldüğü zaman melik tarafından istikbal edildi. Cerrah çağırılarak yaraları sarıldı. Hususî hıl'atlar giydirildi, diğer esirlerle birlikte muhafızlarla Halep'e gönderildi. Melikenin emîri meclis'e karşı fazla hürmet ve itibar göstermesi kardeşi trrafından tavsiye edildi.

Bu bozgunluk haberi Sultana ulaştırıldığı zaman hiddet ve gazap cehennemi alevlendi. Derhal Çaşnigir'in bütün askerle birliate silâh başı yapmasını emretti. Ertesi şabah Melik Eşref bozgunluktan sonra Sultanın ahvalinden haber almak üzere iki bin arap süverisi göndermişti. Bunlar, Sultanın çadlrının kurulmuş fakat osdunun silâh başı etmiş olduğunu görünce geri kaçtılar. Sultan bağırarak soruyordu :

Ey Nankörler : Eğer emirlerden biri esir oldu ise ordunun geri kalan kısmı küllîsi kumandanları ve saltanat otağı yerinde duruyor :

Bu, zehirli sözleri dinleyenler derhal kuvvetli bir hamle ile araplara saldırarak sahrayı onların lâle renkli kanlarıyla boyadılar, Mercan gibi kanlarını zümrüd renkli çimenler uzerine akıttılar.

Melik Eşref safları düzeltti, askerini teselli ile mevzilere yerleştirdi. Eğer tecavüze uğrarlarsa savaşacaklar, şayet Türk ordusu geri dönerse maksat hasıl olacaktı.

Sultan, çadırının daha ileriye kaldırılmasını emretti. Tekrar bir arap askerî keşif kolu göründü. Bunlar da bir hamle ile perişan edildi. Kaçabilenler, Melik Eşref'e bir gün içinde padişah çadırının iki def'a yer değiştirdiğini, meğer sultanın savaşa azmetmiş fakat serdarlarının buna mani olmağa çalıştıklarını söylediler.

Sultan, geceleyin biraz geride, asker ve ümera kendi yerlerinde kalmışlardı. Sabah üzeri bulunduğu mevkiden Elbistan'a yollandı.

Sultanın, Elbistan'a hareketini haber alan Melik Eşref, Halep'e doğru ilerledi. İzzeddin'in Elbistana yetişdiğini tahkik ettikten sonra topladığı askerle (Mirzeban) ve (Râban) üzerine yürüdü. Sultanın muhafızlarını muhasara ve kaleleri geri aldı. Bu işleri tamamlayan M. Eşref, Muhafız ve kumandanlara hürmet ve itibar göstermiş, oradan Halep'e dönerek emîri meclis ve diğer beyleri hil'at ve hediyelerle salıverdikten sonra Şam'a dönmüştür.

İzzeddin Keykâvus, Elbistan'da bir kaç gün bekledi. Râban ve Telbaşir kalelerini Melik Eşref'e teslim eden Nüsratüddin'in damadı ile kardeşi de sultanın yanına dönmüşlerdi.

Sultan elde ettiği uydurma mektuplardan pek çok hiddetlenmiş, ileri kıtaatın esir düşmesinden cidden ıztirap duymuştu. Kaleleleri düşmana teslim ile avdet eden her iki muhafızın da asılmasını emretti. Ferdası günü bütün ümeranın huzuruna toplanmasına emir vermekle beraber daha önce hassa kullarına, silâhlarını kuşanmış oldukları halde, saltanat çadırının etrafında gizlice mevzi alarak emre intizar etmelerini tenbih etti. Emîrler bu fermanı duyunca hep birlikte huzura gelip sıra ile oturdular, Sultan, ihanet veşikası (!) olan mektupları Divittardan istedi, her birini ayrı ayrı, yazanların (!) önlerine fırlattı. Zavallı günahsız emîrler bu mektupların mutalaasından hayrette kaldılar. "Yarabbi bu büyük bir iftiradır„ âyetini dillerine getirdiler. Bu işden habersiz olduklarını arz ettiler. "Padişaha, bir takım düzencilerin hiylelerine iltifat göstermek, delilsiz, isbatsız bir surette böyle bir hiyaneti bizlere yakıştırmak ve bundan dolayı hakkımızda ceza vermek caiz değildir. Çünkü bu halin sonu pişmanlıktan başka bir netice vermez„ sözleriyle pek çok yalvardılar, feryad ettiler, hiç ta'sir yapmadı.

Sultan çadır etrafında mevki almış olan hassa kullarına bunları ellerinden ve boğazlarından bağlayarak boş bir eve götürmelerini işaret etti. Evin tarafında Nemrud ateşini andıran bir ateş yakıldı. O günahsız zavallılar içinde yanarken dumanları maî semanın kubbesine yükseliyor, feryad ve figanları yürekleri

parçalıyordu Bir aralıktan can havliyle dışarı fırlamak isteyenler kuvvetli mızraklarla itilerek tekrar ateşin içine atılıyordu.

Bu hadisenin dehşeti gece rüyasında sultana çok azap ve korku vermiş "Kabirlerinden şeytan çarpmış gibi kalkarlar„ Âyetinin delâlet ettiği insanları andıran İzzeddin, uykudan uyandığı vakit yaptıklarına çoktan pişiman ve perişan olmuştu. Geride kalan emirlerine, bu hareketine mani olmadıkları için sitem etti. Onlar, işi kaza ve kadere havale ile özür dilediler. Gördüğü müthiş rûyanın evham ve te'siri altında kalan sultan İzzeddin Keykâvusu, „verem„ nöbetleri istiylâ etti. Tabipler Sıvas suyunun, sultanın mizacına uygun gelmiyeceğini söylediklerinden, Viranşahir'e götürdüler. Her gün Malatya'dan elden ele fırat suyu getiriliyordu. Nihayet şifa bulamadı, Sıvas'ta kendi zamanında yaptırdığı Darüşşifa'ya kaldırıldı.

Hastalığı sıralarında Farsça söylemiş olduğu şu meâldeki rubaînin türbesi kapısına yazdırılmasını vasiyyet etmiştir :

Bizki dünyayı terk edip göçtük
Göuül derdi ekdik, matemler biçtik
Şimdiden sonra da nöbet sizindir.
Biz sıramızı savdık ve geçdik'

İzzeddin Keykâvus artık, geçici dünyadan ebediyet diyarına nakletmişti. Allah'tan ümid edilirki : Onun son günahını bağışlasın, ilk iyiliklerini kabul etsin.

Sultan Alâeddin Keykubat tahta çıktıktan sonra, İzzeddin Keykâvus'un nâşi Sıvas Darüşşifasında gömüdü. [*]

---

[*] Sultan İzettinin ölüm yılı 617 değil, 4 şavvel 616 dır. Zira, halefi Alâeddin Keykubadın 616 da basılmış parası vardır. İzzeddin, Phtisie denilen akciger vereminden olmüştür. kendisinden sonra işlenecek facialarm ilki olan, emirlerin yakılarak oldürülmesi vahşeti, bütün veremliler gibi çok hassas ve alıngan olan İzzeddinin üzerinde ruhî. bedenî bi «choc» sademe tesiri yapmış ozamana kadar sinsi giden mikropların şiddetini artırmıştır. Uzun boylu, ince yapılı, parlak yanaklı, zeki ve şair hükümdarı yatağa sermiştir. Şimdî Malatyanın «muhacir Viran şehri» denilen yerin, bir sanatoryum için gereken hava şartlarına malik olması, hasta Tacıdarı burada tedavi ve alakoymağa mecbur eylemiştir. Tatlı Frat ırmağının desti desti suları bütün dikkatler hastalığı yenememiştir. Sivasta 614 te yaptırdığı Darussıhha = Sağlık yürdu adlı binaya ancak cesedi getirilmiş, orada gömülmüştür. İlk hastahane kayseride, halası Gevher Nesibe Sultan, tarafından kurulmuş, ikin-

Devlet büyüklerinin şehzadeler arasında bir sultan seçmek üzere toplanması :

Sultan İzzeddin Keykâvus 617 hicret yılı Şavvâl ayının dördüncü günü *] (Milâdî 1220) Tanrısına kavuştuktan sonra emîr Seyfüddin Aybe, Şerefeddin Muhammed Pervane, Mübarizüddin Çavlı, Mübarizüddin Behramşah, Zeyneddin Başara gibi Devlet büyükleri sultanın ölümünü gizlediler. Zamanın en faziletli alim ve sairlerinden sahip Mecdütdin Ebubekir, Tuğracı Müeyyed'in oğlu Şemseddin Hamza ve Mesnevî inşasında ikinci Firdevsî sayılan Mahmud Vezirin oğlu meshur (Emîri Arız) Sade meliki Nizameddin Ahmed, o sırada (münşii has) olan Isfahan'lı sahip Şemseddin ile birlikte saltanata getirilecek şehzadenin intihabını müzakereye koyuldular.

Bir zümre, o Esnada Erzurum meliki Kılınç Arslan oğullarından zengin ve şefkatli bir hükümdar olan Mûgisüddin Tuğrulşahı, başka bir zümre de merhum sultanın küçük kardeşi olup Koyluhisar'da mevkuf bulundurulan (Key Feridun) u iltizam ettiler. Ümeranın en nüfuzlularından olan Mübarizüddin Behramşah, Emîri meclis Seyfüddin Çaşniğir, "Melik Alâeddin Keykubatki, saltanat tacının ve padişahlık yüzüğünün incisidir; o var iken başkalarının sultanlığından bahsetmek gerekmez„ dediler. Sahip Mecdüddin'le Şerefeddin Mahmud Pervane ileri atılarak :

Biz Tokat'ta onun hizmetinde idik, son derece kinci, mağrur ve hasedcidir, bundan böyle rast gelene bir darbe indirir, onun yaraladığını hiç bir merhem sağaltmaz, demişlerse de öteki taraf bu sözlere iltifat etmemiş ve Alâeddin Keykubat üzerine başka bir şehzadenin tercihini istememişlerdir. Müzakerede hazır bulunan diğer ümera da ister istemez bu hususta birleşmek mecbu-

---

cisini İzzeddin yaptırmıştır. yılların ve bizlerin ihmalile harap olan bu yapı, göz alan, gönül okşayan çini süslerile hastaları da, sağlamları da imrendirmektedir. uykusuz ve ateşli geçen muztarip gecelerin ilhamile yazdığı rubaiyi, Yazıcı zade şöyle turkçeleştiriyo :

Bu cihanı biz terk edüp gittik — Rencini dilde berk edüp gittin
Şimdiden sonra nöbet erdi size — netekim evvel ermişidi bzie

*] Halefi Alâeddin 616 yılında basılmış parası olduğundan 617 deyil 616 dır.

riyetinde kalmış, Alâeddin Keykubat'ın tahta çıkarılmasına söz birliğiyle karar verilmiştir.

Çaşniğir Seyfüddin; melik Alâeddini vaktiyle Ankara'dan Malatya'da tevkif edildiği - Minşar kalesine kendisi götürmüş ve sultanın kalbinde bu yüzden kendisine karşı bir kırgınlık yerleşmiş olması ihtimalini ileri sürerek onun saltanat tahtına daveti vazifesinin de yine kendisine tevdi edilmesini ve bu suretle belki sultanın kalbindeki teessür izlerini silmeye ve hayatından aman dilemeğe muvaffak olabileceğini söylemişti.

Seyfüddin'in dileği veçhile merhum İzzeddin Keykâvüs'un yüzüğü ile mendili ölüm nişanesi olmak üzere kendisine teslim olunarak maiyet kullarından bir kaç kişi de beraber olduğu halde hafif bir süvari kafilesiyle Alâeddin'in ikinci def'a hapsedildiği (Kizerprit) kalesine gidilmek niyetiyle acele yola çıkarılmış ve bütün gece ilgar edildikten sonra sabaha karşı kaleye yetişmişlerdir.

Alâeddin Keykubat, sabah namazını kılmış, o gece gördüğü bir rüyayı düşünüyordu. Yüzü nurlu bir adamın yanına gelerek ayaklarının bağını çözdüğünü, kendisini koltuğundan tutup iri cüsseli bir katıra bindirdikten sonra bu, (Ömer Muhammed Sühreverdî) nin melik Alâeddin Keykubat'a himmetidir, dediğini hatırlıyor, bu garip rûyanın tabirini araştırıyordu.

Ansızın uzakta görünen bir süvari kafilesi sultanı büyük bir korkuya düşürdü. Kale bekçisine: Eyvah dedi, yaklaşan şu kalalabalığı biraz alıkoy: abdestimi tazeleyeyim, kendimi toplayup canıma vedâ etmezden evvel iki rik'at namaz kılayım.

Bekçi kapıya giderken Çaşniğir Seyfeddin de yanaşmıştı. Bekçi Çaşniğir'den bu ziyaretin sebebini sordu:

Seyfüddin: Verilen söz yerine getirildi, zamanın arzu ettiği iş oldu. Meâlindeki beyti okuyarak koynundan çıkardığı siyahlara boyanmış mendil ve yüzüğü gösterdi.

Bekçi geri döndü, Çaşniğir'in bir neferle beraber içeri girmesine müsaade edildi. Seyfeddin, kılıcını belinden çözüp nefere teslim ettikten sonra her ikisi birlikte sultanın odası önüne gel-

diler. İlk önce içeri giren muhafız, sultanı taziye ve tesliye ile Seyfeddin'in huzura girmesi için müsaade istedi.

Çaşniğir'in gözleri, sultanın çehresine tesadüf eder etmez derhal yerlere kapandı, gözlerinden yaşlar boşandı. Koltuğunda taşıdığı bir kefeni çıkarıp boynuna sardı, kılıcını muhafızdan alıp Sultanın önüne bıraktı ve padişahın verdiği her emir kulunuz hakkında yürüyecektir, dedi.

Biraz evvel, korku ve telâş içinde bulunan Alâeddin, bu sözleri dinledikten sonra bir parça kendine gelmişti. Seyfeddin'e özür diledi, arzularını yerine getireceğine dair güzel vaidlerde bulundu.

Emîr Seyfeddin: Eğer padişah bu sözleri samimî söylüyorsa, mübarek lisaniyle yemin eder ve bunları el yazıları ile de tevsik buyururlar dedi.

Alâeddin, Çaşniğir'in istediği şekilde and içmiş ve kendi el yazısı ile yazdığı (aman vesikasını) ona vermiştir. Seyfeddin bununla da kanaat etmedi, boynundan çıkardığı hamâile sarılı (Kur'ani Kerim) i sultanın önüne koyarak:

Mübarek sözleri ve yazıları gerçi alemin selâmet ve emniyetinin esasıdır, fakat onları bu Allah kelâmiyle de te'kid etmeyi esirgemeyiniz; demiştir.

Sultan sözlerini yerine getireceğine dair tekrar Kur'an üzerine and içmiş, Çaşniğir'de bu sağlam teminat üzerine artık rahatlaşmıştı. Tekrar söze başladı:

Padişahın ömrü bakî olsun. Kardeşinizin ruhu yerden semaya intikal etti. Memleket ve saltanat, mühür ve taht sana nasip oldu. "Şimdi sen yanımızda emîn ve mekînsin.„ Âyeti hükmünce büyük sultanımızın lütuf ve kereminden rica ederizki heman buradan atınıza binerek saltanat tahtını mübarek ayağınızla tezyin edesiniz.

Sultan, tahmini gerçekleşince "Yarabbi bana mülk verdin...„ âyetini okuyarak Tanrıya şükür maksadiyle iki rik'at namaz kılmış, ayın buluttan, kılıcın kından sıyrılması gibi yüzünü zindandan saraya çevirmişti. Bu sırada Emîri meclis'in (Oğulbey) adlı

Emîri ahuru, sultanın tıpkı rûyasında gördüğü şekil ve kılıkta rahvan bir ester çekmişti. Sultan (Hud) suresinden "Gemiye bininiz„ meâlindeki âyeti diline getirerek hayvana bindi. Saba ruzgâriyle başbaşa yol alıyorlardı. Seher vaktine doğru Sıvas kapısına vardılar. Emîri meclis, bütün gece kalede süvari dolaşmış halka sultanın sıhhatı hakkında iyi haberler vermişti. Şehrin kapısında elli neferle tertibat alındığı sırada acele yetişen Oğulbey içeriye seslendi, Emîri meclis koşarak şehrin kapısını açtı, sultanı görür görmez yeri ve üzengusunü öptü. Emîri meclis ve Çaşnigir birlikte oldukları halde sultanı, kardeşinin tabutu başına götürdüler. Merhum kardeşinin yüzünü Alâeddin'e gösterdikten sonra geri dönerek onu tahtına oturtmakla beraber kadı ve imamlarla sehrin ileri gelenlerini meclise davet ettiler. Mes'ele herkesçe malûm değildi. Alâeddin Keykubat, tahta oturunca çavuşlarla candarların her biri ayakta kendi yerlerini işgal etmişlerdi, Seyfüddin, sultanın huzurundan çıkıp sofaya gelince söze başladı:

"İmamlara ve büyüklere malûm olsunki: Sultan izzeddin Keykâvus, Allahın rahmetine kavuşmuş ve tabutunda yerini almıştır. Biraderi yüce sultan Alâeddin Keykubat, saadet saçan varlığı ile cihanı tezyin etmiş, memleket kürsüsüne büyük şerefler vermiştir.

Bu kısa hitabeyi müteakip perde kalkmış, bütün imamlar ve ileri gelenler içeriye dolarak yer öpmüşlerdir. Emîr Çaşnigir, huzurdakileri birer birer ellerinden tutup tahtın ayak ucuna götürmüş, onları yeni padişahın ayaklarını öpmek bahtiyarlığına eriştirmiştir. Bundan sonra mescide gidilmiş, kadının telkini ile Alâeddin Keykubat namına and içilmiştir.

Yeni sultan, matem alâmeti olmak üzere beyaz atlas giyindi. Üç gün teessür ve yas töreni yapıldı. Dördüncü gün matem törenini işret ve eğlence meclisine çevirdi. Emîrlere bol hıl'atlar menşurlar, mansıplar, beylikler, timarlar dağıttıktan sonra Konya'ya hareket etti:

Sultan Alâeddin Keykubat'ın Konya'ya gidişi

Sıvas'ta işler yoluna girdikten sonra sultan, mübarek taliiyle Selçuk tahtının merkezi olan Konyaya doğru yola çıktı. Emiri meclis (Gedük) mevkiine kadar beraberdi. Orada şahane bir ziyafet çekti, sultan meclisi şereflendirdi, gece yarısına kadar şevk ve neş'e içinde vakit geçirdiler. Ertesi sabah sultan, ona ağır hılatlar giydirerek yine Sıvas'a gönderdi, kendisi de Kayseriye geldi. O sıralarda Kayseri subaşısı olan Hokkabaz oğlu Seyfüddin Ebubekir şehir büyüklerine sabit ve seyyar köşkler, tahtiravanlar yaptırılması ve (Çubuk) mevkiine kadar istikbale gidilmesi için haberler gönderdi. Saltanat bayrağını gören Kayserililer aşağı inerek yerlere kapanmış ve padişahın elini öpmek bahtiyarlığına nail olduktan sonra birlikte şehre yollanmışlar, Keykubat büyük merasim şenlikleri arasında Kayseriye girmiştir.

Ecdadının bu aziz ülkesinde padişaha yagmur daneleri gibi altunlar, gümüşler, kıymetli inciler saçılmıştır. Hokkabaz oğlu, servet sandığında sakladığı kerametlerini, sultanın uğurlu ayağı şerefine meydana atmış, bol bol her tarafa dağıtmıştır.

Alâeddin bir kaç gün Kayseride oturdu, oradan Aksaraya yollandı. (Pervane - Rabatı) mevkiine geldikleri zaman Aksaray halkı, ötedenberi yüzünü görmeğe aşık ve vuslatına susamış oldukları sultanlarına kavuşmak için istikbaline koşmuşlardı. Yer öpme ve el öpme merasimini yerine getirdikten sonra saltanat otağıyle beraber şehre girdiler. İki üç gün Aksarayda istirahatla Konyaya hareket edildi. Sabah rüzgârı, şerefli saltanat bayrağının mis kokulu havasını, Konya ufuklarına getirdiği zaman bütün halk, sultana kavuşmak arzusu ile yıllardanberi birikmiş olan servet ve varlıklarını onun kudûmu şerefine saçmış, beşyüz seyyar ve üçyüz sabit köşk ve tahtiravanlar yaptırarak hepsini acaip silâhlar ve oyuncaklarla bezemiş; tâ (Obruk) mevkiine kadar karşı gelmişlerdi. Gözleri cihan padişahının atının tırnaklarından yükselen tozlarla aydınlanınca, "yere kapanarak secde ederler„ âyeti tekellüfsüz onların vasfı olmuştu. "Bizden sıkıntı-

ları gideren Tanrıya şükür olsun„ âyetini okuyanların gulgulesi, arzın temellerine zelzele bıraktı. Subaşı Emir Arif ve diğer muteber kimseler padişahın iltifatiyle şereflendiler, onun sofra ve meclisine kabul edildiler. O gün (Ruzbe)*] sahrasında güzel ve neş'eli bir gün geçirerek gecelediler. Ertesi sabah mübarek çetrin güneşi ufkun cihanı kaplayan perdesi arkasından doğmuş, Ney ve zil sesleri her tarafta gönülleri ayaklandırmıştı. Saltanat çetrinin kartalı sultanların güneşi üzerine kanat germiş, devlet gölgesi salmıştı. Kazvinli, deylimli, frenk olmak üzere her biri münkir nekirden daha pervasız, anî ölümden daha insafsız beşyüz çavus, yüz yirmi nefer, ellerinde işlemeli kılıçlar taşıyan, arslan kılıklı candarlar, sultanın etrafını bir hamail gibi çevirmiş, sağdan ve soldan birer ellerini saltanat atının terkisine dayamış oldukları halde şehrin yakınına gelmişlerdi. Emîrlerin hepsi birden atlarından indiler, Emir Çaşniğir kaftanının eteklerini kemerine vurmuş, sultanın atının dizginini çekiyor, hep bir ağızdan "selâmetle Mısıra giriniz» âyetini tekrarla şehre giriyorlardı. Kadınlar bu heybetli manzarayı seyredebilmek için başlarını pençerelerden sarkıtarak "Yarabbi onu senin rızana lâık kıl„ münacatını okuyor, sultan, "Yarabbi beni mübarek bir yere indir„ âyetini lisanına getirerek uğurlu ayağını bahtiyarlık tahtına basıyor "Bize vadini yerine getiren Allaha hamdolsun„ "Yarabbi bana mülk verdin„ âyetlerini tekrarlıyor ve "Yarabbi bana senin nimetlerine şükretmek için muvaffakiyet ihsan et„ temennîlerini lüzumlu görüyordu. Nihayet tahtına oturan Alâeddin, gözde nur ve cehverde kıymet gibi can ve gönüllerde yerleşti.

Sofralar kurulup kaldırıldıktan sonra eğlence meclisi başladı, ney, zil, def sesleri aşıklar bezmini vecde getirmişti. Sultan, her dakika meclistekilerden birine iltifatla, yeni bir hayat bahşediyor, tatlı sözlerle herkesi okşuyordu. İçkinin sert rüzgârı, meclisin çehresinden nikabını düşürmüştü. Konya'nın erkân ve eşrafı kalktılar, her biri kendi mevkii ve derecesine göre birer hediye takdim ettiler. Bunların hepsi kabule lâyık görüldü.

*] Ruzbe yazısı, şimdi Konyanın poyrazındaki aruzluhanı çivarı olacah. Uzluk.

Semanın yüksek kubbesinde gümüş kandiller parlamağa başladığı zaman sultan, işret sofrasından istirahate çekildi. Ertesi gün vezir Reşidüddin, Melikilümera Caşniğir Aybe, Hokkabaz oğlu Seyfeddin Ebubekir Naip, Celâleddin Kayser Pervane, hususî surette huzura kabul edildiler, Padişahın Konya'da selçuk devleti tahtına cülusu haberinin Uç beylerine ulaştırılması ve onların şeref ve iltifata mazhar olmak üzere Devlet merkezine davet edilmeleri için fermanlar yazılması kâtip ve münşilere emredildi. Fermanlar derhal yazılıp birer ulakla gönderildi.

Kudretli padişahın bazı güzel menkıbeleri ve yüksek ahlâkı

Sana İskenderi Zülkarneyn'den sorarlarsa söyleki: "size ondan bir bahis okuyacağım„ Âyeti hükmünce kâinatın nasıyesine icad rakamı vurulduğu ve halk idaresinin dizgini " sizin büyükleriniz „ hitabına mazhar olan yüksek iradeli padişahların kudretli ellerine verildiği zamandanberi; İslâmiyet bayrağı, ilk yükseldiği andan son günlerine kadar hükümdarlıkta, " Selçuk oğlu İsrail oğlu Kutulmuş oğlu Kılıç Arslan oğlu Mes'ud oğlu Kılıç Arslan II oğlu Keyhusrev oğlu „ Alâeddin Keykubat gibi bir padişah üzerine gölge salmamış; o müslümanlık sancağı, bizim diyanet ve ahlâkımızı düzelten, bilgimizi genişleten, servetimizi arttıran, kıymetimizi yükselten, mukavemetimizi kuvvetlendiren, şerefimizi yücelten, hazırlıklarımızı tamamlayan, mülk ve hakimiyetimizi yüksek mertebelere çıkararak kılıç ve mızrağımızı keskinleştiren, Müslümanlığı koruyarak imansızlığı mahvetmek suretiyle bize şerefli bir miras kazandırn bu padişah gibi bir sultan, görmemişti. Şöhreti o derecelere erişti ki tâ Abhaz hudutlarından Hicaz taraflarına, Başkırd ülkesi başlangıcından Velaşkerd diyarı nihayetlerine, Kıpçak'tan tâ Irak çöllerine dayandı. Bahusus Şam hükümdarları kendilerini bu padişahın uşağı zannederlerdi. Hutbe onun namına okundu, para onun adına basıldı.

Temiz bir ruhu, nurlu bir fiskiye gibi baştan başa cihan

ufuklarına fışkırmış âdaleti vardı. Hazineyi bizzat teftiş ve murakabe eder, ifrat ve tefritten sakınırdı. Ancak misafirlerle komşu Devletler elçilerine riâyette, dalgalanan denizler, rahmet saçan bulutlar gibiydi. Asker serdarlarından en büyüklerinin bile ufacık bir hatasına karşı şiddetli cezalar verir, vücutlarını, kahr ve te,dip silâhiyle " devrilmiş hurma ağaçları gibi „ kökünden yıkmak ister, " Büyük azabı görmezden evvel onlara dünya azabını tattırırız „ âyeti hükmünü onlar üzerine tatbik ederdi ; etraftaki naipler, onun emanetini muhafazada dikkatli davranır, divan erkânı emniyet dairesinde hareket ederlerdi. Zamanının en büyük alim ve zahitlerinin yol göstericisi olan Emir Celâleddin Karatay derki :

Onsekiz sene seferde ve hazarda, gece gündüz sultanın maiyetinde bulundum. Gerek ayıklık ve gerekse mestlik zamanlarında gecenin üçte ikisinden fazla yatakta kaldığını bilmiyorum. Belki " Gecenin az bir kısmından fazlasında kaim ol „ emrine itaat eder, manevî derecesinin yükselmesi sebebini bundan bilirdi, her nekadar usul ve furûda (İmami Ebu Hanife) mezhebine salik ise de sabah namazlarını (İmami Şafiî mezhebi üzerine kılardı. Gece ve gündüz vakitlerini halk ve memleket işlerine taksim etmişti. Meclisinde mizah ve şaka yer bulmaz, ancak sultanların tarihine, padişahların güzel ahlâkına ait eserlere dalar, vakit vakit lâtif tab'ından zarif rubaîler söylerdi. Maiyetinden ve dostlarından her hangi birisi vazife ve mertebesinden hariç bir söz veya harekette bulunsa onu, bir daha meclisine çağırmazdı. Eski padişahların hatıralarını tâzimle anar, islâm sultanlarından Gazne'li Sebüktekin oğlu Mahmut ile Veşmgir oğlu Kabus *] a çok itikat eder, onların ahlâkına uymak isterdi. Abdestsiz ferman yazmazdı. Daima (Nizamülmülk) ün (Kimyayi saadet) ve (Siyerülmülûk) kitaplarını mütalâa ederdi. Tavla ve satranç oynamakta emsalsızdı, güzel ok ve cırıt atardı. Mimarlık, marangozluk, oymacılık, saraçlık ve ressamlıkta son derece mahareti vardı.

*] — *(Kemalülbelâğa) adlı eserin müellifi olan Kabus alim, şair ve hattat idi, 15 sene hükûmetten sonra saltanatı oğluna terk etmiştir. Mütercim.*

Şeyh Şehabeddini Sühreverdînin, halifenin elçisi olarak, Bağdad'dan sultanın ziyaretine gelmesi

Sultan Alâeddin'in Selçuk Devleti tahtına oturduğu haberi, halife (Nasırüddinullah) a bildirilince, saltanat menşuru ile Rum ülkesi hükümdarlığı ve padişahlık alâmeti olan kılıç, yüzük gibi kıymetli hediyeleri, zamanın (Bayezidî Bestamî) si ve ikinci (Cüneydi Bağdadî) si sayılan şeyhülislâm (Ebu Abdullah Ömeribni Muhammedüssühreverdî) ile Konya'ya gönderdi. Şeyhin konya'ya gelmekte *] olduğu sultana haber verildiği vakit saray erkânını Aksaray'a kadar istikbaline çıkarmış ve (Zincirli) mevkiine geldiklerinde kadılar, imamlar, şeyhler, şehir eşrafı onu kalabalık bir cemiyetle karşılamışlardır.

Sultan, hazırlattığı bir askerî müfreze ile bizzat bu merasime iştirâk etmişti. Gözü şeyhin mübarek yüzüne tesadüf edince, derhal bu çehrenin zındandan kurtulduğu gece rüyasında, ayaklarının bukagısını çözerek kendisini katıra bindiren ve bu kurtuluş, Ömer Muhammed Söhreverdı'nin Alâeddin'e bir himmetidir, diyen zatın çehresi olduğunu tanıdı. **] Şeyhe yaklaşarak el sıkma ve kucaklaşmadan sonra Şeyh dedi ki : Ömer Muhammed Sühreverdî, zindan gecesinde görüştüğünü hatırladığı islâm sultanına tekrar kavuştu, Allaha şükür olsunki kurtuluşu olmayan vaktin erişmesinden evvel birbirimize kavuşmak hususundaki arzumuz müyesser oldu. " Bizden kederleri izale eden Allaha hamdolsun „...

Bu sözlerden fevkalâde mütehassis ve neş'eli olan sultan, selâmdan sonra şeyhin elini öptü· Onun hakkındaki kanaatını daha ziyade takviye etmekle beraber hürmet ve tazimini son derecesine vardırdı. İbrahim Edhem gibi Hazreti İsâ'nın (Dünyadan

*] Şeyh Şahabeddini Sühreverdi, arif ve kâmil bir zattır. 539 da doğmuş 632 de ölmüşdür. Hazreti Abdülkadiri Geylânî ile görüşmüşdür. Şeyh Sadi, Bostan adlı kitabında, müşarünileyhe intisabını, hürmetini söyler. «Âvârif - Al - Maarif» meşhur eseridir. Sultanululema, Mevlânâ ile Bağdada geldiklerinde, karşılayıcıların başında Şahabeedin vardı. Sefaretle Harzemşahada gitmişdi. Bk. Sipehsâlâr ve Eflâkî menakıbları. Uzluk.

**] Alâeddin'in ikinci mahbesi olan (Kizirpert) kalesinde gördüğü rüyadan 85,87 ıncı sahifelerde bahsedilmiştir. Mütercim.

el çekme) mesleğini ihtiyar etmek arzusunu his etmişti. Şeyh, manevî göziyle sultanın hatırını istiylâ eden evhamı keşfetti. Her arzusuna bir cevap veriyor, yaradılışın ilk gününde, nasip aldığı sultanlık gailesinden sıyrılmak emelini sezdiği için "Bizden her birimizin muayyen birer makamımız vardır." mealindeki âyeti tefsir ediyor, onu adalete ve fazilete teşvik ediyordu...

Şehre geldikleri vakit Alâeddin, gurur ve kibirden tamamiyle uzaklaşmış, melekler gibi hayrı temsil eden bir insan olmuştu. Şeyhi saraya davet etti. Şeyh, sultana halifenin gönderdiği hıl'atı ve Bağdad'da sarılmış olan kavuğu giydirdi ; Hilâfet makamının usulü veçhile halk huzurunda sultanın arkasına dört def'a çubukla vurdu. Bağdad'dan gelen altun nallı binek hayvanı çekildi. Alâeddin islâmiyet imamının hediyesi olan atın zahmasını teberrüken öptükten sonra şeyhle birlikte atlarına bindiler. Bütün halk sultanı o vaziyet ve kıyafette seyretti. Tenezzühten dönüşte sofralar kuruldu ve kaldırıldı. Güzel sesli okuyucular, semâa başladılar. Şeyhle beraber gelmiş olan muteber müridler coştular. O semâın zevkı mecliste hazır bulunanlar üzerinde tam bir neş'e yarattı. Sultanla beraber, diğer emîrler bahusus emîr Celâleddin Karatay çok mütehassis oldular,

Şeyh kendi dairesine gittikten sonra, sultan ona hadsiz hesapsız hediyeler takdim etti. Konya'da ikamet ettiği müddetçe bir çok def'a mübarek ziyaretleriyle şeref ve saadet duydu. Konyadan ayrılırken ; hıristiyan ve ermeni tekfurlukları haraçlarından yüzbin akça ve «Sultan Alâeddin» sikkesinden beşbin altun, beşer yüz yüzer ve ellişer miskallık basılmış sikleler ve daha başka altun ve gümüş paralar, Karatay ve Necmeddini Tusî elleriyle «nafaka resmi» olarak verilmiştir.

Sultan, Konya'dan bir fersah mesafede bulunan Zincirli'ye kadar şeyhi uğurlamış, yüksek himmetlerinden yardım dilemiş, büyük ümera ve mihmandarlarından bazılarını hizmetinde bulunmak üzere memleket hududu olan Malatya'ya kadar birlikte göndermiştir.

Alâeddin Keykubat'ın cihangirlik teşebbüsü ve ilk iş olarak (Alâiye) nin fethi:

Alâeddin Keykubat'ın uğurlu saltanatı, Tanrının yardımı ile devlet sancaklarını ikbal şahikalarına ve yüce kalelerin burçlarına yükseltmiş, onun şefakatli ve faziletli ahlâkı sayesinde ekinlerde, hayvanlarda bereket hasıl olmuştur. Zamanında öyle bir refah ve huzur başlamıştırki ; şişe ile kadeh arasında hiç bir yabancılık kalmamış, halkın safası artmış, onun neş'elerle dolu şahane meclisinde sazendeler, hanendeler her makamdan nağme ve âhenk yaratmışlardı. Bir gün vezirlik mertebesine ve istişare mevkiine yükselmiş olan nedimleriyle sohbet ederken buyurdu ki :

Bize gönül okşayan saz ve işret meclislerinden ziyade cenk meydanlarına ait işlerin tanzimi yaraşır. Saltanat kanunlarının hakkını yerine getirmek gerektir.

Büyük emirler tahtının önünde diz üstü geldiler ve dediler ki : Yunan diyarı Cihan şahının iradesine boyun eğmiş, Antalya gibi bir hudut kalesi onun fermanı altına girmiştir. Fakat Gelinovros (Galonoros) kalesi ki âsüman onun önünde zemin gibi düz bir ova, yüce dağlar onun yanında ufak bir tepedir, Denizden hendeği, mermerden hisarı vardır. Kara cihetinden (Sis) memleketine hakim,deniz tarafından Mısır üzerine ağır bac ve haraçlar yüklemiştir, Öyle bir (Paytaht) cihan padişahından başka kimseye yaraşmaz : eğer Muzaffer orduya ferman olursa kuvvetle ümid ederiz ki ; her karınca bir ejderha, her ötleğen kuşu bir hüma kesilir. Feleklerle beraber ve semalarla başbaşa görünen o kaleyi kullarınız, kementlerimizin bağıyle çekelim, o memleket deryasının incisini de ötekilerin sırasına dizelim.

Bu teklif, sultana uygun göründü. Uç beylerine asker ve mühimmat tedariki için fermanlar yazılmasını emretti. Heman o anda divan kâtipleri bu fermanı anberli nefesler gibi kâfurî kâğıtlar üzerine saçmış, güneş kılıklı, ay yüzlü güzellerin zülüfleri ve müşteri yıldızını andıran dilberlerin kâkülleri gibi kâğıdın beyaz çehresini siyah satırlarla süslemiş ve sultanın mübarek

İmzasına arzetmişlerdir. Fermanlar Ulaklarla acele Üç beylerine ulaştırıldı. On günden az bir müddet içinde rüzgâr yürüyüşlü atlarının tırnaklarından fırlayan tozlarla güneşin ve ayın simasını buluttan bir nikâpla örten bir ordu, tam tertibat ve techizat ile yetişti.

Sultan, kâinata meydan okuyan bu askerin, üç kola ayrılmasını emretti. Bir kafile, çevik kaplanlar gibi taş ve mermerler üzerinde sıçrayıp yürüyecek, bir kısmı Timsahlar gibi deniz yolu ile cenk edecek, büyük dalgaler gibi yürüyen bir kafile de gemilerle kalenin deniz tarafını kuşatacaktı; Zirvesi siyah bulutlardan daha karanlık, yüceliği feleğin aklını şaşırtan o yalçın dağ üzerine taşları (Elbürz) dağına ıztırap saçan heybetli mancınıkların kurulması, savaş zamanlarında mermeri çimenlik zanneden kahramanların tepelere çıkarılması emredildi.

Sultanın iradesi gereğince mancınıklar kuruldu, Gelinoros kalesi hakimi (Kirfard), sultanın büyük bir kuvvetle askerine ve kendisine hiç bir zarar gelmeden o kanlı sulardan, inişli yokuşlu yollardan geçtiğini işitince demişti ki:

Bu haber, bana kadim mülkümden ayrı düşeceğimi bildiriyor. Bu çetin düğümü hiç bir tedbirle çözemedim. Bundan önce güneş bile bu yüce hisarın burçlarından bin klavuzla geçebilirdi, şimdi Şah Keykubat ruzgâr gibi geçti. Onun için semalarla cenkleşmek, feleklerle savaşmak, kudretli Tanrının yardımiyla kolaylaşmıştır. Bizim için de sabır zırhını giymekten, intizar kapısında oturmaktan, yahut feleğin perde arkasından göstereceği hadiseleri beklemekten başka çare yoktur. Ertesi gün, laciverd kubbe üzerinde cihan padişahının kırmızı bayrakları, dalgalanmağa başlamış, kahramanların ayak tozlarından kâinat simsiyah kesilmişti. Her nekadar oklar altında gaip olan o mevkie bakabilmek imkânsız ve sema bu savaşın şiddetini dinlemek için kulağını açmağa bile muktedir değildi. Fakat bir muhkem kaleki bekçileri çarhın oklariyle silahlanmıştır. Çarhın okları ona ne te'sir yapabilir ?

Sultan, askerin kol kol dağa doğru hücum etmesini emretti.

Uçan kartallar, sıçrayan kaplanlar gibi kütleler halinde mermer kayalara tırmandılar, idrakin yol bulamadığı o sarp kaya üzerinde cenge koyuldular. Kalenin her tarafına yüztane ağır mancınık yerleştirildi. - iki ay, bir gün gibi geçmişcesine - tam iki ay harp edildi.

Alâeddin Keykubat'a bir gece rûyasında güzel simalı bir adam geldi ona şu meâldeki manzum sözler söyledi :

Senin, bu çetin kalenin zaptı için başka yardımcın yoktur. Ona ne karadan, ne denizden hiç kimsenin zafer ile yetişmez Ancak Allahın kudreti yardımı ile sana fetih müyesser olacaktır.

Sultan, bu rûyanın neş'esiyle uykusundan uyanınca hemen dinlediği sözleri bir kâğıt üzerine tesbit etti. Ferdası günü asker hezimet yolunu tutmuştu.

Alâeddin, saltanat otağının dehlizinde bulunan büyük emîrleri yanına çağırarak gördüğü rûyayı anlatmış ve tesbit ettiği sözleri onlara okumuştu. Sığırdan, koyundan ve paradan bu gazâya iştirâk etmiş olan fakirlere sadakalar dağıtılmasını emretti. Hemen o gece kale hakiminin artık müdafaadan vaz geçtiğini haberi geldi.

Kirfard, kendi eşraf ve erkânını çağırarak demiştiki : Bizim için sultanın elinden kurtuluş yoktur. Gerçi bizim hisarımız yıldızlarla diz dize, kartallarla yan yanadır ; lâkin mukadderatın hükmünden kurtulmak imkânsız görünüyor. Allahın kudretini üzerinde taşıyan bir padişah ile yabancılığı dostluğa çevirmek lâzımdır.

Kirfard, derhal düzgün lehceli bir elçi intihap ile bu müşkül derde çare bulmak ve hatalarını affettirmek için eskidenberi aralarında komşuluk münasebeti ve hususî dostluk bulunan Antalya subaşısı Mübarizüddin Ertokuş'un tavassutundan istifade etmek üzeri onun yanına gönderdi. Mübarizüddin, mes'eleyi sultana arz edince, çehresinde sevinç izleri belirdi, Desbot Kirfard'ın arzusunun kabul edildiğini söyledi.

Emîr Mübarizüddin, maksadın hasıl olduğunu, Desbot'un ru-

hundan endişeyi izale ederek cihan padişahının fermanına boyun eğmek yolunu ihtiyarla, gönlünden kale sevdasını çıkarması ve bundan böyle şahın sayesine sığınması tavsiyesiyle elçiyi geri gönderdi.

Elçi, ahvali anlatınca Desbotun çehresi ilkbahar gibi gülümsedi, tekrar lisanı düzgün bir elçiye şu meâlde bir mektup vererek sultanın huzuruna gönderdi :

"Cihan padişahı işitmişlerdirki: Dâra, Huşenk, İskender ve Kayser devrinden beri düşman ve muhaliflerin daima gıptasını celbeden bu yalçın kale, baba ve dedelerimin yurdu ve benim mülkümdür. Şimdiye kadar hiç bir padişah, onun fethi için cenge talip olmamış; Tanrı yer yüzünde böyle bir semanın eşini yaratmamıştır; içindeki erzak ve teçhizat kıyamet gününe yetişecek derecede doldurulmuştur. Lâkin, nazarlarım üzaktan muzaffer (çetr) inize çevrildiği zaman, vücuduma ve gözlerimin nuruna fütur gelmeğe başladı, kuvvetime zaaf ârız oldu. Şahın heybetinden bu sarp kale gözümde bir kuyu gibi alçak göründü, kendi kendime dağı yerinden oynatmak, bez üzerine yumruk indirmek, başımı rûzgâra vermek gibi faydasız olacaktır dedim. Bu suretle padişahlar güneşinin sayesinde, kendime sığınacak ve gizlenecek bir yer aramayı lüzumlu gördüm. Eğer her tarafa şamil olan merhametinizle bana canımdan aman ve saltanat diyarında geçinecek bir yer verilirse hakkımda büyük bir lûtuf ve kul severlik olacaktır."

Kir Fard'ın bu dilekleri padişahın kabulüne mazhar oldu. Sultan dediki :

Desbot, eğer sadakatini isbat için ailesi efradından birini akrabalığımıza arz ederse hakkındaki itimadımız artmış olur.

Sultanın bu arzusunu işiten Kir Fard, kızlarından birini harem dâiresi hizmetine gönderdi Bu suretle işini yoluna koyan Desbot'a Konya'nın Akşehir beyliği menşuru ile beş parça köyün mülkiyetinin bağışlandığına dair yazılan ferman elçi ile kendisine yollandı.

Ertesi sabah Kir Fard, kaleden padişahın semaya serçekmiş

otağına inerek özür diledi. Sultan, bu sözleri merhamet ve şefkatle dinledi. Kir Fard ayrıca Alâeddin'in kaleye şeref vermesini rica etmişti. Sultan, çetir ve sancağı ile kaleye girdi. Kale halkı altın ve gümüş paralar saçarak sultanı istikbale geldiler. Yukarı çıkınca geniş tarlalar, ağır teçhizat, nihayetsiz erzak ve mühimmat gördü. Fethin kolayca te'min edilmesinden dolayı Allahın nimetine teşekkürle "Bize vadini yerine getiren ve kulunu muzaffer kılan Tanrıya hamdolsun.„ Meâlindeki âyeti okudu.

Mermer kayalarla yapılmış olan bu kalenin kendi isim ve lâkabiyle şereflenmesini münasip gördüğünden Gelinovros kalesi adının (Alâiye) ye kalbedilmesini ferman buyurdu,

Alara kalesinin saltanat kulları tarafından fethi

Alâeddin Keykubat (Alâiye) kalesinden döndükten sonra cihangirlik dizginini Antalya tarafına çevirdi. Yolda Alara kalesi gözüne ilişti. Bu kale mermer kayalar arasında bir inci gibiydi. Yanından maî renkli ve Nil âhenkli bir ırmak akıyordu. Semaya yakınlığından bekçilerinin beli bükülmüş, yüksekliğinden Kaf dağı küçük bir tepe gibi kalmıştı. Kirfard'ın kardeşi olan kale hâkimi, eteğini dünya zevklerinden çekmiş, zâhitlik yolun tutmuş, kalede atlas yerine palas üzerinde oturmayı ihtiyar etmişti.

Sultan, Devlet büyüklerinden birine bir kol askerle Alara tarafına geçerek kale hâkimine; "Kudret ve şecaatile tanınmış olan kardeşin bir ay evvel Gelinoros kalesini bizden kurtaramadı, senin şu âciz ve zaif halinle burayı muhafaza edemiyeceğin aşikârdır. Sen akıllı ve dünya cefası çekmiş bir adamsın; senin haline selâmet yolunu tutmak münasiptir. Eğer kardeşinin mesleğini ihtiyar ile kaleyi kullarımıza teslim edersen, arzularına nail olursun ; şayet fermanımız hilâfına bir adım atarsan bu hareketinle cehaletinin cezasından başka bir şey göremezsin„ tarzında bir teklif yapılmasını emretti.

Alâeddin'in fermanını kale hâkimine tebliğ ettikleri zaman zavallı hâkim, saltanatın kudret ve heybetinden feryad ve figana

başladı, derhal vücuduna ârız olan kulunç hastalığı ile ömrü nihayete erdi. Kalenin ileri gelenleri, bu hadisenin dehşetinden yerlerine dağıldılar. Kaleyi ister istemez teslim ettiler. Bu hisar da böylece, zahmetsiz bir surette diğer kale ve hisarlar arasına girdi.

İkinci fethin müjdesi sultanın kulağına erişince, umumî ziyafetler tertip etti. Başlarda esen cenk havası, saz ve şarap âhengine dönmüştü.

Sultan, Antalya'ya, vardığı zaman bütün ümeraya iltifatlarla hıl'atlar giydirmiş. kışlaklarına dönmeleri için onlara izin vererek kendisi kışı, Antalya'da geçirmiştir.

Konya ve Sıvas kalelerinin Devlet büyükleri tarafından 618 senesinde inşası

Lâciverd renkli semada şark günesinin lâtif çehresinin parladığı bir günde sultan, memleket ve saray erkâniyle birlikte Konya'nın kır ve bahçelerinde tenezzühe çıkmıştı. Ansızın şehre doğru baktı. İnsan dolu, eni boyu bir günlük yol olan bu şehrin her tarafı meyva ağaçlariyle bezenmişti. Lâkin sur ve kale tezyinatından mahrum görünüyordu.

Alâeddin, Devlet büyüklerine; böyle yeni gelin gibi güzel ve ünlü bir şehri burç ve baru ziynetlerinden mahrum bırakmak hata olur. Gerçi bizim kuvvet ve kudretimizden bütün dünya bir sur halindedir, fakat tedbirli insanlar için her vakit tehlikeden sakınmak lâzımdır. Çünkü zaman daima bir hal üzere kalmaz; zamane, hadiseler doğurucu ve sema vakıalar göstericidir, dedi ve ilâve etti:

Bizim reyimize göre bu şehrin çevresine ve Sıvas'a öyle bir sur çekmelidirki, iki yüzlü dehrin felâket sademeleri ona tesir etmesin, devirlerin kin ve husumet korkusu ondan uzak kalsın.

Mütehassıs mimar ve ressamlar çağırıldı, sultan atına binerek beylerle beraber Konya'nın etrafını dolaştı. Burç ve bedenlerle kale kapılarının yerleri tayin ve resimleri yaptırıldı. Dört kapıdan

bir kaç tanesiyle burç ve bedenlerinin hazineden yaptırılması, geri kalan kısımlarının da memleket büyükleri arasında kudretleri nisbetinde taksim olunarak acele ikmal ettirilmesi ve fırsatın ganimet sayılması lüzumu naiplere emredildi. Bu meâlde bir ferman da Sıvas'ta; emîri meclise gönderildi. O taraf melikleriyle yapılacak meşveret neticesinde memleket beylerinin himmetiyle Sıvas'ta dağ gibi sağlam bir kalenin kurulması, gece gündüz çalışılarak ikmaline gayret edilmesi bildirildi. *]

Konya ve Sivas'ta derhal surların temellerine başlandı. geceli gündüzlü gayret sarfiyle biribirleriyle müsabaka edercesine temellerin tahkimine, bedenlerin yükseltilmesine, burçların inşasına çalışıldı. İşler bittikten sonra sultana haber verildi, Alâeddin atına binip hendeklerin etrafını dolaştı, surları tetkik ve teftiş ile hepsini beğendi. Ümeradan herbirisinin kendi isimlerini birer taş üzerine altunla nakşettirmelerini ve bu suretle mesaileriyle nam ve nişanlarının uzun seneler payidar kalmasını tensip buyurdu. Kalelerin inşaatı işi sona erince sultan, meclis kurdu ve işret etti.

Hilâfet makamından, Mühyiddin İbnülcevzi'nin, asker yardımı istemek üzere Konyaya gelmesi ve Bahaeddin Kutluca'nın bu işe memur edilmesi

Konya surlarının inşası bittikten sonra Sultan, memleket işlerinin tanzimi için Kayseriye yollandı. Oraya yetiştiği zaman Malatya beyleri, Halife tarafından Muhyiddin İbnülcevzi'nin elçilikle gönderildiğini haber vermişlerdi. Sultan hususî mihmandarlarla elçinin Sivas'ta karşılanmasını, ona hürmet ve riayet husu-

*] Konya ve Sıvas kalelerinin yapdırılması, Cengizin zuhuriyle moğulların Anadoluya hücumları ihtimalini önlemek içindir, Yüz sene evveline kadar mevcut olan surlar, kapılardan şimdi eser yokdur. Yerli, yabancı seyyahları hayretde bırakan bu kale gerek metaneti, gerek üzerindeki heykel ve süslerin heybet ve güzelliği ile görülmeğe layıkdı. Surlarının muhiti geniş, içerisindeki şehri küçük bulan bir Evropalı seyyah, şehri : Dev yatagında uyuyan bir cüceye benzetmişdir. Mimar Şahabeddin Uzluk'un Selçukiler vaktında Konya şehri plânı adıyla başılmış kitabında geniş bilgi ve Bibliografi vardır. Uzluk.

sunda elden gelen gayretin gösterilmesini emretti, Muhyiddin, "lâla„ kervansarayına geldiği sırada Alâeddin, geçmiş padişahlara gıpta verecek bir surette ve eski an'ane veçhile Saltanat Çetri ve davullarla istikbale çıktı. İbnülcevzi, Padişahla sarmaşdıktan sonra halifenin selâmını tebliğ etti. Sultan onunla yolda bir çok sohbet ve latifeler etmiş, şehir kapısına geldiklerinde, İbnülcevzi ikametine tahsis edilen yere gitmek üzere Sultana veda eylemiştir. Ferdası günü bezenmiş bir arslanı andıran atını Seyyareler Padişahının altına çektiler. Sultan — saraya gitmek üzere — atına bindi. Saltanat makamı cennet bahçesi gibi süslenmiş büyük emirler sağda ve solda sıralanmışlardı. Muhyiddin hil'atlar, nefis ve seçme hediyeler, altın takımlarla saraya doğru yollandı. Celâleddin Kayser Pervane, Zahirüddin Mansur tercüman, müsafirin sağında ve solunda ona tâzim için ellerinden tutumuş oldukları halde tahtın önünde hazırlanmış olan kürsüye oturttular. Halifenin boğçacıları hediyeleri sofanın kenrına dizdiler. Halifenin gönderdiğ binek atını, altın işlemeli takımı ile sofanın baş tarafına çektiler. Saray ferraşları, Sultanın işaretiyle kapıya asılı olan perdeyi aşağı indirdiler. Alaeddin, tahttan yere inerek halifeye hüymet için binek atının üzengisini öpmüş, hil'atları giyinmişti. Muhyiddin, Alâeddi'nin elinden tutarakak tahtına oturttu, ferraşlar tekrar perdeyi yukarı kaldırdılar. Emirler, serdârlar altınlar saçtılar, o sırada sofralar kuruldu, yemek faslı sona erince Muhyiddin, Sultandan halvet istedi. Evvela Tanrıya, hamd ve senadan Peygambere ve Halifeye duadan ve Sultana teşekkürden sonra söze başladı ve dedi ki :

Müminlerin halifesi İslâm Padişahına selâm gönderdi ve buyurdu ki: Tatar orduları Muhammet Harzemşah ile muhrebeyi bitirmiş, tam bir kuvvet ve şevket bulmuştur. Şimdi Bağdat hududuna gelmek istedikleri anlaşıldı. Eğer Rum memleketi namına bir yardım olmak üzere ihtiyaten iki bin süvari gönderilirse memleket ve millet menfaatlerine uygun olacaktır.

Sultan cevap verdi: Baş üstüne; istenilen süvariler tertip edilir ve acele gönderilir. Elçi gönül hoşluğu ile yerine gitti. Sara-

yında yalnız kalan Alâeddin, yerinden kalktı, maiyet erkânını yanına çağırttı; onlara dediki:

Bizim, Müminler halifesinin derin anlayışına olan itimadımız bundan fazla idi. Müthiş selleri andıran bir ordu, taze bir devlet ve genç bir tali'le ateşli bir deniz gibi coşup kabarmış olan bir leşkere karşı iyi geçinmeden başka bir tedbir gerekmez. Bence en muvafık görünen çare halifenin, bütün islam hükümdarlarına bol para ve hediyelerle birer elçi yollamalarını işaret buyurarak yıldızların saadet burcunda birbirine yaklaşmaları gibi, muayyen bir yerde toplanacak olan bu elçileri, hilâfet makamının elçisiyle beraber tatar hanının huzuruna göndermek ve memleketleri hükümdarlarının bizzat gelmemiş olmalarının, mahza halkı telâşa düşürmemek kaygusundan ileri geldiğini, yoksa hepsinin de itaatlarını arz etmekle olduklarını (han) a anlattıktan sonra icabeden maslahat ve tedbirleri birlikte müzakere ederek sağlam ve devamlı bir sulh elde etmektir. Eğer biz, istediği imdat kuvvetlerini göndermezden evvel bu reyimizi halifenin kulağına eriştirirsek, belki aciz ve zâfımıza haml ile asker göndermekten çekindiğimizi zanneder. O ikibin süvari istiyor. Biz beş bin gönderelim, hatta bir yıllık mühimmat ve erzakı da beraber olsun.

Derhal istenilen askerin Malatyada toplanması ve "Meliküllümera" Bahaeddin Kutluca'nın kumandasında Bağdada doğru yola çıkarılması hususlarına ait fermanlar yazıldı.

Ferdası günü sultan, elçi Muhyiddin ibnülcevzîy'î birlikte tenezzühe davet etmişti. Bir gün evvel kararlaştırılan esasları ona hikâye ile Bağdada dönmesine müsaade etti, Muhyiddin, misafir bulunduğu konağa gidince arkasından saray hazinedarları ellibin sultanî akça, yüz kat kıymetli elbise, beş rahvan katır, on at, beş nefer rumî gulâm ve elçi ile beraber gelmiş olan misafirlere dağıtılmak üzere yirmibin akça getirdiler. Elçinin hareketinden bir az, belki daha az bir müddet içinde toplanan asker Malatyaya yetişmiş, saltanat sancağını beklemişlerdi. Sultan, sancağı Zahirüddin Tercümanla maiyetine, kâfi miktarda çavuşlar, candar-

lar, silâhtarlar ve büyük bir kalabalık vermek suretiyle Malatyaya gönderdi. Emîr Bahaeddin Kutluca, sefer hazırlıklarını tamamlamıştı, Sancakla birlikte Zahüriddin'in getirmiş oldugu ferman gereğince sağ ve sol cenahların, pişdarların ve merkezin serdarlariyle Ellibaşıları tayin ve o zamana kadar kimsenin görmediği tertibatla hareket edildi.

Hartpert (Harput), Âmid (Dıyarbakır), Mardin ve Musul melikleri o azameti gördükleri zaman, sultanın kuvvet ve kudreti onların gönüllerinde büyük tâzim hisleri uyandırdı. Bir çok hediyeler, ziyafetler verdiler; Emîr Bahaeddin'de bu meliklere hürmet ve ikramda mübalega gösterdi. Saltanat makamının hıl'at ve nimetleri ve sultanın selâmlariyle onları memnun etti. Musul'a vardıklarında "Bedrüddin lülü", emîr Bahaeddin'i üç gün alıkoydu, Tavsifi imkâna sığmayan ikramlariyle onu ağırladı. Dördüncü günü emir Bahaeddin, melik Bedrüddin'i kendi karargâhına götürerek öyle bir sofra tertip ettiki, yüksek himmetiyle meşhur olan Bedrüddin, gördüğü ihtişamdan hayrette kaldı ve sultana âferinler okudu. Melik Bedrüddin aynı zamanda melik Muzafferüddin'e bir mektup yazarak saltanat makamından büyük bir asker kafilesinin halifeye yardım için Bağdada gitmekte olduğunu, eğer orada konaklamaları icap ederse haklarında pek çok ikram gösterilmesini ve gidecekleri yere sur'atle yetişiirilmelerinin teminini rica etti.

Melik Muzafferddin, ordu için konaklar, hediyeler hazırlamakla beraber bizzat istikbale gitti; Türk ordusunu o heybet ve hey'ette görünce, Bedrüddin'in fikrini tastik etti. Muzafferüddin, bir güvercin kanadiyle hilâfet divanına bir mektup göndermiş, gelen cevapta mihmandarlar yetişinceye kadar rum diyarı askerinin orada ağırlanmasını bildirmişti. Alîcenap ve cömerd tabiatlı Muzafferüddin, orduya ikramda büyükten, küçükten hiç bir şey eksik bırakmadı.

Bir kaç gün sonra Hilâfet makamından gönderilen büyük bir emîr, Bahaeddin Kutluca'yı görmek üzere Melik Muzafferrüddin'in huzuruna gelerek onunla birlikte emîr Kutlucay'a gitmiş,

halifenin mektubunu selâmiyle birlikte teblig etmişlerdi. Bahaeddin Kutluca, derhal başını yere ve mektubu başının üzerine koyduktan sonra tâzimle okumuştur. Mektupta: "Bundan evvel Moğol ordusunun Muhammed Herzemşah'ın işini bitirdikten sonra bu tarafa döneceğini haber verdikleri için bir ihtiyat olmak üzere sultandan imdad istemiştik. Şimdi haber aldığınıza göre onlar bu düşüncelerinden vazgeçmişlerdir. Uzak yerlerden gelmiş olan etraf meliklerine de memleketlerine dönmeleri için müsaade verildi. Emîr Bahaeddin'in askeriyle geri dönmesi muvafıktır..." deniliyordu. O esnada ellibin halife altunu, yüz taş deve, yüz at, elli katır, onbin baş koyun, Üçyüz hil'at, envâi yiyecek ve tatlılar yüklenmiş yirmi iki katır, ikamet resmi getirdiler. Emîr Bahaeddin, halifenin bu nimetlerine karşı başını yere koyarak düa ve senalar etti. Mihmandarlara, Sultanın, halife namına göndermiş olduğu hil'atları teslim ve hilâfet makamından gelen hediyelerin de hepsini kaleme alarak askere taksim etti.

Ferdası günü bütün askerin silâh ve mühimmatiyle atlara binerek her türlü yiğitlikleriyle ok ve kılıç oyunlarındaki meharetlerini göstermeleri ve bir gün sonra da saflar dizilmiş olduğu halde harekete hazırlanmaları lüzumunu emretdi. Ümeraya hil'atlar giydirdi.

Bağdad ve Erbil'den gelen hey'etler göründüğü zaman hil'at geymiş emîrler yüzlerini hilâfet makamı istikametine çevirerek atlarından inmiş ve başlarını yere koymuşlardı.*] Çavuşlar, halifeye dua ve sultana sena etmeğe başlamış, halifenin elçileriyle melik Muzaffereddin, gösterilen bu hürmeti ve tevazuu seyretmiş, askerin çokluğunu, hareketlerdeki sür'atını, altun ve silâhlara gark

*] Büyük Selçukilerdenberi, bu ailede Bağdad halifelerine karşı yüce bir saygı vardı. Emevîler aksancak kullandıkları halde Abbasîler kara bayrak taşırlardı. Anadolu Selçukîlerinin Çetri de siyahdı. Anadolu Selçukîlerinin resmi mezhebi Hanefî idi. Konya başda olmak üzere açılan medreselerde Hanefî müderrislerin ders vermesi kitabelere «Konyada sırçalı medresesi kapısında böyledir» de, Vakfiyelerde tasrih edilmişdir. Karaman hükûmetinin Başveziri Pir Hüseyin beyin Konyadaki türbesinde yatan torunun adı Bağdad hatun olduğu gibi şimdi bile Bağdad isimli kadın ve kızlar vardır. Bağdad elimizden çıkdı, lâkin gönlümüzden çıkmadı; Uzluk.

olmuş kıyafetini görünce "ancak hazırladığı bu derece azamet ve vakarda olan bir sultan, herhangi bir memlekete kastetmek isterse onun darbesinden hiç bir mahlûk kurtulamaz." Yolundaki takdirleriyle emîr Bahaeddin'e ve onun tabiyesine büyük hayranlık gösterdiler.

Bağdad'dan gelen hey'etle sultan ordusu erkânı birbirleriyle vedalaştıktan sonra asker, Rum diyarı istikametine doğru yola çıktı. Malatya'ya vardıklarında emir Bahaeddin, kendi konağına indi. Ümeraya büyük bir ziyafet çekti ki artık yerlerine dağılmaları için müsaade etti. Büyük emîrlerden birini kendi naibiyle birlikte saltanat sancağını götürmek üzere sultanın huzuruna göndermiş ve kendisi özür dilemişti. Bir ay sonra saltanat makamına giderek el öpmek şerefine mazhar olmuştu.

Sultanın, büyük emîrlerini tutturarak, Kayseri'de idâm ettirmesi

Alâeddin Keykubat'ın devlet ve saltanatı bir müddet bu hal üzere geçmiş, Çaşniğir Emir Seyfeddin aybe Emîri Ahur Zeynüddin Başara, Emiri meclis Mübarizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluca gibi büyük emîrler hizmetlerindeki kıdemleri ve servetlerinin yüksekliğiyle beraber tarafdarlarının çokluğu dolayısıyla serkeşlik yolunu tutmuş, artık sultana tahakküm etmeğe başlamışlardı. İş öyle bir dereceye gelmişti ki: Sultanın matbahında hassa kulları ve umum saray halkı için yevmiye otuz baş koyun sarfedilirken, Çaşniğir Seyfüddinin konağında her gün seksen baş koyun kesiliyordu. Seyfüddin, bütün kudret ve iradeyi kendi elinde tutuyor, sultanın huzurundan ayrılıp da kendi evine geldiği vakit, saray etrafında kimse görünmez oluyordu. Onun işareti olmadan sultanın huzurunde ağız açmak mümkün olmazdı. Bu haller yüzünden Alâeddin'in kalbinde, kin ve husumet yerleşmiş fakat fırsat elvermemişti. İster istemez onlarla boş geçinmek yolunu tutuyor, fakat yalnız kaldığı zamanlarda zehirli şikâyetlerini gizlemiyordu. Nankör maiyeti, sultanın şikâyetlerini emirlere yetiştiriyorlar, onlar

da zahiren tevazu cihetini ihtiyar ediyorlar, fakat gizliden gizliye padişahı yerinden atlatmak için meşveret kuruyorlar, bununla beraber korkak ve çekingen davranıyorlardı.

Emîrler, bir gece işret âleminde verdikleri bir kararla, ferdası günü sultanı emîr Seyfüddin'in evine davet ederek ayaklarına bukağı vurmak ve Koyuluhisar'da*] bulunan (Key Feridun) u getirip tahta geçirmek hususunda söz birliği etmişlerdi. Fakat onların sır yoldaşları olan bir genç o gece sarhoşlukla meclisten dışarı çıkmış, kendini bilmeyecek kadar muvazenesiz bir halde Hokkabaz oğlu Seyfüddin'in evine uğrıyarak emîrlerin maksatlarını ona anlatmıştır. Seyfüddin, hemen o gece sultanın huzuruna çıkmış mes'eleyi hikâye etmiştir. Ferdası günü filhakika Çaşnigir tarafından yapılan davete sultan mazeret göstererrk icabet etmemiş, bundan sonra da kendini onların hiylelerinden korumakla vakit geçirmeğe çalışmıştır.

Sultan, Antalya kışlağında bulunduğu bir sırada emîrlerin hiddet ve şiddetlerinin son dereceye vardığını haber alınca, haklarında büyük itimad beslediği sir yoldaşı Hokkabaz oğlu ile "Emîr Komninos" a şikâyet yoliyle bu mes'eleyi açmıştı. Bunlar şu mütaleada bulundular:

Serkeşlerin hakkından gelmek kolaydır. Lâkin Emîr Mübarüziddin yirmi senedenberi Antalya'da hükûm sürdüğü için burada bir sey yapmak müşkül olacaktır; Eğer sultanımız bu işin Kayseri'de yapılmasını emrederlerse daha münasip düşer.

Sultan bu fikri beğendi. Antalya'dan göç mevsimi gelince doğruca Kayseri'ye hareket edildi. Orada serkeş emîrlerin vücutlarının ortadan kaldırılması için ilk tedbir olarak baş perdedar Kazvinli "Şemseddin" e gûya emîrlerin silah ve maiyetleriyle huzura girmelerine müsamaha ettiği behanesiyle dergâhta elli sopa vurulmasını emretti. Ogünden itibaren her emîrin yalnız bir ada-

*] Koyuluhisar, eskiden Köğonya, şimdi Şibin Karahihar denilen vilâyete bağlı bir kaza merkezidir. Batısından Kelkit ırmağı akar. Kaleyi Bâlâ, kaleyi Zir diye şimdi harabeleri duran iki ünlü kalesi vardır. Alâeddin'in en küçük kardeşi olan bu şehzade onlardan birisinde mahbusdu. Fatih S. Mehmed ile Akkoyunlu padişahı uzun Hasan bey arasındaki harplerde adı çok geçer ve halk, o günlerin tatlı, acı hikâyelerini halâ söyler, ben bu yerleri gördüm. Uzluk.

miyle padişahın yanına girmesine müsaade edilmesi usul ittihaz edildi, bu suretle sultana, karşı her hangi bir kast ve hiyleye imkân bırakılmadı.

Alâeddin, Komninos ve Hokkabaz oğlu Seyfeddin ve Candarlar emîri Mübarizüddin Îsa ile birlikte tertibat alarak ümeranın tesbit edilen bir günde sarayda toplanmalarını emretti. Komninos,*] kendi adamlariyle silahlarını kuşanmış oldukları halde gizlice sarayın bahçe duvarları etrafında dolaşacak, hassa kulları yine silahlı bir halde "yatak kanunu„ gereğince onları takip edecek; perdedarlar, emîrler içeri girdikden sonra sarayın dış kapısını sımsıkı kapayacaklar, hiç kimsenin dışarı çıkmasına meydan verilmeyecek, Mübarizüddin'le kardeşleri mahbes kapısında müsellah bekleyecekler, Emîrlerden her hangi birisi fazla sarhoş olup da evine gitmek isterse bir odada tevkif edilecek, hakkında sadır olacak ferman neticesine göre hareket edilecektir.

Emir Seyfeddin Çaşniğir, her kesden evvel evine gitmek istedi. Mübarizüddin ve kardeşleri önüne çıktılar, ona emirin şu odaya girmesi ferman icabıdır dediler. Çaşniğir, hiddet ve hayretle yanlıştır diye mukabele etti. Mübarizüddin hayır doğrudur deyince Seyfeddin derhal külâhını yere fırlatmış, ben sultanın bir gün bahçede "eski kart ağaçları kesmek, onların yerine yeni fidanlar dikmek lâzımdır„ dediği zaman hakkımda bu gadri yapmak istediğini sezmiştim. Eğer o gün tedbirli bulunsaydım bu gün böyle âciz bir vaz'iyette kalmazdım, Kazaya razi oldum demişti.

O sırada emîri ahur Zeynüddin Başara dışarı çıktı. Onu da başka bir odaya kapadılar, Bahaeddin Kutluca'ya da böyle yapıldı. En sonra emiri meclis kalktı, o da aynı akibete uğradı, hepsi bu suretle yakayı ele vermişlerdi.

Hokkabaz oğlu huzura girdi, Padişaha, saltanat uğurlu olsun dedi. Sultanın gulâmları ile adliye emiri dış sofada oturmuşlardı, onlar da zindana götürüldüler: Saltanat sarayının kapısı tekrar

*] Komnen ailesindendir. İhtida etmiş Emîr Sarimüddin Komnenos adiyle anılmıştır. Osmanlıların gazi Mihal beyi de ilk ismini muhafaza etmişti. Uzluk.

açıldı. Emirlerin evlerine naipler gönderilerek bütün mal ve servetlerini kaleme vurduktan sonra evleri mühürlenmiş, muhafazası için bekçiler ikame olunmuştur. Bunların bütün yakınlarıyla akrabalarının evleri yağma edildi.

Sultan, Çaşniğir hakkındaki büyük kinini gizlemiyordu, Kayseri valisi Mecdüddin İsmail'i yanına göndererek yaptığı küstahlığın sebebini sormasını emretti.

Çaşniğir : Ben gurbet zamanlarında sultanı ve kardeşini omuzlarımda ve kucağımda besledim, uzun sakalımı kestim; onların hatırı için sırtıma yüklendiğim bir tay ekmeği, Rum kadınlarına satarak sultanın ve kardeşinin yiyeceğine sarf ettim. Babasının mübarek cesedini Rum memleketinden islâm diyarına getirdim, Sultanı vezir ve emîrlerin re'yleri hilâfına hapisten çıkararak tahta oturttum; Babasının kullarından kıdem itibariyle benden daha yüksek derecede kimse yoktur. Eğer küstahlık etti isem bu sebeplerden dolayıdır. Zindan gününde verdiği te'minata çok itimat beslemiştim. Padişah için benim gibi şefekatli bir kul bulunmaz, eğer beni feda ederse pişimanlıktan bir fayda hasıl olmaz. yolunda serzenişlerde bulundu.

Bu rikkatli sözler, sultanın kulağına vasıl olunca şiddet ve sıkıntısı daha ziyade artmıştı. Çaşniğir'in hemen bir kale burcuna götürülmesi başının bedeninden ayrılması için emir verdi, Zeynüddin Başara'yı *] bir odaya tıkdılar, kapısını sım sıkı bir duvarla ördüler, açlıktan öldü. Emîri meclisi, hizmetcisi Ruzbe ile (Zemendo) kalesine gönderdiler, Bahaeddin Kutluca'yı palanlı bir katırla ağlaya sızlaya Tokat'a yolladılar.

İşler yoluna girdikten sonra sultan, bu plânı muvaffakiyetle başarmış olan emîrleri davet etti. Komninos, Candarlar emîri ve kardeşleri huzura geldiler, hepsini muhabbet meclisine oturttu. O gece Seyfeddin Aybeyden münhal kalan beylerbeğiliği (Komninos) a tevcih etti. Alâeddin, ferdası günü mutad hilâfına davul, bayrak ve otağıyla meydana giderek bir zaman meshed sahrasın-

*] Z. Başara beyin, Sinob kalesindeki kitabesi 612, Konyanın Ferhuniye mahallesinde mescidi 616 Niğdedeki camii 620 tarihlidir Konya köylerinden Başaonun adınadır. Uzluk.

da at oynatmak ve cırıt atmakla vakit geçirdi. O esnada emîr Kemaleddin Kâmyar, kâfi tercüman oğlu Zahirüddin Mansur ve (Mahihorasan) oğlu Şemseddin gibi orta derecede emîrlerin birbiriyle gizlice konuşmakta olduklarını görmüştü. Henüz bu yerde sürünen zümrenin başlarından serkeşlik ruzgârı gitmedimi ? sözleriyle her üçünün de sopalarla meydandan kovulmasını, evlerinin ve bütün eşyalarının yağma edilmesini ve kendilerinin rum diyarı haricine sürülmelerini Adliye emrine ferman buyurdu.

(Hartpert) Harput'a sürgün dildiler. Harput emiri onlara iltifatta bulundu, Sultanı itaplarla muahaze etti. Oradan Ahlat'a gittiler. Melik Eşref ikisene timar bağlayarak himaye gösterdi. Nihayet yine Melik Eşrefin iltimasiyle Rum diyarına gelmişlerse de menkûp ve düşkün bir vaziyette kalmışlardır. Kemaleddin Kâmyar'ın bütün serveti mahvolmuştu. Bir tek atı vardı.

Bir gün Sultan Alâiye'de kaleden av mahalline gidiyordu, Kemaleddin huzura gitmek üzere ata binmiş, dönüşte hayvanı kalenin üzerinde ayağından sakatlamıştı. Zavallı kemaleddin, naçar hayvanının eyerini sırtına alarak evine döndü. Sultan oraya geldiği vakit sakatlanmış olan atın kime ait bulunduğunu sordu. Has nedimlerinden "Talakıi Ahlâtî„ nin oğlu Nureddin gülümsedi. Sultan, bu tebessümün sebebini süal edince cevaben: «Allah istediğini aziz, istediğini zelil eder.» Men ettiği kimseye bir şey vermez, verdiğini de hiç kimse men edemez. Hikmetlerinin sırrına hayrette kaldım. Kemaleddin Kâmyar'ın bütün dünyada varlığı bu at idi, o zavallı ihtiyar şimdi şu hale düştü dedi.

Alâeddin o dakikada bir şey söylemedi, şehre inince Kemaleddin Kâmya'rı huzuruna çağırttı, hususî hil'atlar, bin kırmızı altın, beş palanlı ester, takım ve başlıklarıyla onbeş at, beş nefer ğulâm bağışladı, ümeranın ona hürmet etmesini tavsiye etmekle beraber yüzbin akça gelirli ve altmış nefer hizmetkârı olan (kars ili) vilâyetinin ona timar olarak verilmesini emretti.

Tekrar bahsimize dönelim: Sultan, meydandan saraya döndüğü zaman katledilmiş olan emirlerin bütün adamlarıyla akraba ve mensuplarının da idam edilmesini istedi. Hokkabaz oğlu Sey-

feddin, Sultanin arzusu icabına göre yazılan fermanı gece imzaya kötürdüğü sırada, derhal emir Komnenos bir gulâm ve seyisiyle beraber atına binerek saraya geldi, Sultanla mülâkat istedi, huzurda başını yere koydu ve şunları söyledi:

Bugün kulunuz saltanat sarayından evime dönüyordum. Akraba ve mensuplarimdan kalabalık bir cemaat yolda etrafıma toplanarak beraber yürüdüler. Fakat şu saatte o kalabalıkdan ancak bir uşak ile birde seyis kalmıştır.

Sultan bu halin sebeini sordu. Komnenos cevaben:

Seyfüddin Naip, emirlerin gulâmlarıyla akrabasının öldürülmelerine müsaade etmiştir. Kulunuzun adamlarım bunu işidince hepisinin huzurları bozulmuş ve bana, eğer senin de yarın idamını icap ettiren bir günahın olursa biz de aynı akibete uğrayacağız. En iyisi böyle bir felâkete düşmezden evvel kendi başımızın çaresine bakalım tarzında, cevap verdiler dedi.

Sultan, bu sözleri doğru buldu ve aman mendilini Komnenos'a vererek evvelce yazılan fermanın iptalini istedi, artık maktul emîrlerin akrabasının öldürülmesinden vaz geçildi. Hazine nakit ve mücevheratla doldu. Memleket hudutlarına bitişik bulunan şehir ve kalelerin fethine başlandı.

Kâhta kalesinin Alâeddin Keykubat devrinde fethi

Casuslar, Diyarbakır meliki Mes'ûd.un fazla cehaletinden dolayı başını sultanın itaat çemberinden ayırdığını ve melik Kâmil tarafına dönerek sikke ve hutbeyi onun namına yaptırdığını haber vermişlerdi. Sultan şu haberden çok kızmış ve derhal bütün rum hududu asker serdarlarının tam mühimmatı ve harp hazırlıklariyle acele Malatya'ya yollanmalarını, orada kendilerine verilecek hizmete intizar etmeleri lüzumunu emretmişti. Az zamanda asker tamamiyle Malatya'ya yetişti, gelen fermanda emîr Mübarizüddin Çavlı'nın bir müfreze ile Diyarbakır'a ait bulunan Kâhta kalesine yürümesi, kalenin fethi işlerini tanzim etmesi; emîr (Esedüddin Kontstabel) ın da kuvvetli bir leşkerle yine Di-

yarbakır'a bağlı Çimişkezek ve Kerfrak'a hareket etmesi bildiriliyordu.

Emîr Mübarizüddin, asker ve muhasara âletleriyle Kâhta'ya doğru yollandı. Kalenin kapısı hizasına mağribî bir mancınık, sağ ve sol cihetlerine de ayrıca birer mancınık kurdurdu. Melik Mes'ud mes'eleyi haber alınca Şam hükümdarı melik Eşref'ten acele bir mektupla imdat istedi. Melik Eşref arap ve kürt kabilelerinden onbin süvariyi Bedir oğlu İzzeddin kumandasında Kâhta'ya doğru yola çıkardı. Emîr Mübarizüddin'e, Şamlıların muharebeye karar verdikleri haberi gelince askerden bir müfrezeyi mancınık kurmağa memur etmiş, kendisi mütebaki kuvvetleri ve serdarları ile muharebe meydanına koşmuş ve düşmanla karşılaşmıştır. Ferdası günü her iki ordu biribiriyle tutuştuğu sırada Diyarbakır tarafından daha altıbin süvarinin Şamlıların imdadına geldiği görülmüş, gelen kuvvetler de hemen ötekilerle birleşmişti. Emîr Mübarizüddin, askerinin bir kısmını kale tarafına ayırmış, geride kalan kuvvetleriyle kendisi, Fard, Hala (!) oğulları adıyla tanınmış olan beş kardeşle Şamlıların karşısına çıkmıştır. Şam askeri bir kaç defa hamle yapmışsa da Mübarizüddin ve kardeşlerin kumandasındaki kıt'alar, yüce dağlar gibi sebat göstermiş ve nihayet mukabil bir hamle ile sayısız düşman telef ederek, Şam ordusunun kumandanı olan Bedir oğlu İzzeddin'i esir almışlardır. Bozulan asker sersem ve perişan bir halde, her biri bir tarafa dağılmış, cenk meydanından yüz geri etmişlerdir.

Bedir oğlu İzzeddin'i, emîr Mübarizüddi'in karargâhına getirdikleri zaman Mübarizüddin, esir kumandana hürmet göstemiştir. Asker bu sırada kale istikametine dönmüştü. Şamlıların mağlûbiyetini gören kale halkı, semaya yükselen feryadlariyle aman dilemiş, bir kaç kişiyi aşağı göndererek kaleyi teslim etmek için Mübarizüddin'den, aman kâğıdı istemişlerdir.

Emîr, bunları iyi karşıladı, hatırlarının mihnet pasını, iltifatları ile sildi. kendilerine şu şekilde teminat verdi;

Benki Çavlı'yım, Mademki bu ordu, kale halkını idrâk ve itaat yoluna getirmiş ve ahali kaleyi şahın kullarına teslim etmek

arzusunu göstermişlerdir; benden onlara karşı azdan ve çoktan bir zarar gelmiyecektir. Sultandan her ne arzuları varsa bildireceğim, eğer mal ve eşyalariyle başka bir yere göçmek isterlerse mani olmıyacağım, çünkü sultanın maksadı ancak kaledir.

Bu teminatı işiten elçiler emir Mübarizüddin Çavlı'ya dualarla kaleye çıktılar, halk, mal, mülk, kadın ve çocuklariyle hisardan aşağı inip Kâhtayı sağlam ve muntazam bir halde ferdası günü sultanın kullarına teslim ettiler. Padişahın sancağı kaleye götürüldü. Mübarizüddin'de kaleye çıkarak o gece hisarda içki meclisi kurdurdu. Zevk ve safa içinde geceyi gündüze ulaştırdılar. Ertesi günü Bedir oğlu İzzeddin'i diğer esirlerle birlikte yüz nefer süvari muhafazasında sultana göndererek Şamlılarla yapılan muharebe onların hezimetiyle emir İzzeddin'in esir alınması ve kale halkının aman dilemesi tafsilâtını bildirdi. Mübarizüddin'in hizmetleri sultanın takdirine mazhar olduğu için ona şahane hıl'atlar ve sayısız nimetler gönderdi. Kâhta'nın muhafızlığını hassa kullarından birine havale etti ve pehlivanın cevabını bir muhafızla yolladı.

Çimişkezek kalesinin saltanat kulları tarafından fethi

Emîr Esedüddin Kont Stabl Malatya ordusu serdarı idi. Sultanın fermanı gereğince beşbin süvari ve muhasara âletleriyle Çimişkezek kalesi istikametine yürüdü. Başı semaya yükselmiş bir kaya içinde, kudretin eliyle oyulmuş bir mağara gördü. Bu kayanın bir tarafındaki vadide Nili hiçe sayan ve fili sivrisinek zanneden bir ırmak akıyor, suyun öte tarafına sağlam temeller üzerine kurulmuş metin bir kale içinde bir şehir göze çarpıyordu.

Esedüddin, kartalların yükselemiyeceği, Külünkçülerin delemiyeceği bir yerde cenk havası çalmak kabil değildir. Eğer kale halkını bir takım vaidler veya tehditlerle yola getirmek mümkün olursa âlâ, olmadığı takdirde Allahın yardımına ve sultanın taliine güveneceğiz, belki bu suretle fetih müyesser olur dedi.

Çimişkezek'lilere, Kâhta'nın akıbetinden, nasıl teslim olduklarından ve imdadlarına gelen Şam ordusunun ne suretle imha edildiğinden bahsile tehdit yollu sözler söylemek ve hikâyeyi onlara anlatmak üzere bir elçi gönderildi. Elçi kaleye yaklaşınca yağmur gibi oklar yağmaya başladı. Bu adam her ne kadar ben elçiyim, sizinle görüşmek üzere geliyorum didi ise de aldırış etmediler; elçi mecburî geri döndü. Emîr Esedüddin bunun üzerine mademki onlar söz kapısını kapadılar, bizim için cenk yolunu açmak yaraşır dedi. Derhal mancınıkların kurlmasını emretti. Kalenin kapısında uzun bir cenk başladı. Şafak vaktinden gece karanlığı basıncaya kadar mancınık ve oklarla harp edildi. Nihayet hiç bir netice elde etmeden zarurî bir halde çadırlarına çekildiler. Tam bir hafta geceli gündüzlü biribirleriyle çarpıştılar, sekizinci güuü her birinin içinde on muharip ve kenarlarında okların geçebilmesi için delikler açılmış bulunan on demir sandık mağaranın üstünden aşağı sarkıtıldı. Sandıkta siper almış muharipler, bulutlardan yağdırır gibi mağaranın içini oklarla doldurdular. Esedüddin son derece çaresizlik içinde çarpınıyor, bu derdin bir türlü dermanını bulamıyordu. Ansızın güzel çehreli bir delikanlı geldi, emîre dediki:

Dün gece bu kalenin etrafını dolaşıyordum, Hisar mağarasının bir tarafında bir yarık gördüm, eğer külünkçüler orayı genişletirlerse az zaman içinde kaleye girmek kolaylaşacaktır.

Emîr, işin neticesine kadar askerin âdet veçhile kaleyi kuşatarak burçların muayyen yerlerini tutmalarını emretmekle beraber elli külünkçünün heman işe başlamasını ve kol kuvvetiyle oraya bir menfez açmalarını tenbih etti. Emîrin tatlı dili sayesinde bu kahramanların her biri birer Ferhad kesildi. Kısa bir müddet içinde o sert kayada büyük bir rahne açmış altında geniş bir kuyu meydana getirmişlerdi. Esedüddin bir taraftan kale halkının ok yağmuruna tutulmasını, diğer taraftan gürbüz kahramanların o menfezden aşağı inerek Timsahlar gibi saldırmasını, serden geçdilerin mağarada hisar sakinlerinin kanlarından ırmaklar akıtmasını işaret etmekle beraber askerin de dışardan

kale içindeki halkı ok darbeleriyle gündüzlerini geceye çevirmek suretiyle perişan etmelerini emretti. Uzun bir savaştan sonra âciz kalan kale halkı nihayet bir elçi göndererek aman dilediler. Emîr Kont Stabel onların arzularını yerine getirmekle cenk sükûna, savaş neş'eye döndü. Ferdası günü kale sakinleri mal ve eşyasiyle aşağı indiler, kanatları kırık ve yüreği yaralı kale muhafızı zebun bir halde emîrin yanına varıp yaptığı edepsizliklerden özür diledi. Saltanat sancağı hisarın burcuna dikildi. Esedüddin, Tanrıya şükürden, Peyğambere duadan ve sultana senadan sonra yere inmiş olan bu kayadan semanın fethini bütün tafsilâtiyle hikâye ve Allahın lütfü ile elde edilen bu ikinci fethi tebrik yolunda yazdığı mektubu sultana gönderdi Alâeddin, Allaha şükür ile kaleye muhafız tayin etmiş ve tahkimatını iki mişli artırmıştır.

Melik Mes'ûd'un sultandan merhamet dilemesi

Melik mes'ûd, ikbalinin istinat noktaları, taliinin kolu ve kanadı olan kalelerinin sultan Alâeddin'in zafer bayrakları ve saltanat sancakları ile donandığını işittiği zaman, yaptığı hatalardan çok nedamet etmiş, tahtında ağlayıp sızlamağa başlamıştı. Geride ancak yarısı kalmış olan memleketinin de bir hamlede elinden gitmesine ve saadet tahtından tamamiyle mahrum kalmasına meydan vermemek, için selâmet çaresini sadece ellerini sultanın himaye ve kerem eteğine uzatmakta ve onun hizmeti yolunu tutmakta görüyordu: kendi hanedanına mensup büyükler arasından lisanı düzgün bir elçi intihap etti. Dileklarini ihtiva eden bir mektupla sultanın huzuruna lâyık inciler, cevahirler, atlar, gulâmlar ve renkli elbiselerle amber ve kâfur gibi kıymetli hediyeler yolladı, günahlarının affını diledi ; ayrıca her sene hazineye kıymetli eşya yükleri göndermeyi taahhüt etmekle beraber sultanın emredeceği her hizmete candan itaat göstereceğini de te'min ediyordu.

Gelen elçi iltifata nail oldu, sultan ona şu sözlerle tebligatta bulundu :

"Bizim tarafımızdan size bir ziyan erişmişse bu mahza melik Mes'ud'un cehalet ve hatalarından ileri gelmistir. Madamki bu gün özür dilemeğe yanaşmıştır, biz de af yolunu tutuyoruz. Onun kusur ve hatalarından vaz geçiyoruz. Eğer bir daha itâatsızlıkla bize kafa tutar ve imân toprağına nankörlük tohumu ekerse, lâyık olduğu cezayı bu suretle, belki daha fena şekilde görecektir. Sonunda en şiddetli azabımıza ve en fena kahrımıza uğrayacaktır.„

Elçiye geri dönmek için müsaade verildi. Sultan kışlak için yüzünü sahillerin mes'ûd ovalarına - Antalya'ya çevirdi.

Sultanın melik Âdil oğullariyle akrabalık te'sis etmesi

İlk bahar gelince Alâeddin, Antalya kışlağından Kayseri'ye döndü. Kâhta kalesi muharebesinde mağlûp ve esir düşmüş olan Bedir oğlu İzzeddin'in mevkuf bulunduğu Kayseri kalesinden maiyeti adamlariyle birlikte salıverilmesini emretti. Ona şahane hil'atlarla ikram ve hürmette bulunarak Şam tarafına gitmesine müsaade buyurdu.

Bir gün Devlet işlerinin müzakeresi sırasında hokkabaz oğlu naip Seyfeddin'e dediki :

Bana öyle geliyorki melik Adil oğullariyle münasebetlerimizin kuvvetlendirilmesi, onlarla bir akrabalık vücuda getirmekliğimize bağlıdır; bu sebeple saltanatın şerefi yükselmiş olur. Seyfeddin, padişahın bu re'yini muvafık bulduktan sonra bu arzunun yerine getirilmesi için derhal tedbirler almağa başladı, tam bir hazine ile Şam diyarına yollandı. Malatya'ya vardığı sırada vücuduna ârız olan bir hastalıktan orada öldü. Sultan onun yerine Çaşniğir (Şemseddin Altunbey) i intihap etti.

Şemseddin Malatya'ya gelince Sayfeddin'in götürmekte olduğu hediyeleri kendi evine naklettirdi. İşleri yoluna koyduktan ve icabeden ihtiyat tedbirleri aldıktan sonra Şam'a hareket etti. Elçinin gelmekte olduğunu haber alan Bedir oğlu İzzeddin mes'-

eleyi Şam meliklerine anlatmış, melik Âdil oğullarının kalbinde vaktiyle yerleşmis olan kırgınlığı bu vesiyle ile izale etmişti. Melikler tam bir tâzim ve hürmet duygusu ile elçiyi istikbal etmek lüzümunu hissettiler, onu en yüksek saygılarla karşılamak ve ağırlamak hususundaki müsafir perverliklerini son mertebesine vardırdılar. Ertesi gün Şam'da toplanmış olan Ermeni memleketi ve Diyarbakır havalisi melikleri, Muazzam, Eşref, Gazi, Fahreddin gibi hükümdarlar Kadıyı huzurlarına çağırmakla beraber emîr Şemseddin Altunbeyi de davet ettiler.

Şemseddin, getirmiş olduğu hediyeleri tertip, mücevherat ve murassâ eşyayı altun tabaklar içinde takdim, diğer eşya denkleriyle gılman ve cariyeleri de ayrıca arzetti. Nikâh merasimi sona erdi, (gelin götürme) hazırlığı ikmal edilinceye kadar Şemseddin Altunbey orada müsafir edildi. Sultanın arzusu veçhile işlerin tamamlandığına dair kaleme aldığı bir mektupla, eğer saltanat otağı Malatya'ya kadar gelecek olursa meliklere karşı bir nevi lûtuf ve nezaket eseri gösterilmiş olacağını da ilâveten arzetmişti.

Bu mektubun mütaleasından Sultanın çehresinde sevinç izleri belirmişti. Bütün emîrlere, saltanat çadırının Malatya'ya gideceği ve hiç bir yerde eğlenmeden doğruca orada toplanmaları birer fermanla bildirildi. Sultan da bizzat mes'ud taliiyle Malatya'ya yollandı. Seyahat esnasında Sultan'ın gerdeninde bir çıban peyda olmuştu. Bu yüzden büyük iztiraplar çekti. Malatya'ya yetişmeden üç gün evvel gelin alayı oraya inmiş, Şam'ın büyük ümerası da birlikte gelmişlerdi.

Emîr Esedüddin ve Şemseddin Altunbey Sultanı istikbâl ile ahvali hikâye ettiler. Alâeddin, onların iş başarmak husufundaki meziyetlerini sena etti. O sırada Alâeddin'in iztirapları devam ediyordu. Malatya'da hazır bulunan hâzık tabipler; eğer çibana nişter ucu dokunursa büyük tehlike vardır, ümid edilirki pansuman ve ilâçlarla tedavisi ka'bil olacaktır mütaleasında bulundular. Sultan cerrah (Fasil) Vasil'i çağırmalarını emretti. Vasil çibanın kemale ermiş olduğunu görünce başını tehlikeye koyarak

niştərini bir tertip yaraya sapladı ve derhal cerahat ve sarı sular boşanmağa başladı. Emîr Karatay leğen hazırladı, cerahat aktıkça Sultanın canı rahata kavuşuyordu. Tamamiyle temizlenince uyku galebe etti, geceyi tam istirahatla geçirdi. Halk bu halden evhama kapıldı, Sultana bir zarar eriştiğini zan etmişlerdi. Padişah uyanınca tekrar cerrahı istedi. Vasil Sultanın çenesinin etrafını pamuklarla doldurarak daha ziyade rahatlaşmasını temin etti.

Alâeddin dedi ki: Benim selâmete kavuştuğumdan sevinenler Vasil'i memnun etmeğe gayret etsinler. O sabah bir günlük masrafının teminini düşünmekte olan Vasil akşam olunca servette Karun ile müsavi olmuş, deniz gibi hazinelere kavuşmuştu. Bahusus Şam ve Rum diyarı ümerâsı ile müsafir hatunlar büyük ikramlarda bulundular. Bir hafta içinde yara kapanmış Sultan seyrana çıkmıştı. Düğün hazırlıklariyle meşgul olunması ve şehrin donatılması için emirler verildi. Gelin alayıyla birlikte gelmiş olan Şam Emîr ve Serdarları her tarafı altunlar, gümüşler ve türlü mücevheratla süslenmiş yedi köşk tertip ettiler, esterler üzerinde taşınan bu köşkler içinde güzel ve çevik hareketli oyuncular, hokkabazlar hünerler gösterdiler. Harput meliki, Sultanın sağdıçlığını iltimas etti. O azametli ziyafette her türlü ikramlarla her tarafa altunlar, gümüşler saçıldı. Bir hafta işret ve eğlence âlemleri devam ettikten sonra sekizinci günü Alâeddin meclisi toplattırdı, Şam emîrleri huzura davet edildiler, onlara zahmet vesiylesi olan şu gurbet sıkıntılarını ihtiyar etmelerine sebebiyet verdiğinden dolayı özürler diledi. Hepsi birden başlarını yere koydular sultanın selâmet ve saadete tekrar kavuştuğundan duydukları sevinçle Allaha şükrettiler.

Gelin, mai renkli çadırına giderken yasemin simalı, gümüş endamlı genç kızları andıran yıldızlar, semanın lâciverd kubbesinde cilveleşiyor, kudretin gökleri kandillerle süsleyen eli gelinler gibi pırıldayan seyyarelerin yüzüne mai bir tül çekiyordu. Meclis zevk ve âhenk içinde çalkalanırken sultan yürüyen bir servi gibi yerinden kalktı, harem tarafına yollandı ve derhal

vuslat icabını yerine getirdi. Gerdek gecesinin sevinç ve meserret dakikalarında Şam tarafından gelmiş olan müsafirlere bol bol ikramlar göstermiş, melikeye Karun'un serveti gibi hazineler, Feridun'un ülkesi gibi diyarlar bağışlamıştır.

Sultan, ertesi sabah Şam ümerasını meclise davetle teşrifat ve hediyeler verdikten ve böylece bir hafta daha işret ve muhabbet demleri geçirdikten sonra sekizinci günü müsafirlerin Şam'a dönmelerine müsaade ederek düğün alayı ile Kayseri'ye avdet etmiştir. Antalya'ya kadar uğradığı her şehirde donanmalar, saz ve işret âlemleri yapılmıştır.

Kışın karlı ve soğuk günlerini Antalya'nın yayla ve bahçelerinde geçiren sultan, bahar rüzgârları esmeğe, karlar aşıkların tenleri gibi erimeğe, toprağın damarları sevgililerin kalpleri gibi atmağa başladığı sıralarda, etraf meliklerine ümera ve askeriy'e beraber Kayseri'de toplanmaları için fermanlar yazdı.

Sultanın Kıpçak sahrasını fethi ve Melikilümera Hüsameddin emîr Çoban vasıtasiyle (Sugdak) ı ele geçirmesi

Saltanat çetri Konya'dan Kayseri'ye nakledilmişti. Ansızın adalet kapısına kâr ve zarar peşinde uzun seneler yuvarlanarak dünyayı dolaşmış, yıllarca denizler aşmıs, sularda güneşi bekleyen nilüfer gibi kazanç ve altun hayaliyle savaşmış bir bezirgân girdi. Ağzını susam çiçeği gibi padisahın senasına açmış, ellerini çınar gibi duaya kaldırmış olduğu halde söze başladı :

Bu derviş kulunuz rızkımı aramak uğrunda çok çetinlikleri yendim, gece gündüz maişet arkasında rüzgâr gibi karada, denizde dolaştım, karın doyurmak için kıymetli ömrümü, az çok demeyip ticaret yolunda çürüttüm ; yüz türlü izdiraplar ve endişeler içinde bir kaç kuruş biriktirmiştim. Rus ve Kıpçak diyarında bu dergâhın adâlet ve namusunun şöhretini duyduğum için meserretle yüzümü bu diyara çevirmiş ve deniz yolu ile gelmek istemiştim. Hazer sahiline vardığım sırada, kazanmak için uğrunda

ömrümü sarfettiğim her şeyimi elimden aldılar. Bu şikâyet henüz sona ermemişti ki bir ikinci şikâyetçi hikâyeye başladı.

Ben Halep tarafından bu diyara geliyordum, (Lifon) un vilâyetinden geçerken malımı gasbettiler ! O kâfirler bu dergâhtan korkmazlarsa uğradığım zulmün derdine hangi sultanın adaletinden derman isteyeyim ? Bu adam sözünü bitirir bitirmez bir üçüncüsü feryadı bastırdı :

Ben Antalya yerlilerindenim, gençliğimde kazandığım bütün servetimi bir gemiye yükletmiş, deniz yolu ile sefere çıkmıştım. Firenk, beni ve arkadaşlarımı soydu, bütün eşyamızı aldı ve bizi esir etti....

Bu acı şikâyetleri dinleyen sultan, kükremiş bir arslan gibi hiddet ve izdirap içindeydi. Derhal bu tüccarların zararlarının tahkikiyle ödenmesini emretmekle beraber yüzünü huzurda bulunan emirlere çevirerek meşhur sözdür «Rumu ezmezsen ezer» dedi ve ilâve etti :

Biz o milletleri, yüksek merhamet ve şefkatımız icabı sükûn ve emniyet içinde yaşattık. Eğer fazla budalalıklarından bu nimetin kadrini bilmiyorlar ve canlarını malları uğrunda tehlikeye koyan tüccarlara tecavüzle onları korku ve telâşa düşürüyorlarsa o sapkın ve şaşkın adamların terbiyesini vermek için kuvvet gönmekekte mazûr, belki de memduh ve meşkûr oluruz....

Sultan bu sözleri müteakip derhal divanda hazır bulunan büyük ümeranın en eskilerinden ve saltanatın ötedenberi asker sahibi ulu beylerinden olan Hüsameddin emîr Çoban'a tam bir ordu ile Sugdak yolunu tutmasını, Çaşnigir Mübarizüddin Çavlı'ya emîr Kemninos'la birlikte ağır bir kuvvetle Ermenistan cihetine gitmesini emretmekle beraber rastgeldikleri her kalenin geçidini kötü düşünceli hâinlerin talii gibi alçaltmalarını ve hak din düşmanlarına karşı acısı tâ kıyamete kadar kâfirlerin can ve gönüllerinden çıkmayacak bir darbe indirmelerini tavsiye etti. Mübarizüddin Ertokuş'u da ayrıca kuvvetli bir leşkelerle sahil tarafına memur etti. Her birinin cesaret ve şecaatlarından ileride sırasiyle bahsedilecektir'

Sultan ordusunun Hüsameddin Emîr Çoban kumandasında Hazer denizinden geçmesi

Alâeddin bir zaman Kayseri'de (Keykubadiye) sarayında oturdu, orada fetih ve zafer haberlerini bekledi.

Saltanat ordusu, Hazer seferi niyetiyle denizi geçti. Talilerinin semasına mağlûbiyet baykuşu ve idbar yılanı oturmuş olan (Sugdak) halkı deniz üzerinde gemi ve yelkenden seyyar bir ormanın ilerlemekte olduğunu görünce Melikilümera Hüsameddin emîr Coban'ın istikbaline bir elçi gönderdiler. Sugdak'hlar diyordu ki : Cihan padişahının kulları olan bizler onun fermanına boyun eğenlerdeniz. Böyle sayısız bir ordunun denizden sahile gönderilmesi sebebi bizce malûm değildir. Eğer baç göndermek hususunda bir kusurumuz varsa onun tahsilini isteyiniz. Şayet Rus tarafına sefer edilecekse servi gibi yiğitlerimizi sizin kulluğunuza ve maiyetinize gönderelim, düşmanlarla kılıç kılıca döğüşsün ve canlarını esirgemesinler.

Diğer taraftan acele yayla yolu ile Kıpçak melikine bir ulak göndererek sultan ordusu bayraklarının memleketlerine doğru denizden ilerlemekte ve ordunun çokluğundan denizin görünmemekte olduğunu haber verdiler. Rus ve Kıpçak askerlerinden toplanan onbin kişilik süvari kuvveti Sugdak elçisinin emîr Hüsameddin'den getireceği cevabı bekliyordu. Elçi, Hüsameddin emîr Çoban'ın huzuruna vardığı zaman örümcek ağı gibi karışık sözler söylemeğe başlamış ve demişti ki "Melikilümera'nın lûtfundan ümid ederizki geri dönerler, biz de aşikâr olan kusurlarımızdan imkân nisbetinde vazgeçer ve (Nal bahası) olmak üzere ordunuza ellibin altun göndeririz."

Hüsameddin, elçinin sözlerinden hiddetlendi; Ben orduyu savaş pazarından bu kadar kıymetsiz bir kârla geri çevirmek için bu tarafa gelmedim, Elçilerin yalan sözlerine aldanıp da bu işi geri bırakmam; Cihan şahından ferman almışım. Sultanın fermanından yüz çevirenlerin boyunlarına esaret boyunduruğundan başka bir şey takamam, başlarını itaat dairesine sokanların

ağızlarına da benden ancak kudret helvası lezzetinden başka bir şey gelmeyecektir, dedi.

Elçi ümitsiz bir halde geri dönmüş, ordu tamamiyle denizden çıkarak ağırlıklarını sudan karaya nakletmişti. Emîr Hüsamüddin, sahile çıkar çıkmaz işret sofralarını kurdurmuş ve maiyetindeki serdarlariyle gece yarısına kadar zevk ve neş'e içinde vakit geçirmişlerdi. Seher vakti ileri karakoldan gelen bir süvari "Türk„ Kıpçak süvarilerinin ilerilemekte olduğunu haber verdi. Hüsamüddin bunu işitir işitmez heman askerin harekete geçmesini emretti. Davul sesleri hurilerin kulağını çinlatiyordu. Aynı zamanda serdarlara verdiği bir emirde; Rus ve Saksun orduları harp meydanında, düşmanın imdadına yetişmezden evvel, zırhlarımızı tenlerimize kefen yerine kuşanır, onlarla güçümüzün yettiği kadar çarpışırız, şu şartlaki: iki ordu yüz yüze gelip ruhlar cesedlerden ayrılmayınca vaz geçmiyelim. Ancak Türkler ilk hamleyi yapıp da onların hücum fırtınası sakinleştiği ve harp usulleri bizce anlaşıldığı dakikaya kadar sabreder, sonra mukabil hücuma başlarız, olaki bu savaşta iyi bir nam kazanırız diyordu.

Diger taraftan Türk leşkeri: Rum diyarı ordusu ruzgârla genişleyen bir yangın gibi deniz üzerinden bu tarafa geçmiş ve bu havaliyi kasdetmişlerdir. Bizim için heman harekete geçmek, gönüllerimizi savaşa bağlamak gerektir dediler. Şarkın tavusu, fıstıkı perde arkasından belirdiği sırada her iki taraf da harbi kabul etmişlerdi. Sabahtan tâ geceye kadar nice canlar cesedlerden ayrıldı, binlerce kılıç ve mızraklarla Rusların şah damarlarındaki kanlarını yerlere boşalttılar, bu lâciverd sahne içinde sarı güller gibi serpilmiş cesedler ölüme kavuşmuştu. Akşam olunca her iki tarafın askerleri çadırlarına çekildiler. Emîr Hüsameddin, sofraları kurdurdu, emîr ve serdarları yanına çağırdı, muhabbet esnasında onlara dediki: Sizlerden her biriniz saltanat tahtının hizmetinde benden daha yükseksiniz. Lâkin madamki iş bize düşmüştür, aramızda birlik ve yoldaşlık lâzımdır. Bu gün yaptığımız cengin şiddetinden düşman ordusuna gevşeklik gelmiştir. Eğer yarın da bu şekilde fedakârlık gösterecek olursak

onların hiç birisinin cihanda nam ve nişanı kalmayacaktır. Büyükler emîr Hüsamüddin'in bu sözlerini takdirle karşıladılar; evet dedeler: Biz cihan padişahının kullarıyız. Lâkin emir buyurursanız, sizin gittiğiniz yoda yürümek hususunda semanın on iki kapılı sarayının Nilüfer renkli kubbesi üzerinden şimşekler gibi çakarız. Sizin fermanınız olan her şeye itaatı, lüzumlu bir vazife sayarız.

Diğer taraftan Türkler (Kıpçak'lılar) acem kılıcının darbesini, rum diyarı leşkerinden görmüş ve birçokları ten ve canların dan ayrılarak kan ırmağına boğulmuşlardı. Bunlar kendi aralarında şu mutalaayı yürütüyorlardı: Bize, Suğdak ve Hazer halkının işlediği suçların tazmin ve telâfisi için ayaklanmak gerekti. Fakat iş madamki bu safhaya düştü, akılsızlıkla başlarımızı ruzgâra vermek doğru değildir.

Sabah üzeri güneş, altun renkli siperinden Lâciverd suları yaldızlarken, muzaffer ordunun bayrakdarı sancağı kaldırdı. Ordu tekrar harekete geçti. Oklar ve kılıçlar yağdıran bir bulut sağnaklarını boşaltıyordu. Emîr Çoban arslancasına bir hücuma başladı. Bütün asker onun arkasından bir hamlede atlarını kaldırdılar. Zafer ruzgârı, dalgalanan bayraklarla birlikte (Kıpçak) ordusu üzerine yürüdü, keskin kılıç darbeleri o kâfirlerin damar larındaki kanları topraklara akıttı. Kıpçak'lılar bozgunluk yolunu tutmuş, o hengâmede kaçmayı büyük bahtiyarlık saymışlardı.

Emîr Hüsamüddin'in erkekçe bir hamlesiyle gönüllerden kederler silinmiş, sevinç ve meserret bayrakları yüçe göklere yükselmişti.

Maksad ve emellerine nail olunca, saadetle zafer kartalının durağı olan çadırlarının kurulmuş bulunduğu yere dönmuşlerdi.

Rus melikinin Hüasmüddin Emîr Çoban'a sulh ricasında bulunması

Rus meliki, Kıpçak ordusunun bozulduğunu haber alınca, belâyı kendi başına davet etmek ve bu keskin pençeli arslanlarla

cenk yolunu tutmak akıl ve iz'andan uzaktır, görüşmek ve haberleşmekle yapılması lâzımgelen bir işi kanlı kılıç ve oklarla halletmek tecrübesizlik ve cehalet olur dedi. Fikri ve anlayışı düzgün kudretli bir elçi intihap etti ve şu cümleleri taşıyan bir mektupla emîr Çobanın yanına gönderdi.

"Sultan Alâeddin'in ömrü bin yıl olsun. Melikülümera'nın malûmu olsunki; Cihangir sancağınızın ve saltanat ordularının bu tarafa yollandığını işittiğim zaman canım cesedimde iztiraba gelmiştir. Emirlerinin neden ibaret bulunduğunu, Düşmanın kim oldngunu, conk sebebinin ne olduğunu bilmiyorum. Eğer Kıpçak leşkeri aptallıklarından şaşkınlığa düşmüşler ve bu kadar nazeninlerin kanını boş yere toprağa akıtmışlarsa bari ben, sadakat başımı sultana çevireyim : Bu diyarı kılıç huvvetiyle fethetse bile bir serdar olmadın bu halkın zabt ve ıslahı mümkün olamaz. Bana sultanın nasbettiği bir kul nazariyle bakınız. Melikülümera'dan ümirimiz budurki, bu mes'ele için sultanın dergâhına bir adam gönderir ve bu kulunuzun dileklerini arz edersiniz „

Rus ketenleri, Tansuklar Kürklerden bol hediyelerle yirmibin altını da Melikülümera'nın huzuruna gönderdi.

Ordugâha yaklaşan elçi, askerin intizamına, kumandanlık dergâhının azametine bakınca aklı başından gitmiş gibi sükûta varmış, içinden Allaha yalvarmağa başlamıştı.

Melikülümera'ya Rus elçisinin geldiği haber verildiği vakit, mihmandarların karşı gitmelerini emretmiş, çadırında tam bir ikram ve misafir perverlik göstermiştir. Ertesi gün elçiyi çağırtmış ve daha önce karargâh çadırının her türlü azamet ve ihtişamla süslenmesini, silahlarını kuşanmış seçkin delikanlıların saf saf dizilmelerini, atların nöbetle takım ve başlıklariyle çadırın hizasına çekilmelerini ve geride kalan bütün askerin kol kol tepelerinden tırnaklarına kadar altın yazldızlı demir zırhlarını giymiş ve her tarafta mızraklarını omuzlarında tutmuş oldukları halde beklemelerini emretmişti.

Rus elçisi. bir müddet çadırın kapısında durduktan sonra Hüsameddin'in yanına girdi, merhamet dilenen bir vaz'iyetle ba-

şını yere koydu. Melikülümera, gönderilen mektupla hediyelerin tamamını kabul etti ve derhal askere dağıttı. Elçiyi üçgün alakoydu, dördüncü gün maiyetindeki emîrleri çağırarak onlara:

Ruslar artık itaat yolunu tutmuş, bac ve haraç vermeyi kabul etmişlerdir. Bizim için saltanat namusunu gözetmek ve onların dileklerini saltanat makamına arz etmek lâzımgelmiştir. Bu hususta sizin fikirlerininiz nedir? dedi.

Hepsi birden: bundan daha muvafık fikir ve rey yoktur; cevabını verdiler. O zaman elçiyi tekrar çağırarak şu sözleri söyledi:

Sultan hiç kimseyi günahsız cehennem ateşine atmaz, lâkin inad ve isyan gösterenlere karşı gecikmeyi veya aman vermeyi de caiz görmez. Ona kul olursan sultan olursun, ondan murad istersen murada erersin; ümid edilirki Rus meliklerinin arzusu yerine gelir, onun kuracağı muhabbet temeli kendisine çok faydalı olocaktır; dedi, ve sonra elçiye hıl'atlar, hediyeler, ayrıca hususî hıl'at ve saltanat külâhı vermekle beraber gönül okşayıcı sözlerle bir de mektup yazarak elçi ile gönderdi. Melikülümera bu zaferden sonra elde edilen sayısız ganimetleri Sinop ze Kastamonuya yolladı.

Alâeddin Keykubat devrinde Hüsameddin Emîr Çoban tarafından Sugdak'ın fethi

Sugdak'lılar, Kıpçak askerinin bozgunluğunu haber alır almaz, tamamile me'yus ve ümütsiz bir hale düşmüşlerdi. Buna rağmen kılıçlarını bilemek, silâhlarını düzeltmek gibi işleri yoluna koyarak cenge hazırlandılar. Bir hafta sonra Hüsameddin, kuvvetli ordusu ile şehrin kapısına yanaşmış ve ferdası günü, gecenin siyah çadırı altından seyyareler şahının çehresi parlamağa başlayınca asker, demirden dağlar gibi öbek öbek harekete geçmişti. Müdafiler, silah ve hazırlıklariyle şehrin içinden yüzlerini orduya çevirmiş, Nur ayeti karanlıklara karışarak maî kubbede yıldızlar parlamağa başlayıncaya kadar çarpışmış ve döğüşmüş-

lerdi. Her ne kadar muzaffer ordudan pek çok asker yaralanmış, harp meydanı, akan düşman kanlariyle kızarmışsa da Hüsameddin'in can alıcı savleti, Sugdak'lıların vücutlarının nakşini hilkat levhasından silmiştir. Semanın Firuze renkli beşiğinde güneşin altun çehresi parladığı, karanlıklar günün ışıklariyle silindiği bir sırada asker, tekrar hücuma koyuldu. Şehirden çıkarak siperden sipere dolaşan piyadeler, kol kol fırlayıp dağılan süvariler, neft yağı, zemberek, ok ve taş atarak harbe tutuştular. İslâm leşkeri evvelce aralarında tertip edilen plâna göre sahte bir bozgunluk göstererek yüz geri etti. Sevinçlerinden cesur birer arslan kesilen Sugdaklılar, arkadan takibe koyularak şehirden uzaklaştılar. Ordu ansızın geri döndü. Kılıçları sıyıran kahramanlar, genç, ihtiyar bütün Sugdak askerinin kanlarını kırlara, derelere akıttılar.

Akşam üzeri, altın elbiseli sultan, siyah ipekten yatağına çekilirken Tanrının yardımı, padişahın devletinin kudreti ve ordunun kuvvetiyle melikülümera artık istirahata çekilmisti. Yemek yedikten sonra şaraba başladı ve dediki:

Mademki yer yüzü hâin düşmanların kanlariyle tamam mest oldu. Küpün kanı vücut için haram ise de helâl sayılır. Çünkü düşman kanından daha şaf ve tortusuz değildir.

Şehrin ihtiyarları, delikanlılardan kimse kalmadığını ve muzaffer ordunun kılıcının kuvveti onların vücutlarının bulutundan seller çıkardığını görünce şöyle demişler li: Bu kadar binlerce hünerli ve harp sanatının inceliklerine vakıf gençlerimiz bu leşkerin heybeti rüzgârı önünde çörçöp gibi yüzlerini ölüm diyarına çevirdiler, onların bir hamlesi karşısında sebat gösteremediler; bundan sonra bize, yalvarmaktan ve boyun eğmekten başka çare kalmamıştır. Yanlış kararlar ve hatalı düşüncelerimizle bu akibete uğradık, son nedamet fayda vermez....

İş başarmaktaki meharetleriyle tanınmış bir kaç kişiyi Melikülümera'nın yanına gönderdiler. Huzura girmek için bir yolunu bulan elçiler, derhal yer öperek şu suretle söze başladılar;

"Her ne kadar bizim suçlarımız son haddine varmıştırsa da

bugün Melikülümera'nın lûtfundan imdad istiyoruz. Olaki işimizi kolaylaştırır. Bu mes'elede Zülfikâr sahibi büyük Ali'nin tavsiyelerine itaat etmek gerektir. Hazreti Ali: Eğer elinden gelirse düşmanını affet ki o da senin kudretine teşekkür etsin; buyurmuştur.

Haraç ve bactan her ne emrederseniz verelim, uhdemize düşen bütün hizmetleri yerine getirelim. Bu sahilde telef olan tüccar mallarını aramızda tedarik edelim. Bizim üzerimize her kimi emîr intihap ederseniz onun kulluğunu ve hizmetini sâdakatle yapalım...„

Bu yalvarışları dinleyen Melikûlümera: Bu halin meydana gelmesine sizin fikirlerinizin bozukluğu ve cenk meydanında yerlere serilen gençlerinizin ahlâksızlığı sebep olmuştur. Şimdi ben emîrlerimden mevki sahibi bir zatı sultana göndereceğim ve iltimas edeceğimki sizin kusurlarınızı bağışlaşın. O vakit feleğin cevir ve kahrinden emîn olur ve başka bir zaman bu şekilde mihnetlere uğramaz, belki de hiç bir ziyan görmezsiniz. Cevabiyle mukabelede bulundu.

Elçiler, Melikülümera'nın bu sözleri altında gizli olan şefkat ve merhameti görünce, sevinçle şehre döndüler, gördükleri ve işittikleri seyleri halka anlattılar, bütün gece her kimin nesi varsa ortaya koydu. Sesli ve sessiz her nevi para ve eşyadan tam bir hazine tertip ettiler. Sabah üzeri ayın kandili sönüp de nilüfer gülşeninin meş'alesi yandığı zaman, Hüsameddin bütün askerin silâh başı yapmasını emretti. Melikülümera serdarlariyle birlikte karargâhının önünde oturdu. Sugdh'lar büyük, küçük bütün halk şehirden dışarı döküldüler. Melikilümera'nın adâleti neticesinde kurt ile koyun birbirine karışmış olduğu halde hediyelerini arzettiler. Çavuşlar, bu günden itibaren bütün askerin onlara zahmet vermekten el çekmesini yüksek sesle ilân ettiler.

Hüsameddin Emîr Çoban, gayet sür'atli bir gemi tertip edilmesini, hazineye ait beşte bir hisse ile diğer hediyelerin, sultanlara hizmet usulüne vakıf bir ulak ile yola çıkarılmasını ve geçen

ahvalin hikâyesini ihtiva eden bir mektupla birlikte sultana gönderilmesini emretti.

Ulak, saltanat makamına varınca, Sugdak fethinin müjdesiyle beraber Kıpçak askerinin kırıldığını, Rus melikinin haraca bağlandığını haber verdi. Bu müjdelerden son derece memnun olan sultan, hemen mahbusların salıverilmesini emretmiştir. Melikülümera ile ordunun muharebelerde gösterdikleri hizmetlere teşekkür yolunda yazılan bir ferman, saltanat elbise dairesinden kendisi ile serdarları için tertip edilen hıl'atlarla beraber vaktiyle gadre uğrayan taciri de ulağın yanına katarak göndermiştir. Sultan yazdığı fermanda:

Sugdlıların irtikâp ettikleri sefahatin cezasını Melikilümera'nın iltiması veçhile ona bağışladığını bildirmiş, ancak put ve çan yerine Mihrap ve minber'in namus ve faziletini ve ulu Peygamberin şeriatını ikame etmek ve memleket tüccarlarından vaktiyle gasbetmiş oldukları mal ve eşyaları geri vermek şartlarını da ilave etmekle beraber bu işler ikmal edildikten sonra Hüsamüddin Emîr Çobanın ordu ile geri dönmesini tavsiye etmiştir.

Ulak tekrar geri geldiği zaman, hemen sultanın fermanı tâzimle okunmuş, bezirgânın her akçasına mukabil bir altın tazminat verilmiş, bütün asker alınan ganimetlerle refaha kavuşmuştur.

Nefis kumaşlarla süslenmiş, ilk bahar gibi güzel bir minber yapıldı. Altun tabak içine konmuş bir Kur'anikerim, Melikülümeranın başı üzerinde ve sultanın sancağı elinde olduğu halde tam bir ihtişamla şehre girildi. Yüksek bir mevkide müezzin ezan okudu. İsevilerin çanları, haysiyetleri tamamiyle kırıldı. İki haftadan az bir müddet içinde altı köşesinden, yedi iklime şan veren sekiz cennet ve dokuz felek gibi güzel bir cami meydana getirildi. Müezzin, hatip ve kadı nasbedildi. Şehir eşrafının çocuklarından bir kaç tanesini rehine olarak aldılar, serdarlardan birisini orada Subaşı bıraktılar, hazırlanan gemilerle ve selâmetle saltanat vilâyetleri hududuna döndüler.

Mübarizüddin Çavlı'nın emîr Komnenos'la birlikte Ermeni vilâyetlerine seferi ve kalelerin fethi

Çaşniğir emîr Mübarizüddin Çavlı ile emîr Komnenos, Alâeddin'in emri üzerine Ermenistan'a gitmişlerdi. Mermer kayalar arasından dar bir yolu geçtikten sonra meşe ormanlarına girmiş, her tarafta kaleler, şehirler, bina ve meskenler görmüşler, geçtikleri yerlerde her kaleye tecavüz etmeyi kararlaştırmışlardı. İlk def'a en sağlam ve kuvvetli kalelerden olan (Cincin) kalesine yetiştiler. Çaşniğir, askerin bölük bölük dağ tepelerine çıkmalarını, bayrak ve çadırlarını o tepelerin üzerlerine kurmalarını ve bu meşhur hisarın etrafını çevirmelerini emretti. Ferdası günü ok darbeleriyle hisar halkının nefesini kestiler. Aciz ve zebun düşen kale ahalisi, Leon'a *] yazdıkları bir mektupla çaresizliklerini bildirdiler.

Leon, Frenklerden yardım aradı, feryad mektupları gönderdi, hepsi hıristiyanlık gayret ve taassubu ile ayaklanarak, Leon' un imdadına yetiştiler. Saltanat askerleri dağdan aşağı inmiş, düşman orduları da ovaya yürümüşlerdi. Gece yaklaşınca işret meclisi kuruldu. Emîr Mübarizüddin muhabbet esnesında dediki: Leon'un her taraftan topladığı bu asker benim hiç gözüme görünmüyor. Yarın sabah güneş doğarken bütün kahramanlarımızla kâfirlerin etrafını çevirir, imkâna sığan her şeyi fazlasiyle yaparız. Ümid edilir ki, Allahın vâdi, din yardımcılarının imdadına yetişir.

Ferdası günü maî çemenzarın tavusu, bir keklik tebessümü ile meydana çıkarken asker kükremiş arslanlar gibi coşup köpürmeğe başlamış, havada bayrak renklerinden başka bir gülistan peyda olmuştu. Silâhlar, süngüler işlemeğe başladı, gözler ileriye

*) Halil beyin işaret ettiği gibi Ermeni Kralının adı Levon değil Hatumdır; zira basıldığı yer ve yılı olmıyan gümüş bir paranın üstünde « Essultan - al - muazzam Alâeddin Kaykubad bin Keyhüsrev », arka yüzünde: Ortada bir süvari resmi, kenarında - ermenice harflerle - Hatum takavur Hayot yazılıdır «Galib, takvim, S. 37, 41. Hatum» 623- - 667 Hicret yıllarında krallık etmişdir. Kayseriye şehri S. 51. Uzluk.

çevrildi, savaş endişesi gönüllerde yer tuttu. Kılıçlar baş yerine boyunlarda taşınıyordu. Tanrı ordusu şahın kudretiyle hayat elbisesini düşmanın kalbinden soydu. Kâfirler bir feryat yükselttiler, kıyamet ayaklandı, tekrar bir daha sultanın askerine hamle ettiler. Serdar atları ağırlaştırmalarını askerine emretti. Pehlivanin fermanı veçhile yerli dağlar gibi saflarda sebat gösterdiler. Lifon leşkerinin korkak hamlesini savdıktan sonra hep birden ifritleri kovalayan yıldızlar gibi o, puta tapan kâfirlerin arkasına düştüler. Gürz ve ok darbeleriyle harp meydanını onların başına dar ettiler. Düşmanlar kaçmış, sultanın askerleri, yakaladıklarını öldürmüşler, Lifon o zalimlerden bir kaç neferle başını kurtarmak için harp meydanından yüz çevirmiş, dağdan dağa kaçmıştı. Saltanat ordusu harp sahnesinde frenklerden ve o diyarın kâfirlerinden aldıkları sayısız esir ve ganimetlerle ve Allahın yardımı ile tekrar hisarın hizasına geldi. Kale halkı, yukarıdan o belâyı seyrettikleri zaman meyus ve şaşkın bir hale düştüler. Emîr Mübarizüddin, meclis kurulmasını emretti. Mutripler, kâfirlerin zevala uğrayan devletleri nöbetinin verdiği zevk ve neş'e ile saza ve eğlenceye başlamış, pehlivanların kahramanlıkları şerefine güzel ve ahenkli şarkılar okumuşlardır. Sabah olduğu sırada gözü ve eteği kan dalgalariyle ıslanmış bir keşiş kaleden aşağı indi, serdarın huzurunda yeri öperek dediki:

"Mağlûp ve zebun olan bizler bütün varlığımızı muhasara zahmetleri ve talisizlik havası içinde saçdık. Başımı elime alarak huzura geldim, görelim ne buyurursunuz..." Emîr Mübarizüddin cevap verdi:

"Sizlerin arada bir günahınız yoktur. Eğer kendi iyiliğinizi istiyorsanız gerektirki kalede bulunan silâh ve erzakı yerinde bırakarak kendi mallarınızı kaldırır, istediğiniz yere nakledersiniz. Ordudan bu suretle emin olabilirsiniz."

Keşiş, bu hususta emîrden huccet istedi. Derhal aman vesikası kaleme alındı, kaleyi çarçabuk tahliye ettiler; saltanat bayrağı saadet ve muzafferiyetle hisarın kulesine çekildi. Bu fethin müjdesiyle düşman askerinin bozgunluğunu, zafer bayrağının

çekildiğini, Cincin kalesinin diğer kaleler arasına ilâve edildiğini bildiren bir mektup yazılarak padişaha gönderilmekle beraber bu havalide çok olan hisar ve kalelerin hepsinin de fethi müyesser olacağının ümid edildiğini, fakat cephane ve mühimmata ihtiyac bulunduğunu arz ettiler. Ulağın hareketi sırasında ansızın Lifon'un elçileri yetiştiler. Bunlar, Lifon'un binbir zebunluk göstererek şu ricada bulunduğunu söylediler:

"Eğer bize günahımız derecesinde azap edecekseniz şu tarihte bu suçlu kullarınıza karşı vurduğunuz darbeler ve yaptığınız tevbihler kâfi gelmiştir. Uzun sözün kısası her sene bin süvari ve beşyüz çarhacı neferi harp hizmetine gönderelim, kesilecek sikkeyi sultanın bahtiyar lakabiyle şereflendirelim, haracı iki misline çıkaralım.....„

Melikülümera bu ricaları havi mektubu da Ulağa vererek sultanın dergâhına gönderildikten sonra Ulağın avdetine kadar Ermen vilâyetinden otuz kale daha fethile muhafızlar nasbetmiş ve sultana yazdığı ikinci bir mektupla Ermen kalelerinin tamamiyle ele geçirildiğini, artık ileride yabancı kale kalmadığını bildirmiştir.

Sultan, Leon'un suçlarını bağışladığına dair kaleme aldığı (Ahidname) ile Melikülümera'nın ve emîr Komnenos'un gayretlerine teşekkürü havi bir ferman göndermiş, fethi müyesser olan kaleler halkının ileri gelenlerinden evvelce eşyası gasbedilen tüccarların bütün mallarının tazmin ettirilerek gönderilmesini, kalelerle vilâyetin emîr "Kamerüddin„ e teslim edilmesini, askerin kendi yurdlarına dönmelerini ve Melikülümera ile Komnenos'un mutlaka harp macerasını bizzat ağızdan anlatmak ve görüşmek üzere saltanat dergâhına gelmelerini emretmiştir.

Mübarizüddin Ertokuş tarafından sahil kalelerinin fethi

Melikülümera Hüsameddin Emîr çobanın (Soğdak) a ve Mübarizüddin Çavlı'nın (Ermenistan) a sefer yaptıkları sırada saltanatın eski kullarından olan Mübarizüddin Ertokuş Atabey'de

sahil tarafına yollanmış, (Mafğa), (Aydos), (Şenç), (Anamur) gibi kırk parça kaleyi fethetmiştir. Gerçi ilk zamanlarda Frenkler timsahlar gibi keskin dişlerini bilemişler, cenk havası çalmışlarsa da savaş erlerinin darbesi onların mukavemetlerine galebe çalmış, ister istemez bozgunluk dizginini gevşeterek hisar ve kaleleri boşaltmış, gece karanlıklarında gemilerine binerek kaçmışlardır. Kale sakinleri, vatanlarını, himaye ve muhafazadan mahrum görünce naçar kalarak aman dilemiş, saltanat kullarına teslim olmuşlardır.

Emîr Mübarizüddin, fetih haberini bildirmekle beraber sahil işlerinin padişahın fikri ve kullarının arzusu veçhile tamamlanmış olduğunu, eğer müsaade edilirse Frenk adalarına da sefer yapılmasını arzetmişti. Sultan, bazirgânların mallarının tamamiyle ödenmesini, askerin yurdlarına gitmelerine müsaade verilmesini ve Mübarizüddin'in büyük küçük işleri yoluna koyduktan sonra dergâh hizmetine gelmesini tebliğ etti.

Mübarizüddin, sultanın yüce buyruğu veçhile geri döndükten sonra el öpmek üzere saadetle Kayseri'ye yetişti.

Fetih işlerini bitirmiş olan bütün emîrler "Kayseri" de saltanat dergâhına koştutar. Sonbahar ermişti. Ağaçlar gümüş çiçekler yerine altun yapraklar saçıyordu. Alâeddin oradan Antalya kışlağına yollandı. Kış boyunca saadet içinde işret ve safa ile vakit geçirdi.

Erzincan meliki Alâeddin Davud şahın sultanı ziyareti, Erzincan ve civarının tavsifi

Melik Alâeddin Davud şah, babası Fahreddin Behram şahın vefatından sonra Erzincan'da hükümdarlık tehtına oturdu.

Erzincan şehri ve onun vilâyeti en güzel ve safalı mevkilerdendir. Arka tarafından Fırat ırmağı akar, sabah ruzgârlarının geçidi olan dağları daima gül ve menekşe ile doludur.

Melik Alâeddin'in gerçi her ilimden behresi vardı, fakat bir çok fenalık irtikâp etmekle beraber zevkina düşkün, kendini

beğenmiş, fena yoldaşlarının hezeyanlarını dinlemekle meşgul bir adamdı. İhtiyar ve müşfik kimselerin, tecrübeli ve tedbirli emîrlerinin nasihatlarına kulak vermezdi. Memleketi emîrlerini öldürmeğe kasdetti, bir kısmını îdam, bazılarını hapsettirdi. Bazı kimseler ölüm korkusundan ev ve barklarını terk ile vatanlarından ayrılarak saltanat makamına gitmiş, onun kötü hareketlerinden, yolsuzluklarından şikâyet etmişlerdi. Sultan şikâyetcilere ikram gösterdi, Melik Alâeddin'e bir mektup yazarak hapsedilen emîrlerin salıverilmesini, onlardan alınmış olduğu şeyleri iade ederek gönül hoşluğu ile saltanat dergâhına gönderilmelerini emretti.

Melik, bu adamların, kendisine karşı cefa ve itaatsızlık yoluna gittinleri, kendi düşmanlariyle dost oldukları anlaşılması dolayısiyle lâik oldukları cezaları vermiş bulunduğunu ileri sürerek sultanın bu baptaki fermanına karşı özür diledi.

Sultanın elçisi itaba başlayaaak Malik Alâeddin'e karşı kuvvetli tehditlerde bulunmuş, emîrlerin hapisten çıkarılmalarını, mal ve mülklerine tecavüzden el çekilmesini te'min etmiştir.

Mahbustan çıkarılan emîrler, sultandan tam bir teveccüh gördüler. Kemaleddin Kâmyar'ın delâletiyle her birine bol ve zengin tîmarlar tahsis edildi.

Alâeddin Davudşah, Erzincan büyüklerinin saltanatın maiyet kulları sırasında mevki aldıklarını, geride kalan emîrlerinin de bundan cür'et alarak gurur ve serkeşlik yoluna saptıklarını, Erzincan naipleri üzerine tahakküm etmeğe başladıklarını görünce; şu halin verdiği hiddet ve gayretle ümid ve korku ile karışık bir vaz'iyette derhal harekete geçti. Sultanlara takdim edilmeğe elverişli, büyüklerin teveccühlerini kazanmaya lâyık kıymetli hediyelerle yolculuk hazırlıklarını tamamlayarak yüzünü saltanat dergâhına çevirdi. Kayseri hududuna vardığı sıralarda saray mihmandarları Alâeddin'i karşılamış, kendisine büyük ikramlarda bulunmuşlardır. Ferdası günü sultan bizzat istikbale çıkmıştı. Davud şahın gözü, sultanın çetrine tesadüf eder etmez hemen atından indi. Sultanın işaretiyle emîrler tekrar atına bindirdiler, tam sultana yaklaşacağı esnada tekrar inmek istedi, sultan mani

oldu. Davudşah at üzerinde el öpmek şerefine nail oldu. Padişah meliki bir tarafa çekti. Yol yorgunluklarından sordu. Melik tatlı ve şirin cümlelerle özürler diledi. Memleket ahvali hakkında konuşa konuşa atbaşı beraber yürüyorlardı. Şehre yaklaştıklarında sultan, dizgini Keykubadiye sarayına çevirdi. Melik, emîrler ve mihmandarlarla birlikte Erzincan'dan beraberinde getirdiği ibrişimli atlas çadırı ile kendisine tahsis edilen yere gitti.

Üç gün çeşitli yemeklerle dolu sofralar çekildi. Dördüncü günü Tuslu oğlu Emîr Necmüddin *], sultanın fermaniyle on bin altun, murassâ' kemer, cevherle işlenmiş külâh, altun işlemeli şahane bir cübbe ile has ahırdan bir arap atını misafirlik hediyesi olarak Davudşaha götürdü. Bundan sonra da mihmandarlar, matbah ihtiyacı için ikibin yük buğday, ikiyüz yük şarap, hayvanlar için beşbin yük arpa ile diğer ihtiyaçlar karşılığı olmak üzere yirmibin akça tahsis edilmiş olduğuna dair berat getirdiler.

Melik, padişahın bu büyük nimetlerine teşekkürler etmiş ve adamlariyle birlikte o gün güzel ve neş'eli bir vakit geçirmişlerdir. Ertesi günü sultanın göndermiş olduğu hil'atı giymiş ve atına binmiş olduğu halde huzura gelerek âdet üzere el öptü.

Sultan, melike hitap ile: Melik her halde yol zahmetlerinden kurtulmuş ve istirahat etmişlerdir dedi.

Melik Davudşah, zaman ve zemin padişahına dualar etti. Bir zaman Meşhed sahrasında seyrana çıktılar. Tenezzühten sonra sultan dizgini saraya, melik kendi konağına çavirdi.

Günün yarısı geçmisti. Emîr Necmüddin tekrar evvelkinden daha ağır bir hıl'at ve diğer misafir emîrler için altun işlemeli başlık ve takımlariyle arap atları getirdi. Sultanın selâmını ve melikin saraya kadar zahmet etmesini söyledi.

Sultan Keykubat, bu akşam birlikte bade içmek ve gönül eğlendirmek için meliki davet etmişti.

---

*] Necmeddin, Ebülkasım bin Ali - al - Tusîdir, Şeyh Şahabeddin'i Suhreverdi'yi uğurlamak için giden heyete dahildi. Tokad'da 631 tarihli türbesi, Kayseride 647 yılında yaptırdığı cami meşhurdur. Oğlu Pervane Hamid'in dahi Tokad köprüsü vardır ki 648 de yapılmıştır. Bk. Hakkı, Kitabeler S. 3 - 5. Kayseriye şehri S. 89. Uzluk.

Davudşah, hıl'atını giymiş ve hususî atına binmiş olduğu halde saraya geldi. Gözü sultana tesadüf edince başını yere koydu. Sultan, ayağa kaldırdı, ona son derece ikram ve iltifat gösterdi. Bir müddet geçtikten sonra Davudşah, gençlik gururu ve erguvan renkli şarabın neş'esiyle yerinden kalktı, sözün dizginini eline alarak bir takım münasebetsiz sözler ve yolsuz hareketlerde bulundu. Sultan, lütuf ve müsemehası icâbı olarak bu mânasız sözleri affile karşıladı. On gün mütemadiyen sultanın meclisinde hazır bulundu. Onbirinci gün emîr Necmüddin, sultan tarafından padişahlara lâik bir hazine getirdi ve özürler diledi. Ertesi gün tercüman (Sadeddin Köpek) sultanın el yazısı ile yazılmış bir "ahidname„ getirdi. Bu ahidnamede:

"Davudşah, bizim ahdimizi candan muhafaza eder, bizim düşmanlarımıza dostluk göstermez ve hiç bir diyara aramızdaki husumeti ihbar eden mektuplar göndermez ise, bizden ancak yardım, bahtiyarlık ve mevki bulur. Eğer bu kaleme alınan şeylerin aksine hareket eder ve onun böyle şeylerle uğraştığı görülürse lâık olacağı cezayı liyakatı nisbetinde bulacaktır.„ deniliyordu. Aynı zamanda gönül hoşluğu ile memleketine dönmesine izin verilmişti. Ferdası günü sultana vedâ vazifesini yerine getirdikten sonra yüzünü kendi memleketine çevirdi.

Sultan bir müddet Kayseri'de oturduktan sonra sahil tarafına gitti.

Kubad Abâd *] ın tasviri, Sultanın orada bir saray yaptırılmasını emretmesi

Alâeddin Keykubat, Süleyman Peyğamber gibi, mesafeleri mahveden asîl atı üzerinde o civardan geçip Konya'dan uzaklaşırken

*] Kubad Abad, Keykubudiye, Serayı Keykubadiye hakkında Halil bey diyorki :

Keykubadiye, Kayseri civarında bir tepe üzerinde olduğunu İbni Bibi söyleyor, Evliya çelebi c. 3, s. 185 de Alâeddin köşkü mesiresi dediği mahal burasıdır. Bu mahal ise elyevm «Köşk Dağı» tesmiye olnnan mevki olsa gerektir. Kubad Abad ile Keykubadiyenin başka başka mahaller olması lâzım gelir, Kayserinin şimâli garbisinde ve Kara Su kenarında «Keykubad» adlı bir karye vardır; tedkiki gerektir. Kayseriye şehri S. 50 N. 2 Uzluk.

"Eğrinas„ a gelmişti. Orada bir mesire gördüki, eğer (Cennet) in bekçisi bu mevkie yetişebilseydi cennetten ayrılır, hayretle parmağını ısırırdı.

Toprağı yeşilliğinden firuze renkli, lâleleri kan damlaları gibi idi. Pınarlarının her köşesinden su yerine sanki gül suyu yahut berrak göz yası akıyordu. Havası misk kokulu, zemini nakışlı, her tarafı çeşitli kuşlarla dolu idi. Bir tarafında süt gibi tatlı, çin ipekleri gibi dalgalı yeşil bir deniz, içinde meyve ağaçlariyle süslenmiş yakın bir ada vardı. Denize doğru akan bir pınarı vardıki gören ihtiyarlar gençleşirdi.

Sultan o zaman av emîri ve mimar olan "Sadeddin Köpeke„ e bu mevkide şenliği cennetin harmanı ile beraber, safasaı "Sedeyr„ ve "Havernak„ *] sarayını geride bırakan bir bina yüksetilmesini emretti.

Alâeddin, kendi fikrine göre yapılacak binanın projesini çizdi ve her bir noktasında bir saray yeri tesbit etti. Sadeddin Köpek lâtif ve gönül okşayıcı şekillerle yuvarlak kemerler üzerinde yüksek kubbeleri, feleğin yüce künbediyle beraber görünen, Firuze ve Lâciverd nakışlı döşemeleriyle ,semanın Firuze renkli çehresini maîleştiren, temaşası cana canlar katan bir sarayın inşasına başladı. Lâtif bâkirelerin ruhlarından daha ziynetli, kanaat sahrasından daha geniş; istenildiğinden daha mükemmel olan bu saray kısa bir müddet içinde sultanın arzesu veçhile ikmal edildi. Alâeddin Kaykubat, sarayı begendikten ve bir kaç gün içinde oturduktan sonra dizginini Antalya ve Alâiye tarafına çevirdi.

Sultanın Alâeddin Davudşahın elinden Erzincanı zabtetmesi

Erzincan Meliki Alâeddin Davudşah, sultanın ziyaretinden memleketine döndükten sonra gençlik gururu ile Erzurum meliki

*] Vaktiyle Numan İbni Münzur'ın (Behramı Kûr) nmına mimar (Simnar) a yaptırdığı mabed ve saray. Mütercim .

kılıç arslan oğullarından Mugisüddin Tuğrul şahın oğlu Rükneddin Cihanşaha bir mektup göndererek demiştiki:

" Her nekadar bu sefer saltanat dergâhından ikram ve iltifat bulduk. Fakat Sultanın maiyetinde mülâzim bulunan emirlerimden emin değilim. Şüphe yok ki bu adamlar, beni memleketimden uzaklaştırmak için sultanı teşvik edeceklerdir. Eğer bunlar arzularına nail olurlarsa senin amcanın oğlu olan padişah, sana da müsameha etmeyecektir. Ben gizlice bütün servet ve hazinelerimi asker toplamağa tahsis edeyim. Bu kış içinde bütün himmetimi bu cihete sarf eyliyeyim. Eğer sen de başını ve mülkünü muhafaza etmek istersen bu hususta benimle el birliği yapar ve gayretini bu cihete sarf edersin.... „

Diğer taraftan, yüzünün güzelligi, elinin çabukluğu, dilinin tatlılığı, sesinin şirinliği ve nükteciliği ile zamanın yeğânesi olan bir çengi kızını bol hediyelerle melik Eşref'in yanına göndermiş ve şu teklifte bulunmuştu:

"Eksik ve fazlası hiç bir insan oğluna malûm olmayan ömrümün son günlerine kadar bana memleketiniz hudutları dahilinde barınacak bir yer verirseniz Kemah kalesini size terk ederim... „

Yine bu meâlde bir mektup ve bir çok hediyelerle sultan Gazi Celâleddin Harzemşaha ve diğer bir mektup da "Alâeddin Nev Müslüman'„a göndermiş, eğer sultanın nazenin canını cennete gönderecek olurlarsa Kemah kalesini bütün erzak ve mühimmatiyle kendilerine teslim ve Erzincan'daki babadan kalma sarayını onlara «Davethane» yapacağını bildirmişti.

Bu haberler sultanın kulağına erişince gülmüş "Bu biçarenin dimağı fesada uğramış, devlet ve ikbalı tersine dönmüştür..„ sözleriyle mukabelede bulunmuştur.

Mademki altun ile onun işi yoluna girmedi
Ona parlak kılıcı göstermekliğim lâzımdır.

Hilkatın görünmeyen süsleyicileri, ilk bahar gelininin yakasına misk ve cebine gül doldurdukları bir zamanda sultan, sahilden Kubad Abad tarafına yollandı; Bir ay orada kaldıktan sonra

bir yerde eğlenmeden dogruca kayseri'ye geçti.

Çengi kızının sihirli güzelliğine aldanan melik Eşref, yerinden fırlamış «Hacip Ali» yi Davudşahın imdadına göndermişti. Hacip bir müddet Erzincanda durduktan sonra eli boş olarak geri döndü. Davudşahın büyük emirlerinden Salâhaddin, Şerefeddin ve İzzeddin onun bozuk fikirlekini ve kıymetsiz mütâlaalarını meydana koymasına mani olmuş ve demişlerdi ki:

"İşin doğru, makul tarafı, Oğullarınızı sultanın dergâhına göndererek yapılan hatalardan özür dileyelim, hatta bazılarını red ve inkâr edelim...„

Melik bu fikri beğendi, oğullarını onlarla beraber sultanın dergâhına gönderdi. Bundan daha evvel ahvali haber almış olan sultan, emirlerini maiyetlerindeki askerle beraber gizlice Kemah ve Erzincan hudutlarına göndermiş, Alâeddin Davudşahın bir kaleye sığınarak işi uzatmasına meydan kalmadan kalelerin derhal tutulması ve o havalinin ansızın ele geçirilmesi için talimat vermişti.

Bu emir dairesinde her kalenin kapısı önünde kalabalık bir asker toplandı, her taraftan eli boş kalan Davudşah, sultanın huzuruna gitmektan başka çare bulamadı. O sırada sultan Keykubat'ın sayısız askerle Sıvas cihetinden Erzincan hududuna doğru ilerlemekte olduğu haber verildi. Çaresiz kalan melik, hiç bir hediye ve armağan tedarikine imkân bulmadan maiyetindeki bir kaç adamı ile sultanın istikbaline koştu. Yolda büyük emîrlerine rastladı. Bunlar heman melikin önüne atılarak onunla samimî surette kucaklaştılar ve son derece hürmet göstererek Sahip Zıyaüddin'le birlikte sultanın huzuruna gönderdiler. Sultan, vaktiyle kendisine anlatılmış olan rivayetlerden hiç bir şey bahsetmemiş, belki gönlünü almış; Konya Akşehirini Abi germ denen şimdiki (Ilğın)la beraber ona timar vermiş, kendi adamları, ve eski maiyetiyle birlikte Akşehir'e göndermiştir.

Melik Alâeddin Davudşahın her ilimden ve hususiyle «İlmi Nücum» dan yüksek behresi vardı. Mantık, Tabiiyat ve İlâhiyatı gayet iyi tahsil etmişti. Riyaziyata tam vukufu vardı. Berrak bir

su gibi akan şiirler söylüyordu. O günlerde sultana, şu meâldeki rubaîyi göndermişti:

Ey şah: düşmanlarının gönlü seninle dertlidir:
Düşmanın çehresi senin korkundan sarıdır.
İnsafki Benim yüz türlü derd ve mihnetimle beraber,
Senin mülkünde su sıcak ve ekmek sağuktur.

Kötü yoldaştariyle fesadcı dostlarının ve cahil maiyetinin uğursuzlukları, bu eski hanedanın son hükümdarını da rüzgâra kaptırmıştır.

Yine bahsimize gelelim:

Ferdası günü şah Keykubad askeriyle ve Allahın yardımı ile şehre girerek Erzincan memleketini tasfiye ile idaresini «şimdi zamanımızda padişah olan zatlerin dedesi, melik Gıyaseddin Keyhusrev II'e vermiş ve Mübarizüddin Ertokuş beyi «Atabey» olarak onun hizmetine tayin etmiş, maiyetlerine zengin bir hazine ile sayısız asker katmıştır.

Melik Kâmil ve Âdil oğullarının hareketleri dolayısiyle sultanın gönlünde kırgınlık yerleşmişti. Veliahdliği melik Âdil'in kız torunu olan şehzade (İzzeddin) e tevcih etmişti. Emîrlerine onun üzerine sadakat yemini ettirdi. Şam vilâyetini yine melik Âdil'in kızından olan şehzade (Rükneddin) e namzed kıldı. O sırada Erzincan'lı Nizameddin Ahmed şu mealdeki rubaîyi inşad etmişti:

Şam'ı aydınlık bir sabah yaptın *]
İskenderlik âdetini yerine getirdin;
Güneşe şahlık sancağı takdın,
Şahinşahlık ayînini sen kurdun.

Sultan, Erzincan işlerini yoluna koyduktan ve kalelerin ihtiyat tedbirlerini ikmal ettikten sonra melik Rükneddin Cihanşah ile melik Muzaffereddin Muhammed'in ne fikirde olduklarını an-

*] (Şam) arapça akşam manasını ifade ettiğinden şair burada bir cinas yapmıştır. Mütercim

lamak maksadiyle askerin Erzurum ve Köğonye'ye *] yürümesini emretti.

Sultan ordusunun geldiğini haber alan Rükneddin derhal gönül alçaklığı ile istikbale gitti. Ordunun hizmeti için bir çok hediyeler getirmekle beraber emîrlerinin birisini zengin bir hazine ile sultanın yanına gönderérek yazdığı bir mektupta:

" Ben zavallı bir biçareyim. Eğer Erzincan'lı Davud şah itâatsizlik göstermişse lâyık olduğu cezayı bulmuştur. Ben sağ oldukça sultanın kuluyum ve efendimin sevgisi yolunda sadakat atına binmişim. Ümid ederim ki kulunuz hakkında " bir günah sahibi başkalarının suçu ile günahkâr olmaz„ âyetini okuyarak Davud şahın günahiyle bu suçsuz köleye itap buyurmazsınız„ yolunda istirhamlarda bulundu.

Rükneddin'in elçisi sultanın huzuruna varıp da hediye ve mektubu ve ısmarlanan sözleri arzedince; sultan, onun hakkında şefkat ve merhamet göstermiş ve iltiması veçhile Erzurum'u yine onun uhdesinde bırakarak askerin o civarda sarkıntılık ve yağmacılık yapmamalarını tavsiye etmiştir.

---

*] Mengucekler. Erzincan ve Kemah'da. diğer bir kolu Divrigi'de hükûmet sürmüşlerdir. Emîr Mengucekden sonra oğlu İshak, bunun ölümünde Davudşah, arkasından oğlu Fahreddin Behramşah atalarının tahtına geçmiştir. İzzeddin Keykâvus I. takriben 614 de bunun kızı Selçuk hatunla evlenmiştir, Behramşah 622 «1225» de ölünce yerine oğlu Alâeddin Davudşah II gelmiş, Erzincan bunun elinden 625 de alınarak Akşehir ve Ilğın kendisine timar olarak verilmişdi.

Davudşahın kardeşi Muzaffereddin Mehmed, Köğonya denilen Şibin Karahisarda hükûmet sürmekde idi. 625 de mülkü alınıp Kırşehire gönderilmişdi. Kırşehrinde Muzaffereddinin iki eseri vardır. Birisi Hanefi ve Şafiî fikhının okutdurulduğu bir darulkurra olup şimdi yalınız ehramî kümbedi kalmışdır. Diğeri İzzeddin Keykâvus II zamanında yapılmış bir Medresedir. Pek süslü olan bu bina yıkılarak taşlarından kalede bir cami yapılmış ve kitabesi de kapısının üstüne konulmuştur. Lâtin harfleri kabul edildiği günlerde, Kırşehir orta mektebi tarih muallimi medeniyet aşıkı bir zavallı taşçı kalemiyle kitabeyi kazımak cinayetinde bulunmuşdur. Vahşetini telin ederim, tarihin ruhunu öğrenmiyen böyle zalimler olmasaydı Anadolunun Tapu senedi değerli abideler yıkılmamış olurdu.

Mengucek oğullarının maarife, güzel sanatlara olan aşklarını, bırakdıkları eserler isbat eder. Divrik camisile milletimiz öğünebilir. Bk. Kırşehir tarihi; Cevad, Halilbey et. v. Berchem. Sıvas et divriği. Devl. S. 235 Uzluk.

Kögonya'nin fethi ve melik Muzafferüddin'in kaldırılması

Sultan Keykubat, Atabey Ertokuş'a büyük bir kuvvetle «Kögonye» kalesinin muhasarasına giderek sulh veya cenk yolu ile burayı ele geçirmesini emretmişti.

Atabey Kögonye'ye vardığı ilk günde büyük bir harbe tutuştu, içeriden ve dışarıdan kalabalık bir halk katlolundu. Melik içinde sayısız erzak ve dalgalı denizler gibi su sahrınçları bulunan bu kale halkının iki taraf olmasından ve neticenin fenaya varacağından çekinerek kalenin teslimine mukabil memleketin bir tarafında kendisine bir timar bağlanmasını sultanın huzurunda iltimasta bulunmak üzere Atabey Ertokuş'a bir elçi gönderdi, Atabey, elçiyi sultana yolladı. Alâeddin, bu müjdeden sevindi. Melik Muzafferüddin'in akıl ve kifayetinin derecesini takdirle ona Şam hükümdarlığı hududunda (Ramman) ve (Nehrikâli) ile (Eshabıkehif) in menşei ve Takyanos'un makamı olan (Erbsuy) kasabalarının mülkiyetini ve Kırşehrin de timarını tahsis etti. Buna ait menşur ve muahedenâme kaleme alındı. Muzafferüddin'in üç oğlu Fahreddin Süleyman, İzzeddin Siyavuş ve Nasırüddin Behramşah için tertip edilen nefis hil'atlar elçi ile gönderildi. Muzafferüddin menşur ve ahidnâmeyi görünce fevkalâde sevinmiş ve kaleyi boşaltarak gönül hoşluğu ile Kırşehir mahrûsesine gitmiştir.

Melik Muzafferüddin, ömrünün sonuna kadar Kırşehir'de rahat ve refah içinde yaşadı, hatta Sultan Gıyaseddin Keyhusrev II onun kızlarından birini nikâhla almağa talip olmuştu. Padişahın bu isteğini reddetmiş ve Sultan Gıyaseddin, uygunsuz şeylerle meşgul olduğundan bizim hanedanımıza damad olmağa lâyık değildir, dediği halde padişah bu hususta kendisine itap etmemiş, belki özür dilemişti. Onun mâsum kızı şeriat hükmü ile sultanın harem dairesine girdikten sonra da kendisi ve oğulları Rum sultanlarından daima tâzim ve hürmet görmüşlerdir.

Şehzade Gıyaseddin Keyhusrev'in Erzincan padişahlığına gönderilmesi

Sultan Keykubat, kalelerin fethini bitirdikten sonra cihangir dizginini Sıvas mahrusesine çevirmiş, Mübarizüddin Ertokuş'a, Gıyaseddin Keyhusrey'in Erzincan padişahlığı hazırlığı ile meşgul olunmasını emretmişti. Hazineye gidilerek Tuslu Necmeddin'in de tensibiyle öyle bir hazine tertip ettiler ki, eğer (Behmen) ve (Şapur) dirilmiş olsalardı hayret ve mahcubiyetlerinden parmaklarını ısırırlardı. Başkaca silâh ve mühimmat hazırlıkları da yoluna konularak mes'ûd tali ve sayısız askerle beraber Erzincan hududuna yollandılar. Şehre girmek zahmetini ihtiyar etmiş olan Gıyaseddin bahtiyarlık tahtına oturdu. Adalet ve merhametini her tarafa yaydı. Herkesi bir türlü iltifatiyle okşadı. Onun tebaası hakkında gösterdiği bu halk severliği haber alan Sultan Keykubat'ın sevinç ve iftiharı iki kat fazlalaştı.

Gıyaseddin Erzincan'a vardıktan sonra Sultan Keykubat, etraftaki memleket hükümdarlarından gelen elçilere cevap vermek için az bir müddet Erzincan'da oturdu ve derhal (Kubadabad) Antalya ve Alâiye tarafına yollandı. Son bahar iptidasından Nisan ayı sonuna kadar orada kaldı.

Harzemli kadı Mücirüddin Ömer'in sultan Celâleddin Harzemşah tarafından elçilikle gönderilmesi

Şehit sultan Alâeddin Muhammed Tekiş'in oğlu Celâleddin, Hindistan hududunda Moğol askeri tarafından mağlûp edilerek «Sünd» nehrine atılmış ve o tehlikeden kurtulmuştu. Vaktiyle Harzem havalisi yiğitlerinin çapkınlarından olan «Vefa», sultana karşı yaptığı büyük hizmetlerle onun teveccühünü kazanmış ve «Vefa melik» lâkabını almıştı. Sultan Celâleddin, o diyarın idareresini Vefa'ya havale etmis, Moğol harbinde bozguna uğradıktan sonra kendisine yetişen perakende kuvvetlerle «Merağa» şehrine gelmişti.

Harzem diyarının en büyük alimi ezcümle «Kelâm» ilminde parmakla gösterilen ve diğer ilimlerdeki yüksek bilgisi her tarafta takdir edilmiş bulunan büyük kadı «Mücirüddin» i Sultan Alâeddin Keykubat'la pek mühim olan dostluk yolunu açmağa memur ederek «Şahabeddin Küsevî» inşasından olan şu mealdeki mektupla yola çıkarmıştı:

Selâm, dua ve senalarla medih ve sitayişlerimiz ; samimiyetin safalı rüzgârını, emniyet ve itimadın bekasını gönüllere eriştiren, dostluk temellerini ve ittihad binalarını sağlamlaştıran Büyük sultan, asrın Cemşidi, zamanın İskenderi, din ve dünyanın şerefi, İslâmiyetin ve Müslümanlığın kutbu, yüceliklerin seması, yüksekliklerin güneşi, Allahın kâinatta gölgesi, Selçuk oğullarının iftiharı, Hükümdarlar ve sultanlar sultanı, Müminler halifesinin bürhanı olan - yüceliği daim, mülkü mahfuz olsun - yüksek makamınıza teveccüh eder. Devletin muvafakati ve zamanın müsaadesiyle sizinle birleşmek saadetini elde etmek arzusu ve beraber bulunmak emeli yürekte o derece yerleşmiştir ki : kalem, her ne kadar sür'atle koşsa bunu yazı ile ifadeye kadir olamaz. Bundan evvel zamanın değişmesi, devirlerin inkilâbı, muhacirlik ve ayrılık günlerinde dostlar için memnuniyeti mucip olacağı şüphesiz bulunan mektuplaşma yolunu kapamışsa da bundan sonra ayrılık ve yabancılık perdelerini kaldırmak, sevgi ve birlik kapısını açmağa çalışmak ve her iki taraftan «eğer kadir olabilirsen hür kimseyi sevmek yolunu tut, çünki hür insan dünyada azdır.» Sözünü tekrarlamak icabediyor. Aramızda Allahın hamd ve minneti ile cihad ve muharebe işlerine davet hususunda beraberlik, Millet ve din birliğinde iştirâk vardır. «Senin sevgi ve dostluğunda en muvafık olan insan dininde ve milliyetinde sana uygun olandır.» Mağrip padişahlarında - Yükseklikte daim olsun - sizin yüce makamınız, islâm hudutlarını korumağa, imansızlık ve kötülük erbabının vücutlarını temizlemeğe vasıtadır. Meşrık diyarında da biz kuvvetli kılıcımızla kâfirlerin fitne ateşini söndürüyoruz. Şu takdirde bu kadar milliyet yakınlıklariyle eğer dostluk yolunu açık bulundurmaz ve birlik caddesini tutmazsak menfaatlerimizi

temin ve zararlarımızı defetmek hususunda birleşmezsek bize kimler dost olacaktır? Hangi yerde su ve ot bulabiliriz?

Bu mektup halen uğurlu bayrağımızın nusrat ve zaferle süslediği «Meragua» şehrinden Cemadeluhra'nın sonunda saadet ve meserette daim olmasını temenni ettiğimiz huzurunuza Allahın hamd ve minneti ile yazılmıştır.

Yüce makamınızın himmeti ve Devletinizin kuvveti ile - Yücelikte daim olsun - bizim Devletimizin ahvali ve memleketimizin işleri yüzbin teşekküre lâyıktır. Saadetimizin sebebi ve vasıtaları; halkın söz birliği ve topluluğu ile büyük sultanlara itaattan, hanlara muhabetten, ata yurdumuzun ve kazandığımız toprakların muhafazasından ve milletimizin Tanrı adına birlik olmasından husule gelmiştir.

Mübarek bayrağımızın ayrılık günlerinde «Hind» diyarında bu memleketten daha uzun ve geniş bir memleket mücahitlerimizin zaptına geçmiş ve bütün himmet ve gayretimiz düşmanlarından intikam almak ve İslâmların gönüllerine şifa sunmak hususunda toplanmıştı. Muhakkaktır ki: - Yüceliği daim olsun - sizin yüksek makamınız, bizim memleketimizin ve Devletimizin tazeliği ve parlaklığı, halkın emniyetine ve iş adamlarının doğruluğuna bağlı olmasından, ne kadar iftihar duymuş ve ne derece meserret hissetmişsinizdir. O dergâha yüz gösteren her saadetten biz de kendimize bir hisse ayrılmış biliriz.

Şimdi «Alemin büyük sadrı, mülkün bekasına çalışan, millet; hak ve din yardımcısı, İslâmlığın ve Müslümanlığın şerefi, zamanın en bilgini, devranın dâhisi, Harzem ve Horasan'ın iftiharı, melikler ve sultanlar babasının memleketinde naiplerin en büyüğü ve kadılar kadısı - Allah onun feyzini daim ve kudretini mahfuz kılsın- » «Tahir» i ki, o, büyük işler başarmanın vasıtası, iftihar olunacak zümrenin başı, mevcut eşrafın ve ebediyete erişecek olan Devlatimizin erkânının en eskilerindendir. O canibe gönderiyoruz. dostluk yolunu açacak, gönül aynasından yabancılık tozlarını silecek ve tamamiyle vakıf bulunduğu samimîyetimizin derecesini arzedecek olan bu zatın lisanı, aradaki ecne-

bilik perdesini kaldıracak, anlaşma ve birleşme kapılarını açacaktır.

Artık bundan böyle her iki taraf yolcuları ve elçileri arasında çıkacak olan her türlü anlaşamamazlıkların hallinde yüksek makamınızca onun daima padişahlar kulağına erişmiş olan sözlerini hüsnü niyetle dinlemek her türlü iltimaslarını ve haberlerini bize bildirerek, müşküllerini halletmek suretiyle samîmîyetimizin derecesini göstermek lûtfunda bulunursunuz... „

Sultan Keykubat, gelen elçiye pek çok ikram gösterdi. Seyran zamanlarında onunla atbaşı beraber dolaştı ve aradan yabancılık perdesini kaldırdı. Sultan Celâleddin ailesinden Şiraz hakimi Atabey Saad oğlu Ebubekir*]in hemşiresini şehzade Gıyaseddin Keyhusrev'e nikâhla almak suretiyle arada bir akrabalık bağı kurmayı kararlaştırdılar. Celâleddin Harzemşahın mektubuna Esedabad'lı Mecdüddin Tugraî tarafından kaleme alınan şu mektupla cevap gönderildi:

"Şerefli şahsında ve temiz mayesinde kutlu ve Yüce Tanrının her türlü iftihar cevherlerini ve meraklı menkıbelerini topladığı «azametli sultan, ulu padişah, adem oğullarının hükümdarı ikinci İskender, kâinatın en kudretlisi, din ve dünyanın celâli, İslâm ve Müslümanların şerefi, cihanda adaletin kurucusu, hakkın burhanlariyle mazharı bulunan melikler ve sultanlar sultanı - Allah yüceliğini devamlı ve ziyade kılsın ve iki cihanda emellerine kavuştursun - » büyük makamınız tarafından hazırlanmış ve takrir buyurulmuş olan mektup Allahın hamdiyle her tarafa erişen lûtfunuzun delillerini ve yüce kereminizi bütün sadakatiyle göstermiştir.

«Âlemin bir vücutta birleştiğini inkâr edenlerin Allah'a nisbetleri yoktur.» İlk samimîyetin sizin tarafınızdan gösterilmesi, cihangirlik sermayesi ve bahtiyarlık mertebesinin ilk kademesi olan tanışma arzusunun sizden başlaması ve sizin belki nimetler dolu cennetler gibi fevkalâde gönül okşayıcı sevgilerinizle her türlü lûtuf ve teveccühleriniz «faziletli kimse ancak ehli için fa-

*] Gülistan, Bostan, Divan sahibi Şeyh Sadi, Salğur denilen Fars Atabeklerinin mâdihidir. Salğuriler türkmendi. Ebukekr 628 - 658 yıllarında hükümran idi. Uzluk.

ziletli olandır» kaidesine göre bu candan dostunuzla mektuplaşmak yolunu açmak ve sevgi esaslarına riayette ileri varmak hususundaki ulvî isteğiniz iftihar ve sevinç vesilesi oldu; vücutta gizlenmiş ve sinede yerleşmiş olan meserreti parlattı, heyecan ateşinin şulesini Ülker yıldızına eriştirdi.

Allah bilir ki: Muzaffer bayraklarınızın mel'ûn kâfirlerden intikam almak ve müslümanların gönüllerini ferahlandırmak için her tarafta harekete geçtiğini işittiğim ve bahusus şimdi de muharebe meydanlarındaki büyük himmetlerinizin müjdelerini ve muzafferiyetiniz haberlerini her yerde duyduğum zaman gönlümde muvaffakiyet dilekleri daima artmış ve her saat sizinle mektuplaşmak hususundaki kusurumuzun endişesi ziyadeleşmiştir. Size gizli değildir ki, bu dostunuz, her kışın yaza döndüğü zamanlarda daima kılıçların gölgeleri altında dört tarafla harp ve mücahede içindedir. Şu hal, yüce makamınızın mübarek mektubunda işaret buyurulduğu gibi, aradaki milliyet yakınlıklarını, bizim daha evvel gösterememiş olduğumuzu arzetmeğe kâfi bir mazerettir. İkincisi: Tanrı, bu işe önayak olmak kerametini ve ilk başlamak meziyetini size vermiş, bu lûtufları ve büyüklükleri sizin için takdir buyurmuştur. Allahın takdiri hilâfına hareket etmek lâyık değildir. Mademki şimdi dostluk tesisi için müsaade buyurulmuştur; daima sık sık mektuplarla ulu dergâhınız taciz edilecektir.

O taraftan, büyük vezir (Din ve Devlet yardımcısı, İslâmiyet ve müslümanların koruyucusu, padişah ve sultanların muavenetcisi.... "Tahir„ buraya gelmiş, mektuplariyle ağızdan ısmarlanan sözleri tarafımıza ulaştırmış ve mütalâası dostluk ve samimîyet müjdelerini getirmiştir, bir kaç gün burada kalan Mücirüddin Tahir, gönüllerimizi padişahlığınızın ulu hatıralarına kaptırdı; şahane lûtuflarınızın yâdı, canların safasını artırdı. Mektubunuzun cevabı ordu emîri Salâhaddin ile huzurunuza gönderildi. Kuvvetle ümid edilirki hizmetinizde şeref bulacaktır. Onun söyleyeceği her sözü ve göstereceği her hürmeti lûtfen dinler ve benim sözlerim gibi kabul buyurursunuz ve sizin kurmuş olduğu-

nuz bu iltifat ve nezâket kaidesini, sık sık mektup ve muhaberelerle tekrar buyurursunuz. Bu sadık dostunuz da hizmet yolunda devam eder ve ittihad hususuna gayret gösterir vesselâm.„

Kadı Mücirüddin, dönüşte Sıvas'a varır varmaz öldürücü bir hastalığa yakalandı, o iztirap ile dünyaya vedâ etti. Salâhaddin hediye ve armağanları sultan Celâleddin'in o sırada muhasarasiyle meşgul bulunduğu Ahlat'a götürdü.

Sultan Celâleddin Harzemşah elçilerinin ikinci def'a gelişi

Sultan Celâleddin, ordu emîri Salahaddin tarafından getirilen mektuba cevap olarak yazdığı bir mektubu, babasının yakınlarından melik Cemaleddin Ferruh, Cemaleddin Savcı ve Necmeddin Ebubekir Camî ve Harzem beylerinden iki büyük emîrle o zaman 627 elinde bulunan hazinesinden ve has ahırdan tedarük ettiği hediyelerle birlikte sultan Keykubat'a gönderdi. Elçiler, Rum diyarı hududuna vardıkları zaman Keykubat (Alâiye) de bulunuyordu. Klavuzlar bunları kartalların bile rûyasında görmedikleri korkunç ve sarp dağlardan geçirdiler. Müsafirlerin gelmekte olduğu haberini sultana eriştirdikleri vakit büyük emîrlerin has bineklerle istikbala gitmelerine ve onları güzel bir mevkie kondurulmalarına emir verdi. Yol yorgunluklarını çıkarmak için beş gün saz ve işret alemleriyle müsafirlere hürmet ve riayet gösterdiler. Altıncı gün maî göklerde güneş yükselirken sultan, Kemaleddin Kâmyar ile Zahirüddin Tercümanın da hatır sormak ve hürmette bulunmak üzere karşı gitmelerini ve yol zahmetleri geçtikten sonra müsafirleri huzura davet etmelerini emretti.

Elçiler saraya geldiklerinde bütün gurur ve azametlerine rağmen üzerlerine hayret ve dehşet galebe etti. Gayri ihtiyarî yüzlerini yere koydular. Sultan onlara ikram yolu ile yarı ayağa kalktı. Mektubu takdim ettiler ve getirdikleri diğer haberleri anlattılar. Bir müddet huzurda kaldıktan sonra ikametlerine tah-

sis edilen konaklarına gittiler. Tam bir hafta haklarında bir çok ikramlar yapıldı, sekizinci günü sultan. meclis kurulmasını, elçilerin davet olunmasını emretti.

Sultan Keykubat, büyük elçilerin kabulü için yaptırılmış olan altun işlemeli tahtında (Cemşid) ayîni üzere oturmuş, saltanat tacını başına koymuştu. Allaha teşekkürden, Peygamberin mübarek ruhuna duadan sonra elçilere dedikì:

"Gazi sultana, bu sadık dostundan büyük hürmetler sununuz; kavgı kazanlarının kaynaması, onun yüksek himmetleri neticesi olan birleşme mesafelerinin yaklaşmasiyle gün geçdikçe artmaktadır. Sultana şu ciheti arz edinizki: bizim son ümidimiz ve düşüncemizin hulâsası, onun keskin intikam kılıcının (Abhaz) düşmanlarının kahrı sevdasından ve (Tiflis) memleketinin fethi arzusundan vaz geçmesidir. Bir kaç gün seyran ve tenezzüh âdeti üzere rum ülkesi ovalarında ağırlıkları, hayvan ve sürüleriyle dolaşır, sonra oradan ayrılırlar. Eğer bu sadık dostunun sultan hakkında gösterdiği hürmet ve riayette bir noksanlık vukua gelirse kendisine kulluğumuzu arz ederiz. Şimdi muhakkaktırki insan şeytanlarından olan bazı hâinlerin teşvikiyle himmetlerini islâm kubbesi olan (Ahlat) üzerine çevirmişlerdir. Şu hareketleri makul bir düşünçeden uzak görünüyor. "Doğruyu emret ve fenalıktan nehyet„ kaidesine göre bu gün tatar ordusu ile hoş geçinmek yolunu tutmanın en uygun bir çare olacağını ümid ediyoruz. Şayet bu muvafık görülürse kendi taraflarından sulh kapısını açmak için imkâna sığan her şeyi yapsınlar. Bizim hatırımızdan geçen, şehit sultan (Alâeddin Muhammed) in yaptığı gibi bütün müslümanların menfaati namına elçilerle birlikte acele bir hey'et göndermektedir. Ümit edilirki bu suretle, yumuşak sözler, mal ve para kuvvetiyle her tarafı sarmış, bulunan fitne ateşi söndürülmüş olur. Şüphesiz sultanca malûmddurki bu fikri kuvveden file getirirsek bu hususta kendileri de bizimle aynı derecede istifade etmiş olacaklardır. Bu ciheti sultanın kulağına eriştirmek çok lüzumlu olacaktır, Eğer sultan kendi saltanatının yegâane kurtuluş çaresi olan bu ehemmiyetli işi başarırlarsa

Ermen ahalisinin kanını dökmek ve o civar memleketlerini muhasara etmek külfetinden kurtulmuş olurlar; Askerini o hrvaliden kaldırarak (Erran) tarafına sevk ederler.

Sultan, Moğol ordusuna elçi gönderir, muahede ve sulh ister ve hiç bir suretle islâm memleketlerinde zulüm yapmak, kan dökmek gibi pek çirkin ve uğursuz olan bir takım hallere meydan vermeyeceğine teahhüdde bulunarak mânasız hareketlerinden vaz geçerse biz de altun, gümüş ve mücevherattan hatıra gelebilecek hiç bir şeyi kendilerinden esirgemeyiz. Şayat hâinlerin teşviklerine kapılarak bu nasihatlardan yüz çevirecek olursa ona Müslümanlık cephesinden ve padişahlık yönünden nasihat etmek lâzımgelecektir. Biz dahi "Eğer müminlerden iki tâife birbirlerini öldürmek için çarpışırlarsa aralarını uyuşturun, eğer bir tâife ötekine haksız saldırırsa saldıran tarafı Allahın emirlerini yerine getirinceye kadar öldürün, şayet yola gelirlerse aralarında adâletle sulh yapın,, Âyetinin hükmüne uyarak menfaatimizi korumak ve mazarratımızı defetmek yolunu tutacağız. Bu arada bize bir zarar erişirse yüce Tanririn emanetini teslim edinceye kadar savaşırız; eğer görünmeyen perdeden zafer çehresi yüz gösterirse ne âlâ. Bu takdirde fenalığa ilk sebep olan daha zalimdir.„

Elçiler vedâ ettiler. Sultan Keykubat, Çaşniğir Altun beyi, verilecek cevabın hazırlanmasına ve yapılan tavsiyelerden hiç birinin geri bırakılmaması suretiyler tebliğine memur etti.

Çaşniğir Şemseddin Altun beyin, maiyetinde gürbüz, iri cüsseli, uzun boylu, güzel çehreli yüksek cesaret ve şecaatlariyle, tanınmış olan bin kişilik bir süvari müfrezesi olduğu halde yola çıkarılması kararlaştırıldı. İşler yoluna konulduktan sonra "Ahlat,, istikametine doğru hareket edildi.

Sultan Celâleddin'in elçileri, harzem ordugâhına yaklaşırken sultana, rum diyarından gönderilen kafilenin gelmekte olduğunu haber verdiler. Celâleddin Harzemşah, büyük Harzem beyleriyle ordu mücahitlerinin hususî bineklerle müsafirleri karşılamalarını ve emîr Şemsendin Altun beyin istikbalinde hürmet ve tâzim şartlarından hiç bir şeyin eksik bırakılmamasını emretti.

Az bir müddet geçdikten sonra arkadan yükler, ağırlıklar, develer, katırlar, yol eşyası, taht ve ikiyüz deveye yükletilmiş hazine, matbah ve şaraphane takımları, çadır levazımı, yüz ester yükü altun para, hususî hil'atlar ve altun işlemeli hediyeler yetişti. Harzemliler bu manzaradan hayrette kaldılar ve sultan Alâeddin Keykubat'a takdirler yağdırdılar.

Emîr Şemseddin, Ahlat hududuna varmadan önce "nikris„ illeti bahanesiyle yalandan hastalandı, vücuduna uydurma merhemler sürdü (!) sultan Celâleddin'in huzuruna geldiği zaman başını yere koymamakta kendisini mâzur göstermek için "Mahfe„ de oturmuştu.

Ferdası günü Celâleddin, Harzem ordusu seraskerini çağırdı. Saltanat çadırını mükemmel bir surette süslettirdi. Vezirlik rütbesini haiz bulunan fakat huzura kabul günlerinde omuzunda "Gürz„ taşıyan ve elçilerle süal cevap vazifesini idare eden Harzemli "Şerefülmülk Fahreddin Ali„ mahfe içinde oturmakta bulunan emîr Şemseddin'i davet etti. Saltanat çadırına girdiklerinde yine hastalığı dolayisiyle yer öpmekte mazaret gösterdi, Mazereti kabul edildi.

Şemseddin Altun bey, *] Sultan Keykubat'ın mektubunu verdikten ve elçilik vazifesini yerine getirdikten sonra kendi çadırına çekildi; Harzem beylerini davetle muhteşem ve şahane bir sofra tertip ettirdi. Harzemliler gördükleri nimet bolluğundan, yüksek ihtişamdan hayrette kalmışlardı. Tam bir ay bu suretle seyranlar, saz ve şarap âlemleriyle vakit geçirdiler.

Sultan Celâleddin, bir gün vezirlerine; müsafir rum diyarı elçilerine karşı dostça bir ikramda bulunamadık, bir eğlence meclisi tertip ederek onların gönüllerini okşamak çok muvafık olur demişti Vezirler hep bir ağızdan cevap verdiler :

---

*] Çaşniğir Şemseddin Altunbe bin Abdullah, Konyada «Altunpa» diye sıpehsalar ve Eflakî dede menakıblerinde adı geçen bir medresenin sahibidir. Bize kadar gelen rivayetlere göre bundan önce Konyada medrese yokmuş. Sultanülulema ve mevlâna buraya inmişlerdir. Konya - Beyşehir yolu üzerinde «Altunapa» denilen yerde hanı vardır. Eflâkî Cl· Huart T. 1, P. 22. Uzluk.

Onlarda hiç bir padişahın ömründe, onda birini bile elde edemediği sofra takımları pek çoktur. Mey ve şarap meclislerinde daima hazır bulundururlar. Bizim için namus gözetmek ve bu hevesten vaz geçmek daha münasib olur.

Çaşniğir Şemseddin'in ikamet müddeti uzadı. Sultan Keykubad bu halden huzursuzluk hissediyordu. Kemaleddin Kâmyar'ı ahvali anlamak üzere ulak gönderdi. Kemaleddin, Ahlat'ta sultan Celâleddinin huzuruna geldikten sonra her taraftan konuşuldu. Fakat sultanın hiç bir sözünden sulh kokusu gelmiyordu. Geri dönmek için müsaade istedi. Celâleddin kabul etti. Ahlat mes'elesi hakkındaki cevabı önüne koyarak: "Eğer sultanın yardım meselesi hakkında hatırına bir kırgınlık gelmişse mazeretimizi arz ederak onu hatırından uzaklaştırmak gerektir. Siz selâmetle geri döner ve samimî hürmetlerimi sunarsınız. Elçilerimiz geriden yetişir, muahedelerle mufassal mektub cevaplarını ulaştırırlar.„ dedi.

Emîr Şemseddin veKemaleddin Kâmyar sultana dualarla ayrıldılar. Ağırlıklarını Harzemliler ordugâhından ova tarafına çektiler ve aynı günde saltanat dergâhına doğru yola çıktılar. Erzurum'a geldiklerinde melik Rükneddin Cihanşah ile görüşerek dost suratlı düşmanların sözlerine kapılmaması ve sultanın itaatından ayrılmaması tavsiyesinde bulundular. Rükneddin Cihanşah, bu tavsiyeleri dinler gibi göründü. Fakat Çaşniğirle Kemaleddin henüz Erzincan'a yetişmeden Celâleddin Harzemşah tarafına geçmiş ve onu rum diyarı seferine teşvik etmiştir.

Bu haberler sultana bildirilince, derhal harp hazırlıklarına başlamış, Kemaleddin Kâmyar'ı melik Kâmil ile diğer melik Âdil oğullarına göndermiştir. Sultan Keykubat ilk önce ihtiyat kuvvet olmak üzere onbinden fazla süvarinin Çaşniğir ve Kontistabel ile Mübarizüddin Îsa ve Kemah'lı Nureddin kumandasında geçitleri tutmak vazifesiyle Erzincan'a gönderilmesini emretti.

Kemaleddin Kâmyar, melik Kâmil ve Eşref'e mes'eleyi açtığı zaman bunlar ilk def'a böyle bir teklife yanaşmadılar, sarih bir cevap vermediler. Kemaleddin muâhaze yolu ile söze başlayarak dediki:

Eğer bu mes'elede sultana yardım etmezseniz yarın Allah göstermesin bir tehlike vukua gelirse sultanın haremini *] namehrem ellerde göreceksiniz, o vakit iztırab ve pişmanlık fayda vermez.

Bu sözler melik üzerinde tesirini yapmıştı. Derhal ittifaka razı oldular ve asker toplamağa başladılar. Melik Kâmil büyük bir ordu ile (Harran) a yürüdü, oraya yetişir yetişmez Mısır tarafından gelen haberciler, Frenklerin kalabalık bir donanma ile ve yüzbin kişiden fazla bir sûvari kuvvetiyle denizden Mısır hududuna tecavüz ettiğini bildirdiler. Melik Kâmil Sultana bu husustaki mazeretini gösteren bir mektup göndererek acele Mısır'a gitmek mecburiyetinde kaldı. Mısır'a yetişdiği zaman Tanrı ona yardım etti. Kâfirleri perişan eyledikten sonra geri döndü; Melik Eşref, melik Cevat, melik Gazi, melik Mugis ve Aziz'i sultanın hizmetine gönderdi.

Sultanın Melik Eşrefi istikbali ve onunla mülâkatı

Sultan Keykrbat, melik Eşref için ırmak kenarında bir çimenlik üzerinde manzarası yüce dağlara heybet verecek derecede muhteşem bir konak çadırı hazırlattı. Hazine kısmı, Uşak dairesi, Çamaşırhane, Şaraphane, Padişahlara mahsus altun sofra takımlariyle matbah daireleri tertip edildi. Sultan bizzat istikbale çıktı, Melik Eşref uzaktan saltanat çetrini görür görmez atından inerek padişaha doğru yürüdü, daha fazla yaklaştığı sırada Eşref'i yaya gören sultan da aşağı indi. Melik bir kaç defa başını yere koydu; Padişahla sarılıp öpüştükten sonra tekrar atlarına bindiler, Sultan melik Eşref'e, ihtiyar ettiği yol zahmetlerinden dolayı pek çok iltifatlar gösterdi. Ümid edilirki uğurlu ayaklarının ve kutlu bayraklarının feyz ve bereketiyle saltanat dergâhıdın azameti artmış olacaktır, dedi. Melik tekrar atından inerek yeniden yer öptü. Sultan melikin altına takım ve başlığı

*] Alâeddin Keykubat'ın zevçesi Melik Âdil'in kızı ve Melik Kâmil ile Eşref'in kız kardeşi idi.

ile rahvan bir ester çekilmesini işaret etti. Melik estere bindi. Sultanla konuşa konuşa yürüyorlardı. Kemaleddin Kâmyar her ikisi arasında tercümanlık yapıyordu. Çimenlik sahaya yaklaştıklarında sultan Keykubat, devlet büyüklerinin melikle birlikte konak çadırına gitmelerini ve onu ağırlamalarını emir buyurdu. Melik çadırına girdi. Türlü nim'etlerle dolu bir sofra hazırlanmıştı. Yemekler yendikten sonra yatak odasına çekildi. Yatak dairesinde şahane tezyin edilmiş döşekler, altun leğenler, ibrikler, güğümler, seyyar hamam, güneş çehreli ve misk kokulu hizmetciler gördü. Cihan padişşhına yüzlerce defa dua ve senalar etti. Yol yorgunluğundan dolayı ilk önce hamam yapmak arzusunu gösterdi. Sonra divan odasına geçti. Kardeşlerini yanına çağırdı, şarapdarlar, işret takımlarını getirdiler. Meclisin dimağında badenin tesiri başlamış, bazı hafif ruhluların başlarını uyku mahmurluğu kaplamıştı. Bir müddet sonra cemaat dağıldı.

Ertesi gün kudretin nakkaşları güneşin altun renkli çehresini maî semaya işlerken melik Eşref'le diğer melikler Sultan Keykubat'ın huzuruna kabul edilmek üzere saraya doğru hareket etmişlerdi. Sultan atına binmiş olduğa halde saraydan çıktı, melikler atları üzerinde hürmetle eğildiler. Sultan, hal hatır sordu, kendilerine tâzim ve ikram hususunda gösterilen kusurlardan özür diledi, Melik Eşref atından indi. Sultan, melik için has ahırdan bir at çekilmesini emretti, melik tekrar ata bindi. Sultan müsafirlere ikram ve iltifatlarını son derecesine eriştirdi. Bol hil'atler, hediyeler, büyük ikramlarla hepsini okşadı. Kardeşleriyle beraber saraya davet etti. Melik Eşref'i karşısına oturtmuş, şarap kadehleri dönmeğe başlamıştı. Badenin neş'esi sultanın mizacına te'sir edince istirahat arzusunu gösterdi. Melik Eşref ve biraderlerinin kendi makamlarına götürülmeleri için vezire müsaade verdi. Arkadan sofra takımları kıymetli ve şahane bir hil'at takım ve başlığı ile rüzgâr sür'atli bir at ve kardeşlerine hatırası ebediyyen payidar kalacak nefis armağanlar gönderilmesini emretti. Emirler yerine getirildi.

Ertesi gün semanın maî bostanında arguvan goncası açılır-

ken sultan, müsâfirlerle şehirde tenezzühe çıktı. Kale kapısına yaklaşınca melik Eşref atından inerek sultanın bineğinin dizginlerini omuzuna atmış diğer Şam melikleri de hep birden piyade olmuşlardı. Tâ meydan yerine kadar bu suretle maiyetinde yaya yürüdüler. Şah Keykubat cırıd oynamak arzusunu izhar etti. Cırıd sultanın elinden düştükçe melik Eşref yere iniyor, tozlar içinden kaldırdığı ciridleri öptükten sonra ona veriyor ve tekrar atına biniyordu.

Sultan Alâeddin Keykubat ile Melik Eşref'in Sultan Celâleddin Harzemşah ile harbetmek üzere (Yassıçimen) e gitmeleri

Birkaç gün sonra şark ufkunda beliren ilk sabah aydınlığında, seyyareler padişahı cihanı fethetmek için parlak kılıcını kınından çıkarırken saltanat sarayından davul sesleri yükseliyor, padişahın çetri mes'ût ve muzaffer talîiyle yola çıkıyordu. Bir haftada kalabahk bir ordu ile Sıvas'tan Akşehir'e yetiştiler. *] Sultan Celâleddin'e, Sultan Keykubat ile melik Eşref ve diğer melikler ve serdarların kuvvetli ordulariyle Akşehire indikleri haber verildiği zaman derhal Erzurum meliki Rükneddin Cihanşahı davet etmiş, ona mes'eleyi anlatmıştı. Rükneddin, sultan Keykubat'ın ordusu Yassıçimen'e gelmezden önce bizim oraya yetişmemiz muvafık olur, diyordu. Çünkü o mevki elde edilirse her ikisi için de zafer ihtimali artacaktı.

Sultan Celâleddin, Rükneddin'in rehberliğiyle ordusunu bütün gece rüzgâr gibi yürüterek Yassıçimen dağına ulaşmış, civardaki su ve otlakları kendi tasarrufuna almıştı. Erzincan hudutlarını tutmak ve geçitleri korumak üzere önceden o tarafa gönderilmiş olan kuvvetler, sultan Keykubat'ın saltanat bayrağının Şam melikleriyle birlikte gelmekte olduğunu haber alınca hep birlikte padişahın ordusu istikametine döndüler. Emîr Müba-

*] Konya Akşehirinden ayırmak için buraya Erzincan Akşehiri derlerdi. Şibin Krahisarın cenubu garbisindeki çaylardan Karaca köyü yandakine Akşehir suyu derler. Enderes = su şehrinin doğusuna Akşehir ovası denir. Akşehir Abad adında birde köy vardır. Sultanülema burada oturmuş ve sonra Larende « Karaman », Konyaya gelmiştir. Uzluk.

rizüddin Çavlı diğer emîrlerin de ittifakiyle bin kişilik bir süvari kuvvetini pişdar olarak dağ tarafına çıkardı. Gece olunca pişdarlar ordunun merkez noktasından uzak düşmüş, bütün gece dağ cihetine doğru sabaha kadar yürümüşlerdi. Sabah olurken bunlar kendilerini düşman ordularının ortasında buldular. Harzemşahın maiyetinde getirmiş olduğu yüzbin kişilik süvari kuvveti bunları araya aldı. «Harp bütün şiddetiyle başladı, huyların hırçınlığı baş gösterdi, can yakmağa, kan dökmeğe kasdettiler» şiirinin tasvir ettiği sahne görünmeğe başladı. Harzemlilere yardım yardım üstüne geliyordu. Sultan Keykubat askerleri pek az ve imdadsız idi. Bununla beraber çarpıştılar, kendi sayılarından kat kat fazla düşmana ölüm şerbetini tattırdılar. Nihayet kuburluklar oksuz, yelekler temrensiz kaldı. Çaresi tükenen süvariler atlarından indiler, düşmana karşı kılıçlariyle saldırdılar, bir kısmı ölü ve yaralı, bazıları da esir düştüler. Esirler arasında kalan emîrler Harzemşahın yanına götürüldükleri zaman bunların, harbin sonu neye varacağı, zaferin hangi tarafta kalacağı anlaşılıncaya kadar el ve ayakları bağlı olarak tevkif edilmelerini emretti. Erzurum melikini çağırarak bu ufak bir kuvvetin gösterdikleri mukavemetten bahsetti. Rükneddin, Rum diyarı askerinin güveneceği kuvvetler bu süvarilerdi, Mademki Allahın yardımı ile bozgun ve perişan düştüler, bu günden sonra Rum memleketi sultanındır sözleriyle mukabelede bulundu.

Cenkten kurtulan ve yolları tanıyan bir kaç nefer Şah Keykubat'ın ordusuna kavuşmuş, geçen vak'ayı olduğu gibi anlatmışlardı. Sultan Keykubat melik Eşref'i çağırdı. Meş'eleyi ona hikâye etti. Melik bu sözlerden teessür göstermedi. Yerli dağlar gibi metin görünerek dedi ki : Bir asker ki ilk önce kırılmıştır, son zafer onundur. Şimdi bize düşen vazife tanrının yardımı ve mes'ût taliinizin kuvvetiyle o düşman sürüsüne verilecek cevabı araştırmaktır.

Muzaffer saltanat bayrağının hareketi ve Harzemşah pişdarlarının bozulması

Süvarilerin bozgunluğundan bir kaç gün sonra arap ordu-

sundan seçkin bir müfreze tanınmış kumandanlarla birlikte yola çıkarıldı. Harzemşah kuvvetli bir kafileyi keşif ve pişdarlık vazifesiyle memur ederek göndermiş, bunlar bu arada çayırlık bir sahaya inerek nehir kenarını tutmak üzere yürümüşlerdi. Ansızın Keykubat askeri yetişti, düşmana ok ve kılıçlarla saldırdılar, her iki taraf çarpışırken bedenlerde başlar, tenlerde zırhlar birer fıstık içi gibi havanda döğülüyor, toz bulutlarından gündüzün ak çehresi karanlık geceye dönüyor, bu zulmet içinde ancak akan yıldızları andıran oklar ve mızraklar parlıyordu. Nihayet zafer yüz gösterdi. Harzemliler yüz geri ettiler. Cenk kahramanları ifritleri kovalayan yıldızlar gibi o döneklerin arkasına atıldılar, kaçan zavallılardan yakaladıklarını yıldırım saçan kılıçlariyle yerlere serdiler, akan kanlardan bir derya haline gelen cenk meydanını düşmandan temizlediler. Harzem ordugâhının sulu ve otlu yerlerini kendi sahalarına aldılar.

Padişahın otağına gönderilen bir süvari ile düşmanın bozgunluğu pınar ve çayırların ele geçirildiği bildirilmekle beraber saltanat otağının yeni mevziine kaldırılmasını rıca ettiler. Derhal çadır söküldü, bayraklar yükseldi. Asker demirden dağlar gibi harekete geçti. Padişahın otağı düşmandan zaptedilen çimenliğe kuruldu Bu haber Harzemşaha bildirildiği zaman aklı başından gitmiş, Rükneddin Cihanşaha itaba başlamıştı.

Harzemliler ordusunun ikinci def'a bozulması

Ferdası günü her iki taraftan büyük pişdar kuvvetleri çıkarılmıştı. Keykubat askerleri bütün gece dağ ve ovalardan yürüdü. Hint askerleri tekrar dağıldı.

Yıldızlar padişahı beşinci divardan meydana inerken ansızın her iki taraf kuvvetleri birbirini görmüş ve safları düzeltmişlerdi. İlk hamleyi Harzemlilar yaptılar. Yay ve oklarını büyük ve küçüklerinin kalplerinde gizlenen düşmanlık duyguları gibi yerlerine yerleştirdiler. Çevik süvariler, kartal kanatlarının yardımı ile uçan oklarını etrafa saçıyor, kahramanların bileklerinden fırlayan ok temrenlerinin sert darbeleri feryad koparan seslerle

meydanda sür'atle dolaşan süvarilerin kulaklarında çınlıyor, fakat şah Keykubat askerleri harp meydanında yerli dağlar gibi sebat gösteriyordu. Düşmanın hücum rüzgârı durgunlaşınca Keykubat ordusunda kılıç ve mızraklar işe başladı. Göklerden inen bir felâket gibi düşmanlar üzerine atıldılar. Yetiştiklerini yere serdiler, cenk meydanı Harzemliler sürüsünün kesik başlariyle dolmuştu. Geri kalanlar kaçtılar. Artık Harzemlilerin talii kararmış, hamle ve hücumlar yerine, kaçamak yolunu tutmuşlardı. Bütün süvari ve piyadeleri dermansız düşmüş, gönüllerindeki zafer sevdası yerine canlarından ayrılan zavallıların gözlerinde acı yaşlar kalmıştı. Ruhlar dünyası bu sahnede şehid düşen insanların çokluğundan hayrete düşmüş, semanın boşluğu, şark ve garp ordularından o kânlı cenk meydanında cesedlerinden ayrı düşenlerin ruhlariyle gönlü perişan aşıklara ve kıskanç sinelere dar gelmişti.

Keykubat askerleri aldıkları bol ganimetlerle Tanrı'ya şükrederek o mevkide yerleştiler. Ahvali padişaha anlatmak ve muzaffer ordunun saltanat çadırı ile birlikte harekete geçmesini bildirmek üzere bir haberci gönderildi. Padişah Allaha şükretti. Hemen yola çıkan ordu saltanat çadırını getirip Harzemliler tarafındaki harp meydanına kurdular. Celâleddin Harzemşah birdenbire hayret ve iztırap içinde yerinden fırladı. Yüreğinin ateşinden bir mum gibi yanıyor, o belâları Erzurum'lu Cihanşah'ın fettanlıklarına, onun tedbirsizliklerine ve uğursuzluklarına atfediyordu.

Rükneddin Cihanşah bu sefer Sultan Celâleddin'e gizlice dedi ki: Harp meydanından kaçan askerler, diğer serdarlarla birlikte yakalanarak kılıçtan geçirildiği takdirde geride kalan asker ve emirler bundan ibret alarak muharebede kayalar gibi sebat gösterecekler ve bu suretle Keykubat askerleri de daha fazla mukavemet edemiyecektir.

Celâleddin, mağlûbiyetin verdiği yeis ve hiddetle askerinden günahsız yediyüz kişiyi tutturdu, ayaklarından ve boyunlarından bağlattırdıktan sonra boyunlarının vurulmasını emretti. Kendisine

büyük düşmanlık yapan o zalim ve merhametsiz adamın sözlerine uyarak işlediği bu cinayetin matemi, hicabı, günahı kıyamete kadar unutulmayacaktır.

Harzemşah pişdar kuvvetlerinin üçüncü def'a Keykubat ordusu tarafından bozulması

Ferdası gün, yıldızlar padişahı kulların âdeti üzere cihan sultanının kapısında yerleri öperken cenk ejderi kahramanlar, ufukta kırmızı ve sarı bayraklarla görünmüşlerdi. Bütün asker yola dizilmiş, padişah o gönül okşayıcı ovada sabah ruzgârı gibi yürüyen atına binmişti. Bayıltıcı sıcaklar yürüyen asker üzerinde te'sirini gösteriyor, kahramanların nefesleri ağızlarından kupkuru çıkıyordu. Ovanın kaynaklar, pınarlar, dereler akan bir yerine yaklaşmışlardı. Asker suya can atarken sultan ancak zafer veya şahadet şarabına ebediyyen kanmak niyetinde idi. Suya ve asireye iltifat etmedi. Cömertlerin himmetinden ve gonül kapıcı güzellerin kametinden daha yüksek olan bir dağ tepesine çıktı. Oradan etrafa göz gezdirdi. Bütün sahrayı dolduran üstüste kurulmuş düşman çadırları, karınca ve çekirgeler gibi birbirine karışmış Harzem Askerleri görünüyordu. Kahramanlardan bir kol onlara hamle etmişti. Onlar da onbine yakın süvari ile karşıladılar, büyük çarpışma ve ölüm sahnesi oldu. Eğer arada toz perdeleri engel olmasaydı her iki taraftan hiç kimse sağ kalmayacaktı. Nihayet gece başlayınca - ölümden canını kurtaranlar kendi yerlerine çekildiler ; bütün geceyi ertesi günkü çarpışma için tedbirler düşünmek, hazırlıklar yapmak, düşmanı şaşırtacak tertibat almakla sabaha ulaştırdılar.

Sultan Keykubat, o gece Tanrıdan dilekler diledi. Abdestini tazeledikten sonra seccadesine oturdu. Sabaha kadar Allaha yükselen yalvarışlarla yardım ve zafer niyazında bulundu.

İki ordunun karşılaşması ve sultan Celâleddin ordusunun bozgunluğu ile Rüknedddin Cihanşah ve kardeşinin esir düşmeleri

627 - 1229 yılı ramazanının 28 ci Pazartesi günü ufukta sabahın dudağı gülümsediği ve güneşin yanağı parladığı sırada

Sultan Keykubat, bütün askerin silâh başı yaparak safları düzeltmesini, sağ ve sol cenahlarla merkez ve uç kuvvetlerinin yerli yerine geçmelerini ; cenk arslanlarının yiğitliklerini meydana koymak için hazır bulunmalarını emretmişti. Bu nizamda harekete geçen ordu, düşman çadırlarına yaklaşırken aralarında «iki kavs boyu, belki daha az aralık kalmıştı» âyetinin işaret buyurduğu kadar yakın bir mesafede mukadderatın doğuracağı akibete boyun eğerek harbi kabul ettiler. Derhal yükselen davul sesleri göklerde meleklerin kulaklarına erişti. Uçları semalarda dolaşan bayraklar dalgalandı. Arslan bayraktarlar elindeki sancaklar, cimrilerin servet aşkiyle çırpınan gönülleri gibi titriyordu.

Padişah denizler aşan atına bindi. Öteki taraf da şahane bir tabiye tertip etmişti. Muharebe saflarında yüzbinden fazla sayısız asker vardı. Melik Eşref bu sırada sultanın yanına geldi ve dedi ki : Eğer bugün sultanımız at yerine gem vurulmuş bir estere binecek olursanız sizden kuvvet alan bu askerin her tilkisi hasmı yakalamakta ve düşman avlamakta on arslana bedel olur.

Derhal bir ester çektiler. Sultan bindi, tabiyeler tamamlandı, iki tarafın çarpışması zamanı yaklaşınca Harzemşah bir tepe üzerine çıktı ; Muzaffer Rum diyarı askerinin karaltısına göz gezdirdi ve o anda iztırabından soğuk bir âh çekerek içinden dedi ki : Eğer bu asker benim olsaydı ve bu ordu ile tatar çerilerinin karşısına çıksaydım onlardan bir nefer sağ bırakmaz, o azgın köpeklerin kanlarından yer yüzünün otlarını sulardım. O sırada gözleri yaşlı ve kalbinde sabrı tükenmiş bir halde ordugâhının merkezine doğru yürüdü.

Melik Eşref ile Kemaleddin Kâmyar arslanca bir hamle ettiler. Sağ cenah düşmanın sol cenahı üzerine atıldı. Bunları ne müdafaaya, ne de kaçmaya elverişli olmayan dar bir dereye sıkıştırarak çaresiz bir hale getirdiler. Sultan Çelâleddin artık harp ile uğraşmağa lüzum görmeden acele bayrağının dikilmiş olduğu tarafa koştu, sancak ve bayrakları oradan kaldırarak atının terkisine bağladı, sür'atle kaçmağa başladı. Arap askeri yağmacılığa koyuldu. Türk yiğitl ri o mıntakadaki düşmanların arkasına düş-

tüler. Her taraftan kütleler halinde, yürüyen dağlar gibi harekete geçtiler. Ansızın Rükneddin Cihanşaha yetişmişlerdi. Yanında bulunan kardeşleriyle birlikte yakalayarak Şah Keykubat'ın huzuruna getirdiler. Rükneddin ve kardeşi utangaç gelinler gibi sultanın ayaklarına kapandılar. Keykubat onlara kılıç darbesinden aman verdi. Emîrlerinden bir kaç kişiye teslim ederek muhafazalarına dikkat edilmesi, fakat haklarında hiç bir hürmetin esirgenmemesi, belki daha ziyade arttırılması tavsiyesinde bulundu.

İlk gün Harzem beylerinden (Melik Kâmkâr) la (Ahraş) da harp esiri olmuştu. O sırada sultan yüzünü otağına çevirdi, Melik Eşref padişahın atının önünde dizginleri omuzuna atmış olduğu halde yaya yürüyordu. Cihan sultanı, onun gösterdiği saygıdan çok neş'elenmiş, daima özürler diliyor, iltifatlarda bulunuyordu. Saltanat çadırının önüne geldikleri zaman Eşref yer öperek kendi çadırına gitti. Sultan, otağının sofasından tekrar Tanrıya yalvarmak ve şükretmek için (namazgâh) tarafına geçti, başını secdeye koyarak din ve adalet yardımcısı olan ulu Peygambere dua ve teşekkürler etti.

Saltanat bayrağının Erzurum tarafına hareketi ve Erzurum diyarının Alâeddin Keykubat tarafından fethi

Ertesi günü güneş doğarken sultan, melik Eşref ve onun kardeşlerile birlikte Erzurum tarafına hareket etti. Yolda Harzem askerlerinden bir kafilenin birkaç gün evvel Türk kahramanlarının hücum fırtınası karşısında tutunamıyarak can korkusu ile silâh ve atlarını önlerine tesadüf eden derin bir dere içinde bıraktıktan sonra kaçmakta oldukları haber alındı. Sultan, muzaffer ordudan bir müfrezeyi bunların ahvalinden malûmat almak ve neticeyi bildirmek üzere o istikamete gönderdi. Asker o mevkie yetiştikleri zaman Harzem askerlerinin canları cesedlerinden ayrılmış ve ahiret diyarını boylamış olduklarını gördüler. Beraber-

lerinde bulunan kıymetli eşyayı toplayarak sultanın hazinedarlarına teslim ettiler.

Bir gün sonra kutlu Ramazan Bayramı, güleç dudağı ile cihanı aydınlatan çehresinden nikabını kaldırmış, saltanat tuğrasının kemânını andıran yeni hilâl semanın köşesinden belirmişti. İlk sabah Şam büyükleri cihan padişahının otağına geldiler. Sultan tahtından aşağı inmiş, melik Eşref'in elinden tutarak tahtının alt tarafında hususî surette hazırlanmış olan sedirde kendine yakın bir yere oturtmuştu. Şerbetler içildikten, saltanat çadırı güzelce süslendikten sonra süvariler atlarına bindiler, meydan pehlivanları oyunlar, hünerler gösterdiler. O sırada yüzlerini "Namazgâh" a çevirdiler; Bütün varlığı yaratan Ulu Tanrıya kulluk borcunu yerine getirdiler. Namaz kılındıktan sonra fakirlere yağmur damlaları gibi bol sadakalar dağıtıldı. Sonra has mutbahtan sofralar döşendi. Sofradan dağıldıkdan sonra herkes kendi çadırına çekildi. Sultan, şahane on kaftan, onbeş at Melik Eşref'le öteki meliklere bayram hediyesi gönderdi. Onları hususî eğlence meclisine davet etti., Şarap âlemlerine yeniden alışmak zamanı gelmişti. Mecliste ağır dolu kadehler boşalttırıldı.

Ertesi günü Erzurum'a yetiştiler. Şehirde bulunan Erzurum beyleri kale kapılarını kapayarak şehrin zaptına mani olmak istediler. Sultan, Erzurum halkına nasihat vermek üzere sözlerine itimad edilen emniyetli bir adamın şehre gönderilmesini, onları melik Cihanşahın lisaniyle itaata davet etmesini ve saltanat makamı tarafından da büyük ceza tehditleriyle yola getirilmelerini tavsiye etti.

Melik Rükneddin Cihanşah, bu ferman gereğince kendi adamlarından birini sultanın emirlerinden bir zat ile birlikte şehre gönderdi. Şehir halkını uzun öğütlerle doğru yola davet ettiler. Halk bu tavsiyelere boyun eğmeğe mecbur kaldı. Ancak Melik Rükneddin Cihanşah ve kardeşleriyle öteki Erzurum beylerine bir ziyan gelmemek ve canlarından aman verilmek, geçmiş şeyleri unutmak şartlarını ileri sürdüler.

Sultan, onların dilekleri gereğince hareket edileceğini, yazdı-

ğı bir yemin mektubu ile temin etti. Mektubu okuyan Erzurumlular "emîr Hüsamüddin Candar„ la diğer büyüklerden bir kaç kişiyi sultanın yanina gönderdiler, Bunlar saltanat sancağını şehre götürdüler.

Ertesi gün, sultan, parlayan bir hilâl gibi atına binmiş, melik Eşref ve kardeşleri padişahın maiyetinde piyade oldukları halde melik Rükneddin'in sarayına inmişlerdi. Melik Eşref ve kardeşleri sultanın karşısında bir saf halinde oturdular. Şah Keykubat, az bir müddet sedirin bir kenarında oturduktan sonra kalktı, Eşref'in elinden tuttu, birlikte halvete çekildiler. O günü işret âlemleriyle geçirdiler.

Melik Eşref muhabbet ve neş'e sırasında Melik Rükneddin Cihanşah için şefaat etti. Ricası kabul edildi. Cihanşaha kıymetli kaftanlar verilmesi emrolundu. O da bu vesiyle ile padişahın elini öpmekle şeref buldu. Aksaray'ın mülhakatiyle beraber Cihanşah'a, Eyubhisar'ın da kardeşine timar olarak verilmesi ferman buyuruldu. *]

Bu esnada ordudan bir müfreze Ahlat tarafına gönderildi. Sultan Celâleddin'in naipleri mes'eleyi haber alınca şehri boşaltarak (Erran) tarafına geçmişlerdir.

Sultan Keykubat bir ay sonra melik Eşref'e Ermen memleketi tarafına gitmek zahmetini ihtiyar etmesi lâzımgeldiğini söyledi. (Oltu) yu Gürcistan'dan birkaç parça kale ile birlikte onun tasarrufuna bıraktı. Melik Eşref, sultanın elini öperek bunlarla beraber Ermenistan vilâyetinin de menşurunu istedi. Sultan, al-

*] Yassı çemen, Erzincanın şimali garbisindeki «Çimen Dag» mevki olacak Halil, Kayseriye şehri, S. 55, N. 1.

Aksaray, Konya Akşarayıdır. Eyyubhisar, Aksaraylı Tezkiresinde dahi çok geçen bir yerdir. Ona göre burası Niğde ile Aksaray arasındadır. Aksaray sancağının eskiden iki kazası vardı: Eskil, Eyyub İli. Eskil, halâ Aksarayın bir köyüdür, burada 1130 da yapılmış ve ahşap yapının en güzel örneği büyük bir cami vardır, Altın nakışlar tatlı boyalarla nakş edilmiş tavan görülmeğe değer. Eyyubili, Ortaköy denilen Aksaraya bağlı bir yerdir, Abdülhamid zamanında başkarîn Hacı Ali paşa bu köydendir, Erzurumda hükûmet eden Selçukîler iki kişidir; ilki Kılıç Arslan oğlu Mugisüddin Tuğrulşah 597 - 622, ikincisi Rükneddin Cihanşahdır, Erzurum 627 şavvalinde Keykubad'ın eline geeti. Uzluk.

çak gönüllülükle bu teklife hayret etti. Menşur yazıldı. Emir Çaşniğir ile Melik Eşref beşbin kişilik bir süvari kuvvetiyle ihtiyat olmak üzere (Ahlat) a gönderildi.

Melik Eşref'e, hiç bir padişahın onda birini bile vermeğe kudreti yetişemiyecek kadar sayısız hediyeler verilmiş, kendisine özürler dilenmiş, saltanat çetri ve sancağıyla pek uzak bir mesafeye kadar uğurlanmıştır.

Melik, yola çıkarıldıktan sonra sultan, daha bir hafta kale ve tabyaların işlerini düzenine koymak üzere eğlenmişti. Etraf memleketler hükümdarlarına (fetihname) ler yazdırdı ve gönül hoşluğu ile Kayseri'ye döndü. *]

İşte metin:

Türk diline çevrilmiş şekli

"Biz Zebur'da bildirdikten sonra yer yüzüne iyi kullarımız mirasçı olur diye yazdık: Kur'an, "Bize vâdini gerçekleştiren tanrıya şükür olsun. Kur'an„ yüce, azametli, bilgin, adaletli, kudretli, galip, savaşçı, birleştirici, Din ve Devletin muzaffer padişahı, islâmiyet ve müslümanların direği, kâfir ve müşriklerin kahredicisi, gazilerin ve cenkcilerin yardımcısı, tanrının birliğini kabul edenler ordusunun koruyucusu, hilâfet makamının kudreti, imamlık postunun inancı, padişah ve sultanların güneşi olan yüksek makamımız ki: Uzun yıllardanberi büyük işleri başarmakta ve sevinç müjdelerini işittirmektedir. Size, bol meserretlerle selâm

---

*] Paris'te bulunan Türkçe el yazması kitaplar arasında (11803 F. 47 ve müteakip..) mevcut Türkçe hülâsanın muharriri, bu fetihnamelerden 630=1232 yılında vefat etmiş olan Erbil hâkimi Muzafferüddin (Gökbörü) ye yazılmış olan bir nüshasının müsveddesini zamanımıza kadar muhafaza etmiştir.

Selçuk İmparatorluğu devrinde bilâhare pek meşhur bir adam olan müellif Isfahan'lı Şemsettin Muhammed'in beceriksizlikle (meçhul ve mahzul) karanlık ve alçak kelimeleriyle tavsif ettiği Müslüman sultanlarından Celâleddin Harzemşah ile melik Rükneddin Cihanşah hakkında kullandığı lisandan dolayı mektubu çirkin görülerek (Tuğracılık) vazifesinden azledilmiştir. Sultan, bundan dolayı vezir Mahmud'un oğlu Nizameddin Ahmed'e aslı muhafaza edilememiş olan başka bir mektup yazdırmış ve ona Şemseddin'den açık kalan Tuğracılık vazifesini tevcih etmiştir. Buna ragmen Şemsettin'in mektubu mevsuk bir parça olduğundan bunun notumuzda zikredilen el yazmasından aldığım metnini aynen neşretmeye karar verdim.

Okuyucularıma önceden söylemeliyim ki: bu mektubu istinsah eden kopyacının bir çok yanlışlarını düzeltmeğe muvaffak olamadım. M. Th. Houtsma

ve dualarımızı gıyaben ulaştırmak, sevincimizin heyecanını bildirmek ve hayırlı vesilelerle topluluk hakkındaki dileklerimizin yerine geldiğini haber vermek lâzımgelmiştir.

Alçak Harzem'li, kahredilmiş ve cahil Erzurum'lu ile kardeşi birlikte esir düşmüş, ordularından geri kalanların kimi cennete, kimi cehenneme kavuşmuştur. Allah'ın yardımına sığınan muzaffer ordumuzdan bir müfrezeyi korkak serçeler gibi kahrımızdan kaçarak gizlenecek yer arayanların arkasını takibe gönderdik. Ahlat da onların lâşelerinden kurt ve kuşlara ziyafet çekecek, yerlere onların kanlarından kızıl sergiler döşeyeceklerdir. O alçak! savaş meydanı arslanlarının cengine karşı tilki kurnazlığı ile ne yapabildi? Binlerce insan evlâdını, yanlış düşüncesiyle, mahvettirdi. "Zalimler ancak kendi zararlarını artırırlar. Kur'an„ Tanrının yardımına mazhar olan yüce bayrağımız Pazartesi günü Erzurum yurdunu merkez edinmiş, muzaffer ordumuz Erzurum kalesini daire şeklinde kuşatmıştı. Şehir halkı ve askerleri silâh ve mühimmat çokluğundan mağrur olarak zannettiler ki hisarın sağlamlığı, savaş erlerinin çokluğu bizim kahrımızı def'edecektir. Göz açıp yumacak kadar az bir zaman içinde kahramanlarımız, oklarının isabetiyle şehir ortasında güneşe kartal kanadından perde çektiler. O akılsızların ve soyu bozukların vücutlarını kale mazgallarından sarkıttılar.

Güneş semada dizginini garp diyarına çekerken onlar da yüzlerini bozgunluğa çevirdiler. Hatta mahcubiyet perdeleriyle gizlenmeye başladılar. Şam ordusu matemden sevince erişerek saman yolu yıldızlarının döşeğinde oturdular. ellerini kutup yıldızına uzatan zühre gibi, kubbelerinin etrafını çevirdiler. Şehirden feryad edenler aman seslerini birbirlerine ulaştırdılar, Eğer bizim şahane merhametimiz onları esirgemek cihetini iltizâm etmemiş ve koruyucu gölgemiz onları himayesi altına almamış olsaydı "Acaba sabah yakın değilmi? Kur'an„ diye sızlanan Erzurum halkının altını üstüne getirecek, onları toz toprak gibi savuracaktık. Fakat Allah'ın lutfü bu büyük saadeti Süleyman Peygamberin mûcizesi yolu ile bize tekrar bağışladı. Sancağımız **hilâlının** ışık-

ları kalenin kulesi üzerinde göründü. Erzurum (Yer yüzü Tanrının nuriyle parladı. Kur'an) âyeti ile ziynet ve şeref buldu ve Salı gününün sabahında "bu, evvelce gördüğüm rûyanın tabiridir. Tanrım onu gerçekleştirdi. Kur'an„ âyetinde işaret olunan rûyanın tabircisi "kapılar açıldı. Kur'an„ müjdesini yetiştirdi. Allah'ın yardımında olan muzaffer " çetr „ imizki, müslümanlığın kalb noktası ve insanlığın göz bebeğidir, Tanrının lûtf ve ihsaniyle Erzurum'a kuruldu. Erzurum otuz beş parça kalesiyie saltanat divanımızın tasarrufuna geçti. Din ve devletin muzaffer hükümdarı olan melik Eşref ile onbir kale sahibi Ermenistan şahı Gazi Şahabettin ve maiyet askerlerimiz yüzlerini şehre çevirmiş, çavuşlar "İnşaallah emniyet ve selâmette olarak Mısır'a giriniz. Kur'an„ seslerini yükseltmişlerdir. Devletimizin dostluğunu güdenler kerametlerimizin eserlerini basiret gözleriyle gördüler. Ve akıllarının kulaklariyle işittiler. Harzem'linin aldatıcı öğütlerine uyarak başkalarının hisabına aleyhimize uğraşan bilgisiz ve talisiz Erzurumlu, nedamet toprağına karıştı, başka müfsitlerin günahları cezasiyle ayaklarına esaret bağı vuruldu. Tanrının yardımından ümit ederiz ki: Bu mübarek seferimiz «Allah yüceliğini artırsın» yüksek makamınızın himmetiyle mes'elenin hallini; Harzem'lileri müslümanlar üzerine teşvik eden ve kendi menfaatleri için alemin yıkılmasına çalışan iki yüzlülerin ektiği fesat tohumlarının temizlenmesini ve bu fitnenin kaldırılmasını temin edecektir.

Sevinçli ve kederli zamanlarımızda yüceliğinin devamını dilediğimiz yüksek makamınızın bizimle fikir birliği gütmesi dolayısiyle size bu güzel muvaffakiyetimizi haber vermeyi münasip gördük. Taki, bu müjdemizden çok zevk ve neş'e duyasınız ve daima her işte birlik ve beraberlik yolunda sebat gösteresiniz. Bu duygularınızı bize bildirmekte inşaallah çabuk davranırsınız. *]

*] Metinde bozuk ve yanlış istinsah edilen yerleri siyak ve sibaka göre mümkün mertebe düzelterek tercümeye çalıştık. Tarihi bir vesika kıymetini taşıyan bu fetihnamenin bu itibarla aslına uygun düştüğüne kaniiz. Mütercim

Alâiye kalesi muhafızının hiyaneti ve onun cezalandırılması

Bu sırada ansızın (Alâiye) den bir mektup geldi. Bu mektupta: eger cihan sultanı Alâiye'ye acele gelmek zahmetine katlanmazsa bu kale hakimiyetinin dizgini saltanat kullarının elinden çıkacaktır. Şehir muhafızı nankörlükle kaleyi (Kıbrus) Kıbrıslılara teslim etmek niyetindedir, deniliyordu. Sultan bu sözlerden hayret ve düşünceye vardı ve dedi ki:

Ben bir soysuzu memleketin yüksek ve temiz insanları üzerine hakim ve başbuğ intihap etmişim. Halbuki o, hiç bir mazerete sığmayan bu nankörlüğü düşündü. Bu şaşılacak şeylerdendir.

Sultan Keykubat, derhal rahvan bir estere atladı. Maiyetteki bir kaç kişi ile otuz günde Alâiye'ye yetişti. Duyduğu sözleri bilmemezlikten geldi. Fakat gizlice ahvalin tetkik ve tahkikiyle uğraştı. Muhafızın zalim ve hâin bir adam olduğu anlaşıldı. İmamlar, hafızlar onun yüzüne karşı şahitlikte bulundular. Kötü maksatlarını olduğu gibi ortaya attılar. Artık ihanet pek açık görünüyordu. İşlediği suçun derecesine göre vücudunun parça parça edilerek cesedinin kale burçlarından asılmasına ve bu hiyanet işinde onunla aynı maksadı güdenlerin de yine bu şekilde cezalandırılmalarına ferman çıktı.

Sahil melikleri bu şiddetli cezayı işitince, her taraftan baçlarını ve haraçlarını taç ve taht (Dâra) sının ayağına gönderdiler

Sultan iki ay müddetle Alâiye'de gâh işret alemleriyle, gâh mes'ut eğlencelerle vakit geçirdikten sonra Antalya'ya geldi. Kırk gün orada oturdu. Muzaffer askerin bir sene evlerinde istirahat etmelerine ferman verdi.

Moğol çerilerinin Sıvas'a baskın yapması

1282=629 yılında Moğol ordusundan bir kol Nuyin (Cermağon) un kumandasında Sıvas'a bağlı (Püseri rahat) kervansarayı-

na kadar ilerliyerek ahaliden ve sürülerden bir çoğunu katil ve esir ve mallarını yağma etmişlerdi. Bu fecî hadiseyi haber alan Sultan Keykubad büyük bir iztirap içinde heman Kemalettin Kâmyar'a, elde mevcut askerle maiyet kölelerini, saray muhafızlarını techizatiyle birlikte yola çıkarmasını ve bu ateşi söndürmek için gerekli olan işlerin başarılmasını emretti. Emir Kemalettin ordusiyle hareket etti. Sıvas'a vardığı zaman Moğol müfrezeleri dönüp gitmişlerdi. Kemaleddin Kâmyar kuvvetleriyle bunların arkasından tâ Erzurum'a kadar yürüdü. Orada Çaşniğir Mübarizüddin'le görüştü. Çaşniğir geri dönmüş bir ordunun arkasını takip etmekten bir şey çıkmayacağı mütaleasını ileri sürdü. Kemalettin, bir kaç gün Erznrum'da bekledi. Casuslar Moğolların kendi yurdlarına döndüklerini ve (Yunus) geçidinden geçerek (Muğan) a varmış olduklarını haber verdiler. Kemalettin Erzurum'da kaldığı müddetçe Çaşniğir'le birlikte bir çok asker toplattılar, hiç bir iş yapmadan geri dönmektense moğolların Selçuk topraklarına tecavüzlerini teşvik etmiş olan (Gürcü) kraliçesinin memleketine yürümağe karar verdiler.

Sultan ordusunun Gürcistan'a girmssi Gürcü kalelerinin (Melikülümera) Kemaleddin Kâmyar tarafından fethi

Emir Kemaleddin Kâmyar ile Çaşniğir Mübarizüddin muhasara aletlerini düzeltmiş, işi yalnız başka yerlerden gelmiş olan piyade kuvvetlerine bırakmayarak bu mevcuda ayrıca beşbin piyade daha ilâve etmişlerdi. Bu kuvvetle Gürcistan'a hareket edilmiş, bir hafta içinde bürçleri semalara yükselen ve temelleri balıklarla aynı derinlikte bulunan meşhur otuz kaleyi kan saçıcı kılıçlarının darbesiyle ele geçirmişlerdir. Ağır gürzleri ve keskin kılıçlariyle gürcülere kıyâmet gününü gösterdiler. "Allah size elde edeceğiniz bol ganimetıer vadetti. Kur'an„ müjdesi o sene Abhaz seferinde sultan askerlerine gerçekleşmişti. Oradan (hah) kalesine gittiler. Mancınık ve kılıç kuvvetiyle burayı da elde etti-

ler. (Nahah) ahalisi de aynı şerbeti tattı. Taş parçaları, ok ve mızrak darbeleri dünyayı onlara karınca gözü gibi dar göstermişti.

Abhaz kraliçesi (Rosudan) ın âman dilemesi ve (Melikülümera) Kemalettin Kâmyar delâletiyle Sultandan dünürlük istemesi

Abhaz kraliçesi (Rosudan), savaşçı sultan askerlerinin memleketine girdiklerini, Rum diyarı kahramanlarının huduttaki şehir ve kaleleri ellerine geçirdiklerini haber alır almaz huzur ve rahatı kaçmıştı. Memleketinin umur görmüş büyükleriyle meşverete koyuldu Neticede Selçuk Devlet adamlariyle sulh içinde iyi geçinmek çarelerine baş vurmayı maslahat icabı gördü.

Kraliçe bu düşüncelerle evvelâ Emîr Kemalettin'le muhabere kapısını açmak istedi. Abhaz beylerinden bazısına nisbet edilen kötü hareketlerden dolayı özür dileyen bir mektupla hediye yüklerini gönderdi. Mektubunda diyordu ki "Ben padişahın kullarındanım. Her ne buyururlarsa boyun eğerim. Padişah lûtuf ve kereminin büyüklüğünden benim suçumu bağışlar, memleketimin yıkılmasını uygun bulmaz ve yapılan bu zulümleri bana lâyık görmez. Melikülümeranın büyüklüğünden ümit ederimki, memleketimin geri kalan parçasını bana bırakır ve sulh dileklerimizi sultanın yüce dergâhına ârz ederler. Eğer bize iyilik yapmak arzusunu gösterirlerse bu dileğimizi arada bir hısımlık ve dünürlük yapmaklada kuvvetlendirmiş olurlar. Bizim hatırımızdan geçen şey, benim Selçuk soyundan ve Davud neslinden gelmiş olan kızımı memleket komşuluğu dolayısiyle islâm meliki Giyasettin Keyhusrev'in zevceliğine vermektir."

Her hususta pek akıllı ve tedbirli bir devlet adamı olduğunu göstermiş bulunan «Melikülümera» Kemalettin, Kraliçenin ricasını kabul ile askeri geri çağırdi. Kafkas'ın meşhur metin kalelerinden otuz kırk hisarın fethi haberiyle birlikte alınan silâh, mühimmat, ganimetler ve hayvan sürülerini mal ve servete konmuş askerlerle saltanat makamına gönderdi.

Sultan Keykubat Moğol seferine ordu gönderdikten sonra artık işret alemleriyle eğlence meclislerinden el ç.kmiş cepheden gelecek haberleri beklemekte idi. Bu yeni haberin sevinciyle hemen meclis kurulmasını emretmiş, zevk yoldaşlarını yanına çağırmıştır.

Emir Kemalettin'in mektubuna, başarmış olduğu hayırlı işler ve gösterdiği yararlıklardan dolayı teşekkürü bildiren bir cevap yazılması ferman buyurulmakla beraber askerin yurtlarına dönmelerine izin verilmesi ve kraliçenin dünürlük husundaki dileğinin kabulü ile bundan böyle Abhaz ülkesine tecavüzden vaz geçilmesi bildırildi. Emir Kemalettin asker beylerini çağırarak padişahın fermanını onlara tebliğ ettikten sonra Abhaz diyarından göç edildi. Erzincan tarafına vardıkları zaman askere izin verildi. Melikülümera doğruca saltanat dergâhına koştu. Orada hiç kimsenin görmediği ikram ve iltifatlara nail oldu.

Sultan askerinin Ermeni diyarı tarafına hareketi Ahlat ile diğer Ermenistan şehirlerinin kurtarılarak memlekete bağlanması

Sultan'a, Ermeni diyarında tehlike beş gösterdiğini, Melikül Eşref'in işrete düşkünlüğü dolayısiyle (Sincar) dan sonra (Dimişk) Şam'da (Hert) sarayında zevk ve safa ile meşgul olması dolayısiyle Frmeni ülkesi havasını artık hatırından çıkarmış olduğundan bu memleketin sık sık moğol askerinin baskınına uğradığını, halkının tutsak edildiğini, hatta bazı harzem kuvvetlerinin o taraflarda başı boş dolaşarak yol kesicilik yapmakta olduklarını haber verdiler. Sultan merhamet ve şefkati icabı olarak Kemalettin Kâmyar'a, bütün ordu ve maiyetiyle o hududa hareketle, Ahlat ve Bitlis'ten tâ Tiflis'e kadar bütün Ermen vilâyetlerini yine Selçuk ülkesine ilhak etmesini emretti'

Kemalettin bu ferman gereğince bütün ordusu ile yola çıktı. Ahlat'a vardığı zaman orasını içinde insan bulunmayan ıssız bir ev gibi bomboş gördü. Hiç bir dedikodu ve sual cevap olmadan

ó civarda kalmış olan eşraftan bir kaç kişi kendisini istikbale gelmişti. Bunlar, derhal sancağı şehre götürdüler, sultana bağlılık yemini ettiler ve hutbeyi onun namına okuttular.

Ordu şehirden ayrılmış, deniz (Van gölü) kenarına inmişti. Serdarlarının kumandasında memleketin her tarafına ayrılan askerî müfrezeler Ermen diyarının tamamını Devletin tasarrufu altına aldılar..

Emîr Kemalettin Ermenistan'ın tekrar fethini ve ó diyarın uğramış olduğu tahribatı sultana bildirdi. Sultan Keykubat bu fetihden dolayı sevinç şenlikleri yaptı. Emîr Kemalettin ile asker ve ziâmet sahibi diğer serdarlara tebrik ve iltifat yollu fermanlar gönderdi.

O sırada sahip (Ziyaeddin Karaarslan) müstevfi Erdebilî (Sadettin) ve pervane kadı Şerefeddin oğlu (Taceddin) 'Ahlat ve diğer Ermenistan şehirlerindeki eksikliklerin yerine getirilmesi için lüzumlu olan para ile birlikte o taraflara gönderilmişlerdir. Bunlar devletin gelir kaynaklarını tayin, gaip ve olülere ait malları tesbit edecekler ve Emîr Kemaleddin'in Erzurum seferine çıkmasını tebliğ ettikten sonra verilecek emri bekleyeceklerdi. Bu Devlet büyükleri Ahlat'a vardıkları zaman Emîr Kemaleddin'e, tahrip edilmiş olan kalelerin tamiri için kireç lâzım olmuştu. (Adilcevaz) taraflarında kireç taşı ile tuğla ele geçirildi. Emîrlerden her birine bir kaç büyük fırın yaptırarak işe baslamalarını emretti. Bir kaç gün içinde bin fırın yapıldı. Kireçler deve ve esterlerle lüzum görülen yerlere taşındı. Bu işler başarılarak Erzurum'a varıldıktan sonra emîr Kemaleddin'in dileği üzerine askere yurdlarına dönmek için izin verilmesi hakkında bir ferman geldi. Emîr Kemaleddin orduya izin verdi ve kendisi doğruca saltanat dergâhına yollandı.

Sahip Ziyaeddin ve pervane Taceddin ile müstevfi Sadeddin saltanat maiyet askerlerinden bin süvari ile Ahlat'a vardıklarında divan kurdular. Bütün mülk ve akarları, çiftlik ve köylerin akar sulariyle bütün arazisini kaleme vurdular, Halka tohumluk ve çift hayvanları dağıttılar. Çiftçi ve halkı vergi ve salmalardan

affettiler; Kale muhafızlarını çağırarak kalelerin bütün masraf ve gelirlerini tesbit ettiler. Bu haberler (Gürç) ve (Erran) vilâyetlerine ulaşınca ötede beride dağınık bir halde dolaşan çapulcular kendi memleketlerine savuşmuş, o vilâyetler az bir müddet içinde imâr ve sükûna kavuşmuştur. O tarafların asker başbuğluğunu da (Sinaneddin Kaymaz) a havale ettiler. Sinaneddin yiğit bir emîr ve tecrübeli bir kumandan idi. O sırada (Kırhan) ın Harzem askerleriyle (Tatvan) a indiğini ve o havalinin bunların tecavüzlerinden dolayı emniyette olmadığını haber verdiler. Sultan Keykubat, bunların saltanat dergâhı hizmetine davet edilmeleri için mezuniyet vermişti. Bir gün Sinaneddin beraberinde bir kölesiyle at uşağı olduğu halde bu maksatla emîrlerden ayrılmış ve Tatvan'a gitmişti. Şehre yaklaşınca Harzem askerlerinden bir nefere rastladı. Neferi yanına çağırarak; Hana haber veriniz, Kaymaz kendisiyle görüşmek ricasında bulunuyor. Yalnızca yanına gelecektir; Eğer izinleri varsa ziyaretleriyle şeref bulacaktır dedi. Kırhan bu teklifi işitince hayret gösterdi. Kaymaz'la evvelden tanışıklığı olan bir adamını bu haberin doğru olup olmadığını anlamak üzere karşı gönderdi. Haber gönderen adamın hakikaten kaymaz olduğu anlaşılınca Kırhan, teşrifatçılarından bir neferle istikbale çıktı. Birbirlerine kavuştuklarında derhal sohbet ve muhabbete başladılar. Emîr Kaymaz bir az sonra hatunla görüşmek için Kırhan'dan müsaade istedi. Hatun'un yanına gidince onu selâmladı, bir müddet zamanın acı günlerinden bahsettiler, Hatun'a teselli verdi, sonra tekrar Kırhan'ın yanına geldi, pek neş'eli bir tavr ile yemek istedi. Hazırda ne varsa getirdiler. Karnını doyurduktan sonra Sinaneddin hamâilinden (Kuranı kerim) i çıkardı. Elini üzerine koyarak dedi ki: Saltanat büyüklerinin, gerek Kırhan ve gerekse diger Harzem beyleri için hatırlarında hiç bir kötü düşünce yer bulmamıştır ve bulamaz. Hepsinin de niyyetleri sizi bu derbederlikten kurtarmak, emniyetli bir yere yerleştirmektir. Sultanın sizi itaate davet için Sahip Ziyaeddin'e emir vermesinde de bundan başka bir maksad yoktur. Eğer bu teklif sizce uygun görünürse siz ve bütün Har-

zem beyleri Sultana karşı yüzden ve arkadan aynı surette hareket edıceğinize yemin edersiniz.

Kırhan'ın yanına Bereket, Yılanbuğu, Saruhan, Keşlü senküm ve diğer emîrlerin hepsi toplandılar. Emîr Kaymaz'ın teklifi gereğince and içtiler. Mecliste şaraplar dağıtıldı. Bir kaç kadeh dolaştıktan sonra Sinaneddin Kaymaz özür dileyerek mes'eleyi Sahip Zıyaeddin'e ve öteki emîrlere bildirmek üzere geri dönmek için müsaade istedi.

Kararlaştırılan şekle göre Kırhan'la diğer Harzem beyleri sabah üzeri yola çıkacaklar, şehir bağlarına vardıkları sırada Devlet büyükleri ve emîrler onları karşılayacaklardı.

Sinaneddin şehre vardığı zaman ikindi vakti geçmiş, divan dağılmıştı. Sahip Zıyaeddin şehirden ayaılmasının sebebini sordu. Sinaneddin mes'eleyi hikâye etti. Devlet büyükleri onun iktidarına ve yiğitliğine takdirler yağdırdılar, Sahip büyük bir ziyafet tertip edilmesini emretti.

Ertesi günü şark ufkunun tepeleri üzerinden güneş belirirken Kırhan'la diğer Harzem beyleri şehir yakınlarına yetişmişlerdi. Pervane Taceddin ile Sinaneddin Kaymaz ve diğer emirler müsafirleri karşılayarak bir bağa indirdiler. Hazırlanmış olan sofralar kuruldu, yemekler yendikten sonra Taceddin Pervane evvelce yapılmış olan itaat yemininin bir daha tekrar edilmesini rica etti. Kırhan ve yanındaki Harzem beyleri önce içtikleri andı aynı suretle tekrar ettiler. Pervane ile diğer emîrlere iyice kanaat geldikten sonra Pervane Sahiple görüşmek üzere şehre döndü. Sahip Ziyaeddin, tertip edilmiş olan şenlik ve ziyafetlerin iki misli artırılmasını emretti. Ertesi günü büyük ve debdebeli bir alay şehirden dışarı gelmişti. Kırhan'a, Sahip Ziyaeddin alayının gelmekte olduğu haber verilince onu karşıladı, her ikisi birlikte bir köşeye çekildiler. Sahip, Kırhan'a gönül okşayıcı iltifatlarda bulundu. Bir bağa aşağı indiler. Ziyaeddin and vererek aralarındaki sözleşmeyi kuvvetlendirdi. Erzurum vilâyetinin tamamını ona ve diğir beylere taksim etti. Ayrıca özür dileyerek şimdilik bu kadarla kanaat etmelerini, ileride sultanın

huzuruna varıldığı zaman daha ziyade memnun edileceklerini söyledi. Sahip Ziyaeddin şehre döner dönmez sultanın evvelce kendisine vermiş olduğu ferman gereğince Hazrem beylerinin her biri namına menşurlar yazdırdı, Bunları pek kıymatli, orta ve aşağı cinsten üçyüz kat elbise ile birlikte Kırhan'a gönderdi. Ertesi gün bütün Harzem beyleri Erzurum'a yollandılar.

Moğolların Harzemlilere baskın yapması ve onları dağıtması

Ahlat'tan göç eden Harzemliler Erzurum yolunu tutmuşlardı. (Tuğtap) mevkiine geldikleri zaman karşılarına Cennet bahçesi gibi yeşil bir yayla rastladı. Bu yaylanın otlarının bolluğu, çamlıklarının güzelliği bunları mağrur etmiş ve aldatmıştı. Hep birlikte ağırlıklariyle atlarının takımlarını yere indirmiş, silâhlarını çatmış, başlarını istirahat yastığına dayamış, tatlı uykularına dalmışlardı. Bu sırada ansızın bir dereden uğurlarına çıkan moğol askerleri heman üzerlerine atılarak sayısız insanı kılıçtan geçirdiler. Bir fırsatını bulanlar dağınık bir halde derelere, dağlara kaçmak suretiyle canlarını kurtarabilmişlerdi. Moğollar akşama doğru bunların işlerini bitirdikten sonra kanlı kılıçlariyle Ahlat kapısına dayandılar. İçeride bulunan Devlet büyükleriyle süvari kuvvetleri bütün gece şehri kurtarmağa uğraşmış, savaşa hazırlanmışlardı. Sabah üzeri Moğol askerleri geçtikleri yerlere ateş vererek savuştular.

Sahip Ziyaeddin ahvali anlamak ve onların kaçabilecekleri yerlerle gizlenebilecekleri mevkileri, pusuları, geçit noktalarını tarassut etmek üzere dışarıya bir kaç nefer süvari gönderdi. Bunlar geçtikleri yerlerde Moğollardan hiç bir iz bulamadılar. Yolda ansızın harap bir duvarın yarığından çıkan ihtiyar bir kadın yanlarına yaklaştı. Onu Sahip Ziyaeddinin huzuruna götürdükleri zaman Kırhan'ın annesi olduğu anlaşıldı. Kadın şöyle anlatıyordu:

Biz tuğtap ovasında uykuda idik. Altı günde Muğan'dan oraya koşarak gelmiş olan Moğol askerlerinden zırh giymiş yediyüz

kişi üzerimize atıldılar. Uyanık olanlardan eline bir hayvan geçirenler başlarını alıp bir dağ veya dereye doğru kaçtılar. Bu arada Moğollar beni tutup süvarilerinize tesadüf ettiğim yere kadar getirdiler. Gece karanlığından istifade ile nâmusumu kurtarabildim. Bir duvar yarığına sığındım. Harzemlilerin halinden başkaca haberim yoktur.

Sahip Ziyaeddin; Dörtbin kişilik Harzem yiğidinin yediyüz tatara zebun düşmesi büyük ayıp olur diyordu.

Kadın cevap verdi. Binlerce Harzem süvarisi arasına bir Moğol külâhi atsanız hepsi birden darma dağın olur, Moğol korkusu Harzemlilerin kalbinde bu derece yerleşmiştir.

Sahip bu sözlerden müteessir oldu ve dedi ki: Yapılacak başka işlerden ve şehir hisarının tamirinden evvel bize Erzurum'a gitmek daha uygun görünüyor.

Memleket işlerini acele ile yoluna koyduktan sonra beraberlerinde dört günlük erzak alarak Erzurum'a yetiştiler. O sırada her taraftan gelen haberciler Harzem askerinin her biri bir tarafa dağılmış olduğunu bildirdiler. Sahip onları toplattırmak için etrafa ulaklar gönderdi. Hepsi huzura geldiler, başlarından geçen macerayı anlattılar. Ziyaeddin bunların fazlasiyle gönüllerini aldı ve dedi ki: Devletin kudreti sayesinde ümit edilirki sizlere başka bir ziyan erişmiyecek, başınıza gelen bu hal kazaların sonuncusu olacaktır. Kendilerine elbise ve harçlık verilerek gönül hoşluğu ile Kayseri tarafına gönderildiler. Kayseri'de sultanın yanına geldikleri zaman sultan vezir Ziyaeddin'in bu güzel hizmetlerini ve isabetli düşüncelerint takdir etti. Harzemlilere iltifat gösterdi. Erzincan'ı Kırhan'a, Amasya'yı Berekethan'a, Larende'yi Keşlüsemküm Niğde'yi Yılanburgu'ya timar olarak ihsan etti.

Melik Kâmil'in Rum diyarına saldırmak üzere asker toplaması ve bozgunlukla Kahireye geri dönmesi

630=1233 Yılında melik Kâmil, eksik aklı ve halis haydutluğu ile Mısır ve Yemen hükümdarlıklarına kanaat etmeyerek Rum

diyarı memleketlerine de sahip olmak, aradaki akrabalık ve ittifakı düşmanlık ve yabancılık yoluna çevirmek, Firavun gibi "Kavmini topladı ben sizin Tanrınız değilmiyim diye bağırdı. Kur'an„ âyetinin işaret buyurduğu şekilde hareket etmek kuruntusuna kapılmıştı.

Kardeşlerine gönderdiği mektuplarda "İrem seli„ gibi akan askerleriyle birlikte ansızın Rum ülkesine hücum ederek - Sultan mes'eleyi haber almadan önce - bir baskın yapmalarını ve kendisinin de bu suretle Selçuk tahtına oturabileceğini bildirdi. Bu teşebbüse ait haberler derhal saltanat dergâhına ulaştı. Sultan Keykubat Kâmil'in bu tasavvuruna vakıf olunca dedi ki:

"Mısır ülkesi benim değil mi? Kur'an„ diye öğünen Firavun gibi padişahlık gururu onu aldatmış, dostluk yolundan yüz çevirmesine sebep olmuştur, şeytanın tahriki ona hânedanımızla cenk havası çaldırmıştır. Ümit edilirki pek çabuk belâsını bulacak, bozgunlukla Kahire'ye dönecek ve üzerinde durakladığı kötü düşüncenin mükâfatını, Şam'ın matemiyle Mısır'a kaçarak elbisesini Nil nehrine atmak suretiyle bulacaktır.

Kemaleddin Kâmyar'a vakit kaybetmeden heman saltanat dergâhında mevcut askerle (Akçaderbent) tarafına yollanarak o havalinin tertibatını yoluna koymasını ve kendisinin bu hususta tanınmış olan tedbir ve dirayeti ile gerekli gördüğü hiç bir şeyi eksik etmemesini emretmekle beraber saltanat alayının dâ arkadan yola çıkacağını bildirdi.

Emîr Kemaleddin maiyetindeki beyler ve asker serdarlariyle heman harekete geçerek Derbent başına yetişti. Geçit noktalarını taş ve ağaçlarla tahkim ettirdi. Muhafız askerleriyle emniyet altına aldı. İki üç gün sonra sultan, kalabalık bir kuvvetle maiyetinde Kırhan ve başka Harzem ve Rum diyarı beyleri olduğu halde hazine ve bol mühimmatla oraya ulaşmıştı.

Her gün (Habeş) ordusunun (Çin) ve (Huten) leşkeri korkusundan bozgun verdiği gibi Harzemlilerle Rum diyarı kahramanları da geçitlerden dışarı fırlayarak Şam askerleriyle savaşa çıkıyor, bir çok insan öldürüyor ve yaralıyorlar, fakat Tanrının

takdiriyle Şam askerinden bunlara hiç bir zarar erişmiyordu. Sultan "Şüphe yok ki bizim ordumuz galiptir. Kur'an„ ayetini dilinde 'dolaştırmakta idi.

Bir sabah üzeri Sultan Keykubat, Şam askeri karşısına tam bir ciddiyetle çıkmak; bu düşmanlığı keskin kılıçların hükmü ile sonuna erdirmek gerektir dedi.

Bütün gece yapılan hazırlıklar tamamlandı. Seher vakti seyyareler padişahı, kutlu atı üzerinde şark ufuklarında ışıktan hançerini çekerek semada cevelâna çıktığı bir anda Sultan Keykubat bizzat cenk silâhlarını kuşandı. Büyük emîrler hep birden demir zırhlar içinde yüzlerini düşmana çevirdiler. Kılıçlar, düşmanların şah damarlarından akan kanlarla sulandığı ve henüz zaferle bozgunluk, galiple mağlûp belli olmadığı bir zamanda karşıdan gelmekte olan bir süvari gördüler. Bu adam attan inerek başını yere koydu. Melik Kâmil ile kardeşlerinin sabah üzeri Şam yolunu tuttuklarını söyledi. Sultan bu haberden çok sevindi. Kaçan Melikler (Tuzakdere) ve (Bağbenk) yoluna saptılar. O yol üzerindeki geçitler muzaffer ordu tarafından muhafaza altına alınmıştı. O mevkie yetiştikleri zaman muhafaza çemberini kırmanın çetin olacağını anladıklarından ister istemez oradan vazgeçerek (Hısnımansur) Adıyaman yoluna döndüler. Bu şehre vardıklarında hisara ateş vererek kaleyi harap ettikten sonra Selçuk Devletinin öldürücü darbesinden uğradıkları bozgunlukla yüzlerini Mısır ve Kahire tarafına çevirdiler. "Allah Düşman öldürmekte Mü'minlere yardım etti, Kur'an„

Şam melikleriyle "Şemseddin Savab„ ın Sultan Keykubat askerleriyle muharebesi ve düşmanın bozguna uğrayarak "Hartbert„ Harput kalesine sığınmalar

Melik Kâmil, Rum ülkesi cenginden eli boş döndükten sonra onun tarafına meyleden ve Devletinin tarafdarları arasına girmiş olan "Harput„ meliki korkusundan melik Kâmil'den yüz çevirmiş ve ona:

Ben sizin dostluğunuz yüzünden sultanı kendime düşman yaptım. Size gösterdiğim saygıdan dolayı benim mülkümün korunması da sizin zimmetinize düşan bir borçtur demişti.

Melik Kâmil, bu teklif karşısında yiğitliklerine güvendiği "Hama„ "Humus„ melikleriyle Emîr "Şemseddin Savab„ı beşbin kişilik bir süvari kuvvetiyle Harput kalesinin muhafazaına memur etti.

Melik Kâmil Kahiri'ye döndükten sonra sultan Keykubat Malatya'ya gelmişti. Geçitlerin muhafazası için gönderilmiş olan kuvvetleri geri çağrırdı' Fırat nehri üzerine köprüler kurulmasını emretti. Bir çok asker fıratı geçerek Harput ovasına geldiler. Şam melikleri Harput meliki ile dağdan ovaya inerek bu ordunun karşısına çıkmış, cenge hazırlanmışlardı. Selçuk kumandan larından Mübarizüddin Çaylı, Candar Behramşah, Mirdad "Adliye nazırı„ Yakut ve diğer büyük kumandanlar sağ ve sol cenahları tabiye etmiş, Şam ve Harbut askerinin karşısında yer almışlardı. Öğle zamanına kadar saflar sıralanmış, fakat her iki taraftan henüz hareket başlamamıştı. Selçuk ordusu emîr Kemaleddin Kâmyar'ı bekliyordu.

Emîr Kemaleddin, Şam meliklerinin "Bire„ yolunda harbe hazırlandıklarını işitmiş ve ihtiyaten kuvvetlerini o tarafa çekmişii. O mevkıa vardığı zaman hiç kimseyi bulamadı. askeriyle Harput tarafına döndü.

Harput ovasında cenge hazırlanmış olan her iki Çaşnigir Emir Kemaleddin'e bir ulak gönderdi. Halbuki Kemaleddin acele davranmakta ihmâl göstermişti. Geri dönen ulak, imdad hususunda ağır davranıldığını anlayınca; bağırarak Şam meliklerinin kaçmakta olduklarını, onlarla karşılaşmış olan rum diyarı askerlerinin sayısız ganimetlere konduklarını ilân etti. Bu ganimet haberinin verdiği tamâ te'siriyle Çaşnigir Çavlı ve Altun bey beşbin süvari ile yürüdüler, asker saflarını düzeltirken geriden gelmekte olan imdadın da kavuştuğunu görmüş ve derhal ilk hamleyi yapmıştır. Şam'lılar bu hamleyi iade ettiler. Kadı Şeref oğlu Taceddin Pervane Nığde askeriyle Şam'lıların üzerine atıldı,

Sadeddin Köpek sol cenahtan sağ cenaha geçti, Şam ordusunu hayli perişan ettiler. Bir çoğu maktul düştü. Selçukîlerden bir Frenk neferinden başka zayiat olmadı. Yediyüz kişilik bir kafile esir edilerek Malatya'da padişahın yanına gönderildi. O sırada Şam melikleri, Harput dağ yolundan aşağı indiler.

Rum diyarı askerleri tekrar harp meydanında birleşti. Ertesi günü Kemaleddin Kâmyar, kuvvetli bir ordu ile yetişmişti. Şamlılar Harput dağının tepesinden saltanat (Çetr) inin kartalını görünce canlarının korkusundan yarım canlariyle kendilerini kaleye attılar. Selçuk ordusu ağır ağır şehre girdi, derhal yağmaya, yangına, tecavüze başladılar. Sultan Keykubat Malatya'da fetih müjdesini bekliyordu.

Bu kitabın müellifi Tuğra divanı emîri (Nasırüddin) in burada bahsi münasip görülen baba ve anasının ahvali

Müellifin annesi (Bibi Müneccime*]) Nişabur'da Şafii cemiyeti reisi Kemaleddin Semnanî'nin kızıdır. Validesi tarafından (nücum) ilminde yüksek bilgisi olan Mehmet Yahya'nın kız torunudur. Taliin tecellîleri onun keşifleriyle kaza ve kadere uygun düşerdi. Kemaleddin Kâmyar, o zaman Ahlat'ta bulunan Sultan Celâleddin Harzemşah'ın yanına elçilikle gönderildiği sırada Bibi Müneccime'yi sultanın yakın maiyeti arasında görmüş ve onun yıldızlardan çıkardığı keşifleri hakikate uygun bulmuştu. Ahlat'tan dönüşünde bunu bir muhabbet sırasında sultan Keykubat'a hikâye etti. Sultan Celâleddin'e Diyarbekir'de Moğol askerinden felâket erişince Bibi hatun kocasiyle beraber Şam'a çekilmişti. Sultan Keykubat mes'eleyi haber alır almaz onların Rum ülkesine davetleri için Şam meliki Eşref'e elçi gödderdi. İzzet ve ikramla Rum diyarına getirtti.

Ordu Malatya'dan Harput seferine gittikten sonra (Bibi Müneccime) falan gün falan saatta zafer müjdecisi geleceğini haber

*] Houtsma (Bibi Müneccime) yi (Dame astrologue) şeklinde tercüme etmiştir. Halbuki (Bibi) Anadolu'nun bir çok yerlerinde babanın kız kardeşi (hala) mukabilinde kullanılmaktadır, Mütercim.

vermişti. Sultan o günün beklenmesini emretmişti. Tam vakti gelince Harput'tan bir ulağın geldiği haber alınmış ve ansızın içeriye giren bu ulak, Şam askerinin bozularak Harput kalesine sığındıklarını ve saltanat bayrağı o tarafa hareket edecek olursa kalenin fethi de gürültüsüzce elde edileceğini söylemiştir.

Sultan Keykubat'ın, Bibi Müneccime'nin keşfindeki bu isabeti dalayısiyle onun nücum ilmindeki yüksek meharetine itimadı artmış ve derhal hassa kölelerinden birisiyle onu huzuruna çağırttırmıştır.

Huzura girdiği zaman sultan, Bibi Hatun'un keşifleri Tanrının takdirine uygun düştü demiş ve kendisine her ne dileği varsa söylemesini amretmiştir. Bibi hatun bunun üzerine (Gürisürh) seyyitlerinden ve (Cürcan) eşrafından olan kocası Mecdüddin Tercüman'ın saltanat divanı kâtipliğine tayinini iltimas etmiştir. Arzusu derhal yerine getirilmiş ve ondan sonra daima hazarda, seferde padişaha yoldaşlık yapmış, onun yüksek iltifatlarına nâil olmuştur. Mecdüddin Muhammed Tercüman'ın itibarı öyle yüksek bir mertebeyi bulmuştur ki Bağdad'a, Şam'a, Harzemlilere, «Yeni müslüman Alâeddin» e büyük elçilikle gönderilmiş, ordu emrindeki vazifesinde ondan daha muvaffakiyetli kimse görülmemiştir. 670 Hicret yılında Tanrı'ya kavuşmuştur. Sözün baş tarafına dönüyoruz:

Sultan Keykubat Malatya'da aldığı zafer müjdesi üzerine şenlikler yapılmasını emretmiş, ertesi günü maiyetiyle birlikte Harput istikametine yollanmıştır. Saltanat alayı Harput'a varır varmaz heman 18 mancınık kurulmuş, kaleye fırlatılan kaya parçalarının dehşetinden mahsurların ümitleri kırılmış, ecel dakikaları yaklaşmıştı. O sırada garip bir tesadüf oldu.

Harput melikinin sarayında müsafir bulunan Şam meliklerinin ziyafet sofrasına konulmak üzere matbah dairesinin tandır ocağında asılı bir kuzu, dışarıdan atılan bir mancınık taşiyle tandırın içine düşmüştü. Sofracı başı içeri girerek bir mancınık taşının tam ocağın ortasına düştüğünü ve pişmekte olan kuzuyu da aşağı düsürdüğünü söyledi. Melikler arasında pek akıllı ve

tedbirli bir adam olan Hama meliki, Ey Devletlüler dedi: Artık bu işte fazla inat ve israr etmek akıllı bir hareket olmaktan uzaktır. Benim fikrime göre, içimizden biri sultanın huzuruna gitsin, elini onun kerem eteğine uzatsın belki bize canımızdan aman verir

Meliklerin hepsi söz birliğiyle, bu fikri ortaya atmış olan Hama melikini sultanın yanına gönderdiler. Sultan Keykubat ona büyük iltifatlar gösterdi, dileği kabul edildi. Ancak o şartla ki: Şem melik ve emîrlerinden hiç birişi kaleden az veya çok hiç bir şey çıkaramayacaklar, yalnız başlarının kurtulduğuna zarî olacaklardı.

Bu şart dairesinde aman fermanı yazıldı, Fakat mancınık taşları devam ediyordu.

Ertesi gün Şark ülkesi padişahının kutlu bayrağı Harput hisarının maî renkli kulesi üzerine yükselmek için çırpınırken halk, kaleden teslim feryatları koparmış, sancağı yukarıya istemişlerdi. (Has Tuğrul) sancağı hisara götürdü. Kapı üzerindeki kuleye çekti. İçeriden ve dışarıdan müjde sesleri yıldızların kulağına erişti. Kaleden dışarı çıkan Şam melikleriyle beyler, mihmandarlar tarafından tertip edilmiş olan bir yere indirildiler. Sultan her birine derecelerine göre kaftanlar gönderdi. Öğle vakti bir ziyafet sofrası hazırlanmasını emretti. Bütün Şam melikleri, emîrler yeni kaftanlarını geymiş oldukları halde geldiler, bol bol yeyip içtiler; Yalnız Şemseddin Savab ne gönderilen hıl'ata baktı, ne de sofraya el uzattı. Sultan onun gösterdiği bu münasebetsizlikten hiddetlenmişti. Kemaleddin Kâmyar'a dönerek:

Bu adam bizim siyah kaftanımızı giymedi, yemeğimizi yemedi. Sebebi nedir? diye sordu.

Emîr Kemaleddin, o, iki elini birden yemiş ve karnı tamamiyle doymuştur dedi. Sultan bu zarif şakadan gülümsedi. Ferdası gün ordudan her kim Şamlı'lara binek hayvanı satarsa cezası ölümmden başka birşey olmıyacağı ilân edildi. Bir gün sonra memleketlerine gitmeleri için müsaade verildi. Yüzlerini Şam yoluna çevirdiler, gönülleri kırılmış, yaya yürümekten takatları

kesilmiş olan melikleri nöbetle köleleri sırtlarında taşıyarak Şam hududunu bulmuşlardır.

Şamlı'lar gittikten sonra sultanın nâip ve mutemetleri kaleye çıkmış, işleri düzenine koymuşlardı. Bir müddet sonra Kayseri'ye hareket edildi. Sultan, Kayseride Kemaleddin Kâmyar ile sofracı (Ayaz) a melik Adil'in kızından doğan şehzadelerin padişahların âdetlerine göre sünnet törenlerinin yapılmasını tavsiye etmiş, kendisi Antalya ve Alâiye kışlağına gitmiştir.

Harran, Rüha (Urfa), Rakka ve civarının fethi

Yıldızlar şahının saltanat alayı Tanrı'nın buyruğu ile (balık) burcundan (kuzu) burcunun çimenliğine geçtiği ve kendi sanatı eseri olarak tepelerin göğsünü inci gibi çiçeklerle bezediği bir sırada sultan Keykubat, Antalya ve Alâiye'den ayrılarak askerin toplantı yeri olan Kayseri'ye yollandı. Emîr Kemaleddin Kâmyar ile diğer Devlet büyüklerine Harran, Rüha, Rakka ve havalisinin fethi işini kararlaştırmalarını, melik Kâmil ve Âdil'in memleket ve saraylarını birer ölüm yuvası, Geyik ve Devekuşu ağılı haline getirmelerini emretti.

Melikülümera Kemaleddin ellibin kişilik bir süvari kuvvetiyle ve çakan bir şimşek sür'atiyle yollandı. O cihete varır varmaz mancınıklar kurdurdu. Her ne kadar Harran kalesinin yüksekliği yıldızlar burcu ile beraber ve yanında (Kaf) dağının adı anılmazdı; hendeklerini dolduran suların dalgası denizin kalbini ürpertirdi. Lâkin yapılan hamlelerin şiddetinden ve mancınık taşlarının dehşetinden kale sakinlerinin ev ve barklarında zelzeleler, sarsıntılar baş gösteriyordu. Mahsurlar naçar iki ay kadar sabrettiler. Fakat sabır kâsesinin acılarını içmekten takatları kesilmişti Şehirdeki Gürcü ve Frenk askerleri müslüman kız ve kadınlarına karşı edepsizliklere başlayınca bu felâketin önüne geçmek için teslim feryatlarını yükselterek şehir eşrafını Melikülümera'nın yanına gönderdiler. Çoluk çocuklarından başka kaleden dışarı hiç bir şey çıkarmamak şartiyle arslanlar gibi çıplak ve hamur-

dan çekilmiş kıl gibi cascavlak bir halde kaleden aşağı indiler. Sancak yukarı götürüldü. Emîrler yanlızca kaleye çıktılar, nihayetsiz mal ve hazineler defterlere tesbit olunarak sandıklar içinde ve evlerde mühür altına alındı. Keyfiyet saltanat makamına bildirildi. Sultan kalenin fethinde gösterilen gayretlere teşekkürle beraber elde edilmiş olan ganimetlerden kalenin tâmir ihtiyacı için gerekli olanının orada bırakılarak geri kalan en değerli kısmının Devlet hazinesine konulmak üzere Malatya'ya gönderilmesini ve her şeyden evvel hisarda açılmış olan rahnelerin onarılmasını, bu işler tamamlandıktan sonra da saltanat dergâhına gelmelerini bildirmiştir. Ordu çekildikten sonra ansızın kale tarafından gelen bir ulak Malatya'da saltanat dergâhına yetişti. Melik Kâmil'in tekrar Harran'a döndüğünü ve kaleyi muhasara ile geri alarak muhafızları, askerleri, nâipleri çuvallar içinde develere yükletüp Mısır yolunu tuttuğunu ve bunları ebediyen hapis cezasiyle esir ettiğini söyledi. Sultan Keykubat bu haberden müteessir oldu ve dediki : Harran'ın tekrar elde dilmesi çetin bir iş değildir. Fakat re'yimiz şimdi (Amid) Diyarbakır'ın muahasarası na koşmaktır. Kemaleddin Kâmyar cevap verdi :

Ferman padişahındır. Eğer muzaffer ordumuz semaların kalelerini fethetmek isteselerdi burçlarını kolay kolay yerden daha çukur bir hale getirirlerdi. Fakat Diyarbakır öyle bir şehirdir ki: Hisarı mermerden bir dağdır. Hiç bir padişah orayı cenk ve muhasara ile fethedememiştir. Bu fetih aslâ kolay olmayacaktır. Ancak devamlı bir surette üç senede zaptı kabil olabilir. Şöyleki :

İlk senede şehir ve civarının ekinleri yakılır, sürüleri yağma edilir, halk ve çiftlik sahipleri esir alınır. İkinci sene şehre imdad için başka taraftan yiyecek getirilmesine imkân bırakılmaz üçüncü sene de artık aman dilemek mecburiyetinde kalarak şehri teslim ederler.

Emîr Kemaleddin, bu mutalaasiyle Diyarbakır muhasarasının çetinliğini anlatmıştı,

Taceddin Perva'nenin Diyarbakır muhasarasına teşebbüsü ve eli boş geri dönmesi

Erzincan'lı Kadı Şerefeddin'in oğlu Taceddin Pervane, kendi mevkiini yükseltmek ve emîr Kemaleddin Kâmyar'ın herkesin gıptasını çeken yüksek itibarını kırmak kuruntusu ile bir gün şarap safası meclisinde kadehler boşanırken pek neş'eli bulduğu sultana dedi ki:

Eğer padişahımız bu kulunun eski ordu ve Harzem kuvvetleriyle Diyarbakır'a kadar gitmesine müsaade buyururlarsa altı ay, belki daha az bir zaman içinde şehrin ele geçirilmesi mümkün olacaktır.

Sultan, Taceddin'i Diyarbakır'ın fethine memur ederek ordunun kumandasını ona havale etti. Askeri, tam teçhizat, levazım ve mühimmatiyle onun idaresi altında yola çıkardı. Ordu Diyarbakır'a varınca bir müddet muhasara ile vakit geçirildi. Fakat hiç bir netice elde edilemedi. Kırhan ve diğer Harzem beyleri «Sultan Celâleddin Harzemşah» ın o havaliye sığındığı esnada yüz vermemiş olan melik Gazi, Bedreddin Lülü ve Mardin meliki Mansur'a karşı ötedenberi besledikleri garazdan dolayı bu meliklerin ülkelerine baskınlar yaptılar, tâ «Sincar» a kadar katil, yağma ve yangınlarla her tarafı harap ettiler. Bu halleri saltanat dergâhına arz ettiler, fakat sultan Diyarbakır kalesinin fethinde ısrar ediyordu. Isfahan'lı Sahip Şemseddin'i sayısız levazım, mühimmat ve teçhizatla, mancınıklar, batmanlık, üç batmanlık ve beş batmanlık yuvarlak demirden taşlar develere yükletilmiş olduğu halde ikinci bir ordu ile Diyarbakır'a gönderdi. Beklenilen fetih ona da müyesser olmadı. Her iki kumandan sultanın hiddet ve gazabından korktukları için vaz'iyeti padişaha şu şekilde bildirdiler:

Diyarbakır'ın fethi işi sona ermek üzere iken kış ansızın hücum etti, bu sebepten askerin hareketine gevşeklik geldi. Bundan dolayı geri dönmek ve orduya izin vermek zarureti hasıl oldu.

Sultan, gelecek sene bizzat Diyarbakır fethine gidecegini ve bu husus için her ne yapmak gerekse yapıp işi bitireceğini söy-

ledi. Emîrler saltanat makamına vardıklarında bunlara itabda bulunmadı ve geçmiş şeyler unutuldu.

Ordu elçilerinin Sultan Alâeddin katına gelmeleri

Kazvin'li Emîr Şemseddin Ömer şöyle hikâye ediyor:

Dünyalık kazanmak kaygusu ile eski baba yurdumu terk ederek ticaret yolunu tutmuş ve doğruca Erzurum'a gelmiştim. Orasını her türlü nimet ve rahatla dolu buldum. Bir müddet orada eğleştim. Bir çok nimetler ele geçirdim. Sonra zırhçılık sanatına intisap ettim. Renkli işlemecilik öğrendim. Bir zaman bu sanatı ilerletmeye uğraştım. Bir müddet sonra kendi kendime bu kadar mal ve servet, padişah saraylarından başka yere yakışmaz dedim. Yolculuk tedarikimi görerek Moğol kaânının dergâhına yollandım. Oraya yetişdiğimde kazançlı işler ve kârlı ticaretler elde ettim. Arz zamanında Kaân *] hazır idi. Bana nereden geliyorsun? diye sordu. Rum diyarından geldiğimi söyledim.

— Sultan Alâeddin Keykubat'ın dıyarındanmı? dedi.

— Evet dedim.

— Hükümdarlık yönünden onun gidişi nasıldır?

— Kaânın beğeneceği derecededir, İslâmlar içinde onun değerinde bir padişah yoktur. Adâleti her tarafı tutmuş, aklı yüksek ülkesi zengin, hazinesi bol, tebaası mes'uttur dedim. Kaân buyurdu ki, böyle bir padişahı himayemizden uzak tutmak yazık olur. Ona haber gönderelim, bizimle dost olsun ki memleket ve tebaası mâmur ve rahat olsun. ve ilâve etti.

— Seni ona elçi göndereyim.

— Ben tüccar bir adamım, Elçilik işlerinin inceliklerinden anlamam, olurki bilmediğim bir ciheti eksik bırakır, sonra Kaânın itabına uğrarım diye özür diledim.

— Biz sana karşı beslediğimiz teveccüh dolayısiyle bu işin

*] Metinde adı yazılı olmayan Hakanın Oktay han olduğu anlaşılmıştır. Oktay, 624 de culus etmiş, 639 da ölmuştür. Cengiz 18.8. 1227 = 4 Ramazan 624 de öldü.

Mütercim.

yapılmasını arzu ettik. Tanrı senin dilinden bütün dünyanın beğeneceği bir vazife istiyor. Yanıma (Budun) ve (Eremtay) adlı iki arkadaş katarak bir payze altın, bir payze gümüş verdi ve aşağıda yazılı bir yarlığ ile gönderdi.

Alâeddin Keykubat'a gönderilen yarlığ sureti

"Adâletli Padişah Sultan Alâeddin bilir ki: Bizim hükümdârlık ve budun severlikteki ünümüz cihanı tutmuştur. O tarafa gidip gelen yolcular senden hoşnutluk gösteriyorlar. Bunu işitiyor ve takdir ediyoruz. Bundan dolayı seni kayırmak ve korumak diliyoruz ve istiyoruzki sen kendi ülkende gönül hoşluğu ile yaşayasın; Ulu Tanrı bizi yüceltmiş ve değerlemiş, yer yüzünü bizim soyumuza armağan etmiştir. Doğru yolda yürüdüğün için bizim de sana kendi halimizi bildirmekliğimiz lâzımgeldi. Seni dostluğumuza, fermanımızı tutmaya davet ediyoruz. Şimdi biz de kendi halimizi bildirelim:

Bizim buyruğumuzu dinlemiyenlerin, bizden baş çekenlerin yurdlarını, çerilerimiz ele geçirir, onları öldürür, kadınlarını, çocuklarını tutsak eder, mal ve davarlarını talan, mülklerini harap ederler. Onlara erişen kötülük bizden değildir. (Piçin) maymun yılında yazılmıştır." Emîr şemseddin devam ediyor:

633 = 1235 yılında (ordu) (Sebze) sarayından doğruca Sultan Alâeddin Keykubat katına gönderildim. bir çok diyarın yollarından geçerek rum memleketine (Anadolu) ya ulaştım. Kayseri'ye vardığım zaman sultan Alâiyede idi. Mübarizüddin Çavlı oraya ulak göndermiş, bizim geldiğimizi bildirmiş idi. Bizi bahara kadar orada alıkoydular, her gün seyrandan sonra ve divana girmeden önce bizi ziyarete gelir, pek çok hürmet ve rivayetler gösterirdi. İlk baharın yüzü gülmeğe başladığı sıralarda sultan Keykubat, Alâiye'den Kayseri'ye döndü, bizi huzuruna çağırdı ve hakkımızda çok saygı gösterdi. Kaânın yarlığını sundum. Öpüp başına ksyduktan sonra bizzat okudu. Tahtından aşağı inerken beni arkadaşlarımdan ayrı olarak yalnızca halvet bir odaya çağırttı. Ondan ilk işittiğim söz şu idi;

Tanrı'ya çok şükürki, sizin gibi değerli bir elçi bizim yanımıza geldl. Sizki müslümansınız, Tanrı'nın aziz kulusunuz, bizi de aziz ettiniz sonra ilâve etti:

— Soracağım şeylere dindarlık icabı doğru cevap vereceksiniz!

— Evet dedim bildiğim her şeyi daima olduğu gibi arz ederim. Buyurdu ki:

Kaâna dost olursak bizim ülkemize göz dikermi? Allah etmesin dedim. Onun o kadar ülkeleri varki her yıl huzuruna bir çok elçiler gelir, o kadar giyeceklekleri varki hazinesinde çürümektedir; O kadar davar ve sürüleri varki topraklarda, ahırlarda ihtiyarlamaktadır, o kadar altınları varki yerin dibi onu taşımaktan âcizdir. Ancak onun katına ufak bir armağan göndermek onun yanında gizli aşikâr her şeyi beraber tutmak gerektir.

Sultan -bu sözlerden sonra- ilhanlığı kabul buyrrdu, hediyeler armağanlar tertip edilmesini emretti, O sırada ansıızn 634 = 1237 yılı Şavval ayının 3 üncü günü tanrının rehmetine kavuştv. Oğlu Gıyaseddin Keyhusrev tahta çıktı. Bana ve arkadaşlarıma ısmarladı ki: Babam sana kardeş diye hitap ederdi. Ben (Baba) diye çağıracağım. Babam gibi ben de dostluk ve kulluk yolunu tutacağım.

Sultan Alâeddin Keykubat'ın tertip ettirmiş olduğu armağanlar Mısır'lı «Cebir oğlu Fahrettin» ile, Malatya yolu ile gönderildi. Horasan vilâyetine geldiğimiz sıralarda bir (mülhid) çetesi kalabalık bir leşkerle başımıza üşüştüler, bizı dağa kaldırdılrr. Üç ay iki gün orada mahpus kaldık Bu haber Kaânın huzuruna erişince bizi onların elinden kurtarmak için (Çermağon) Nuyin'i gönderdi.

Kâan'ın katına vardığımızda gördüğümüz ikramları ve dostluk teklifinin kabul edildiğini, armağanlar tertip olunduğunu ve sultan Alâeddin'in vefatını anlattık. Kaân üç defa kıran, kıran, kıran (Moğol dilinde yazık manasına) dedi. Gıyaseddin Keyhusrev'in dostluğunu takdir etti. Tekrar Rum diyarına gitmekliğim

emrolundu. Irak'a (!) ulaştığım zaman (Bayco) Nuyin (Kösedağ) mevkiinde Gıyaseddin Keyhusrev'le karşılaşmıştı. İşte hal bu suretle cereyan etmiştir.

Sultan Alâeddin Keykubat'ın Ölümü

Sultan Alâeddin Keykubat'ın yücelik ve kudretinin parlak güneşi, hükümdarlık ve saltanatta en yüksek mertebesine belki zeval noktasına erişmiş cihanın serkeşleri başlarını onun buyruğu altına koymuşlardı. Halife (Müstansır) ile memleket idaresinde amcalarının veraseti hükmünce ortaklığa başlamış, halife ona (Sultanı âzam ve kasımı muazzam) yani yüce sultan ve en büyük ortakçı diye hitap etmiştir. *]

Melik Kâmil yönünden mübarek hatırlarında yerleşmiş olan kırgınlık dolayısiyle (Şam) seferine çıkmak üzere askeri Kayseri'de toplamıştı. Sıvas'ın muhafaza ve idaresini, hususî dostlarından şarapçı başı Fahreddin Ayaz'ın ölümünden sonra Harzem'li Kırhan'a havale etmiş ve Erzincan padişahlığını tekrar şehzade Gıyaseddin Keyhusrev uhdesinde bırakmıs, Çaşniğir Altun beyi onun beylerbeylik ve atabeylik hizmetine namzet kılmıştı. Rum diyarı saltanat veliahtlığını melik (İzzeddin Kılıç arslan) uhdesine vererek bütün beyleri bu ferman hükümlerine baş eğmeğe ve onun (Veliahd) lığını kabul etmeye mecbur tuttu; Devlet büyüklerini arzu veya korku ile ona biat için and içmeğe davet etmiş; Emîrler, İzzeddin Kılıç arslan tarafını tutacaklarına yemin etmişlerdi.

*] Konya başta olmak üzere Anadolu'nun başka yerlerindeki Selçukî âbideleri üstünde bulunan kitabelerde « Kasîmi Emir - Al - muminin » tâbirini buluruz. Hicretin 449 yılında, Fars şehirlerinden Besasirli bir türk olan Arslan bey, Bağdad'ı zabt, Halife Kaim biemrillahi esir eylemişti. Horasan Selçukî devletini kuran Tuğrul bey bin Mikâil, Bağdad'ı geri almış, Halifeyi hapisten kurtarıp yerine oturtmuştu. Halife bu muazzam işe mükâfaten Tuğrul beyi Bağdad malinin üçte birine ortak olmasını emir eylemişti. Kasîm ortak demektir. Anadolu Selçukîleri, kendilerinin böyle ünlü, kutlu, mutlu bir soydan geldiklerini öğünerek, sevinerek yazdırmışlardır. Halil beyin anlattığına göre, sonraları Mısır Sultanı Baybars'a dahi bu ünvan verilmiş, Anadolu beylikleri kitabelerinde Kasîm tâbiri geçmemiş, en büyük lakabları alan küçük beyler hadlerini bildiklerini göstermişlerdir. Uzluk,

634=1237 Yılı Şevval ayının hilâli belirdiği sıralarda Kayseri'de (Meşhediye) ovasında birikmiş olan sayısız asker bayram yerinde toplandı. Herkes bir hüner gösterdi. O aralıkta meydanı halvet ettiler. Sultan, Celâleddin Karatayı mızrakla nişan alıyor, Celâleddin kalkaniyle ona fırsat vermiyordu. Bir defa dahabu oyunları tekrar ettiler, sonra üç direkli saltanat çadırına çekildiler, namaz kılındı, sofra kuruldu ve kaldırıldı. Şevvalin 3 üncü günü Kayseri'de hazır olan elçilerin saltanat meclisine davet edilmelerini emretti.

Memleket büyükleri, Emîrler, Şehzadeler toplandılar, sofra takımları düzeltildi. Güzel sesli hanendeler okumağa, çalgıcılar çalmağa başladılar. Altun kemerli, gümüş bilekli sakîler yürüyen serviler gibi meclis yaranının başları ucunda dönüyor, onların rüzgâr gibi ayakları:

Zevklerden, nimetlerden payınızı alın
Sonuna kadar uzayan herşey kırılacaktır

şiirinin âhengini terennüm ediyor, bir alaca karga feryad eden sesiyle inşad ettiği:

Gözlerimiz nice cemiyetler gördü ki:
Hepsi de berrak suya şarap karıştırdılar;
Bir gün sonra yaptıklarından peşiman oldular.
Zamanede her halin sonunda başka bir hal vardır.

mealindeki şiirin nağmelerini uğursuz ve korkunç sedasiyle şarap meclisinde zevke dalanların kulaklarına haykırıyordu.

Çaşniğir Nasırüddin Ali, ansızın kızarmış bir kuş etini sıcak sıcak, sultanın önüne koydu ve eliyle parçaladı. Sultan Keykubat bir kaç lokma yedi. Bir müddet sonra mizacında büyük bir degişiklik baş gösterdi. Meclistekiler şaşırdı ve dağıldılar. Sultan hararet ve iztırabının şiddetinden hemen atına binerek Keykubadiye sarayına gitti, bir çok istifrağ etti. Emîr Karatay'a dönerek: benim işim sonuna erişti, şimdi Kemaleddin Kâmyar'ı çağırınız, ona söylezecek vasiyetlerim vardır dedi. Hassa köleleri Kemaleddin'i çağırmaya koştular, yatsı namazı vaktinde huzura geldi. Sultanın dilinde ağırlık başlamıştı. Her ne kadar işaretlerle

bir şeyler anlatmak istediyse de Emîr Kemaleddin bir türlü anlayamıyordu. Acele evine döndü. 634 Hicret yılı Şevvalının 4 üncü Pazartesi gecesi sultan Keykubat (Keykubadiye) sarayında cennet yolunu tuttu.*] İki gün sonra mübarek cesedi Konya'ya götürülerek ata ve dedelerinin yanına gömüldü. Bu matemle şimşeklerin kalbi kebap olmuş, bulutların gözü yaşla dolmuştu. Padişahın ölümünden sonra memleket ve millet işlerinde bozukluk başladı, padişahlık makamının düzeni altüst oldu.

Garip tesadüftürki kafalarında gizliden gizliye Rum diyarını ele geçirmek sevdasını güden melik Eşref ve melik Kâmil de o günlerde ölmüşlerdir.

Rum memleketi (Anadolu) ahvali karışıklık içinde kaldı. Garipler yuvası ve yoksullar sığınağı olan bu güzel yurdda bin türlü dertler ve mihnetler içinde hiç kimseye tatlı bir nefes almak nasib olmadı.

Sultan Gıyaseddin Keyhusrev II. nin padişahlık tahtında yerleşmesi

Sultan Alâeddin Keykubat, ruhunun saltanat otağını tanrının rahmeti gölgesine kurduktan ve yüzünü nimetler dolu cennetlerin bahçelerine çevirdikten sonra melik Gıyaseddin Keyhusrev'e babasının acıklı ölümünü duyurmuşlardı. Derhal Devlet büüüklerinden her birine birer ulak göndererek kendi tarafını tutmaları için yanına çağırdı. Çaşniğir Şemseddin Altunbey, Pervane Kadı Şeref oğlu Taceddin, Lala Cemaleddin Ferruh, Saded-din Köpek ve Gürcü oğlu Zahirüddevle'yi bu hususta kendisine uygun buldu. Ertesi gün Emîr Kemaleddin Kâmyar ile Hüsameddin Kaymaz, Kırhan ve diğer beyler sultanın ahvalinden habersiz bir halde meydanda seyrana çıkmışlardı. Gıyaseddin'i ken-

*] Alâeddinin ölümü tedkike şayandır. Ya bir cinayettir, yahut Botilismus denilen yiyecek zehirlenmesidir. Durmuş etler, domuz sucukları, av etleri bazan bu zehirden büyük miktardr ihtiva eder. Hatta mutbakta tadımlık olarak ağıza konan bir lokma ile ölenler vardır, zehirlenenler arasında ölüm bazan yüzdeyüzdür. Ben şahsan bu vakayı botilismus zehirlenmesi kabul ediyorum. Bk. Die Ansteckenden Krankheiten, Gundel ve arkadaşları, Leipzig 1935, S. 93/94. Uzluk

di davetini kabul etmiş olan beylerle birlikte pek telaşlı bir halde Keykubadiye sarayından şehre giden yol üzerinde gördüler. Derhal saraya koştular. Sarayda kalabalık bir tarafdar kütlesinin Gıyaseddin Keyhusrev namına sadakat yemini etmek üzere toplanmış olduğunu anladılar.

Çaşnigir Altunbey ile Lala Cemaleddin Ferruh sultanı götürüp tahtına oturttular, el öpme ve paralar saçma törenini yaptılar.

Yeni sultan, ilk iş olarak bütün mahbusların salıverilmesini ve şehir kapılarının kapatılmasını emretti.

Hüsameddin Kaymerî, emîrlerin merhum sultan Keykubat'ın vasiyyeti ve aralarında evvelce verilmiş olan karar hilâfına yapılan bu işlere vakıf olunca hiddetlendi. Emîr Kemaleddin ile Kırhan'a ; Melik İzzeddin Keykubadiyededir. Biz merhum sultanla yaptığımız sözleşmeye riayetle İzzeddin'i tahta çıkaralım, asker bizimle birlik, veliahd ise elimizdedir. Biz bu utanacak vaziyete düşmeyelim ! Eğer Gıyaseddin tarafını tutanlar bize uymazlarsa onları muhasara altına alır, maksatlarına erme imkânını ortadan kaldırırız dedi. Kırhan bu hususta Kaymerî ile aynı düşüncede idi. Kemaleddin Kâmyar bu teklif karşısında durakladı, tereddüt gösterdi. Bu sırada ansızın şehirden gelen bir haberci tasavvur ettikleri işin artık vakti geçmiş olup her kim acele gelirse, başı selâmette olduğunu ve her hangi birisi Sultan Gıyaseddin'e karşı muhalif vaziyet alacak olursa yarasının pişimanlık merhemiyle sağalmasına imkân kalmadığını bildirdi. Emîr Kemaleddin bu sözlere de aldırış etmedi, tâ öğle zamanına kadar Meşhed ovası etrafında dolaştılar. Artık işi uzatmanın ve beyhude üzülmenin bir fayda vermeyeceğini anladıkları zaman (Tanrı mülkü dilediğine verir. Kur'an) âyeti hükmünce daha fazla gecikmeden her üç emîr (Kemaleddin, Kaymerî, Kırhan) şehre dönerek Gıyaseddin'in saltanatını tebrik ettiler. Taceddin Pervane, Emîr Kemaleddin'e and içirmek için ileri atıldı. Kemaleddin, onu göğsünden geri iterek koltuğunda tutmakta olduğu Kur'anı Kerim'le tahtın yanını yürüdü. Öyle açık ve seçkel bir dille and içtiki, o gün

Orada hazır bulunan bütün ilim ve fazilet sahipleri hayrette kaldılar. Kaymeri, Kırhan ve öteki Harzem beyleri de hep birlikte yemin ettiler. Padişahlık bu suretle Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II de karar kıldı. Etraf memleketlere cülus yarlıkları yazıldı. Zindanda olanlar salıverildi.

Kırhan'ın hapsedilmesi ve Harzem askerlerinin Şam tarafına kaçmaları

Sadeddin Köpek, soysuzluğunu, mayasının bozukluğunu ortaya koymuş ve fesatçılığa başlamıştı. Harzem askeri serdarlarının en büyüğü olan Kırhan'ın aleyhinde el altından sultana bir takım kötü haberler ulaştırdı. Güya Kırhan sultanın kulluğundan yüz çevirmek, başka diyarlara kaçmak istiyormuş, eğer başka bir memlekete savuşursa Rum ülkesinin ve ordunun ahvalini iyi bildiği için düşmanları Selçuk ülkesine saldırmaya teşvik edermiş, bu hallere meydan kalmadan Kırhan hapsedilirse öteki beyler de başlarının korkusundan sultana bağlılık yolundan ayrılmaz ve saltanatın buyruğundan dışarı çıkmazlarmış!

Sultan, gençlik ve tecrübesizlik icabı olan gururu ve akılsızlığı ile Kırhan'ın çağırılmasına ve gece saray mescidinde tevkif edilerek haps olunmak üzere (Zemento) kalesine gönderilmesine ferman verdi. Kırhan bu kalede bir hastalığa tutuldu ve öldü. Bunu haber alan Harzem beyleri hep birden kaçmağa başladılar. Memlekette sarsıntı, iztırap belirdi. Geçtikleri vilâyetleri talan ve yağma ettiler.

Sultan, Kemaleddin Kâmyar'ı onları geri çevirmeğe memur etti. Kemaleddin, askeriyle harekete geçerek Harzemlilerin arkalarını takip ile Malatya'ya yetişti, Malatya ordusu serdarı olan (Ertokuş) beyi Harput'a kadar takibe gönderdi. Tam o sıralarda Harzemliler, Arabgir yolundan Fırat ırmağını geçmişlerdi. Ertokuş bey Subaşı Seyfeddin Bayram ile bunların Harput'ta önünü kestiler. Harzemliler bir ulak göndererek dedilerki:

Biz, derbeder bir hayattan merhum sultanın gölgesi altında

rahat ve selâmete erişmiştik. O Tanrı'ya kavuşduktan sonra bizim başbuğumuz olan Kırhan'ı suçsuz yere hapseitiniz; Biz de canımızın korkusundan bu hanedanın hizmetini terk ediyoruz; başka yerlerde rızkımızı aramağa çıktık. İşin doğrusu siz geri dönersiniz, bizi de memleketinizde görmüş olduğumuz nimetlerden iyiliklerden yüz çevirmekle suçlu tumazsınız.

Harzemliler gururları ve dik başlılıklariyle kendilerini geri çevirmek istiyen serdarların öğütlerine kulak vermediler. Bu karşılaşmanın sonu çarpışmaya vardı. Şemseddin Bayram bu savaşta ölüm şerbetini tatmış. (Seyfüddevle) Ertokuş bey esir düşmüştü. Harzemliler ele geçirdikleri bir çok atlarla hiç bir yerde eğleşmeden Şam hudutlarına yönelmiş, Haran, Rüha (Urfa), Rakka, Suruç ve diger mevzileri tutmuşlardı.

Kemaleddin Kâmyar askerin bozulduğunu haber alınca sanki canında ve gönlünde keder baykuşu oturmuş, kendinde ne ileri gitmek, ne de geriye dönmek için kuvvet bulamamıştı. Naçar geri dönmeye mecbur kaldı. Vaz'iyeti Padişaha bildirdiler. Sadeddin Köpek mel'unu bu fırsattan istifade ile Kemaleddin Kâmyar'ın yüce varlığında rahneler açmak için el uzattı ve aşağıda söyliyeceğ miz veçhile gizlice emeline kavuşarak gerek ona ve gerek diğer bir kaç emîre ölüm şerbetini tattırdı.

Sadeddin Köpek'in Rum diyarı büyüklerini öldürtmeğe başlaması

Sadeddin Köpek hakkında Çaşniğir Şemseddin Altubey, vakit vakit bazı sözler sarfetmiş, Bu köpeği dergâhtan uzaklaştırmak gerektir, yoksa ısırmadık kimse bırakmıyacaktır, gibi ileri geri söylenmişti. Kemaleddin Kâmyar da Sadeddin'i uzaklaştırmak çaresine baş vurmakta idi. Sadeddin, emîrlerin bulunmadığı bir sırada fırsatlar elde etti, Altunbey'in kötülükleri hakkındaki telkinleriyle sultanın hiddet damarlarını gerginleştirmiş bu hususta Pervane Taceddin'i de kendi tarafına çekmişti. Bir gün saltanat divanında devlet büyükleri toplanmış, Şemseddin Altunbey divan

kararlarına imza koymakla meşguldu. Pervane Taceddin ile Sadeddin Köpek sultanın huzurunda divana geldiler, Köpek, sultanın yüzüğü parmağında olduğu halde ileri atıldı, Şemseddin Altunbey'in beyaz sakalından yakalayarak devlet büyükleri arasından aşağıya sürükledi, onu bir candara teslim etti. Şemseddin dışarı götürülünce derhal şehid edildi. Hiç kimsenin şu hareketin sebebini sormağa cesareti kalmadı. Isfahan'lı Sahip şemseddin, Kemaleddin Kâmyar'a: Eğer bu halin önüne geçmezsek köpek çok küstahlık yapacak, şerrini başkalarına da ulaştıracaktır, bu siyasete engel olmak gerektir dedi. Kemaleddin gaflet gösterdi, Sahib'in bu hususta söz söylemesini doğru bulmadı. O günden sonra Köpek'in rezaletleri artmağa basladı. Biraz sonra Taceddin Pervane'yi ortadan kaldırmayı lüzumlu görmüştü. Gizli ve aşikâr daleverelerle onun da vücudunun temizlenmesine çalıştı. Pervane Taceddin bu sebepden dolayı onların arasından uzaklaşarak vaktiyle kendisine timar verilmiş olan Ankaraya gitti, orada ahvalin düzelmesini bekledi, Ankara halkına karşı iyilikler, cömerdlikler göstermekle meşgul oldu.

Melikei Adiliye'nin öldürülmesi ve oğulları İzzeddin ile Rükneddin'in hapsedilmeleri

İlk bahar sultanının kutlu bayrağını çektiği, ruzgârlar ordusunun kan renkli çadırlarını misk kokan yaylalara kurduğu sıralarda sultan Giyaseddin Keyhusrev'de Antalya'dan Kayseri'ye gelmişti. Sadeddin Köpek'e, kardeşi şehzadelerle üvey annesi melikei Adiliye'yi biribirlerinden ayırması ve Melikei Adiliye'yi Ankara kalesine göndermesi için ferman verdi. Melike bir müddet sonra orada keman kirişiyle boğduruldu. Şehzade İzzeddin ve Rükneddin'i Burgulu'ya götürerek hapsettiler. Sultan Gıyaseddin,in (Berduliye) adındaki kadınından doğan İzzeddin Keykâvus ve bir rum cariyesinden doğan Rükneddin Kılıç Arslan ile Gürcü melikesinden olan Alâeddin Keykubat adlı üç oğlu dünyaya gelmiş ve bunlardan İzzeddin Keykâvus'un Atabeyliğini

Mübarizüddin Armağanşah'a havale etmişti. Burgulu'da mahbus olan kardeşlerini öldürmek için Armağanşah'a ferman verdi. Armağanşah hayırlı bir adamdı. Şehzadelerin katlinde tereddüt gösterdi. Bazıları bu zatın her iki şehzadeyi öldürmeden onları katletmişcesine sultana uydurma nişanlar gösterdiğini, bazıları da öldürmüş olduğunu rivayet ederler, her iki riyayetin de gerçekliği tahkik edilememiştir.*]

Sadeddin Köpek'in Pervane Tacaddin'i katletmesi

Sadeddin Köpek'e, Taceddin Pervanenin Akşehir'e geldiği vakit Harput melikinin sarayında hanendelik yapmış olan bir çalgıcı kızını nikâhsız alıp onunla yaşamakta olduğunu haber vermişlerdi. Köpek bu haberi duyar dnymaz imam ve kadılardan, kendi velinimetinin evinde zina irtikap eden bir adama şeriat icabı yapılacak cezanın ne olması lâzımgeleceği hakkında fetva istedi. Taşlanması lâzımgelir dediler. Köpek yazdırdığı bu fetvaları bir gün gizlice sultana gösterdi, eğer bu adama müsamaha edilecek olursa: halk bu hususta hoşnutsuzluk gösterir ve şehzadelerin hanedanlarına karşı da el uzatırlar dedi. Sultan şarabın kafasına verdiği hiddetle Pervane'nin öldürülmesini emretmiş ve bu katlin şeriatın hükmü icabı olduğuna dair ferman yazılmak üzere mührünü Köpek'e bırakmıştı. Sadeddin Köpek, yakıcı bir şimşek ve boğucu bir sel gibi iki günde Ankara'ya yetişti. Ayağının tozu ile doğru saraya inerek şehrin büyüklerini ve imamlarını çağırdı, ferman hükmünü onlara bildirmekle beraber Pervaneyi tevkif etti. bir kaç gün onun mal ve servetini aramakla vakit geçirdi. Bu işler bittikten sonra Pervane'yi Ankara meydanına götürdü.

*] Melikei Adile, takriben 635 yılında Ankarada boğularak öldürüldü, Gıyaseddin II nin ölümünden sonra, Melikenin kızları, annelerinin kemiklerini Kayseriye şehrine getirerek Sıvas yolu üzerinde yaptırdıkları türbeye gömdüler yıl 645. Halil beyin anlattığına göre türbenin ehramî künbedi yıkılmış, iç kubbesi kalmıştır; karşısında bir künbed daha olmakla çifte künbedler denirmiş. Melikenin türbe kapısında bulunan kitabede yüce lakabları yazılmış lâkin, ona kıyan Gıyaseddin'in adı anılmamıştır. Kayseriye şehri, S. 85/8. Uzluk.

Taze ve nurlu çehresiyle, parlak güneşi kıskandıran, belâğatlı yazılariyle seyyareler kâtibi Utarid'e hasedinden parmak ısırttıran, yasemin kokulu göğsüne bir gül yaprağı atmaya bile hiç kimsenin gönlü razı olmayan bu nârin emîri ta göbeğine kadar toprağa gömdüler, ayak takımlarını onu taşlamaya mecbur ettiler, tatlı canını yüce cennetlere gönderdiler. Taceddin'in paradan, servetten nesi varsa bütün mallarını hazineye götürdüler.

Bu üç kan dökülürken hiç kimseden bir ses çıkmamıştı. İş öyle bir kerteye vardıki beylerle beraber herkes korkusundan Sadeddin Köpek'e boyun eğmeğe mecbur kaldı. Devlet büyüklerinin gözlerine onunn şerrinden tatlı ve rahat bir uyku girmez oldu.

Sadeddin Köpek'in anası Konya eşrafından birinin kızı olan (Şehnar) hatun idi. Merhum Alâeddin Keykubat'ın babası şehid Gıyaseddin Keyhusrev I. vaktiyle bu kadının sihirli kâküllerinin câzibesine tutulmuş, onun Leylâyı, Mecnun gibi kederlere salan eşsiz güzelliğine aşık olmuştu. Şehnar hatunu bir gece gizlice sultanın halvetine götürmüş, naz ve ikramla tekrar geri getirmişlerdi. Bu hale Şehnar'ın nenesinden başka kimse vakıf değildi. (Şehnar) Sadeddin Köpek'in babasına gelin gittiği zaman iki aylık gebe idi; fakat hiyleciliği ve kurnazlığı ile kendini kız tanıtmış. nenesinin zekâsı sâyesinde güya gerdek gecesinde gebe kalmış gibi görünmüş, yedi ay sonra Sadednin'i doğurmuştu. Ben dünyaya geldiğim zaman hatıralarda yerleşmiş olan bu karışık macerayı anlatırlar ve onun Selçuk soyundan gelmiş olduğunu söylerlerdi. *]

Köpek, sultanı o kadar büyülemişti ki: Saltanat (çetr) inin siyah rengini bile değiştirmek, onu yeşil renge çevirmek istemişti. Bu teşebbüs haber alınınca güya Rum diyarı sultanının (Abbas oğulları) an'anesinden utandığı ve bu utanma neticesi olarak hükümdarlık alâmeti olan (çetr) i, Abbasilerin siyah renginden kurtararak yeşile çevirmek istediği halifenin kulağına kadar ulaştırılmıştı. Eğer bundan sonra Köpek'in hiyle ve fesat

*] İbni Bibi'nin doğum yılı 600 den sonra demektir. Uzluk.

oku amacına erişseydi bu bahaneyi bir mel'anet desteği yapacaktı. *]

Sadeddin Köpek tarafından (Samsad) kalesinin fethi

Sadednin Köpek, iktidar mevkiine geçtikten sonra ülkeler fethetmek yolu ile Şam'lıların yüreklerine korku bırakmak istiyordu Rum diyarı askerini Şam, memleketleri tarafına çekti. Samsad kalesini muhasara altına aldı. Kalede bulunan melikler dayanamadılar, Köpek'in karargâhına elçi gönderdiler. Elçi dedi ki: Selçük Devleti sultaniyle savaş ve cenk etmeye kimsenin takat getiremiyeceği bizce malûmdur. Bir kaç gün için gösterdiğimiz mukavemet bizim kötü taliimizin bulanıklığından ileri gelmiştir. Eğer (Melikülümera) bize canımızdan aman verir ve ötedenberi bu kalede atalarımızın muhafazası altında olup hıristiyanlarca ziyaret edilmesi dolayısıyle bize bir çok menfaat te'min eden (Salabut haçı) nı bizlere bırakır ve çoluk çocuğumuza tecavüz etmezseniz kaleyi teslim ederiz.

Köpek, elçilerin dileklerini kabul etmeyi lüzumlu gördü, orduyu muharebe ve muhasaradan geri çektt, and kâgıdı yazarak hisara gönderdi. Melikler tezelden kaleyi boşaltarak aşağı indiler, sancak hisara götürüldü. 635 = 1238 senesi Zilkade ayının sonuncu Cuma günü başka bir kaç kale ile birlikte Samsad kalesi de fethedildi.

Samsadın fethi dolayısiyle Köpek'in burnu daha çok kabarmıştı. Saddeddin devlet büyüklerini öldürmek hususundaki kötüniyyetleriyle beraber maiyetini gözetmekte eşsiz bir adamdi. Cömerdlikte dalgalı denizlerden, yağmurlu bulutlardan üstün idi. Bütün kaplan huyluluğuna rağmen dost ve ahbaplariyle yalnız kaldığı zamanlarda çok yumuşak tabiatlı olurdu. Onun tuhaf siyayasetleri cümlesinden olarak şu hikâyeyi anlatırlar:

Bir savaş sırasında bir gün askerlerden birinin devesi ordugâlı yakınında bir köylünün ekili tarlasına girer. Bunu gören

*] Çetrin rengi siyahtır. Kâ'benin örtüsü de siyahtır. Büyük annem şöyle bir ilâhi okurdu: Kâ'benin örtüsü kare — Dört yanında dört minare . . . Uzluk.

köylü feryadı bastırarak Sadeddin'in çadırına şikâyete gider. Sadeddin derhal deve sahibinin bulundurulmasını emreder. Bütün ordugâhı aratır, hiç kimse deveye sahip çıkmak cesaretini gösteteremez. Sahibi çıkmayınca zavallı deveyi girmiş olduğu ekin tarlasının kenarındaki ağaçtan astırır.

Pazarda, çarşıda bir kimsenin gözüne yere düşmüş bir şey ilişse ona el sürmeğe cesaret edemezdi. Gaip olan şeyleri toplamağa memur adamlar, bulunan malları sahiplerine teslim edilmek üzere saltanat çadırının kapısına götürürler. Eger bu mal elbise veya o neviden bir şey ise çadır iplerinden asılır, hayvan ise bağlanırdı. Askerler falan şeyi kim gaip etmiştir diye yüksek sesle ilân ederler, mal sahipleri ispat ve delil göstererek bulunan eşyalarını alırlardı.

Sadeddin Köpek'in Hüsameddin Kaymeri ile Kemaleddin Kâmyar'ı tevkif etmesi

Sadeddin Samsad kalesi fethieden döndükten sonra Hüsasameddin Kaymeri'ye de bir suç isnat etti, Saltanat sarayında hapsettirerek Malatya'ya sürdürdü. Kaymeri'nin sayısız mallarını sultan adına tasarruf ile ona her gün için yarım batman et, iki batman ekmek ve üç batman yakacak bedeli tayin etti. Konyaya gelir gelmez de zamanenin değerli büyüklerinden ve asrın en ergin insanlarından Fıkıhta (Nizameddini Hasirî) nin çömezi ve felsefede (Şehabeddini Maktûl)un şağirdi Kemaleddin Kâmyar'a saldırdı.

O Kemaleddin ki feylesof "Sühreverd„ li Şahabeddin ile şu yolda karşılıklı şiir söylemişti:

Şahabeddin:

Ey dost; parlayan bir şûle gördün mü ki,
Gönülleri yakdıktan sonra gizlenir;
Işığı belirdiği zaman bizi zevk alemine uçurur,
Yanar, gaip olur, kaçar, dağılır! ...

Kemaleddin:

Ey dost; çakan, gaip olan şimşekler gördün mü ki!
Parladığı zaman akıllara şaşkınlık verir,
Erir, yağdırır, yakar, mahvolur;
Görünür, parlar, boşanır ve geçer ?....

Kemaleddin Kâmyar'ı o kadar yüksek ve değerli ahlâkına rağmen binbir dalevereye baş vurmak suretiyle sultandan aldığı bir fermanla (Kâvele) kalesi zindanında şehit ettirdi.

Sultan Gıyaseddin'in, Sadeddin Köpek'i öldürtmesi ve alemin yüreğinin ferahlaması

Köpek'in gazep ateşi gün geçtikçe sirayetini genişletmekte, şiddetli zulüm ve işkenceleri her saat cihanın ömür harmanını yakmakta devam ediyordu. Sultan, memleket büyüklerinin öldürülmesinden müteessir olmuştu. Köpek bunu sezdiği için sultanın yalnız kaldığı zamanlarda bile yanına daima boynunda asılı kılıcı ile girip çıkıyordu. Sultan şu vaz'iyetten yavaş yavaş şüphelenmeğe başlamıştı. Hassa kölelerinden birisini gizlice Sıvasta candar (Karaca) nın yanına gönderdi. Ona, Sadeddin Köpek beyin, saltanat erkânını birer birer öldürttükten sonra şimdi de kemer ve kılıç ile huzura girip çıkmakta olduğunu ve son zamanlarda gösterdiği şiddet ve tahakkümden büyük hayret duyduğunu bildirmekle beraber bir an evvel Köpek hakkında tedbir düşünmek üzere acele gelmesini ısmarladı. Karaca bu köle ile birlikte (Kubadabad) sarayında sultanla görüşmek üzere yola çıktı. Köleyi daha evvel sultanın yanına göndererek kendisi beraber gitmekte tereddüt gösterdi. Gece ansızın Sadeddin Köpek'in evine gitti. Köpek ondan başka kimseden çekinmezdi. Karaca'yı görünce sordu: Sultanla görüşmek içinmi geldiniz? Karaca cevap verdi:

Ben melikülümera'nın izni olmaksızın nasıl sultanın huzuruna varmağa cesaret edebilir ve kendimi sultanın yakınları arasında sayabilirim? Bundan böyle sığınacak ve yardım dileyecek bir makam olarak ancak melikülümerayı tanırım.

Karaca bu türlü avutucu ve büyülü sözlerle Köpek'i oyaladı. Köpek artık ondan emin olmuştu. İşret sofrası kurdurdu, zevke başladılar. O gece Sadeddin, Karaca Candar'a aşırı derecede ikramlar iltifatlar gösterdi. Sabah üzeri beraberinde sultanın yanına götürdü, Önce içeri giren Köpek Karacanın gelmiş olduğunu haber vermiş ve derhal candarı içeri alarak el öptürmüştü. Köpek gittikten sonra emîri meclis sultanla beraber onun sarayda tertip edilecek içki sofrasına davet edilmesini kararlaştırdılar.

Sultan emîr candar'ın dostluğu şerefine içti, o da kadehini boşalttı. Candar su dökme bahanesiyle dışarı çıkarak kendi adamlariyle Sadeddin Köpek'in gelmesini bekleyecek, Köpek gelir gemez, bir kılıç darbesiyle alemi onun şerrinden kurtaracakdı. Şarabını boşaltan Karaca dışarı çıktı, Sadeddin görünür görünmez hürmet adeti veçhile ayakta karşıladı yanından geçdiği sırada başına bir çomak darbesi indirmek istedi, Köpek'in omuzuna rastladı, Köpek elini Karaca'nın boynuna attı, Emîri alem Doğan bey hemen kılıcını sıyırarak Sadeddin'i nişan aldı. Sadeddin Köpek can korkusu ile kendini sultanın şaraphanesine attı. Şarabdarlar onu kana bulanmış bir halde görünce her biri kılıç ve silâhlariyle üzerine atıldılar, pis canını murdar cesedinden ayırarak cehennemin dibine yolladılar.

Köpek'in canı cehenneme gönderilince Sultan Gıyaseddin, herkese ibret olmak üzere kirli cesedinin yüksek bir yerden asılmasını emretti. Parça parça edilen bedeni vaktiyle Sultan Keykubat tarafından Köpek'in adamlarından Kemal adında biri namına yaptırılmış olaa bir dar ağacına demirden bir kafes içinde astırıldı. Köpek'in leşinin parçaları henüz orada asılı bulunduğu sıralarda sultan bu halden pişiman olmuştu. Sadeddin'in çoluk çocuğu onun leşini aşağı indirmek için sızlandılarsa da buna da müsaade etmedi. Köpek'in düşmanlarının belki aşağı indirilen kafesi tekrar kaldırarak yerine astırmaları ihtimali vardı. Kafes gizlice indirilerek leş parçaları Kemal'ın akrabaları tarafından gömdürüldü.*]

*] Konya - Aksaray yolu üzerinde bulunup Zazadın hanı denilen büyük bir kervan sarayı vardır. Kara ve ak mermerle yapılmış kapısı görülmeğe değer. Dış

Sultan Gıyaseddin'in rivayet edilen kerametlerinden birisi de şudur: Sadeddin Köpek'in parça parça edilmiş cesedi, demir kafeste asılı bulunduğu ve halkın onu seyretmek için akın ettiği bir sırada kafes, ansızın yere düşmüş ve bir adamı ezmişti. Sultan bu hadise üzerine; onun kötü ruhu hâlâ dünyada eserler bırakıyor! dedi.

Bu işler bittikten sonra Sultan Gıyaseddin, vaktiyle Köpek tarafından azlettirilerek bir köşeye çekilmiş olan (Celâleddin Karatay) ı çağırttı, gönlünü aldı, (Taşthane) ile (Hazinei hassa) yı ona teslim etti ve yine Devlet işlerinden uzaklaştırılmış bulunan Sahip Şemseddin'i vezir, sahip (Mühezzibüddin) i nâip tayin etti.

Gürcü melikesinin Kayseri'de Sultan Gıyaseddin'e gelin gelmesi, düğün ve gerdek töreni

Bundan önce bahsedildiği üzere Kemaleddin Kâmyar'ın, Gürcistan seferine gittiği sıralarda gürcü kraliçesi (Rosudan) ona elçi göndermiş ve bu vesiyle ile sultana dünürlükten söz açarak melik Gıyaseddin'i damad edinmek istediğini anlatmış, merhum Alâeddin Keykubat'da bu evlenmeyi muvafık görmüştü.

Saltanat sırası Sultan Gıyaseddin'e gelince, cihanda iş başarmak hususunda ikinci bir benzeri gelmemiş olan (Kirman) lı müstevfi (Şehabeddin) i bu mes'elenin halline memur etti. Şehabeddin Gürcistana varır varmaz işleri düzenine koydu, bir kaç gün ufak tefek bazı eksiklikleri tamamlamak için eğleştikten sonra zamanenin Belkis'ini kutlu talîîle asrın Sultan Süleyman'ının huzuruna getirmek üzere yola çıktı. Erzincan'a yetiştiklerinde sultana müjdeci bir ulak gönderdi. Sultan, bütün asker sahibi

kapısındaki kitabe 633 tarihli ve büyük Alâeddin adına, iç kapıdaki ise oğlu Gıyaseddin II namına ve 634 yılını göstermektedir. Sadeddin'in adı, sadece Köpek, babası Mehmeddir. Bk. Konya Mecmuası, Eylul 1936, S. 34/39. M. Ferid Uğur. Amasya tarihine göre Köprü kazasında Köpek köyü vardır. Çelebi Mehmed Han devrinde adı geçen Hüseyin bey Köpek oğludur. Amasya tarihi C. 2, S. 365, N. 1. Aceba dilimizde kullanılan o, ne Köpoğludur, köpoğlu köpek tabirleri, Sadeddin'in edebsizliğinden mi kinayedir? Uzluk.

beylerin, gelinin geçeceği yol üzerinde bekleyerek onu saygı ile karşılamalarını, sevinç ve şenlik icaplarından hiç bir şeyin eksik bırakılmamasını emretmiş, kendisi de saltanat çetri ile Kayseri'ye yollanmıştı. Kayseri'de zıyafet sofraları kurulmuş, her taraf inci daneleri ve yıldızlar gibi parlak meş'alelerle donanmıştı.

Sultan, salına salına gerdek odasına girdiği zaman çemenzar üzerine düşmüş bir ay ve taht üzerine oturmuş bir güzeller padişahı gördü. Kolunu o biricik zamane dilberinin boynuna gerdanlık gibi doladı ve gönül muradına erdi.*]

Sultanın Harzemlileri geri çağırmak için uğraşması

Önce bahsedildiği gibi Harzemlilerin başbuğu (Kırhan) Sadeddin Köpek'in alçakça teşebbüsleri neticesinde (Zemendo) ka-

*] Gürcü Kralicesi Rosodan, Melike Tamar'ın kızıdır, 1195 de doğmuş 1223 den 1247 ye kadar saltanat sürmüştür. Moğolların tazyiki üzerine bir kaleye kapanmış ve kendini zehirliyerek öldürmüştür. Bk. Brosset. gürcü tarihi, zeyl. S. 430. Rosodan, intiharından önce islâm dinini kabul etmiş. Le Beau. t 17. p, 460.

Malûmdur ki, Rosodan. Erzurum Selçukilerinden Muğisüddin Tuğrulşahın ikinci oğlu ve Tevhid beye göre adı Davud olan şehzade ile evlenmişti «623». Bu izdivacı Tarih al - Kâmil'inde yazan Musullu İbn - alesir c. 12, s, 171 de misli bulnmıyan garib hadise başlığile kayt etmektedir. Esir oğlunun ifadesine göre Davud, evlenmek için hıristiyan dinini kabul etmiştir. Eğer bu hakikat ise, gürcü müverrihleri onu tefahürle yazmazlar mı idi? Cümhtriyet gazetesinin 1936 yaz aylarında makaleler yazan birisi Haçlı ordularını durduran Kılıç Arslan oymağı Selçukiler için leke olan bu vakayı layiklık! diye yazmak garabetini göstermişti.

Bir tek müverrih sözüyle ileri sürülen bu çirkin iddianın neresinde layıklık olduğunu ve muharririn bunu kime veya kimlere hoş görünmek icin, kuyruğuna bir de layıklık takarak yazmasındaki maksadı sormuştum. Hak ve halk dili saydığım C. gazetesi yazımı derç edemedi. «Arpaç» egreti adıyla gendumnümanlık eden Hasan Fehminin Konyada çıkan « Ekekon » gazetesindeki makalesine karşılık cevabımda, bu nalayık iddianın, bir tek şahidle verilen ağır hükmünü red etmiştim, Dünyanın kuruluşundanberi en zalim hakimler bile bir tek şahitle bir suçsuzu makkûm edememiştir. Kalem de kılıç gibidir, yanlış ve garazla kullananı yaralar, Bk. Kayseriye şehri, S. 58,60, Not 3,4.

Giyaseddin'in karısı Tamarın - şimdiki müfrit Türkçeciler o zaman olsaydı bunu Damar yaparlardı ! - 2 çocuğunu tanıyoruz. Alâeddin II. Gürcü Hatun. Gürcü hatun, Muinüddin Pervanenin karısı, Mevlânanın, çocuklarının en samimi hürmetkâr ve muhibbidir.

Tamar hatuna, Giyaseddin o kadar tutulmuştu ki paralarının üstüne güneş ve arslan resmi koydurmuşdu ; bir kadın yüzüne benzeyen güneş Tamar, erkek arslan da kendisi idi, Galib Tevhid beylerin katalokları, Ebulferec tarihi S. 447.

Uzluk

lesine hapsedilince geri kalan Harzem beyleri de aşiretleriyle Şam tarafına yollanmışlardı.

Şam, Diyarbakır, Rabia, Mısır, Elcezire hükümdarları Harzem çapulçularının tecavüzlerinden, baskınlarından, son derece ürkmüşlerdi; bu yağmacılar her taraftan talân ettikleri mal ve eşya yüklerini hanların evlerine taşıyorlardı.

Yukarıda söylediğimiz memleketler hükümdarları aralarında andlaşmak ve sözleşmek suretiyle Harzemlilerin baskınlarını bir dereceye kadar önlemişlerse de bunlar yine vakit vakit hudutlara tecavüzden geri durmuyor, yolcu ve kârvanların serbestçe gidip gelmelerine engel oluyorlardı. Bu haller saltanat makamına aksedince vaktiyle Sultan Celâleddin zamanında Harzem büyükleriyle tanışmış olan Mecdeddin Tercüman (İbni Bibi'nin babası) onların gönüllerini almak ve kendilerini okşamak suretiyle tekrar Anadolu'ya davet etmek üzere elçi gönderildi. Mecdeddin Harzem beyleriyle temas ve padişahın davetini onlara bildirdiği zaman beyler teklifi iyi karşıladılar. Sultanın kendilerine armağan göndermiş olduğu kaftanları geyinmiş oldukları halde başlarını yere koydular. Elçinin binek atının üzengilerini öptüler. Ertesi günü yaptıkları toplantıya elçiyi davetle şu cevabı verdiler:

Biz, (Kırhan) hadisesi dolayısiyle sizlerden ayrılmış ve yolda bizi geri çevirmek için gelen beylerle nâçâr bir halde cenge tutuşarak onları bozguna uğratmıştık. Henüz bu uygunsuz hareketlerimizin kaygusunu çekerken şimdi hangi yüzle bir daha o dergâha ayak basalım: Biz, bu gün zorla ele geçirmiş olduğumuz bu diyarı padişahın memleketlerinden sayalım, bu yerler saltanat menşuru ile bize timar olarak bağışlansın; o suretle tasarruf edelim, her hangi bir düşmanla savaşa çıkmamıza ferman buyurulursa can ve başımızla fedakârlık gösterelim; Hutbeyi; sikkeyi padişahın namına çevirelim, şüphe yok ki askerlerimizden hiç bir ferdin sultanın memleketine sarkıntılık etmesine de müsaade etmeyiz.

İsteklerinin yerine getirilmesi, Hutbe ve sikkenin sultan adı-

na değiştirilmesi kararlaştırıldı. Bu sözleşme sultan tarafından da beğenildi.

Şam meliklerinin Sultan Gıyaseddin'den yardım istemesi, Harzem askerlerinin bozguna uğrayarak Bağdad tarafına kaçmaları

Harzemliler bir zaman Sultan Gıyaseddin namına verdikleri andı ve yaptıkları sözleşmeyi tutmuşlarsa da sonradan tekrar şeytan sözüne uymuş, iyi geçinme yolundan ayrılarak nankörlük ve yaramazlık çıkmazına sapmış, yeniden köy ve şehirleri yağma ve talana, halkı hırpalamağa, aradaki dostluğu bozmağa başlamışlardır. Bir taraftan Şam melikleri de bu aşkıya sürüsünü dağıtmak, köklerini kazımak için aralarında söz birliği ederek haysiyet ve şereflerini korumak düşüncesiyle sultandan yardım istediler. O zaman Şam diyarı hududunu teşkil eden Harput, Malatya, Elbistan, Maraş taraflarından toplanan üçbin süvari, Şam'lılarla el birliği yapmak için (Zahirüddin Mansur) tercümanın kumandasında bu işe memur edildi. Yedi gün le Halep'e yetiştiler. Askerin geçirilmesi için daha önce köprü kurdurmuş olan Halep hükümdarı (Melik Nasır) la birlikte (Bire) ye gittiler. Şam askerlerinin baş kumandanlığına tayin edilmiş olan (Humus) meliki (Mansur) la birleştiler. Harzem çapulçularının vücutlarının temizlenmesi için her biri kükremiş bir ejderha ve gökten inmiş bir belâ gibi yürüdüler. Düşman, daha evvel saflarını tabiye etmiş silâh ve mühimmatını hazırlamıştı. (Resülâyn) den iki konak ileri geçmişlerdi ki: Ansızın Harzemlilerden bir alayın bir dağ tepesinde mevzi almış olduklarını gördüler. Yiğit, cenkçi kahramanlar o istikamete saldırdılar. Harzemliler derhal kaynaşmağa, civa gibi çırpınmağa başladılar.

Cenk denizinin köpüren dalgaları güneşin parlak ışığını söndürüyor, yel gibi seğirten atların tırnaklarından fırlayan tozlar gündüzü geceye çeviriyordu. Düşmanın tam Şam'lılar arasına sokularak onlara ânî bir darbe indirmelerinden kurtulduğu bir sı-

rada, Zahirüddin Mansur ansızın hücuma geçti ve galebe kazandı. Harzemliler kaçmağa yüz tutmuş bu uzun süren kaçışma neticesinde kendilerini Bağdad topraklarında bulmuşlardı. Halife (Müstansır) onları iyi karşılamış ve ağırlamıştır. Bu çarpışmada Şam ve Anadolu askerlerinin eline sayısız ganimetler düştü.

Vaktiyle Sultan Celâleddin'in hususî kâtipliğinde bulunmuş olan (Şehabeddin Zenderî) o esnada Bereket hanın veziri idi. Harran kalesine naip tayin edilmişti. Efendisinin bozgunluğunu haber aldıktan sonra Rum diyarına giderek bu Devletin köleliği mesleğinde yerleşmek arzusunu güdüyor, eğer kaleyi Rum ülkesi sultanına teslim edersem şüphesiz beni orada bırakır diyor, fakat (Bereket han) dan mahcup olmamak istediğini söylüyordu. Bu mes'eleyi haber alan (Melik Mansur) gizlice (Şehabeddin Zenderî) ile Hemedan'lı (Cemaleddin Habeş) e adamlar göndererek kendilerine mühim mevkiler vâdiyle avlamış ve derhal Halep hükümdarı (Melik Nasır) ın sancağını kaleye göndermiştir.

Zahirüddin ile öteki Selçuk beyleri (Melik Nasır) a olan saygıları dolayısiyle bu hale ses çıkarmamışlardı. Bir kaç gün beraber kaldıktan sonra melikler Selçuk beylerinden ayrılmış, her biri bir tarafa gitmişletdir.

"Amid,, Diyarbakır'ın sultan askerleri tarafından fethi

Rum ülkesi beyleri Şam askerlerine vedâ ettikten sonra çadırlarına çekilmişler ve demişlerdi ki :

Madamki Şam emîrleri (Harran) kalesini bizden hiyle ile aldılar. Biz bu askerle hiç bir şey yapmadan geri dönersek büyük ayıp olur. En doğrusu Diyarbakır'a yürümektir. Olaki Tanrı bu işi bize kolaylaştırır.

Sultana bu baptaki kararlarını bildiren bir mektup yazarak asker ve mühimmat yardımı istediler. Gıyaseddin derhal Çaşniğir Çavlı ile (Niksar) subaşısı Çaşniğir (Yutaş) ı ve bütün danişmend elinin asker sahibi beylerini bu işe memur etmiş, yolda

acele davranmalarını tenbih buyurmuştur. Az bir zamanda Diyarbakır'a yetişen asker her taraftan kaleyi kuşatmıştır.

Bir gün öğle sıcağının kızgın bir zamanında Kürt kabileleri başbuğu Dinarî oğlu Fahreddin, kale burcunun bir kenarına oturmuştu. Bunu gören Zahirüddin'in naibi Kaymaz bey oğlu (Nasırüddin Arslan) karşısına giderek selâm verdi, hal hatır sorduktan sonra ona: Sultana karşı daha ne zamana kadar hiylekârlık yoluna sapacaksınız ? Emîr Zahirüddin sizinle bir kaç söz konuşmak istiyor dedi. Fahreddin cevap verdi:

Öğle namazı sıralarında şehrin su yolu kapısından şu şekil ve kılıkta yanınıza bir adam göndereceğim. Zahirüddin her ne buyururlarsa dinler ve bana ulaştırır. Kararlaştırılan vakitte bahsedilen kapıdan dilenci kılıklı bir adam göründü, Nasırüddin onu aldı, doğruca Zahirüddin'in yanına götürdü. Emîr Zahirüddin, bu adamı yalnızca kabul etti ve ona dedik: "Akıllı insanlar bilmelidirki, Sultan Gıyasedd'n, mal, asker, kuvvet ve kudret bakımından bütün diyar padişahlarından üstündür. Bu kaleye de hiç bir ihtiyacı yoktur. Fakat sizin için iyi bilmek gerektirki buraya kadar gelmiş olan asker, maksadına erişmeden geri dönmiyecektir. Eğer emîr Fahreddin bu hususta başkalarından daha erken davranır ve kaleyi teslim ederse zekâ ve dirayetinin bayrağını en yüce bir mertebeye çıkarmış, şeref burcuna yükseltmiş olacaktır. Şehri devlet kullarına ısmarladığı takdirde her ne dileği varsa ben onu yerine getirmeyi padişah namına üzerime alıyorum »

Kaleden gelen elçiye elli altun verdi, elçi dinlediği sözleri Fahreddin'e anlatınca sevinmiş ve derhal tedbir almağa başlamıştır.

Ertesi günü elçi tekrar geldi ve şu cevabı getirdi: Bu hususta ilk iş olarak kalenin demir kapısı önünde ateş yakarsınız, bu iş yapılmağa ve ateş yanmağa başlayınca biz gece karanlığında mancınık iplerini burçlardan aşağı sarkıtır ve fethi kolaylaştırmak için askerin hisara çıkmasını temin ederiz. Yalnız şu şartlaki, Emîr Zahirüddin verdiği sözden dönmiyecektir dedi.

Zahirüddin derhal and içti, elini Kur'ani kerim üzerine ko-

yarak hiç bir zaman verdiği sözden dönmeyeceğini, onun dileklerini bütün gayretiyle yerine getirmeğe çalışacağını, (Hasankeyf) kalesinde bulunan (melik Salih) için dörtyüzbin akça nâl parası göndereceğini bildirdi.

Elçi şehre döndükten ve işittiklerini tekrarladıktan sonra Dinarî oglu Fahreddin onu tekrar Zahirüddin'in yanına gönderdi. Melik Salih için verilmesi vâdedilen dörtyüzbin akçanın sandıklar içine konup mühürlenerek kendisine teslim edilmesini istedi. Emîr Zahüriddin, Çavlı beyin yanına gitti, mes'eleyi anlattı, bütün emîrıeri davet etti; her birinin altundan gümüşten neleri varsa ortaya koydular. Elçinin gözü önünde sandıklara yerleştirdiler, mühürleyerek ona teslim ettiler.

Ertesi günü sipahilar kale kapısına demet demet asma kütükleri taşıdılar. Her ne kadar muhafızlar, bunları yukarıdan balyemez darbeleriyle, oklarla men etmeğe çalıştılarsa da faydası olmadı. Odunlar, tamamile yığıldı, neftçi sipahiler çarçabuk ateşin alevlerini semaya yükselttiler, kapı yandı, demirler aşağıya döküldu, Gecenin karanlığı çökünce Dinarî oğlu kemendleri kaleden sarkıtmıştı. Kahramanların büyük çarpışmaya hazırlandıkları ve burçlara çıkacakları bir sırada aralarında ileri atılmak hususunda kavga başladı, gürültü büyüdü, civardaki burçların muhafızları gürültünün sebebini anlamak için yukarıdan meş'ale tuttular, Bunlar muhafazası Fahreddin Dinarî'ye havale edilmiş olan burçlar üzerinden mancınık iplerinin asılmış olduğunu görünce işin emanetten hıyanete döndüğünü anladılar, o gece sipahiler bir netice elde etmeden geri geldiler.

Bir gün sonra şehrin ileri gelenleri, aralarında bir toplantı yaptılar. Bunlar şehrin muhafazasında mühim bir amil olan Dinarî oğlunun muhalif tarafa geçtiğinden dolayı onu yakalamak ve cezalandırmak yoluna gitmektense şehri teslim etmenin en uygun bir çare olacağını düşündüler. "Söyleki: fetih gününde kâfirlere, imana gelmeleri fayda vermez; Onlara mühlet de verilmez. Kur'an„ ayetinin işaret buyurduğu akibete uğramamak lâzımgeldiğinde söz birliği ettiler. Bir kaç kişiyi Naip (Nasırüd-

din) in ve (melikülümera) nın yanına göndererek su yolu kapısında kendileriyle görüşmek üzere beklemekte olduklarını bildirdiler. Nasırüddin şehir hey'etinin yanına vardı. Şehir kadısı, (Habîr oğlu Necmeddin), (Mancınıkçı Cafer) ve diğer ileri gelenler orada hazır bulunuyorlardı. Bunlar, Nasirüddin'e eğer zahmet olmazsa emîrlere bizden selâm söyler ve buraya kadar teşrif buyurmalarını rica edersiniz dediler. Ordugâhta hazır bulunan beyler yürüdüler. Diyarbakır eşrafı da yukarıdan aşağı indi, yarı açılan kapıdan dışarı çıkarak ordu büyükleriyle kucaklaştılar. Bir müddet konuştuktan sonra emîr Zahirüddin onların aman dileklerini yerine getirmeğe söz verdi. Kuvvetli yeminler ve teminat ile onları yola getirdi. Her iki taraf arasında tam bir anlaşma hasıl oldu.

Bir gün sonra her emîr kendi askeri ve sancağı ile şehre girmiş, kendi bayraklarını Diyarbakır kalesi burçlarına çekmişlerdi. Şenlikler başladı. Hükümdar sarayına gittiler. Halka birer birer sultan Gıyaseddin adına sadakat yemini ettirdiler. Kale muhafızları, diğer memurlar ordu büyüklerinin ziyaretine koştular, kalenin anahtarlarını, mevcut mühimmatını teslim ettiler. Bu fetih müjdesini sultana ulaştırmak üzere bir ulak gönderildi. Sultan Gıyaseddin, derhal etraf memleketler hükümdarlarına (fetihname) ler yazılmasını emretti. Emîrlere bu savaşta gösterdikleri yararlıklara teşekkürlerini bildiren fermanlar yazdırdı. Onlara Diyarbakır'da lüzumlu görecekleri işleri kendi reyleriyle saltanat makamına sormaksızın başarmaları hususunda salâhiyet verildiği tebliğ olundu. Askerin serdarlığı vazifesi candar Mübarizüddin İs'aya tevcih edildi.

"Babaî" türedilerin baş kaldırması ve onların, fitne ateşinin söndürülmesi :

Sözüne inanılır kimselerin anlattıklarına göre: Samsad kalesine bağlı (Kefersud) köyünde (Baba İshak) adında bir adam henüz gençlik çağlarında kafasına şöhret kazanmak ve mürid top-

lamak sevdasını yerleştirmiş, hokkabazlık ve sihirbazlık sanatlarında ilerlemişti. Daima bir takım cahil köylüleri *] başına toplayarak dervişlik ve dindarlık yolu ile yaldızladığı saçmaları onlara dinletir, sözlerini kabul ettirmeğe çalışırdı. Her zaman gözü yaşlı, gönlü tasalı, vücudu zaif idi. Bir müddet geçtikten sonra etrafında bir çok kalabalık toplandı, ona mürid oldular, kerametlerine inandılar.

Baba İshak henüz bu kadar mürid ve taraftarlariyle ortaya atılırsa yalancılık lambasının fazla ışık veremiyeceğini düşündü. Bir gün halk arasından ansızın gaip oldu. Aradan epeyce zaman geçtikten sonra sesi Amasya köylerinden birisinde işitildi. O köye vardığı ilk günlerde çobanlık yaptı. Kendisini gayet emniyetli ve sofu tanıttı, Yaptığı çobanlığa karşılık olarak hiç kimseden bir şey kabul etmiyordu. Her gün bulduğu ile geçinmeğe razi olmuştu. Bu sofuluğu yüzünden onun şöhreti öyle bir dereceye erişti ki, erkek, kadın herkes evliyalığına inanmağa başlamışlardı. Her hangi bir kimseye bir keder veya acı erişse, karı ile koca arasına bir uygunsuzluk girse hemen Baba İshak'a koşar, o bir muska yazar verir ve derhal rahata kavuştururdu. Baba İshak'ın taraftarları, müridleri gittikçe arttı. Nihayet köyden dışarı çıkarak yakın bir tepe üzerinde bir tekye kurdu. Orada ibadet ve riyazetle meşgul olmağa başladı. Bir kaç müridinden başka hiç kimse yüzünü göremiyordu. Kendisini gûya yemekten içmekten tamamiyle el çekmiş, açlığa, susuzluga alışmış gibi tanıttırmıştı.

Baba İshak, köylere, şehirlere, hatta Şam diyarında bulunan Harzemlilere müridler göndererek Sultan Gıyaseddin'in hareketlerini, yaşayış tarzını kötülemeğe uyğraşıyor, onun şarap içtiğin-

*] Farsça metinde (Etraki cahil) şeklinde yazılıdır. O zamanlarda (Türk) kelimesinin (köylü) mukabilinde kullanıldığı anlaşılıyorki dikkate değer bir haldir.
Mütercim.

Aksarai Tezkiresinde dahi : Türk, Tacikden pek çok halk, asker toplandı, Uç Türkleri, Kaarman Türkleri ayaklandı şeklinde görüb okuduğumuz Türk tabiri mutlak «köylü» demekdir. Şehirliye tacik denirdi. Evlerimize; köylerden gelen hizmetci kızlara. büyük annelerimiz; burnu kıllı türk, çarıklı türk derlerdi ki bu sözden kasdları köylü olduğunu ifadedir. Edebiyatda ise «güzel» demekdir. Uzluk.

den şikâyetler yağdırıyordu. Bu gibi telkinlerle halkı kendine ısındırmış, gönüllerde kendisine yüksek sevgi ve saygı kazanmıştı.

Müridlerinden birini "Kefersud„ tarafına, bir başkasını da "Maraş„ cihetine gönderdi: bunlara: falan gün ve falan saatta, kendisine sevgi ve bağlılık gösterenlerin atlarına binerek sultan Gıyaseddin ülkesindeki şehir ve kasabaların fethine yürümeleri için emir vermelerini tenbih etti. Babanın adını işiten ve kendisiyle birlikte müfsitlerin köklerini kazımak için el ele verenler bir çok ganimetlere konacaklar, ona uymak istemiyenler, hiç aman verilmeden öldürüleceklerdi. Bu iki mürid, aldatıcı mürşitlerinin işaretiyle o iki vilâyete gitmiş, telkinlerini bütün aşiretlere, köylere, Türk hanlarına yaymışlardır.

Baba İshak'ın adamları bir kaç senedenberi isyan hazırlıklarını tamamlamış, büyük önderin fermanını bekliyorlardı. Hareket emri verildiği zaman karınca ve çekirgeler gibi hemen ayaklanmış, sözleşdikleri gün ve saatta isyan bayrağını kaldırmışlardır. İlk önce Baba'nın doğduğu "Kefersud„u ateşe verdiler. Siyah dumanlar her tarafa yayılmağa başladı. Baba mel'ununun buyruğuna boyun eğenlere canlarından aman verdiler, onun yoluna gitmeyip karşı duranları hiç bir tereddüt ve korku duymadan oldürmeğe başladılar.

Alişir oğlu Muzafferüddin, bir kuvvet toplayarak üzerlerine yürüdü. Her iki taraf arasında büyük cenkler oldu; Nihayet Muzafferüddin'in kuvvetleri bozgunluğa uğradı; bayrağı, davulu asilerin eline geçti. Alişir oğlu Malatya'ya döndü, Kürtlerden Kirman oymaklarından kalabalık bir çeri toplayarak tekrar muharebeye koyuldu. İkinci def'a yine mağlup oldu. Bu ikinci galebeden sonra asîlerin daha fazla şımarıklıkları, cesaretleri arttı. Sıvas nahiyelerine baskına başladılar. Sıvas halkı toplandı, bunları kovmağa çabaladı. Baba müridleri onları da bazguna uğrattılar. "İğdişbaşı„ ve diger ileri gelenleri öldürdüler. Bu çarpışmada ellerine pek çok mal ve ganimetler geçti. Aralarında şenlikler, törenler yaptılar. Bu sefer yüzlerini "Tokat„ ve Amasya taraflarına

çevirdiler. Tokat halkı da karşı durmuşsa da mağlûp olmuş, yüz geri etmiştir. Bu yüzden bazı cahil kafalıların fikirleri bozuldu. Vilâyetteki Türkmenler de onlara katıldılar. Amasya'ya geldiklerinde kuvvet ve kudretlerinin ışığı her tarafı tutmuştu.

Sultan Gıyaseddin, bu halleri haber alınca ihtiyaten (Kubadabad„ kalesine çekildi. Amasya asker serdarı "Hacı Armağanşah) ı o hududa gönderdi. Hacı Armağanşah Amasya'ya yetişir yetişmez Baba İshak'ı kendine en çok bağlı bulunan müridleriyle birlikliate tekyesinde bastırmış ve Amasya'ya getirerek kale burçlarından astırmıştır. Maiyetindeki askerlerle beraber asîlerin takibine koyulan serdar, bunlarla büyük bir cenge tutuşmuş ve bu savaşta şehit düşmüştür. Şakilere her ne kadar mürşitlerinin asılmış olduğu haber verilmiş ise de faydası olmadı, Baba, Tanrının Peygamberidir dediler. Ateşte pervaneler, dalgalar üstünde ördekler gibi hep bir arada kılıç salladılar.

Sultan Gıyaseddin, Kubadabad' dan acele haberciler saldı. Erzurum hudutlarının muhafazasına gönderilmiş olan orduyu geri çağırdı. Asker son sür'atle Sıvas'a geldi, Teçhizat ve mühimmatını alarak bir gün, bir gecede Kayseriye yetişti. Türediler, Kırşehir'in "Malye„ ovasında toplanmışlardı. Gürcü oğlu Candar Behramşah Frenk büyüklerinden (Fardhala) pişdar olarak yola çıktı. Büyük serdarlar arkadan ağır bir ordu ile yürüdü. Bu sırada asilerin bir gün sonra harbe girişecekleri anlaşıldı. Öncü kuvvetler kumandanlığına, şayet asîler meydana çıkmazlarsa onlar'a cenge yanaşmayup beklemeleri için haber gönderildi. Asker ertesi günü silâhlarını kuşanmış, arkadan gelecek orduyu bekliyordu. Asîler ansızın bir tepeden göründüler. Sultan askerleri heman şahlanmıştı. İlk safta frenkler vardı. Sebat gösterdiler. Asîlerin ok ve kılıçları onlara tesir yapmadı. Biraz gerileyerek tekrar hamle ettiler. Sultan askerleri, serkeş dervişlerin çürümüş kafalarının ilâcını keskin hançerleri, ağır gürzleriyle verdiler. Can yakıcı bir hamle ile bunlardan dörtyüz kişiyi yere serdiler, Bazıları beraberlerinde taşıdıkları çoluk çocukları ve eşya denkleri arasında siper almış, yüklerin, urganların arkasından sert yay-

larla ok atmaya devam ediyorlardı. Asker her taraftan çevirdi, önlerindeki siperleri sardı, cemiyetlerini darma dağın etti. O zaman acımak bilmeyen zağlı kılıçlariyle o şeytan kullarının kanlarını ırmaklar gibi ovaya akıttılar.

Genç, yaşlı, hiç kimseye aman ve fırsat verilmedi. Arkadan büyük ordu yetişdiği zaman pişdar kuyvetleri kumandanları işi bitirmişlerdi. İki üç yaşındaki çocuklardan başka hiç birini sağ bırakmadılar.

Bu zafer üzerine derhal saltanat makamına ulak gönderildi. Asîlerin kadınlarını, çocuklarını mal ve davarlarını, beşte bir hazine hissesi ayırdıktan sonra aralarında paylastılar. Asker, verilen emir üzerine yurtlarına, beyler de saltanat dergâhına gittiler. Malya ovası: H. 637

Sultanın Cihangir çetrini her tarafa ulaştırmak düşüncesiyle "Miyafarkın„ kalesini "Melik Gazi„ den zaptetmek istemesi

Merhum Sultan Alâeddin Keykubat'ın elde etmek istediği memleketlerin fethi, oğlu Gıyaseddin, Keyhusrev'e nasip olmuş, ona kafa tutan hükümdarlar, nihayet başlarını yeni padişahın buyruğu altına koymuşlardı. Gıyaseddin bu halden çok gururlandı. Büyük amcalarının tuttuğu yol üzerinde yürüyerek muzaffer çetrini her tarafa ulaştırmak istiyor; Rum ülkesi sultanlarının unvanlarına "Miyafarkın memleketinin sahibi, âsî ve serkeşlerin kahredicisi„ sözlerini de ilâve etmek suretiyle yer yüzünde kendisine kafa tutacak kimse bırakmamak ve onların çetrini daima kapalı bulundurmak arzusunu görüyordu. Askeri Kayseri'ye çağırdı. Halep, Musul, Mardin, Cizre meliklerinden yardım istedi.

Melik Gazi, Sultan Gıyaseddin'in tasavvurlarını daha evvel haber aldığı için hazırlıklara başlamıştı. Reisleri, sultan Celâleddin'in kız kardeşinin oğlu olup "Resülâyn„ muharebesinde Bağdad'a sığınmış ve halife "Müstansır„ tarafından himaye edilmiş

olmasından dolayı halifeye bağlı kalmış bulunan Harzemlileri Şiraz tarafından muntazam ordulariyle imdada çağırdı. Kirman türklerini bir çok mallar ve paralar vâdiyle itaat altına davet etti. Miyafarkın kalesinin hendeklerinin, sularının, mancınıklarının, eksikliklerini tamamladı, muharebeye hazır bir vaz'iyete geçti.

Rum askerleri hududa geldikleri sırada Şam askerleri de "Melik Muazzam„ ın kumandasında bunlara yetişti. Aradaki sözleşme gereğince Miyafarkın'a hareket ettiler, oraya varır varmaz şehrin etrafını kuşattılar. Her gün iki taraftan çarpışmalar oluyordu. Sürekli yağmurlar başlamış, Rum ve Şam askerlerinin çadırları seller altında kalmıştı. Bir gün Melik Gazi, safları düzeltti, muharebeye başladı, Rum diyarı askerleri atlarına binmiş, Şam askerlerine de haber vermişlerdi. Karşı tarafta Harzemliler sağ cenahı tutmuştu. Rum ordusunun sol cenahını "Danişmend„ ili askerleri teşkil ediyordu. Danişment'liler düşman çadırlarına doğru ileri atıldılar. Sultan ordusunun sağ cenahında bulunan Musul ve Malatya askerlerinin sademesi düşmanın sol cenahındaki Türk ve Kirman askerlerini hendekler tarafına attı. Sel suları yerine kanlar yürümeğe başladı. Bu sırada ağır silâhlar kuşanmış bir süvari Melik Gazi ordusu merkezinden rum diyarı askerleri tarafına yürüyordu. Zahirüddin Tercüman'ın "Demirtaş„ adındaki kölesi bunu derhal karşıladı ve bir hamlede attan aşağı düşürdü. Bu sefer Melik Gazi safları arasından başka bir süvari atıldı, Demirtaş'a yaklaşınca atından indi, Demirtaş onu atına bindirip askerin merkez noktasında bulunan Melik Muazzam ile Çavlı beyin huzuruna götürdü. Melik Muazzam süvariyi çağırdı, Mübarizüddin Çavlı, Melik Gazi'nin fedaisidir dedi. Melik Muazzam ona hediyeler verdi. Atına bindirerek yanında beraberce yürüdüler. Bir çok konuşmadan sonra geri dönmesine müsaade etti. Süvarinin Melik Gazi ordugâhına yetiştiği sıralarda Harzem askerleri çadırlarına dönmüş, harp ateşi biraz sakinleşmişti. Bir müddet sonra Miyafarkın kadısı ile şehrin ileri gelenlerinden bir kaç kişi Melik Gazi tarafından elçi gönderildi. Ko-

nuşma sırasında Melik Muazzam'a dediler ki: Attan düşen süvari Melik Gazi ve esir edilen de onun saray ustası idi.

Elçilerin yaptıkları teklifin hulâsası şu idi:

Melik Gazi hepinize selâmlarını sunuyor ve buyuruyor ki: Ben daima sadakat halkasını can kulağıma takmıştım. Kardeşim Muzafferüddin Eşref ise Sultan Alâeddin Keykubat'ın atının dizginini maddeten ve mânen omuzlarında taşımıştır,

Ben, bu ufacık memlekette kendimi o yüce dergâhın kullarından biliyorum. Sultan-Gıyaseddin, Muzaffer çetrini benim için açmak fikrinde ise bu kadar gönülleri kırmağa, ebediyyen kötü bir ün bırakmağa sebep olacaktır. Allah rızası için bu düşünceden vaz geçsinler ve haksız bir işi başarmak maksadiyle bir dervişin kulübesine tecavüz etmesinler, yoksa ben eski yurdumu korumak için canımı feda etmeğe mecbur kalacağım.

Elçiler, bu arada Miyafarkin'in muhasarasına gelmiş olan Melik Muazzam ve diğer memleketler hükümdarlarına hilâfet makamından yazılmış ve itaat edilmesi gerekli emirler de gösterdiler. Halife, onları bu muhasara ve muharebeden men ediyordu. Bu vaz'iyet karşısında Melik Muazzam; Melik Gazi ile sultanın aralarını bulmağa teşebbüs etmiş ve emîrleri de kendi fikrine çevirerek bu muharebeye nihayet verilmesini istemiştir.

Yağan sürekli yağmurlardan çok müteessir olan serdarlar, kadı'nın tekliflerine râzı oldular, onun istediği şekilde birer birer and içtiler. Melik Muazzam'ın elçileri, sultanın kumandanları birlikte şehre gittiler. Melik Gazi'ye de ayrıca and verdikten sonra oradan askerle beraber Diyarbakir'e göç ettiler.

Diyarbakır'de Melik Muazzam şerefine şahane bir ziyafet verildi. Ertesi gün Melik Muazzam Şam'a, Serdarlar da Malatya tarafına yollandılar.*]

Rum diyarında karışıklık başgöstermesi

Karışıklığın başlangıcı ve yıkılışın ilk sebebi, "Çermağon" Nuyin'ın vucudunda felçler başlaması dolayisiyle bir müddet son-

*] Melik Muzaffer Şahabeddin gazi 617 den 642 yılına degin, Elcezirede hükûmdarlık etmiş eyyubîlerdendir. Miyafarkın 639 da Şelçukîlerin eline geçmişdir. Halil S. 97. Uzluk.

ra Moğol Kaânı tarafından Ordu kumandanlığı yarlığının "Bayçu Kurçi„ ye verilmiş olması idi.

Bayçu, itibarını yükseltmek ve askerî kudretini yüceltmek düşüncesiyle Selçuk oğulları Devletini de ele geçirmek istiyordu. Otuzbin cenkçi tatar süvarisi ile Erzurum tarafına yollandı. Moğollar arkadan gelen mancınık ve Muhasara âletleri yetişince, sûrun etrafını çevirdiler. Gece gündüz musallat olan bir belâ gibi taş ve kayalar fırlatmak suretiyle harbe tutuştular. Erzurum askeri serdarı Sinaneddin Yakut, Frenk askerleri nefer başısı (Istankös) büyük bir kuvvetle kaleden çıkış hareketi yaptılar. Fedakârlıklar, Kahramanlıklar gösterdiler. Eğer şehir şahnasi (Müşerref duyni) alçaklık ve hiyle yoluna sapmasaydı Bayçu askerlerinin kışın yaklaşmasından korkarak çekilip gitmeleri mümkün ve binlerce insan evlâdının onların kılıçlarından canlarını kurtarmaları ihtimali vardı. Fakat Alçak (Duyni) serdar Sinaneddin'e beslediği garez dolayisiyle Bayçu'ya gizlice bir mektup gönderdi. Bu mektupta : Kendisiyle adamlarına canlarından aman verilirse Moğol askerlerini, muhafazası kendisine havale edilmiş olan burçlardan kaleye çıkaracağını ve askerler aşağıya iner inmez kale kapılarının kilitlerini tokmakla kırabileceklerini bildirmişti.

Bayçu, yazdığı cevapta, Duyni'nin dileğini kabul etti. Bir gece fırsatını getirerek ikiyüz kişilik bir cenkçi kafilesini silahlariyle yukarı çıkardılar. Bunlar, kale kapılarının kilitlerinin parçalamış, kapıları açmışlardı. Moğol askerleri şeher doldular. Bu hali haber alan Sinaneddin Yakut ile Istankös askerleriyle oraya koştular ; tâ sabaha kadar kan saçıcı kılıçlariyle çarpıştılar. Sabah ağırırken Moğollar şehre sokulmuşlardı. Umumî bir öldürme başladı, aile kadınları yabancı ellerde tutsak oldu, sevgili çocukları topraklara serildi, hiç kimsede ne kaçmaya, ne de el kaldırmaya takat kalmadı. Ateş saçan kılıçların parıltısından güneş tutulmuş, ayın aynası feryad eden zavallıların ahi ile kararmış gibiydi.

Yağma ve talândan geri duran çapulcular, bu sefer de tutsak yakalamağa savaştılar. Kadın, erker, çoluk, çocuk, kimler kal-

mışsa kaleden dışarı çıkardılar. Aralarında paylaştılar. İşlerine yarayanları alıkoydular üst tarafını hep birden kılıçtan geçirdiler.

Emîr Sinaneddin ile oğlunu başları açık ve elleri bağlı olduğu halde dışarı getirdiler. Altun, Gümüş bütün kıymetli mücevherlerini bir yere yığdılar. Bayçu Yakut'a dedi ki:

— Sende mademki bu kadar kıymetli mallar var idi niçin asker toplamadın ? Ak akça kara gün için değilmidir ?

Sinaneddin cevap verdi:

Bir gün sana kalacak olan şeyler için benim ne tasarrufum olabilirdi ? Bayçu Sinaneddinin oğlu ile beraber şehid edilmesini emretti.

Moğollar Erzurum işini yoluna koyduktan sonra bol hazinelerle "Moğan„ yolunu tuttular. Bu sıralarda sultan Gıyaseddin'in imdat ordusu Erzincan'a yetişmişti. Erzurumun Moğollar eline geçtiğini, Bayçu'nun o diyar da kimse bırakmadığını haber alan sultanın kafasında tam bir perişanlık baş gösterdi. Askerin yurtlarına dönmelerini, serdarların da hep birlikte tedbir düşünmek üzere saltanat dergâhına gelmelerini emretti.

Sultanın "Kösedağ„ da Moğol çerisiyle cenkleşmesi *]

Sultanın katında toplanan Devlet büyüklerinin düşüncesi, ilk önce etraf memleketler hükümdarlarını davet etmek, Melik Gazi'ye bir elçi göndererek Miyafarkın seferinden dolayı özür dilemek, kardeşinin eski yurdu olan "Ahlat„ ı bir fermanla yine ona bağışlamak ; Isfahan'lı Sahip Şemseddin'i değerli armağanlarla Şam ordusundan yardım istemek üzere Şam melikine yollamak ; "Sis„ tekforunu ayrıca bir hazine ile elde ederek Frenk askerleriyle hemen harekete geçmesini temin' eylemek hususunda birleşmişti.

*] Kösedağ: Sivasın 60 kilometre şarkında, Zara kasabasının şimalinde elan bu adla anılan bir yerdir, eskiden Ala Kûh derlermiş, Hammer, İlhanıler Tarihi, C. I, S. 111, Uzluk.

Bu düşünce üzerine Onbin Keykubat altunu ile Yüzbin akça ve Ahlat'ın mülkiyet fermanı Melik Gazi'ye gönderildi; Sahip Şemsettin, Yüzbin altun ve binlerce akça ile Şam'a gitti. Bunun iki misli hazine de Sis tekfuruna yollandı.

Elçilerle gönderilen haberlerde: Eğer bu mes'elede ağır davranılırsa Allah göstermesin iş işten geçmiş olur. Memleket elden gittikten sonra dudağını çiynemekten, el oğuşturmaktan bir fayda gelmez. Şüphe yok ki Selçuk Devletine ulaşacak bir felâket az bir zaman sonra sizin memleketlerinizi de kaplayacaktır, deniliyordu.

Melik Gazi, Ahlat'ın mülkiyeti fermanını mütalea ettikten sonra gönderilen mal ve paralarla birlikte kardeşi "Eşref„ in hazinesine yolladı. Eşref, "dinledim ve itaat ettim„ dedi. Asker ve mühimmat tedarikine başladı.

Sahip Şemseddin, Şam'a ulaşınca o memleketin fakir ve kahramanlarının burnuna zenginlik kokusu götürdü. Sis tekforu yeniden kulluk ve dostluk kaidelerine riayet gösterdi.

Etraf memleketlere gönderilen elçiler geri döndükten sonra ilkbaharda, verilen emir gereğince yetmiş bin süvari toplanacaktı.

Sultan, Ordu ve Devlet erkâniyle Sıvas'a geldi. Orada bir müddet civar memleketlerden gelecek kuvvetlerle Melik Gazi, Sahip Şemseddin ve Sis ordusunun yetişmesini bekledi. Bu arada evvelce yapılan sözleşme dairesinde her sene savaş zamanlarında gönderilmekte bulunan ikibin süvari ile birlikte Şam tarafından gelen "Nasıhuddini - farisî„ orduya katıldı. Sıvas'ta bekleme müddeti uzadı. Baycu Nuyin'in, Horasan, Irak, İran, Kirman taraflarından topladığı karınca ve çekirge gibi sayısız askerle yürümekte olduğu hakkında haberler yayılıyordu. Yüksek tecrübeleri ve işin sonunu düşünmek husundaki bilgi ve görgüleri malûm olan devlet büyükleri gelecek yardımları beklemek behanesiyle Sıvas'ta kalmaya, beraberlerindeki ellibin kişilik süvari kuvvetiyle gelecek düşmanı orada karşılamaya karar vermişlerdi. Fakat ömründe cenk ve tehlike görmemis olan bir takım cahil gençler buna mani oldular. Muzafferüddin oğlu Nizamettin Süh-

rap, Şablaş, Garip, Bakbaşı gibi belâlarını arayan bir kaç ele başı feryadı kopardılar :

Bu derece ölüm korkusu, can sevgisi daha ne kadar devam edecek? Erzincan ve Erzurum halkı kılıçtan geçirilirken bize, düşmanı tâ "Tebriz„ ve "Nahcivan„ da karşılamak yaraşır, harbi oralarda kabul edelim; aksi halde bu korku ve telâşla Sıvas'tan bir konak bile uzağa gitmek kabil olmayacaktır dediler.

Sultan bu laflara mağrur oldu, bir gün sonra yola çıkılmasını emretti. Sipahilerden seksen kişi coştu. Gönüllere bin dağ vurmuş olan "Kösedağ„ yolunu tuttular. Oraya vardıkları zaman geniş otlaklar; bol sular, sarp mevkiler buldular. Dağ geçitlerinden başka hiç bir taraftan yol çıkaramayan acemi askerler orada konakladılar. Her gün geriden gelecek yardımı bekliyorlardı. Bu arada Bayço'nun kırkbin süvariyle Erzincan'ın "Akşehir„ ovasına yetiştiği haber verildi. Sultanın yakınları olan gençler bunu işitince bilgisizliklerinden dolayı moğollardan bekledikleri fırsatı elde ettiklerine çok sevindiler.

Sahip Mühezzibüddin ile Gürcü oğlu Zahirüddevle bu gibi uydurma sözlerle zihinleri bulandırmak, askerleri lüzumsuz yere iztiraba düşürmek doğru değildir. Bu mevkide düşmanın gece baskını tehlikesinden uzağız. Bu bizim için bir kazançtır, bugünlerde Ermen tekfurunun da frenk süvarisi ile gelmekte olduğu anlaşıldı, o da büyük bir yardım olur dedi. Muzafferüddin oğlu saçmalamaya başladı:

"Gâvur korkak olur. Bana bin frenk süvarisi versinler, Moğollar üzerine varayım, zafer kazanayım, isterse Allah bile onlarla beraber olsun..*]„ Zahirüddevle cevap verdi:

*] Bir kaç oğlanın sözüyle nazlı Anadolu toprakları, Moğol kâfirlerinin ayakları altında bir asır inliyecek, olmadık eziyetleri, sıkıntıları çekecektir, Hükûmdar adına geçinen derbederrin bunları susturmaması cinayetten haşka biş şey değildir. Hele küstah Muzaffereddin oğlunun, başından büyük söylediği lakırdı, terbiyeden hiç nasibi olmadığını gösterir, Aksaraylı Mahmud Tezkeresinde yazıyor Muhammed Harzemşaha, Cengiz Hanın elçileri geldi ve gönül alçaklığı ile sözlerin söylerdiler. Mağrur sultan, askerinin çokluğuna, şevket, debdebe, saltanat kuvvetine güvenerek: ben taht üstüne oturup hizmetci ve uşaklarıma emretsem Tatar askerlerini perişan ederek köpeklere lokma ederler gibi pek büyük sözler şöyledi Elçiler, Harzemşahın üst perdeden savurduğu sözü Cengize haber verdiklerinde o

Memleket mukadderatının bir kıl ile asılı bulunduğu şu dakikada kıçının kokusu alemin burnuna ziyan getiren bu adamın söylediği söz nice sözdür ki, söylenmesi Rum ve Şam diyarının yıkılmasına sabep olur. Hususiyle sultan huzurunda sarfedilen bu laflara sadaka ile kefaret vermek gerektir. Tanrı " işlerinizde meşveret ediniz „ buyuruyor. Meşveret harpten önce gelir. Şüphe yok ki ben hıristiyanım. Kendi Allah'ımdan korkarım....

Muzafferüddin oğlu şarabın keyfiyle ağzını bozmağa başladı, Sahip Mühezzibüddin onu tekdir etti ve cevaben:

Sen şüphe yok ki bu hesapsız kitapsız hareketlerinle başkalarının başarabilecekleri işlerin altından çıkamazsın; dedi.

Devlet erkânı, perişan ve şaşkın bir halde dışarı çıktılar. Memleketin yıkılışına, düşkünlüğüne ağladılar. Ertesi günü 641 = 1243 Muharrem ayının 6 ıncı Cuma günü Muzafferüddin oğlu askerini bindirmiş, davul, dümbelek sesleriyle yola çıkmak üzere idi. Emîrler her ne kadar bu adamın cehalet ve terbiyesizliğinden perişan olmuşlarsa da yine huzura giderek hareketine mani oldular. Muzafferüddin oğlu tekrar terbiyesizliğe, söğüp saymağa başladı. Gürcü oğlu, Pervane Veliyüddin, Nâsihüddini Farisî hiddetle yanlarına, serden geçti rum ve frenk süvarilerinden üçbin kişi alarak sarp dere ve uçurumlarında sığınların bile yürüyemediği dağ geçitlerinden yılanlar gibi aşağı sarktılar. Bayçu bunların sarp kayalardan aşağı nasıl indiklerini görünce yüzünü yanındaki Nuyinlere çevirerek: Bunların karşısında kaçmaktan başka çare yoktur, başımı kılıçların altında görüyorum, bu gün sabredelim de o çetin geçitlerden insinler dedi.

Pişdarlar hep birlikte ovaya indiler. Her tarafları kalabalık

---

atından aşağıya inerek yüzünü toprağa koyup allahtan yardım diledi ve dedi ki: eğer Sultan Muhammed askerine güveniyorsa, Tanrım benim itimadım sanadır. Bu dileği kabule mazhar oldu, Harzemşah yenildi, perişan oldu. Aksaraylı, bu kıssadan sonra, Püseri Müzafferüddin Mahmud, biraderi ili pervane diye bize onu tanıdıyor ve Sipehdar ı leşker olduğunu kaydederek edebe sığmayan sözünün kötülüğünden mağlup olduğunu hikâye ediyor. Milletin, ferdin kendine güvenmesi nefsin terbiyesi bakımından lâzımdır. Biz bu tarihi ibret dersi almak için basdırdık, vay o zavallıya ki, yüksek yerde bulunur, Tarihin acı vakalarından ibret, ihtiyat, dikkat dersi almaz. Aksarayi Tezkeresi, hususi kütüphanemizdeki yazma, S. 116.

Uzluk.

Moğol askerleriyle çevrildi, orada hazır bulunan Baycu bunların üzerine atıldı, ilk hamlede Rum leşkeri atları takattan düşünceye kadar çok çetin bir savaş yaptı. Moğol kuvvetleri geri çekildiler bunlar, düşmanın kaçtığını zannederek moğolları mağlûp ettiklerini sultana haber verdiler. Şenlikler donanmalar yapıldı. Bu arada Bayçu tekrar dönüp de pişdarları ok yağmuru altına alınca sultan askerlerinin hepsini öldürdüler.

Selve oğlu sarhoş kafa ile kendi bayrağını indirmiş, kaçamak yolunu tutmustu, Nasıhüddini Farisî bir çok çarpışmalardan sonra harp meydanından canını kurtarabilen bir kaç çıplak neferle sultanın huzuruna koştu artık saygı ve sıkılma perdelerini kaldırmış, padişahın yüzüne karşı sert sözler söylemeğe başlamıştı:

Bu tedbir ve düşünceler ve düşkün dostlarla hangi sultan cihıngirlikten dem vurur da düşman karşısına çıkar, memleketi, milleti felâkete sürükler, bu kadar müslümanın, insan oğlunun başlarına toprak saçar? dedi. ve derhal kendi adamlariyle Halep yolunu tuttu. Cesaretine bin aferin. U.

Gıyaseddin Keyhusrev düşmanın bozgunluğu haberinin tersine çıktığını anlayınca mendilini yüzüne kapadı, ağladı. Akşam namazına doğru atına bindi. Daha önce saltanat çadırını, hazinelerini "Tokat„ a yolladı. Çaşniğir Mübarizüddin Çavlı harpten kaçmış, sultanın yanına gelmişti. Sultan sordu: Vaz'iyet hakkında ne düşüyorsun?

Çavlı cevap verdı: İş kuru dudakla yaşlı gözlerden geçmiştir. Tedbir ve düşünce zamanında kullarımızın sözlerine iltıfat buyurmadınız, şimdi düşbnecek ne tedbir kalmıştır? Sultan tekrar cevap verdi: Memleket idaresinin dizginini sana bırakıyorum. Nasıl bilir ve nasıl yapabiliasen öylece hareket et dedi ve çadırına gitti, (Labadhane) yolu ile Tokat tarafına yollandı. Yolda Fahreddin Aslan doğmuş, Has oğuz ve çaşniğir Türkeri Gıyaseddin'in kılığını değiştirdiler, Son sür'atle Tokat'da konakladılar.

Sultan gittikten sonra askerden bir kol gece yarısı sırala-

rında Kösedağ tepelerinde yerleşmişlerdi. Moğollar dağın tepesine geldiklerinde ötede beride yer yer oturmakta olan askerler feryada başlrdılar, ateşler yaktılar, ne sultanın ordugâhından bir imdad, ne de yurdlarına dönmek için bir imkân bulamadılar. İleri karakolları uzun müddet beklediler ve hiç bir imdad göremeyince yüzlerini ordugâha çevirdiler. Bütün levazım ve mühimmat yerli yerinde duruyor, fakat arkadaşları gitmişlerdi. Bunlar da kaçmağa koyuldular.

Sabah üzeri uzaktan orduğâha bakan moğollar çadırların, yüklerin yerinde bulunduğunu gördükleri zaman askerin pusuya yatmış olduğunu zannettiler İki gün geçtigi halde çadırlar halâ duruyordu, artık askerin kaçmış olduğunu anlamış, ordugâha sokulmuşlardı. Hesaba sığmayacak derecede çok mallar ve ganimetler elde ettiler. Bu sefer Sıvas istikametine yöneldiler. Sıvas kadısı (İmami Rabbani Kırşehirli Necmeddin) vaktiyle moğolların Harzem ülkesini istilâsı ve sultan Mehmed (Kutbeddin) in bozgunluğu zamanında orada bulunmuş, kaân (Cengiz) in huzuruna giderek ondan yarlığ ve (Payze) almıştı. Sıvas'a yaklaşan Baycu'yu hediyelerle karşıladı, Baycu Nuyin onu görür görmez tanıdı. Kadı kaân'ın yarlığını ve (Payze) yi gösterdi. Nuyin bunları öptü ve başına koydu. Sıvas'ı ona bağışladı, ancak ordudan bazıları Sıvas'ta üç gun yağına yapmak üzere yalnız Erzincan kapısı açılacak, öteki kapılar kapalı kalacaktı. Yağma bittikten sonra dördüncü günü o kapıyı da kapadılar. Moğollar Sıvas'a başkaca bir zahmet vermediler.

Kayserinin Moğollar tarafından harap edilmesi Muhasara edilen ahalisinin öldürülmesi

Sultan Gıyaseddin'in validesi o sıralarda Kayseri kalesine sığınmıştı. Sultanın esvabcı başısı büyük zahit Samsameddin Kaymaz ile topal Fahreddin Ayaz'da muharebe saflarından kaçmış ve oraya gelmişlerdi. Kayseri kalesinin muhasarası ihtimaline karşı müdafaası tertibatını almağa, burç ve bedenlerin eksiklikle-

rini yerine getirmeğe çalıştılar. Moğol kuvvetleri buraya yetişince dışarıda her ne buldularsa yağmaladılar, yaktılar her kimi buldularsa öldürdüler, suda boğdular.

Ertesi günü Baycu, Nuyinlerle beraber atına bindi, şehrin surlarına geldi, sağlamlığına çok güvenilen "Sıvas kapısı" burçları karşısına üç mancınık kurdurdu. Esirleri, Civelekleri bunları işletmeye memur etti On beş gün pek çok döğüldü, burçta büyük çatlaklıklar belirdi, Asker ellerindeki ganimetlerin bolluğundan dolayı artık geri dönmek ve Kayseri kalesinin fethini gelecek seneye bırakmak istiyordu, fakat bu sırada kalenin (iğdişbaşı) sı (Haçikyan) gece Bayçu'nun yanına elçi göndererek ondan aman dilemişti. Dileği kabul edilince aynı gece kalenin akıntı sularının geçtiği yoldan moğol ordugâhına gitti, hisarın bütün zaif ve kuvvetli taraflarını olanca tafsilâtiyle anlattı. İçeride bulunan Selçuk beyleri bunu haber almış, Bayçu'nun kendisine uygun hareket edenleri himaye ederek timar verdiğini duymuş olduklarından şehir subaşısı topal (ayaz) da onun tarafına geçti, şehir de (Samsameddin Kaymaz) dan başka kimse kalmadı. Baycu'nun geri dönmek hususundaki kararı değişti, ertesi gün bütün askerin silah başı yapmasını, kalenin mancınıkla zedelenmiş olan burcuna merdivenler kurularak askerden bir kolun yukarı çıkarılmasını, orada rast geldiklerini kılıçtan geçirerek bedenden aşağı inip kale kapılarının kilitlerini kırmalarını emretti.

Moğollar hep birden şehre daldılar "Emîr Arız" ve bütün muhafız askerlerini yakalayup Meşhed ovasına götürdüler. Bunları soyduktan, öldürdükten sonra şehrin binalarına ateş verdiler. Şehrin ve şehirlilerin işleri bitirilince dışarı çıktılar, evvelce yakalamış oldukları esirleri de Meşhed ovasında şehit ettiler, çoluk çocuklarını aralarında paylaştılar.

Moğollar "Kayseri" den dönüşlerinde beraber götürdükleri esirlerden yolda hasta olanları, yaya yürümeye takati olmayanları öldürdüler.*]

*] Kayseriye gibi en mühim bir şehrin düşmesi - müverrihimizin 'Püseri

Sahip Mühezzibüddin'in (Baycu) katına giderek sulh yapması

Askerin, Kösedağ bozgunluğu sıralarında sahip Mühezzibüddin Amasya taraflarına düşmüştü. Moğol askerinin Kayseri'yi muhasara etmek üzere oraya yürüdüğünü işitti, Amasya kadısı "Fahreddin„ i çağırdı, ona şu sözleri söyledi:

Memleket işleri, sultanın gençlik ve bilgisizliği yüzünden bu düşkün mertebeye erişti. Dalgalanmakta olan fitne ve fesat denizi biraz sakinleşir gibi oldu. Eğer yapılacak işlerde, alınacak tedbirlerde ağır davranırsak nankörlük etmiş oluruz. Benim düşüncem her ne kadar ok ve kılıç darbesiyle karşı durmaksa da işin kötüye varacağını hesaba katıyorum; Moğolların arkasından gidelim, sulh yolunu arayalım.

Kadı bu fikri beğendi, Sahibi takdir etti, her ikisi el ele verdiler, türlü türlü armağanlanlar, hediyeler düzdüler, Tanrının yardımına sığınarak korku ve yalvarma yolu ile işi bitirmeye koyuldular. Yola çıkmadan önce Bayçu Noyin'in katına bir elçi gönderdiler. Bayçu ile maiyetindeki nuyinler bu teşebbüs ve cesaretten hayret ettiler. Sahip Mühezzibüddin ile kadı Fahreddin Erzurum hududunda Bayçu'ya yetiştiler, hediyelerini sundular. Ondan iyilik ve güzel muamele gördüler. Bayçu bunları son derece güler yüzle karşıladı. Moğul ordusu ile beraber konaktan konağa yürüdüler. (Çermağon) un yurdu olan (Muğan) a yetiştiklerinde Bayçu İlhan'ın katına gitti, Sahip Mühezzibüddin ile kadıyı yanlarına çağırttı. Çermagon bunların ziyaretlerinin sebebini sordu. Sahip cevap verdi:

Yüce Tanrı, ulu İlhan'a dünyalar durdukça sağlık versin. Bilirsiniz ki, Allah bu sefer de Devletinize yardım etti, müslüman

---

Hajuk, dediği - ermeninin ihanetinden ileri gelmişdir.

Topal Ayaz, Fahreddin Ayaz'dır. Konyada Alâeddin Camii poyraz cihetindeki dış divarda bulunan kitabelerden birisinde «Ayaz-al-Atabekî» ve Memleket hastanesi yanında görüp ihtar ve tavsiyemle müzeye kaldırılan sülüs yazılı büyuk taş kitabede adı kazılan Ayaz, gene budur. Konya sur kapılarından birisi üstünde imiş. 1838 de Konyayı ziyaret eden Hamilton'a - muhtnşam elbiseli, mağrur Konyalının - verdiği iyzahtan öğreniyoruz ki, Ayaz surun o tarafını yapdırmıştır.

Uzluk.

padişahı üzerine zafer verdi, bundan mağrur olmak gerekmez. Cenk ve savaşta sizce de malûm olduğu üzere ölenler üçbin süvariden fazladır. Bununla beraber bütün Moğul askerlerinden de pek çok insan telef olmuştur. Bizim daha yüzbinlerce askerimiz memleket hudutlarında bütün hazırlıklariyle beklemektedirler. Rum ülkesini Selçuk sultanlarından başka hiç kimse yola getiremez. Bu diyar halkının yüreklerinde onlara itaatten başka bir duygu yer bulamaz. Eğer Noyin, Sultanın arzularına riayet göstermek isterse onun sulh teklifini kabul buyururlar dedi ve ilâve etti :

Memleketleri size kalmış olan geçmiş nice büyükler, kendilerinden sulh isteyen ve âcizlik gösteren kimselerin dileklerinin yerine getirilmesini tavsiye etmişlerdir. Yüce Noyinin hatırlarının hoşluğuna ve halkın emniyetine sebep olacak şeyleri arzettik. Eğer bundan başka fikirleri varsa emir buyururlar.

Bayçu, dinlediği sözleri "Çermağon„ a tercüme etmekte olan "Hatun„ a onun kulağına söylemesini işaret etti. Çermağon dinledi. Yüksek huylarını pek çok işitmiş olduğu Sultan Alâeddin Keykubat zamanından beri onun mülküne bir ziyan erişmemesini daima arzu ettiğinden bu teklifi memnuniyetle kabul eylediğini işaret etti. Bayçu, Çermağon'un, Sahip Mühezzibüddin ile yaptığı konuşma gereğince tekrar dostluk esasları üzerinde müzakereye başladı. Sahib'den, evvelâ Rum sultanının her sene Çermağon'a ve diğer noyinlere neler verebileceğini sordu. Sahip, meclisten dışarı çıktı, Kadı ile yaptığı meşveret neticesinde altun, at, katır, kısrak, sığır ve koyundan verebilecekleri şeyleri kaleme aldılar, Bayçu'ya gönderdiler. Her sene taahhüt edilen miktardaki haracı almak üzere elçilerin Anadolu'ya gelmelerini ve tahsil ettikten sonra geri dönmelerini işaret ettiler.

Bayçu, bunlardan bir kısmını beğendi, bazılarını az gördü. Sahip her ne yazmışsa ona bir şeyler ilâve etti. Verilecek haraç listesi Bayçunun arzusuna uygun geldikten sonra Sahip Mühezzibüddin'i yanına çağırdı. Maksadının yerine getirildiğini müjdeledi. Sahip Bayçu'nun eteğine yapışarak yapılan anlaşmayı sağ-

lamlaştırmış, bütün noyinlerle sulh, temelini pekiştirmiş ve Buharalı Kadı Fahreddin ile birlikte sultanın yanına dönmüş, bozğunluğun memlekette açtığı yaraları sarmağa çalışmışdır.

Sahip Şemseddin'in Şam'dan saltanat makamına dönüşü

Sahip Şemseddin, asker yardımı istemek vazifesiyle Halep tarafına gitmiş, sayısı hesaba sığmayan bir çok asker toplattırmış, bunların altı aylık erzak ve mühimmatını da beraber almıştı. Bugün yarın harekete geçileceği sırada ansızın, ordunun bozulduğu, sultanın mağlup olduğu, cephedeki askerin dağıldığı haberi geldi. Şemseddin bu vaz'iyet karşısında ister istemez niyetini değiştirdi. Dağıtılmış olan altun ve gümüş paraların geri alınması yüzünden yüreklerde kırgınlık hasıl oldu. Bu paraların bir kısmı kolaylıkla toplanabildi, bir çokları da aldıkları altunları kiselerine yerleştirmiş, memleketlerine savuşmuşlardı.

Rum ülkesinin bir kısım devlet büyükleri, Kayseri, Malatya ve diğer taraflardan Sis yoliyle (Halep) e geldiler. Sis ermenileri "Allah onların mallarını harap, büyüklerini kahretsin„ İslâm göçmenlerine karşı yağmacılığa, zulüm ve işkenceye koyuldular, Ulu Peyğambere karşı uygunsuz sözler sarf ettiler. Bütün Rum diyarı göçmenlerinden Halep'te büyük bir kalabalık toplandı. Sultanın "Kösedağ„ muharebesinden selâmetle Konya'ya ve Moğol ordusunun (Moğan) a döndüğü, Sahip Mühezzibüddin'in sulh yapmağa gittiği, halkın artık gizlendikleri, sığındıkları yerlerden dışarı çıkdıkları haberi gelince, Sahip Şemseddin ile diğer devlet büyükleri memlekete dönmeyi kararlaştırdılar. Fakat geçen hadiselerden bazı muhaliflerin kin ve garazlariyle yol üzerinde bulunan Kürt ve Türklerin tecavüzleri korkusundan Sahip Şemsed din Diyarbakır valisi "Melik Mesûd„ u davet etti. Onun yoldaşlığı ile Malatya'ya geldiler.

Çaşniğir Çavlı, Sahib Şemsddin'in geldiği müjdesini haber alır almaz Melik Meûd'un uğursuzluğundan, hiyanetinden şüp-

helenerek onu beraber gitmekten men etti. O sırada memlekette karışıklık baş göstermiş olması, meçhûl perdenin arkasından ne gibi hadiselerin yüz göstereceği belli olmaması düşüncesiyle Sahip Şemseddin'i Şam valisi Malatyalı Hüsam oğlu Çoban beyle birlikte gönderdi. Melik Mesûd'a iş icabı olarak geri dönmesi lâzımgeldiğini bildirdi ve ona: Sahip Şemseddin sultanın huzuruna varır, ahvali hikâye eder ve sizin dileklerinizin yerine getirilmesi için ferman alır, münasip görülecek timarı bağlattırır dedi.

Melik Mesûd, bu sözleri işitince Çoban beye itapla dil uzattı, Kör Peşiman Elbistan yolundan Şam tarafına döndü.

Sahip Şemseddin, saltanat dergâhına doğru yola çıkmış ve Çaşnigiri daha önce göndermişti. Çaşniğir Sahip'in geldiğini haber vermekle beraber onun his ettiği korkuyu anlatmış ve hakkında sultandan iltimasta bulunmuştur. Sahip, "Obruk„ mevkiine ulaştığı zaman vezirlik menşuriyle fermanını tam bir hürmetle ona yetiştirdiler. Fermanın mutalaasından sonra bu muamele, kul okşamanın en yüce mertebesidir fakat şu zamanlarda müslümanların işlerini yoluna koymak için kendisini en çetin tehlikeler içine atmış olan Sahip Mühezzibüddin'in azline ferman vermek doğru olamaz dedi.*]

Şemseddin, sultanın katına vardığı zaman bütün devlet işleri ona havale edildi, fakat vezirlik vazifesiyle ilgili olan hiç bir işe başlamadı.

Sahip Mühezzibüddin'in Baycu Noyin katından geri dönmesi

Bu hallerin cereyan ettiği sırada Sahip Mühezzibüddin'in geldiğini ve sulh dileklerinin kabul edilmiş olduğunu müjdelediler. Sahip derhal sultanın huzuruna gitti, geçen maceranın hikâyesini anlattı. Sultan her an taze bir iltifat ve ölçüsüz takdirler yagdırdı. Bundan sonra Mühezzibüddin'in şeref ve itibarı 'en

*] Sahib Şemseddin'in feragatı önünde saygı ile egilirim. Milletimiz, tarihimiz, Şemseddini, Mühezzibüddini hürmetle anar, Uzluk.

yüksek mertebeye erişti. Bir gün içinde saltanat makamından vezirlik "divit„ i ile altun işlemeli kılıç onunla Sahip Şemseddin'e gönderilmiş, bol timarlar tahsis edilmiştir. Fakat Mühezzibüddin Kırkbin akçadan fazla bir şey kabul etmemiş, verilen timarları da tasarruf etmemiştir.*]

Isfahanlı Sahip Şemseddin'in Hazer denizinden Sayın han katına gitmesi

Sultan Giyaseddin devlet işlerinin dizğinini bu iki akıllı ve tedbirli vezire bıraktı. Bunlar aralarında verdikleri bir kararla "Kıpçak„ ovasını keskin kılıcı ile zaptetmiş olan moğol Kaân'ının katına elçiler göndermek, bir takım beceriksiz adamların kötü idaresiyle bozulmuş olan devlet nizamını Cihangir padişahların kudretli ve yapıcı ellerinin yardımı ile düzenine koymak, Rum diyarı sultanının kulluğunu ona arz etmek istediler. Bu husustaki düşünceleri sultan tarafından beğenildikten, teşekkür edildikten sonra iki vezirden hangisinin bu işe memur edileceği sultanın intihabına bırakıldı.

Sultan dediki: Sahip Mühezzibüddin'in omuzlarından henüz "Muğan„ yolculuğunun tozları çıkmamıştır. Bu işe Naip Şemseddin tayin edilmiştir. Şemseddin başını yere koyarak sultanın fermanına boyun eğdi.

Sultan, Şemeseddin'in intihap edeceği her şeyi alabilmesi için hazine eminlerine emir verdi. Hediyeden, mücevherattan, nefîs ve kıymetli eşyadan münasip gördüğü şeyleri seçti. Beraberinde Amasya kadısı Fahreddin ve tercüman Mecdüddin Muhammed olduğu halde yola çıktı. Kaân'ın dergâhına varıp da armağanları gösterince kabule lâik görüldü. Heman o anda hatunlarla şehzadelere dağıtıldı. Her gün her üç elçiye ikramlar, iltifatlar göste-

*] Mühezzibüddin, meşhur Pervane Muinüddin'in babasıdır. Devletin, Miletin en sıkgın gününde gösterdiği âlicenablık takdire, tebcile, takdise lâyıkdır Vatanın ıztırablı zamanında kesesini dolduranlara ibret dersi olacak hareketdir Mekteblerimizin kitaplarına yazılmalıdır. Mühezzibüddin, sana bin aferin ve şükran sunarız. Uzluk.

rildi, orada herkesi imrendiren bir itibara mazhar oldular. Bir müddet sonra geri dönmelerine müsaade verildi.

Kaân, sultan Gıyaseddin'e armağan olarak Kürk, Kılıç, kaftan, altın işlemeli külâh ile yarlığ verdi.*] Naip Şemseddin'i kendi tarafından Rum diyarında hakim tayin etti ve bu husus için de yarlığ yazdırdı. Öteki elçilere kaftanlar hediye etti. Sultana yazılacak cevabı kaleme almağa (Sankson Kurci) yi memur eyledi.

Elçiler veda ettiler, "Şemahi„ ve "Şirvan„ yolu ile Anadolu'ya yollandılar. Sultan, elçilerin dönüşünden çok sevinç duydu.

Sahip Mühezzibüddin'in bir az evvel vefat etmiş olması dolayisiyle - Rum vezirlerinden o zamana kadar hiç birisi hakkında gösterilmemiş bulunan bir teveccüh eseri olarak - vezirlik menşurunu, Kırşehir emareti rütbesiyle birlikte Şemseddin'e gönderdi, Onu huzuruna kabul için pek acele ediyordu.

Şemseddin, arkadaşlariyle beraber geçtiği bütün şehirlerde şenlikler, donanmalar yaptırdı. Konya Ahşehri'ne bağlı "Karabük„ köyüne geldiği zaman sultan tarafından karşılandı. Sahip Şemseddin, gidiş ve dönüşte geçen macerayı birer birer hikâye etti. Bu hikâyeyi ve sulh haberlerini dinlerken sultanın neş'esi artıyordu. Altın kakmalı kılıcını kını ile beraber ona verdi; Her kim Şemseddin'in emirlerinden baş çekerse bu korkusuz kılıç ile iki parça edilecektir, dedi. "Karabük„ ten tam bir alayla, elçilerle birlikte Konya'ya vardılar, Orada sultanın sonsuz iltifatlarına ve dualarına mazhar oldular.

Sahip Şemseddin'in "Sis„ fethine gitmesi

Sis'in fethi maksadiyle asker toplanmakta olduğu haberi memleketin her tarafına yayılınca, bütün halk biribiriyle müsabakaya girdiler, savaş niyetiyle Konya'da toplandılar. Kuvvetli bir kalb ve sağlam bir azimle Ereğli'ye yetiştiler. Orada yüklerini hafifleten ordu, yeşil bir deniz gibi ansızın "Tarsus„ kalesi etekle-

*] Selçukî padişahı, Moğulların «prens regent» i oluyor. İzzeddin I, Alâeddin I in yok etdikleri akıllı, tedbirli vezirlerin ahını, memleket çekiyor. Uzluk.

rine dayandı. Mancınıklar kuruldu, büyük emîrler Ermen diyarının şehir ve köylerine baskınlar yaptılar, yakaladıklarını esir ettiler; canlarını cehenneme yolladılar. Ağaçları, ekinleri yaktılar, hiç kimseye müsameha göstermediler; Tarsus'un köşklerinde, saraylarında mancınık taşlarından rahneler açıldı. Eğer bir gün daha o hudutta savaşsalardı zafer elde edilecekti. Fakat emîrler arasında kıskançlık baş gösterdi. Biz vilâyet fethedelim ad, Sahip Şemseddin'in olsun; dediler. Bir taraftan da bulut bardaklarının ağızları açılmış, yağmurlar geceli gündüzlü boşanmağa başlamıştı, asker, çadırlarına dönmekte bile zorluk hissediyordu O sırada sultandan Sahip Şemseddin'e gönderilen emirde yeni hadiseler dolayisiyle ordunun geri dönmesi bildiriliyordu.

Sahip, işleri yarı bırakmak doğru olamaz, bu köpeği iki yüzlülükle sulha razı etmek, onu haraca bağlamak gerektir dedi; kendi kendine vaz'iyeti idare etmek düşüncesiyle öteki emîrlerin haberi olmadan Ermen tekfuruna elçi gönderdi, ona şu sözleri ısmarladı:

"Ben her zaman size riayet gösterdim, kaç def'â sultanın sefer dizginini sizin memleketinize yürümek kasdından geri çevirdim. Bu def'a da bu işin önüne geçebilirdim. Fakat "Kösedağ" bozgnnunda sizin her türlü kötü huylarınızı ortaya atmak ve özür dilemek hususundaki uygunsuz halleriniz onun hiddet denizini dalgalandırmış, gazap fırtınasını şiddetlendirmiştir. Bundan dolayı memleketinize asker çektim. Arzu edersem bir saat içinde bu işi kolaylıkla bitirebilirim. Sizin için, yaptığınız hatalardan af dilemekten ve sulh yoluna dönerek haraç yüklerini bir an evvel hazineye göndermekten daha doğru bir hareket olamaz. Ben de bu suretle arayı bulmağa ve ortadaki anlaşamamazlığı kaldırmaya çalışırım..."

Tekfur, bu teklifi işitince derhal kendine gelerek kabul etmiş, emîrlere gönderdiği bir elçi ile aman dilemiş, "Bırağana" kalesiyle diğer bir kaç kaleyi sultan kullarına teslim dtmekle beraber geçmiş ve gelecek haraçları hediye yükleriyle birlikte yola çıkarmıştır. Bunun üzerine emîrler ve askerler oradan göç etti-

ler, bin türlü zorluklar içinde (Ereğli) ye vardılar. Bir çok mal ve eşya yükleri (Orhal) da kaldı. Saltanat makamına geldiklerinin yedinci günü Gıyaseddin Keyhusrev cennete kavuştu. Üç gün yas töreni yapıldıktan sonra meşverete koyuldular.*]

Sultan "İzzeddin Keykâvus II,, un Saltanat tahtına çıkması

Sahip Şemseddin Muhammed, dört samimî arkadaşı olan Celâleddin Karatay, Has Oğuz, "Emîri Camedar,, Esedüddin Ruzbe, Pervane Fahreddin Ebubekir ile birlikte üç şehzade İzzeddin Keykâvus, Rükneddin Kılıç Arslan, Alâeddin Keykubat'dan hangisinin saltanat tahtına geçirileceği mes'elesi üzerinde müzakereye başladılar. Bunlardan İzzeddin Keykâvus'u çehresinin güzelliği, yakışıklılığı ve yaşının büyüklüğü itibariyle öteki iki kardeşinden daha ergin buldular. Ona biat etmek için aralarında söz birliği hasıl oldu. İzzeddin Keykâvus'un padişahlığa getirilmesini kuvvetli andlarla pekiştirdiler.

İzzeddin'i (Burgulu) kalesinden Konya Akşehir'inin (Altuntaş) kasabasına getirdiler. Tahtının sağ ve sol taraflarına iki şahane kürsü koydular, sağa Rükneddin Kılıç Arslan'ı, sola Alâeddin Keykubat'ı geçirdiler, Sahip Şemseddin ile Has Oğuz, sultanın koltuklarına girerek padişahlık tahtına oturttular, paralar saçtılar. Bu merasimden sonra Konya'ya hareket edildi. Yeni sultanı Konya'da yüce atalarının makamına geçirdiler.

Vezirlik Sahip Şemseddin'de, Naiplik Celâleddin Karatay'da, Melikülümeralık vazifesi Has Oğuz'da, Atabeylik Esedüddin Ruzbe'de,**] Pervanelik Ebubekir Attar'da karar kıldı. (Baba) laka-

*] Giyaseddin'in ölüm yıl ve gününü, yerini İbni Bibi yazmıyor. Halbuki Ermeni müverrihi Sımpad, müşarünileyhin «Galonoros» Alâiyede füceten «mort subite» öldüğünü 643 - 644 yılı vakaları arasında yazıyor, Bk. Muhaberatı salibiye müverrihleri mecmuâsından Ermeni muverrihleri, S. 650,

Ebülferecül Malatî. Süryanice tarihinde 1 ci teşrin 1245 Milâdî yılına rastladığını işaret ediyor ki 643 Cümadi II ye isabet eyler. Hayrullah ef. C. 1, S. 33 de 644 yılı Sefer'inin 23 nde öldüğünü kayd etmekdedir. Halil bey Kayseriye şehri S, 94, N. 2, 3. Ermeni Kralının adı Hatun imiş. Uzluk.

**] Ruzbe, Konyaya en yakın konak yeri bir düzlüktür ki, Esedüddin'in ora-

biyle anılan Tuğracı Şemseddin Mahmud, her biri adına menşurlar yazdı. Bu menşurlardan dolayı pek çok nimetlere kondu. Şemseddin Has Oğuz ona ellibin akça ihsan etti. Memleket ve Devlet işlerinin idaresini yoluna koyduktan sonra saltanat hükümlerinin yürümesi, halk işlerinin görülmesi hususunda biribirleriyle el ele verdiler. Fakat Has Oğuz kızını, Esedüddin Ruzbe'nin kız kardeşinin oğlu (Mübarizüddin Bayram) a vermek suretiyle aralarında hısımlık kurmuş olduklarından Esedüddin'le daima söz birliği yapıyor, halkın mühim işlerinde bu iki adamın re'yleri hakim oluyor, bunların rızaları olmayan meselelerde Sahip Şemseddin'le Pervane'nin hükmü te'sirsiz kalıyordu. Emîridad "Adliye nazırı„ Nusrat ile Pervane Ebubekir bu husustaki kıskançlıklarını açığa vurdular. Her ne kadar Sahip bunlara mani olamıyor, kendisi divandan ayrılarak vaktini kitap mütaleasiyle, âlim ve zahidler meclisinde sohbetlerle geçiriyor ve bu iki adamın keyfî hareketlerine iyi bir şekilde nihayet vermek, bunların kötü düşüncelerinin, fena niyyetlerinin uğursuz neticelerine meydan bırakmamak istiyordu, fakat Emîridad bu mes'elede alçaklık ve fesatçılığına devam ediyor, Has Oğuz'dan, Ruzbe'den dinlediği karıştırıcı sözleri aynı günde Sahip Şemseddin'e yetiştiriyordu. Zaman geçtikçe iş öyle bir kerteye vardı ki Sahibin uzlaştırıcı tabiatında bunların dedi koduları yüzünden derin bir nefret belirmis, bu fesadın ortadan kaldırılmasını artık zarurî görmüş, korku ve tereddüt içinde kalmıştı. Bu kötü muhit içinde başının selâmetine razı olarak, sultan Gıyaseddin zamanında Moğol hükümdarı tarafından veliâhdliğe namzed gösterilmiş olan şehzade Rükneddin Kılıç Arslan'ın yanına gitmek karariyle yol hazırlığını görmüştü. Bir gece Emîridad Nusrat, Pervane Ebubekir'le birlikte gizlice Sahib'in evine gittiler, ona dediler ki: Memleket halkınca gün gibi aşikârdır ki, merhum Sultan Gıyaseddin gerek sağlığında, gerekse ölüm döşeğinde devlet ve memleket idaresiyle şehzadelerin vasîliğini sana bırakmıştı. Şimdi sen mev-

da bir hanı vardır, Halk Oruzlunun hanı derler. Bk. M. Ferid, Konya mecmuası 1936, S. 100 Eflâkî'de dahi adı geçer, Han şimdi çok yıkıkdır. Uzluk.

kiinden uzaklaşmak kararını vermekle vezirlik makamının nizamı bozulmuş, halk işleri yüzüstü kalmış, Devlet ve memleketin başına felâket erişmiş, fikir karışıklığı baş göstermiş olacaktır, sizin ihmaliniz yüzünden husule gelecek bu fenalıkların sebebi Has Oğuz'la Ruzbe'nin serkeş hareketleri ise bize vezirlik makamından müsaade buyurulsun, bunları kolayca mevkilerinden uzaklaştırmak çaresini düşünelim.

Sahip Şemseddin bu teklife razî oldu. Melikülümera ile Atabeyin tahakkümlerini kaldırmak vazifesine Emîridad ile Pervaneyi memur etti. Bunlar, bu iş için alacakları tedbir ve kararlara muhalefet gösterilmemesini ve serkeş emîrleri bir gün davet ile gizlice tevkif ederek münasip görülecek yere göndereceklerini söylediler. Sahip bu tedbirleri yolunda buldu.

Pervane ile Emîridad'ın Has Oğuz ve Ruzbe'yi Sahip Şemseddin'in sarayında hiyle ile ansızın öldürtmesi

Pervane Ebubekir ile Emîridad Nusret vezir Şemseddin'in sarayından ayrıldıktan sonra Akşehir ve Ilgın taraflarında, şahnelerle çavuşları korkularından yılanlar ve kertenkeleler gibi deliklere kaçıran haydutların elebaşılarını davet ettiler, bunları sıkı andlar vermek suretiyle kandırdılar. Kendilerine timarlar, hediyeler, paralar vâdettiler. Gece Sahip Şemseddin'in sarayının bir köşesinde o zamana kadar hiç kimsenin bilmediği uşak dairesinde bunları pusuya yatırdılar.

Beyler, sabaha karşı vezirin sarayına gelip te huzurda halvet başlayınca Nusret "kuzu„ parolasını söyleyecek, haydutlar derhal gizlendikleri yerlerden sıçrayarak bunların işlerini bitireceklerdi.

Kurnazca tertip edilen bu plân işi sona ermiş, Sahip Şemseddin bir kaç gün evvel yalandan hastalanarak yatağına uzanmıştı. O gün Nusrat erkenden Has Oğuz'un evine gitti, ona:

Sahip bir kaç gündenberi yataktadır. Hastalığı gittikçe art-

makta, büyükler her gün ziyaretine ve hatır sormağa gelmektedirler. Eğer bu gün zahmet buyurur da ziyaretine giderseniz belki bir sözü veya vasiyyeti vardır, huzura arzetmiş olursunuz, faydadan halî olmaz dedi.

Has Oğuz cevap verdi: Bu gece fena rûyalar gördüm, bundan dolayı pek perişan bir haldeyim, her ne kadar bu rûyalardan bir uğursuzluk sezerek müneccime baktırmak icap ederse de şimdi zamanı değildir. Hastanın ziyaretini yarına bırakalım, bu gün bir az bade ile gamimizi defedelim.

Nusrat bu behaneleri yersiz buldu, onu vezirin yanına götürmeğe razî etti. Esedüddin Ruzbe'yi de çağırdılar. Her ikisi maiyetleriyle birlikte vezir sarayının yolunu tutmuşlardı. Saraya yaklaşacakları sırada Nusrat ileri geçti, daha evvel uşak dairesinde gizlenmiş olan canileri tekrar teşvik ve onlara cesaret verdikten sonra geri döndü, kapıda beyleri selâmladı, her birini ayrı ayrı bin türlü dalkavukluklarla karşıladı. Ziyaretçiler içeri girmişlerdi kapıları ardından sım sıkı kapattırdı. Beylerle beraber Sahibin istirahat odasına gitti, içeriye giren beyler veziri selâmladıktan sonra dualar ve senalarla hal hatır sormağa başladılar. Nusrat, tertip ettiği tuzak gereğince "kuzu„ lafını ağzından çıkarmıştı. Pusularından fırlayan haydutlar ellerinde nacaklar, kılıçlar olduğu halde vezirin karşısına dikildiler. Sonra Has Oğuz'la Ruzbe'ye ilk darbeyi indirdiler. Has Oğuz feryada başladı:

Sahip efendi, diyordu. Bu hareket vefakârlık şerefine yakışmaz. Biz, sizin makamınızdan bunu ummazdık.. Has Oğuz feryad ettikçe kılıç darbeleri birbirini takip ediyordu. O iki değerli büyüğün kanlarını döktükten, başlarını bedenlerinden ayırdıktan sonra sultan sarayının kapısında tören için yaptırılmış olan ağaç köşkten astılar. Halk bu manzarayı seyretti. Öldürülen beylerin maiyetleri, adamları bu halden ürkerek köşklerine gizlendiler. Bütün bu gürültüler bir saattan az bir müddet içinde yatışmış, onların vücutlarının yazısı zamanenin sahifesinden silinmiştir.

Şemseddin Has Oğuz her ne kadar Rum soyundan yetişmiş bir köle ise de bir çok faziletleri vardı. Yüksek bir edib ve ce-

vahir dizileri gibi nefis yazılar yazan bir hattat idi. Cömertlikte bulutları hesaba katmaz, "Hatemi Taî„ yi cimri sayardı. Saz ve şarabı birbiriyle konuşturan bir risale yazmıştı ki edebî kıymeti bu eserle de anlaşılabilir.

Ruzbe'nin gerçi fazla bir fazileti yoktu, lâkin iktidarı, zekâsı, namusluluğu ve dindarlığı ile zamanenin biricik adamı idi.

Bunların öldürülmesinden sonra Emîridad, haydut çapkınları göndererek evlerini yağma ettirdi. Sahip atına bindi, Sultanı da çetir ve sancağı ile yanına aldı, doğruca divana indiler. Maktullerin akraba ve mensuplarını yakalayarak huzura getirmek üzere adamlar çıkardılar, bir kısmını hapis, bir kısmını katlettirdiler. Bazıları da serbest bırakıldı, öğle zamanına kadar öldürülenlerin evlerinde insandan eser kalmadı.

Sahip Şemseddin'in Erzincan'lı (Şerefüddin Mahmud) u Konya'ya davet etmesi ve aralarındaki dostluğun düşmanlığa dönmesi sebebi

Sahip Şemseddin, Ebubekir Pervane ile Nusrat'ın hiylelerindeki alçakça maksatları anladıktan sonra kendi karısına ve çocuklarına bile güveni kalmamıştı. Konya'da bunların fitne ve fesatlarına karşı daima korku içinde yaşıyordu. Bir gün "akıllı adamlar başkalarının öğütlerini dinleyenlerdir„ nasihatı hükmünce sırrını Tuğracı Baba Şemseddin Muhammed'e açmış, onun parlak ve isabetli tedbirleriyle içindeki karanlık düşünceleri aydınlatmak istemişti.

Tuğracı dedi ki: Eğer büyük vezir, yüce makamlarından yazılacak bir fermanla Erzincan Asker serdarı "Şerefüddin Mahmud„ u Konya'ya davet buyururlar, Rum melikülümerahğı menşurunu onun namına yazdırıp göndermekle beraber buraya geldiğinde hakkında her türlü iltifatları esirgemez ve ara sıra tariz ve kinaye yolu ile Pervane ve Emîridad'dan şikâyet ederlerse onun bu husustaki fikrini yoklamış olurlar. Bakalım Şerefüddin ne mütaleada bulunacaktır? Şayet onun cevabı kullarımızın fi-

kirlerine ve maslahatın icaplarına uygun düşerse bu mes'eleleri onunla konuşmak muvafık olacaktır. Bu suretle işin içinden çıkılabilir.

Baba Şemseddin'in bu yoldaki düşüncesi Sahibe uygun göründü. Hemen ayni günde bir çok iltifatlarla dolu bir mektup kaleme alındı "sabık ulakçı„ eliyle ve gizlice gönderildi. Şerefüddin Mahmud, mektubu okuyunca pek sevindi, tam bir cemiyet ve kalabalık bir ordu ile padişahın hizmetine yollandı. Sahip ile diğer hükûmet erkânı Şerefüddin'in Konya'ya gelmekte olduğunu işittikleri zaman istikbaline gitmeyi lüzumlu gördüler. Sahip onu aşırı teveccüh ve iltifatlariyle kendine bağladı. Bir müddet böylece vakit geçirdiler.

Bir gün seyran esnasında Sahip bir sırasına getirerek Şere füddin Mahmud'a dedi ki: Bizim re'yimize göre saltanat alayını Sıvas'a götürmek çok muvafık olacaktır. Halbuki Pervane ile Emîridad bu işe yanaşmıyorlar, kendi şehirlerinden ve hemşehrilerinden ayrılmak istemiyorlar. Buna, evvelce beylerin kallinde gösterdikleri alçakça hiylelerden dolayı kendilerine karşı hatırımızda yerleşmiş olan hoşnutsuzluk da sebep olmaktadır. Benim, artık bu adamların işlerine, sözlerine, fikirlerine itimadım kalmadı. Meselenin iç ve dış yüzünü bilenler şahiddirler ki o şehitlerin kanlarının akıtılmasında benim hiç bir hususta muvafakatim olmamıştır. Ben bu adamların arasında (siyah saçlar içinde beyaz bir tüy) gibi kaldım. Yakın bir yardımcıdan, kendisiyle meşveret edecek hakikî bir dosttan mahrum kaldım. Onların içinde fitne kazanları kaynıyordu, çaresizlikten ben de kötü niyyetlerinin arkasından sürüklendim, iki cihanda adımı kirlettim. Bu iki uğursuzun fesatçılıkları yüzünden çocukluk günlerinden beri bizim terbiyemiz altında yetişmiş, dünyayı bizim gözlerimizle görmüş olan emîrlerin arkadaşlığından ayrı düştüm.

Sahip bu sözleri söylerken şakaklarından teessür yaşları dökülüyordu. Şerefüddin sahibin temiz kalbinin ve gerçek hislerinin ifadesi olan şu teessürden rikkate geldi ve cevap verdi:

Eğer yüce vezir, saltanat alayının Kayseriye veya Sıvas'a

kaldırılmasına karar vermişlerse ona karşı durmağa kimin haddı olabilir? Eğer siz, bu düşünce ile hareketten geri kalmışsanız bunun sebebi kulunuzun Konyada bulunmamasıdır. Bundan böyle yüce vezirin atının terki bağlarına sağlamca yapışmış olan bu kulunuzun sadık elleri, her ne buyurur ve münasip görürseniz emirlerinizi derhal yerine getirmek hususunda canla başla sebat gösterecektir.

Şerefüddin Mahmud'dan aldığı bu teminat üzerine sahibin pek ürkmüş olan yüreği yerine gelmişdi. Tuğracı'ya macerayı anlattı, ona daha çok itimat bağladı ve ilâve etti: Şüphe yokki sır iyi saklanırsa düşmanın kanadı tersine döner.

Bir gün her üçü gizlice birleşerek bu iki alçağın temizlenmesine nasıl başlaeacağını müzakereye koyuldulrr. Şerefüddin, madamki her ikiside bu şehirdedir, bu iş kolay olmıyacsktır diyordu. Sahip cevap verdi:

Hepimizin himmetimiz, sultan Gıyaseddin Keyhuerev'in vasiyyeti gereğince melik Rükneddin Kılıç Arslan'ın hizmetinde birleşmek içindir Biz daha evvel onları bizim kulluğumuza davet etmek teşebbüsünde bulunalım. Emîrdad Nusret'i melik Rükneddin'in maiyetinde Sıvas,a gönderelim. bu suretle bunları biribirinden ayırmış oluruz. Belki bu şekilde maksadımız hasıl olacaktır. Her ikisi de "Tuğracı ve Melikülümera„ bu fikri beğendiler. Ertesi gün tekrar divanda toplandılar. Sahip, sözü bir sırasına getirerek Melik Rükneddin'in bir an evvel hareket etmesi ve bu mes'ele hakkında bir zamandanberi alınmakta olan tertibatın boşa gitmemesi için divanda hazır bulunanlardan her kimi intihap ederseniz gönderelim dedi. Pervane cevap verdi:

Sahip, her kimi işaret buyururlarsa bu kulluk vazifesini kabul eder. Tuğracı baba Şemseddin, Emîridad muvafık görülmüştür dedi, Pervane, ondan daha münasip kimse olmadığını söyleyince Nusret, ister istemez bu vazifeyi kabule mecbur kaldı. Bir kaç gün sonra melik Rükneddinin hizmetinde Sıvas'a yollandı. Onların Sıvas'a vardıkları anlaşılınca bir gün seyrandan dönüşte sahip Şemseddin ile Tuğracı ve Şerefüddin Mahmud sultanın hiz-

metinde Aksrray yolunu tuttular. Celâleddin Karatay'ın yanına bir ulak göndererek hazine ve saltanat sarayına ait eşyanın ihtiyatla yüklettirilmesini ve doğruca sultanın huzuruna getirtirilmesini bildirdiler. Pervane, işi anlayınca sersemleşmiş ve derhal itiraza başlayarak ortada açık bir sebep ve önceden bir meşveret olmadan nasıl gidebiliriz diye coşmuştu "Hain korkak olur„ kaidesince evhama kapıldı. Geri dönmek ve yol hazırlığını gördükten sonra arkadan yetişmek üzere izin istedi. Şehre döndüğü zaman "Ahi„lerle gençleri yanına çağırdı, onlardan yardım istedi, Halbuki gerek ahiler ve gerekse gençler: sahip Şemseddin, merhum sultan Gıyaseddin'in vasiyyeti gereğince memleketin hâkimi ve sultan İzzeddin Keykâvus'un işlerini çevirmeğe memurdur. Mülkün sahibi olan sultan ise onun elindedir, sizin aranizdaki her hangi bir kırgınlık yüzünden biz kendimize isyan damgası vuramayız; nankörlüğümüzü ilân edemeyiz dediler.

Bu sırada Konya asker serdarlığına «Şemşeddin Yutaş» ı *] göndermişlerdi. Ahiler ve memleket ileri gelenleri hep birlikte onu istikbal ettiler pervane kendi fesatlık pazarının müşterisiz kaldığını anladıktan sonra oğlunu «Sis» tekfurunun yanına göndermek istedi. Sözünü dinleyen olmadı. Bütün adamları ve akrabası kendisinden yüz çevirdiler. Oğlu ile berabek kör pişiman bir halde bağlarda gizlenecek bir yer aradılar. Halbuki Yutaş bütün yolları daha evelden tutmuş, gerekli tedbirleri almıştı.[1]

Sahip, Sıvas'a yetişince Emîrdad Nusret'e şehit ettiği beyleri öldürmek husuşundaki hiyle ve alçaklığının cezasını verdi. Düşkün ve berbad bir vaz'iyette «Havik» kalesine sürdûrdü. Divanda yiğitliğiyle tanınmış birini pervane ile oğlunun defedilmesi için ulak namı altında Konyaya gönderdi. Konyaya ulaşan bu adam aldığı tedbirlerle pervaneyi ve oğlunu yakalattırdı. Pervane Ebubekir'i «Darende„ kalesine, oğlunu «Kâhta» kalesine götürdüler. Bu vesiyle ile memlekette alevlenmiş olan fitne ateşi söndürüldü.

*] Şemseddin Yutaş, Akşehir kazasinin Reis köyünde türbesi olduğunu M, Eerid ve Mesud bulmuşlardır. Mevlânâ'nın Mektuplarında S. 137 de adı geçmekte ve merhum diye anılmakdadır. Uzluk,

Sahib Şemseddin ile melikülümera Şerefüddin Mahmud'un su ile şarabın birleşmesi gibi aralarında husule gelen ittifak dolayısiyle işler düzenine girdi. Melik Rükneddin'i şahane ayîn ve merasim ile gönderdiler. Kadı Kemaleddin Huten'î ile o zaman « Müşrifülmemalik » olan Erzincanlı Nuh oğlu Bahaüddin Yusuf'u da onun hizmetinde yola çıkardılar. En sonunda, kader sahip Şemseddin ile Şerefüddin Mahmud arasındaki dostluğu düşmanlığa çevirdi, sevgiler nefrete döndü.

Isfahanlı sahip Şemseddin ile Erzincan'lı Şerefüddin arasında baş gösteren anlaşmamazlığın sebebi

Bazı menfaat düşkünü, ukalâ ve dalkavuk taifesi, kendi işlerinin çıkarı için, Sahip Şemseddin'in sultanın annesiyle evlenmesi muvafık olacağı mutalaasında bulunmuş ve bu arzularını heman tatbik mevkiine koymuşlardı. Nikâh ve düğün törenlerini Şerefüddinin haberi olmaksızın sona erdirdiler. Bu hadise Şerefüddin'le diğer Rum ülkesi beyleri arasında hoşnutsuzluğa vesiyle oldu. Sahibin hareketini itapla karşıladılar, gösterdiği cüretten dolayı müâhezede bulunmayı lüzumlu gördüler, Fakat sahip bu mesele hakkında mazeretler göstermiş, aleyhiedeki tenkit ve itapları kabul etmemiştir.

Bir gün Şerefüddin Mahmud'un kendi maiyeti beylerinden Ahlat melikinin kız torunu olan bir zatı hırpalayarak astırdığı sahip Şemseddin'in kulağına değmiş vezir, şu hareketten dolayı Şerefüddin'e Tanrının yarattığı bir hayatın temelini yıkmak ve hususiyle zamanenin kahrına uğrayarak kendisinin hizmetine sığınmış olan bir hükümdar evlâdının kanına girmek diyanet ve erkeklik şanına yakışmaz gibi sözlerle ağır tevbihlerde bulunmuştu. Şerefüddin bu hareketten ürktü, bir gün seyrandan dönüşte Erzincan yolunu tuttu. Sahip bu düşmanlığın devam etmemesi için «Taceddin Simcurî» ile «Üstadüddar Nizamüddin» i onun arkasından gönderdi. Bunlar Şerefüddin'e yetiştiler fakat o fazla inad ve israrlariyle aksi cevaplar verdi. Sıvas kadısı Nec-

meddin ve diğer memleket büyükleri ona, seraskerlik mesnedi için verilmiş olan, Erzincan ve Niksar tarafları timarından başka ayrıca hazineden Üçyüzbin akça gönderilmesi ve memleket hududunda oturarak gidip gelenlere nezaret etmesi şartlariyle bir anlaşma yaptılar. Bu suretle aradaki gerginliği kaldırdıktan sonra saltanat dergâhına döndüler.

Anlaşmayı yapan elçiler geri döner dönmez Şerefüddin, isyan bayrağını kaldırıp topladığı askerle Niksara geldi. Bu döneklik sahip Şemşeddin'ce anlaşıldıktan sonra «Şemşeeddin Yutaş» ı kalabalık bir askerle muharebeye gönderdi. Niksar köylerinden «Haruki» de bozguna uğrayan Şerefüddin Kemah kalesine kaçtı. Oraya sığındığını haber alan sahip, bütün asker serdarlarını Kemah'ın muhasarasına gönderdi. Şerefüddin, yaptığı hiyle ve desiselerle halkı ehvama düşürmüştü, Ahalinin kendi aleyhinde söz birliği yaptığını öğrenince kendisini yakalamak üzere muhasaraya gelmiş olan serdarlara haber yollayarak aman diledi, onları vezir Şemseddin'den canını kurtarmak için ferman almağa vasıta edindi. Serdarlar vezire, bu hususa dair mektup yazdılar, gelen cevapta iltimaslarının kabul edildiği bildirildi. Bu halden mağrur olan âsi, emîrleriyle birlikte kaleden aşağı indi. Serdarlarla beraber yola dizildiler. «Çopnuk» mevkiine vardıklarında sahip Şemseddin tarafından gönderilen bir ulak, Şerefüddinin başının bedeninden ayrılarak Konyaya getirilmesini bildirdi. Emirler onu ulağa teslim ettiler. Ulak Şerefüddin'i şehid ettikten sonra kesik başını bir torba içine koymuştu «Çopnuk» köyünde müsafir oldukları evde çividen astılar. Garip bir tesadüftürki, bir müddet sonra Konyada şehid edilen sahip Şemseddin'in Sıvas'a gönderilen kesik başı da aynı evde ve aynı çividen asılmıştır,

Vezir Şemseddin, Şerefüddin Mahmud'un çıkarmış olduğu karışıklığı yatıştıkdıktan sonra pervane Ebubekir'i, mevkuf bulundugu Darendede ve oğlunu Kâhte kalesinde keman kirişiyle boğdurmak için ferman göndermiştir. Artık bundan böyle rakip ve serkeşlerden tamamiyle kurtulmuştur.

Sahibin saltanat ve ihtişam alayı artık bahtiyarlık yolunda yürümeğe başlamış, memleketi tamamiyle eli ve tedbiri altına almıştı. Vakitlerini, ruhanî ve cismanî zevklerinini yerine getirmek için taksim etti. Gecenin son üçtebiri esnasında makamına oturur, hafızlara kur'an ve hatim okutur, müezzin namaza çağırırken büyük küçük herkesle birlikte sabah namazını kılar, ibadetini bitirdikten sonra divan kâtipleri bir gün evvel yazılmış olan ferman ve menşurları getirirler, vezir bunları okur, tashih eder. imzasını koyar, daha sonra devlet erkânının huzura girmelerine müsaade verirdi.

Divanda çalışırken başına bazan sultanlara mahses külâh, bâzan da sırma işlemeli takye giyerdi. Divan işlerini bitirince atına biner, tam bir heybet ve debdebe ile seyrana çıkar, dönüşte divan süslenir, tercümanlar, kâtipler, sağ ve solda derecelerine göre yerlerine geçerler, sahip yalnızca tahtına yan gelir, erkândan Celâleddin Karatay. Baba Şemseddin huzurda, uzakca bir yerde diz üstü oturur, divan emîri altın işlemeli kılıcı boynundan asılı oldeğu halde sofada durur bakılan davaların kararlarını «münşi» kâtiplere verirlerdi. Divandan eve dönüşte şahane sofra kurulur, yemekten sonra cemaat dağılırdı. Sahip bir zaman istirahata çekilir, tekrar sofaya gelir, Tebriz'li «Mevlâna Taceddin»i çağırttırır, onunla her ilimden konuşmalar yapardı.

Sabah namazını cemaatla kılar, namaz bitince Tebrizli hattat "Veliyüddin„ gelir, öğ'e zamanına kadar yazı sanatı meşk ederlerdi. Öğleden sonra meydan tarafına gider, güneş sararıncaya kadar seyranda dolaşır akşam yaklaşırken evine döner, akşam namazını kılardı. Namaz bitince sofra kurulur, tâ ğece yarılarına kadar -her taraftan kısmet aramak üzere Konya'ya gelmiş olanarap ve acem bilginlerinin, şairlerin kasideleri okunur, kitap ve risaleler mutlaasiyle uğraşılır; her ilimden hususiyle tarihten bahisler açılırdı.

Sahip Şemseddin işte bu hal üzere iki sene şahane bir ha-

yat sürdü. Fakat zamanenin kıskanç nazarı bu mes'ut yaşayışın düzenini bozdu, darma dağın etti.

Uç taraflsrında "Türkî Ahmed„ adında bir adamın baş kaldırdığı, kendisine sultan Alâeddin'in oğlu süsünü verdiği haber alındı. Sahip bütün asker sahibi beylerle serdarları bu âsinin defedilmesi için sefere gönderdi. İki taraf kuvvetleri biribiriyle karşılaşınca serdarlar âsinin kuvvet ve kudretinin derecesini anladılar. Bir takım vesiylelerle işi savsaklayarak imdad istemek üzere sahibin yanına acele bir ulak gönderdiler.

Sahip, geride kalan nekadar perakende ve ücretli askerler varsa bunları Emîridad "Hatireddin„ kumandasında orduya imdadçı çıkardı. Daha önce "Reşidüddin Ebubekri Cüveynî„ yi büyük bir hazine ile göndermişti. Kaza ve kader icâbı sahibin sarayı muhafaza ve himayeden mahrum kalmıştı. Bu sırada melik Rükneddin Kılıç Akslan'ın moğol Kânı'nın yanından geri döndüğü, Rum diyarı padişahlığının Kaân tarafından ona tevcih edildiği ve maiyetindeki beylerin sahib ve taraftarları hakkında kötü niyetler taşıdığı, bu hususta Rükneddin tarafından verilen fermanların infaz edilmekte olguğu haber verildi. "Sârimüddin Alpsarı„ ve "Fahreddin Sıvastos„ sahip Şemseddin'i yakalamak üzere yeni sultandan ferman getirdiler, bunlar "Clâleddin Karatay„ ile Tuslu oğlunu "Séyfeddin Hamit„ sahibin yanına göndererek ona şu teklifte bulundular.

Biz her nekadar böyle bir ferman getirmiş isek de kendisini yine memlekette hakim tanıyoruz. Gerektirki, bundan sonra artık etrafındaki adamları dağıtsın, bir iki uşak ve kâtibi ile Çizmecibaşısı yanında olduğu halde divana gelsinler.

Bu haber üzerine sahibin aklı başından fırladı, bunların kendisini yakalamağa çalıştıklarina kanaat getirdi. "Sayınhan„ tarafından vaktiyle hediye edilmiş olan Kaftanı geyindi, yanındaki bir kaç uşağını kapı ve duvarların muhafazasına memur etti. Karatay, "Simcurî„ yi gizlice sahibin yanına göndererek mümkün olan her hangi bir yolla kendisini bahçeye atmasını, oradrn uç tarafına giden askerle birleşmek üzere acele yola çıkmasınıtavsiye

etti ise de sahip, bu tavsiyeyi garaza hamlile evinden dışarı çıkmadı.

Ertesi gün Tuslu oğlu Konya ahilerine sultanın maiyet ve yatak uşaklariyle birlikte silahlı bir alayla sahibin kapısına giderek muhafaza altına almalarını emretti. Bir müddet sonra gelen elçiler, sahibin yakalanarak öldürülmesi hakkındaki fermanı getirince onu saltanat sarayına çağırdılar. Önce gitmek istemedi, nihayet nâçar kalarak atına bindi, saray kapısına yaklaşırken süvarilerin geçmemesi için kapıya gerilmiş olan zincirin açılmasını emretti, dinlemediler. Başını eğerek geçti. Sofa'ya vardığında "Şerefüddin Kayabey„ onu sol taraftaki bir odaya soktu. İçeri girdikten sonra Tuslu oğlu, kâtip ve muhasipleri sahibin sarayına gönderdi. Herne buldularsa saltanat sarayına taşıdılar. Veziri heman o gece Konya kalesinde ambarcının evine götürdüler. Yolda Emîridad'dan sordu: Nereye gidiyoruz?

Fmîridad cevap verdi: Başka vezirleri gönderdikleri yere. Bundan sonra bizi de gönderecekler...

Sahip, Gönlünü ölüme, ayağını yola koymuştu. Bir kaç gün o evde dünyadan el çekmiş, geçen günlerin hatırlarını anarak acı ve teessür içinde vakit geçirmiştir. Vezir Şemseddin, edebî kudretini gösteren su meâldeki şiiri o günlerde yazmıştı.

Güneş, yengeç burcunun yarısından geçti,
Küresinin merih tarafı ayın terbiine baktı;

Ondan Arslan burcuna bir zıya hüzmesi gönderdi,
Ve heman kıskançlık la Zühal tarafına döndü.

Merrih Akrep burcunda tuzağa düştü.
Bu hadiseyi ay, gece semalarda söyledi.

Müşteri, sert çehresiyle Zühreye göz attı,
Bu bakış, yanan ateş üzerinden ok gibi geçdi.

O korkunç bakıştan başımdaki ikbal dışarı fırladı.
O bulanık yolculuktan kafamda felâket izleri belirdi.

Hiç hatrıma gelmezdiki, felekten,
Bir yıldız bu türlü bir tehlike doğursun.

Lâkin kaza erdiği zaman saadet yıkılır.
Onu kılıç ve kalkanla savmak mümkün değildir.
Her ok ki takdirinin elinden çıkmıştır:
Ondan tedbir ile sakınmak nasıl kabil olabilir?
Feleğin insafına bakki! az bir müddet içinde,
Zulmü ile ne fitneler kopardı, ne şerler işledi.
Bana ancak gönlümü yıkmak için dünyalık verdi,
Açlığımı dindinmek için de çiğerimi gösterdi;
Sanatiyle iki gözümden yakut damarları açtı,
Yanağımın tahtasını da altın renkli bir desti yaptı.
Servetimden şimdi ayaklarımda iki zincir kaldı,
Geri kalan varlığım dağların beline kemer oldu.
Vazgeç ey perişan gönül; felekten ne şikâyet ediyorsun?
Bu ay ve güneşe daha nekadar sitem edeceksin?
Bu kötülükler senin gafletinden doğmuştur.
Çünkü, günahların haddini geçti ve sende eserini gösterdi.
Felek ne yapar? Tali kimdir? Güneş ne oluyor?
Bu, Tanrının fermanıdır; alın yazısına yormak gerektir.
Cihan belâdan, musibetten başka hadiseler doğuruyor.
Hüner sahiplerinin ciğerine yüzlerce iztırap oku atmaktadır.

Sahip Şemseddine üç gün, türlü işkençeler yapılmak için cellâdlara müsaade verdiler, dördüncü günü Tanrının güzel bir ihsanı olan nazenin başını bedeninden ayırdılar. Onun temiz ruhu cennet sakinlerine kavuştu.*]

Ulaklar, vezirin başını Sıvas'ta sultan Rükneddin Kılıç Aaslan'a götürdüler, onun davetini kabul etmiş olan, Toruntay, Bece oğlu Siraceddin, Türkeri, Kazvinli oğlu Şücaeddin, Baycar gibi Selçuk ülkesinin eski beyleri bu hadiseden pek müteessir ve perişan oldular.

*] Sahib Şemseddini Isfahanî 639 yılında Kayseriye valisi idi, Mevlâna'nın mürşidi ve lalası «Seyyid Burhaneddini muhakıkî Tirmizî» ye müntesip idi. Seyyid öldüğünde Kayseriyeliler ona başın sağ olsun demişlerdi. Sipehsalar ve Eflâkide adı geçen bu zat, Seyyide ilk türbeyi yapdırmışdır. Selçukîlerin kalem ve ilim sahibi vezirlerindendir. uzluk.

Rükneddin taraftarları "Kadı Huteni„yi elçilikle Konya'da sultan İzzeddin Keykâvus'a göndererek saltanat makamından memleketin kendilerine terk edilmesini, bu hususta yarlığ yazılmasını teklif etmekle beraber muhaliflerin yola getirilmesi için ikibin moğol süvarisi getireceklerini; eğer bu teklife razi olup da Rükneddin'i sultan olarak tanırsa onu istikbal etmesini bildirdiler. Ehliyetli bir adam olan kadı Cemaleddini Huteni Konya'ya varınca iş kolaylaştı. Onun getirdiği yarlığı Konya'lılar tanıdılar. Kendisini Konya kazasında naip yaptılar, Hükümleri memleketin başka yerlerinde de yürürlüğe başladı Nihayet her üç kardeşin saltanat makamına geçirilmesine ve en küçükleri olun Rükneddin'in en büyükleri olan İzzeddin'den üstün tutulmamasına, para ve hutbenin her üçü adına yaptırılmasına karar verdiler.

Kadı Cemaleddin geri döndükten sonra, Karatay ile öteki beyler Rükneddin'in padişahlığını tanımadıklarını, ancak her üç kardeşin bir arada sultanlık ederek bir taht üzerinde oturmaları ve Sıvas'a gelmiş olan moğollara cevap verilmesi hususunun kararlaştırılmış bulunduğunu söyledi.

Mogolların geri gönderilmesi teklifi Rükneddin'in maiyetindeki beylere muvafık göründü. Bunları münasip surette geri savdıktan sonra kendileri de Kayseri'ye yollandılar. Erzincan'lı "Bahaeddin„in tehakkümlerinden müteessir olduklarından onun azline ferman verdiler, vezirlik divitini "Nizameddin Hurşid„ de bıratılar, Beylerbeyi'lik vazifesini "Bece oğlu„na, Malatya valiliğini Turuntay'a, Sıvas'ı Türkeri'ye bıraktılar, büyük bir kalabalıkla Kayseri'ye girdiler. Isfahan'lı Şemseddin'den sonra vezirliğe geçen kadı "İzzeddin Razî„nin azledildiğine dair ferman gönderdiler. Emîr Celâleddin Karatay bu fermanı yerine getirdi ve onu evine gönderdi. Sultan Rükneddin, Kayseri'den Aksaray'a geldiği sırada Konya'daki beyler kadı Huteni ile birlikte yapmış oldukları sözleşmeyi bozmuş, saltanatta ortaklığı kabul etmemişlerdi. Konya beyleri sultan İzzeddin'le beraber "Sultan Kârvansarayı„ Alâeddin Hanı na geldiklerinde onbin kişi peyda oldu. Bu hali Rükneddin'in maiyetindeki beylere haber verdikleri zaman

kibir ve gururla ayaklandılar. Sultan Kılıç Arslan'ın yanına geldiler. Ertesi sabah her iki tarafın süvarileri atlanmış silaha sarılmışlardı. İzzeddin tarafının pişdaı kuvvetleri kumandanları Arslan Doğmuş ile candarlar emîri "Nureddin Yakup„, Rükneddin tarafından da Turuntay*] ile Türkeri idi. Her iki taraf bir biriyle karşılaşmış, safları sıralamış, kardeşler arasında gidip gelmekte olan elçilerin kararlaştıracakları sulhu bekliyorlardı. Bu sırada ansızın Turuntay tarafından bir kaç nefer hamle ettiler, İzzeddin taraftakları bunu savdı; şu hali gören diğer Turuntay askerleri kaçmağa başladılar. Turuntay meydanda tek başına kaldı ve derhal esir edildi. Sol cenahtan Türkeri hamle etti, o da yakayı ele verdi. Sultan Rükneddin Çetir ve sancağı ile bir tepeye sığındı. Arslan Doğmuş'un gözü ona ilişti, derhal o tepeye doğru atıldı, kadı Hutenî karşısına çıktı. Arslan Doğmuş kadıyı şehit etmelerini söyleyerek geçti**]. Rükneddin'in huzuruna gelince atından inerek yer öptü. Kendisi esasen "Emîr ahır„ olması dolayısiyle şehzadenin atının dizginlerini çekerek askerler arasından sultan İzzeddin'in yanına götürdü. İzzeddin, kardeşini emîr Karatay ve öteki beylerle birlikte karşıladı. İki kardeş birbirlerine kavuşduklarında İzzeddin onu bir köşeye çekti, fazla heyecanından höngür höngür ağlıyordu. Elinden tutarak kardeşini köşğe götürdü. Sofra kurdurdu. Artık geçmişler unutuldu, askerler birbirleriyle çarpışmadan vaz geçtiler. Fakat Rükneddin'in askerlerini soydular, âsî beyleri sultan kârvansarayında hapsettiler. Ertesi gün Konya'ya döndüler.

*] Turuntay şeklinde yazılan bu kelime Konya'da «Durunday« diye söylenir. Konyanın Hatıp nahiyesine bağlı köyün adı »Durunday» dır. Amasya'da 677 tarihli Muhteşem türbesi için Bk. Kitabeler, Hakkı S, 95-98.

Eflâkî Menakıbında, Turuntay oğlu Mehmed Çelebinin, Ulu Arif Çelebiye müntesib olduğu yazılıdır. Eflakî C. II, S. 337. Uzluk.

**] Fahreddin Arslandoğmuş bin Sevinç'in Konya'da Etabekiye diye bir medresesi vardı; burasının açılma töreninde Konyanın o zamanki bütün yüce âlim ve şeyhleri davet edilmiş. Müderrisliğine şemseddini Mardinî tayin edilmişdi. Emîrler ve âlimlerden sonra Mevlânâ geldi, şerefli yerleri ilk gelenler tutmuşdu. Mevlânâ nakîb yeri olan aşağı sofaya oturdu. Muinüddin, yerinde ıkalkdı, Atabeyle onun yanına geldi. M. mukayyed olmadı, sonra Kadıyulkuzat Siraceddin geldi, elini öptü, başsedire geçirdi... M. maarif söyledi. Eflâkî C. 1, S. 270,349. Uzluk.

Emîr Celâleddin Karatay ve onun hüküm sürdüğü günler

Emîr Celâleddin Karatay, gerçi rum neslinden gelmiş bir köle idi. Fakat pek yüksek vasıfları vardı. Gecelerini namaz kılmakla, gündüzlerini oruçla geçirir, et yemez, meşrû aile zevkinden bile nefsini mahrum bırakırdı. İslâm dini gibi güzel, yumuşak bir tabiata, herkes hakkında derin bir şefkat duygusuna sahip idi.

Aksaray ovası muharebesinden döndükten sonra vezirlik makamı bilgin ve başarıcı bir devlet adamından mahrum kalmıştı. İlim ve fende dalgalı bir denize, yağmurlu bir buluta benzeyen, hükumet ve idare bilgilerini nefsinde toplamış, akla ve nakle ait malûmatı şahsında birteştirmiş olan büyük âlim Nehcevanlı "Necmeddin„ e, vezirlik vazifesini kabul etmesini teklif ve ricada bulundu. Necmeddin cevabında: Bu vazifeyi kabul ettiğini, ancak her gün için alacağı tahsisat iki akçadan fazla olmamak, emîrlerle başka devlet erkânı da kendisi gibi geçinmeğe mecbur bulunmak, muhaliflerine karşı kin beslememek, hazine gelirlerini israf etmemek şartlarını ileri sürdü. Bu şartlar beylere kılıç yarasından ve ok darbesinden daha ağır geldi. Emîr Celâleddin, işi ehemmiyetle üzerine aldı ve onu sahip Mühezzibüddin'in günlerinde en az vezirlik aidatı olarak kabul edilmiş bulunan kırkbin akçaya razi etti. Bu suretle öteki emirlerin de aylıkları yarıya inmiş oldu. Necmeddin divana gelerek vezirlik işlerini yürütmeye başladı. Celâleddin Karatay'ın da ittifakiyle Uç tarafında baş kaldırmış olan türedilerin yola getirilmesine Beylerbeyi Yutaş ile Arslan Doğmuş'u memur ettiler. Bunlar Uç tarafına varır varmaz âsi (Ayvaz Melik) e lâyık olduğu cezayı vererek geri döndüler.

O sıralarda (Sayınhan) ın elçileri, Isfahan'lı Sahip Şemseddin'in öldürülmesi hadisesini tahkik ve bu mes'eleye itiraz etmek üzere Konya'ya gelmişlerdi. Söz erlerinden dili tatlı büyük tuğracı Şemseddin'i bu husustaki sual ve itirazlara cevap vermek vazifesiyle bir çok mal ve hediyelerle Sayınhan katına elçi inti-

hap ettiler. Kadı Necmeddin, bir zaman vezirlik hizmetini yapmış ise de işlerin arzu ettiği şekilde yürümediğini görünce vazifeden çekilmiş, Halep tarafına gitmiştir.

Elçi Tuğracı Şemseddin, Altun orduya giderken - Isfahanlı sahip Şemseddin'in adamlarından - emîr "Reşidüddini Cüveyni„, kaptan başı "Şücaeddin„, müstevfi "Necibüddin„ ve "Hatirüddin„ Secasî„ ile şehid vezirin katline âlet olanlardan - Erzincan'lı Behaeddin ve "Sarimüddin Alpsarı„ yı yazılan yarlığlar gereğince beraber götürdü. Orada bunların ahvali tetkik edildi. Vezirlik Tuğracı Şemseddin'e, Naiplik kaptan başı "Necibüddini Delihanî„ ye. emîr arızlık "Reşidüddini Cüveynî„ ye, Haremlü serleşkerliği "Hatirüddin Zekeriya„ ya tevcih edildi; bu husustaki yarlıkları alıp gönül hoşluğu ile geri döndüler. Saltanat makamına geldikleri gün sultan ile Celâleddin Karatay'a İlhan tarafından gönderilmiş olan kaftanları giydirmiş ve yarlığları okumuşlardır. Bunlar kabule lâyık görülmüştür. Evvelce naipliğe tayin edilmiş olan Nizameddin Hurşid pervanelik vazifesine geçerek yer öptü. Her kes kendi işiyle meşgul olmağa başladı. Eski emîrlerle beylerbeyi Yutaş ötekiler gibi devlet işlerine başkalarının tehakküm etmesini uygun görmemişlerdi. Bunların moğol hanından mansıpları için ferman getirmelerini çirkin buldular. Sultanın huzurunda taht önünde kaptan başı ile öteki taraf birbirlerine söğüp saymağa, dil kavgası yapmaya başladılar. "Yutaş„ Vezir Tuğrrcıya açıktan açığa karşı geldi. Bu münakaşa Karatay, Arslan Doğmuş ve Nizameddin Hurşid'in arzularına uygun olduğu için hepsi de susmuş, çıt çıkarmamışlardı. Tuğracı vezirin adamları hayret ve tereddüt içinde kalarak birer birer evlerine yollandılar. Şücaeddin Sinop'a, Reşidüddin Malatya'ya, Hatirüddin Haremlü'ye gitti. Sahip Tuğracı ile müstevfi Necibüddin yalnız kaldılar. Bu iki zat aralarında ötedenberi şakalaşır, birbiriyle fazlaca lâtife ederlerdi. Bir gece ayrılırken sahibin ağzından Necibüddin'i kızdıracak bir söz çıktı, aralarında büyük gürültüler, kavgalar oldu, neticesi düşmanlığa dayandı. İş öyle bir kerteye geldiki Necibüddin, Karatay'ın yanına gitti, Sahibin aleyhinde olmadık sözler söyledi:

Saltanat kaidelerini bozmak hususunda irtikâp edilen hataları tekrarlayarak özür diledi: İkinci günü sarayda yapılan toplantıda hazır bulunanlara birer birer bunları anlattı, isbat ve delil gösterdi, Artık sahip için verilecek cevap kalmamış, mağlûp olmuştu. Emîr Celâleddin son derece hiddetle sahibe ağır küfürler savurdu, vezirlik divitini kaldırarak başına fırlatmak istedi, öteki emirler mani oldular. O meclis de bu şekilde kavga ile bitti. Tuğracı vezirlik makamından düştü. Bir tesadüf eseri olarak o günlerde sahip Mühezzibüddin'in oğlu Muinüddin Süleyman, Erzincan seraskerliği mes'elesinden dolayı Turuntay ile gürültü çıkarmış, her ikisi de muhakeme olmak üzere Bayçu'nun katına gitmislerdi. Bayçu, evvelce Mühezzibüddin ile aralarındaki dostluk dolayısiyle Muînüddin tarafını tuttu, Tuğracı, Muînüddin'in yakınlarından ve onun babasının yetiştirmelerinden bulunması vesiylesiyle müstevfi Necibüddin'in hiylelerine karsı himaye edilmesini istiyordu.

Tuğracı, saltanât düşmanlariyle birlikte muhtelif mes'eleler hakkında emir ve talimatı ihtiva eden uzun mektuplar kaleme almış, bu hususlar üzerinde Bayçu'nun mutalaasını almak üzere ulaklarla yola çıkarmıştı. Bir köle bu mes'eleyi emîri arız (Samsameddin Kaymaz)a haber verdi. Samsameddin, yolda ulakları gözetlemek ve mektupları yakalayarak emîr Celâleddin'e götürmek üzere adamlar gönderdi. Yakalanan mektupların şifreli işaretlerini ve tercümesini yapabilecek divanda kimse yoktu. Memleket bilginlerinin zahidlerinden, vezir Taceddin oğlu (Zeyneddin)*] in Samsameddinle aralarındaki dostluk münasebetiyle onu divana çağırarak mektupları verdiler. Zeynüddin bunların işaretlerini çözdü, açık ifadelerle tercüme etti. Emîr Çelâleddin işi anladıktan sonra sultanın yanına gitti, bütün emîrleri davet etmekle beraber Tuğracı sahip Şemseddin'i de çağırdılar. Bir kısmı Zeynüddin'in bir kısmı da Celâleddin'in yazısiyle yazılmış olan mektup tercümelerini eline uzattılar. Tuğracı yazıları görünce şaşırdı.

*] Bu zatın Konyada şimdi Dede bağçesinin yanında türbe ve medresesi vardı. Türbe pek güzel: yanındaki eyvanı ben çocuk iken çinili idi, kardeşimle seyire giderdik. Bugün yalnız türbe kalmışdır. Uzluk.

Celâleddin tekrar söğüp saymağa başladı. Saltanat sarayında tevkif edilmesi için Emîrdad'a işaret etti. Oradan üç dört gün sonrn Antalyaya gönderdiler. Şehirde habsedildi.

O sırada Tuğracının adamlarından (Müneccim) lakabını taşıyan, hiyle ve fesadcılıkta eşsiz bir insan olan (Esirüddin) ansızın ortadan gaip olmuştu. Bu adamın soysuzluğunu ve kurnazlığını iyi bilen divan erkânı büyük bir fitne koparmasından korktular, onu araştırmak ve buldurmak için her tarafa acele emirler, fermanlar gönderildi, pek çok araştırıldı, fakat hiç bir tarafta izine tesadüf edilemedi. Nihayet bir müddet geçtikten sonra Esirüddin'i Bayçu Nuyin'in yanında buldular. Bazı elçiler vasıtasiyle devecilere para vermiş, deveciler onu yük sandıkları içinde gizleyerek tâ (Erran) hududuna kadar götürmüşlerdi.

Esirüddin Bayçu ile görüşmüş. memleket ahvalini istediği şekilde anlatmış bir çok mal elde etmiştir. Bayçu, (Alâeddin Ali bey) ile (Cemaleddin Dürzii Saveci) yi Tuğracıyı salıvermesi için sultanın yanına gönderdi. Emir gereğince Antalya hapishanesinden çıkararak Konya'ya getirdiler. Bir müddet sonra da elçilerle birlikte Bayçu'nun yanına gitti. Yolda emîri arız (Reşidüddin) de ona katıldı. Bundan sonra Tuğracının hali hikâye edilecektir.

Şehid Kadı İzzeddin Muhammed Razî'nin vezirliği

Kadı İzzeddin Muhammed Razî, himmetinin yüceliği, fesahatinin yüksekliği ve dindarlığı ile zamanın sultan ve şehzadeleri nazarında teveccüh ve hurmet kazanmış bir zat idi. Büyük vazifeler başarmak, erkân ve ahalinin ehemmiyetli işlerini yoluna koymak, islâm hudutlarını aydınlatmak ezcümle halifelik makamiyle olan münasebetleri düzeltmek için sefirlik ve elçilik hususunda ondan daha liyakatli kimse yoktu. Onun kaza mahkemesinde doğru ve yanlış her hadise, isabetli ve mübarek kararları sayesinde güzellerin kâkküllerini dağıtan saba ruzgâriyle biribirine karışmadan haklı haksızdan ayrılırdı. Cömerdliği, eli açıklığı bir deniz gibi hududsuz, gönlü ve düşüncesi daima toplu ve verimli idi.

Sahip Tuğracının bir takım acaip halleri görüldükten, Celâleddin Karatay ile öteki Selçuk beyleri ondan yüz çevirdikten sonra memlekette Kadı İzzeddinden başka vezirlik mevkiine hak kazanmış bir devlet adamı kalmadı. Celâleddin Karatay ile beraber bütün memleket ve saltanat büyükleri onu vezirlik makamına geçirmeyi lüzumlu gördüler. Aralarında konuşup sözleşerek halk ve devlet işlerinin dizginini İzzeddin'in başarıcı ellerine teslim ettiler. Kadı bu vazifeleri zamanın icaplarına göre yürütmeye başladı. Vezirlik hükmünün devam ettiği sıralarda Moğol hanlarından sultanla görüşmek üzere sık sık gönderilen elçileri, makbul sebepler göstererek sultanın semtine uğratmadan kendisi kabul etti. En sonunda çaresiz kalan vezir, Atabey (Emîr Celâleddin Karatay), Beylerbeyi (Şemseddin Yutaş), Emîr ahır "Fahreddin Arslan Doğmuş„, Pervane "Nizameddin Hurşid„ le birlikte münasip bir bahane ile her üç sultan "İzzeddin, Rükneddin, Alâeddin„ yanlarında olduğu halde Kayseriye yollandılar. Etraf memleket beylerini de bu yolculukta kendileriyle birleşmeğe davet ettiler. Aksaraya vardıklarında «Ekecük» yaylağında büyük emîrlerden ve saltanat kullarından birinin oğlu olup tabiatinde her türlü zulüm, çapkınlık, şaklabanlık istidatlarını toplamış bulunan "Seyfüddin Türkeri„ sultanla pek teklifsiz düşüp kalmağa başlamış Karatay ile vezir İzzeddin'in korkusundan pek sofu yaşayan İzzeddin'i içkiye, kumara, kadınlara tecavüze alıştırmış, onu pek şımarık bir hale getirmişti. Türkeri, işinin çıkarı için sultanın hoşuna gidecek sözler söylüyor, onun emîrlere karşı beslediği saygı hislerini kırmak için bir takım rezil oğlanları yanına çağırarak her birine devlet mansıpları, rütbeleri verdiriyordu. Bu arada "Şemseddin Altubey„ sultanın katına varmıştı. İşleri arap saçı gibi karışmış gördü. Hazineden erzak ve aylıklar bağlanarak bir çok tercümanlar, kâtipler tayin edildiğini anladı, bir takım çirkin hallere şahid oldu. Karatay ile birlikte emîrlere şiddetle çıkıştı. Şemseddin Altunbey diyorduki:

Büyük sultan Alâeddin Keykubat'ın o kadar yücelik ve debdebesiyle iki tercüman ve dört kâtipten fazla adamı yoktu. Size

bu derece yoksulluk ve düşkünlük içinde bu kadar aylıkçının ne lüzumu vardır? Şimdi yolculuk dolayısiyle bunların sayısını azaltmak pek kolay olacaktır. Eğer sultan bu şekildeki yaşayış tarzını değiştirir ve daima kötü öğütler veren insanlardan sakınırsa padişahlık bakımından onların mevkii icabı olarak heybet ve yüceliği artmış olur. Kâtiplerin, tercümanların sayısını " onlar mertebesinden birler mertebesine„ indirir ve maiyetinizin aylıklarında tasarruf yaparsanız saray ve hazine dolu kalır. Fakat gençlik heveslerine kapılır, saz ve şarap eğlencelerinden vaz geçmez ve bir takım rezilleri yüksek mertebelere çıkarmak isterseniz daima fenalıklar ve felâketler eksik olmaz.

Türkeri'nin kalbinde. Şemseddin Altunbey'in sultana verdiği bu öğütlerden dolayı büyük bir kin yerleşti. Bu düşkün ve ahlâksız adamla aralarında tam bir düşmanlık peyda olmuştu. Kıskançlık denizi Türkeri'nin içinde şiddetle dalgalanmağa başladı Bir adam elde ederek Şemseddin Altunbey'i zehirlettirdi, Üç gün sonra cennet yolunu tuttu. Şemseddin'in sayısız mallarını, paralarını hazine namına tasarruf ettiler.

Sözün başına geliyoruz: Sultan. Moğol hanının hizmetine yollanmak niyetiyle kardeşlerini beylerle Kayseri'de bırakarak Sıvas'a geçti, Sultan'a, türkeri'yi huzurundan uzaklaştırarak (Mendas) kalesine göndermesini, orada öldürtmesini tavsiye ettiler.

Bu hallerin cereyan ettiği sıralarda Celâleddin Karatay'ın Kayseri'de tanrısına kavuştuğu haberi geldi. Sultan bu haberden çok perişan oldu. Halkı, memleketi başsız ve kuvvetsiz gördü. Elçiler özür dileyerek yola çıktılar. Sultan İzzeddin de Kayseri'ye döndü. O sırada her iki taraf büyükleri padişahın dönüşündeki sebebin ne olacağını meşverete koyuldular. Re'yler, Sultan Alâeddin'in istikbale gönderilmesi ve kardeşinin saltanatını tanıdığını beyan ile ona özür dilemesi muvafık olacağı hususunda birleşti. (Emîr Seyfeddin Turuntay) ile naip (Şücaeddin Abdurrahman), lâla (Hoca Muslih), kabzımal (Nureddin Abdullah) bol hediyelerle karşı gittiler. Yolda Sultan Gıyaseddin'in annesiyle tuğracı Şemseddin ve Tuğracı ile olan dostluğu dolayısiyle onun ta-

rafına geçen emîri Arız Reşidüddin bunlara yetişdiler. Bu adamlar kendilerini Alâeddin'in sultanlığına teraftar gösteriyor, gittikleri yerlerde memleket padişahlığını onun uhdesine bırakmak için gayret sarfediyorlardı Bu yüzden Tuğracı ile Naip Şücaeddin taraftarları arasında ikilik baş gösterdi. Vaz'iyetin bundan sonra aldığı cereyan hikâye edilecektir.

Sultan İzzeddin ile Rükneddin'in anlaşamaması sebebi ve aralarında ikinci def'a yaptıkları muharebede Rükneddin'in mağlup olması

Sultan İzzeddin, kardeşi Alâeddin'i " Menkü „ hanın hizmetine göndermiş. kendisi Rükneddin Kılıç Arslan'la birlikte Konya'ya gitmişti. Orada içki ve eğlence âlemleriyle, sarayını düzeltmekle meşgul oldu. Bir takım bayağı adamları hizmetine almış onlarla hususiyet peyda etmişti· Sultanların âdetlerine uygun olmayan bu gidiş, Devlet büyüklerine pek çirkin görünüyor, onun zevk ve safaya düşkünlüğü karşısında büyükler arasında derin bir iztırap ve hoşnutsuzluk beliriyordu. Sultan İzzeddin'in hıristiyan dininde olan Rum dayıları saltanat işlerine burunlarını sokuyorlardı. Rumlar, Celâleddin Karatay ve diğer emîrlerin kararları gereğince daima kardeşiyle bir taht üzerinde oturan Rükneddin'i sıkıştırmağa, ona tahakküm etmeğe başladılar. Terbiyesiz sözler sarf ettiler.

Sultan Rükneddin bir gün halvete çekilmiş yalnızca otururken başını önüne eğmiş dolu bir kâsenin taşması gibi teessüründen mercan renkli yanakları üzerinde inci danelerini andıran yaşlar titremeğe başlamıştı. Tam bu sırada bir zamanlar kendisiyle beraber Türkistan seferlerine gitmiş ve aralarında samîmiyet yerleşmiş olan kilerci başı Kemal yanına girdi. Sultanı pek kederli ve ağlar bir halde buldu. Kemal, sultanın ağlamasının, halindeki değişikliğin sebebini sordu ve ilâve etti:

Eğer bu iztirabın sebebini kulunuza bildirirseniz elimden geldiği kadar çaresini bulmağa çalışırım.

Sultan Kemal'in sualine şu meâldeki beyitlerle cevap verdi:

Âlem beni Bahtiyarlık donundan çıplak buldu,
Dünyanın inkılâplarından başı dönmüş bir haldeyim.
Geçen her akşam, beni gamli gördü;
Gülümseyen her sabah beni ağlar buldu...

Kemal dediki: Aramızda üçüncü bir kimse bulunmamak şartiyle hatırıma gelen çareyi söylemekliğime müsaade eder ve arz edeceğim tedbiri kabul buyurursanız anlatırım. Sultan cevap verdi: Anlatmak gerektir.

Kemal tekrar söze başladı: Eğer bu mes'eleyi, ötedenberi sizin Devletinizin vefadarlığını güden "Develü„ subaşısı Sina-neddin oğlu "Nusratüddin Kaymaz„ ile son günlerde Niğde'nin kendisinden geri alınarak "Nekir„in kölesine verilmesinden dolayı sultan İzzeddin'in ve dayılarının gadrine uğramış olan Devlet düşkünlerinden şimdiki Kayseri subaşısı Emîri Ariż "Samsameddin„e kulunuzun eliyle gönderilecek bir mektupla anlatacak olursanız bu hususta size acele bir cevap getirebilirim. İş de yoluna girmiş olacaktır.

Sultan Rükneddin, Kemal'ın tavsiyesi dairesinde, iztiraplarının sebeplerini bildiren bir kaç satır mektup kaleme aldı. Bunları Kemal'a teslim etti. Altı gün sonra geri gelen Kemal'ın getirdiği cevapta; sultanın mümkün olan her hangi bir yoldan kendisini Kayseri'ye atması lâzımgeldiği ve Kayseri'ye varıldıktan sonra da imkân nisbetinde el birliği ile çalışılacağı bildiriliyordu.

Rükneddin, bizim için bir belâ ve iztirap diyarı olan Konya'dan ne suretle çıkmak mümkün olacaktır, dedi:

Kemal cevap verdi: Kendilerine güvenebileceğiniz bir kaç köleye bu mes'eleyi açarsınız, bunlar has ahırdan bir kaç at çekerek bir noktada hazır bulundururlar; Sultan, kiler dairesi uşaklarından birinin elbisesini geyer, ben de altı bayağı bir kâseden farksız olan büyük erzak sepetini her günkü âdete göre sizin başınıza geçiririm. Bu suretle sepetin altında kalan yüzünüz halkın gözlerinden saklamış olur. Ben sizin önünüze düşerim,

siz de adımlarınızı bana uydurur, yolda hiç bir tarafa bakmazsınız. Atların bekletildiği yere yetişir yetişmez hemen biner ve Tanrının yardımına sığınarak bütün gece yıldızlarla yoldaşlık ede ede sabahın ilk ışığında Aksaray hududlarından geçmiş ve bahtiyar taliimizle "Hoca Mes'ût hanı„na ulaşmış oluruz. Orada bir müddet hayvanlarımızı dinlendirdikten sonra "Bez„ ve "Küp„ üzerinden "Develü„ yü tutarız.

Bu fikir sultana muvafık göründü. Bu tertip dairesinde hareketle Develü'ye yetiştiler. Öncüler Nusratüddin'e haber götürdüler, derhal müsafirleri karşıladı. Atından inip yer öptükten sonra sultanın elini öpmekle de şeref duydu. Nusratüddin, heman Şamsameddin Kaymaz'a bir mektup uçurdu. Kaymaz bey, askerlerini bindirmiş, Develü yolunu tutmuştu. Yolda sultanın alayına ve Nusratüddin'e yetişti, atından inerek şahın geldiği tarafa yüzünü koydu. Tam bir debdebe ile sultanı şehre getirip tahta oturttular. Memleketin her tarafına ulaklar gönderildi, Beyler Kayseri'ye davet edildi, az bir müddet içinde Kayseri'de sultanın etrafına büyük bir kalabalık toplandı.

Sultan İzzeddin, bu hali haber alır almaz beylerbeyi Yutaş'ı kardeşini geri çevirmek üzere yola çıkarmıştı. Yutaş, Melik Rükneddin'i ancak Kayseri'de buldu. Elini öptükten sonra nasihata başladı. Sultan, ondan hiddetlendi. Derhal öldürmek için yerinden fırladı. Samsameddin bey araya girdi. Yutaş'ın ellerini bağlayarak Develü köylerinden (Eksüd) mağarasında hapsettiler. Bir kaç gün sonra tekrar Kayseri'ye getirip Sultan Rükneddin'e sadakat yemini ettirdiler. Bundan sonra da Elbistan subaşısı "Feleküddin Halil„ ile (Hüsamüddin Baycar)ı Kayseri'ye çağırmak üzere ulaklar gönderildi. Bunlar, yapılan davete karşı (işittik ve itaat ettik) sözleriyle mukabelede bulunarak sultanın hizmetine koştular. İzzeddin'in ordusundan da bir çok emirler ayrılmış, Rükneddin tarafına geçmişlerdi.

Beyler, ansızın Konya'ya bir baskın yapmayı düşündüler. Eğer bu suretle hareket etselerdi maksatları hasıl olacaktı. Fakat Sultan İzzeddin beylerbeyi Yutaş'ın yakalandığını, Rüknedd-

din'in tarafına geçtiğini işitince bu haberden çok hiddet ve düşünceye vardı. Bu sırada "Feleküddin Halil„ ile "Baycar„ büyük bir kuvvetle Aksaray'a bir konak mesafede "Alâî hanı„ na yetişmişlerdi. Bir çok vilâyetlerden orada toplanmış olan kalabalık bir halk bunlara mani olmağa çalıştı. Askerler, hana ateş verdiler. İçindekileri yaktılar, bazılarından para alarak salıverdiler. O sırada Kayseri tarafında bulunan emîr "Muinüddin Süleyman„ ile Hatirüddin elçilikle Konya'ya gönderilmişti. Bunların gelmesinden sultanla Devlet büyüklerinin gönlünde sevinç çiçekleri açıldı.

Sahip Kadı İzzeddin, hazine dairesinde bulunan bütün altınların dışarı çıkarılmasını, asker toplanarak Rükneddin ile muharebe edilmek üzere Kırşehir yolu ile "Tuzağaç„ vilâyetine gidilmesini emretti. Diğer taraftan Rükneddin'i yola getirmek için büyük şeyh "Sadrüddin İshak*]„ ile nazırı mülk "Hümamüddin Şadbehr„ i sultanın kardeşine göndermeğe "Sıvas, Malatya, Harput, Diyarbakır„ ın ona terki suretiyle bir sulh yaparak aradaki anlaşamamazlığı kaldırmak hususunda bunların delâletlerinden istifade etmeye karar verdiler.

Samsameddin, Nusratüddin, Feleküddin ve Baycar teklif edilen yerleri azınsadılar, Kayseri Kadısı "Celâleddin Habib**]„ e yazdıklarr cevapta: Kayseri ile Kırşehir'in de ilâve edilmesini istediler. Sultan İzzeddin'in (Ahmet hisar) ovasında kurulmuş olan saray çadırında cereyan eden müzakerede (Ali Bahadir), Horasanlı (Cemaleddin) ile diğer emîrler feryada başlayarak neden bu derece zebunluk gösteriyorsunuz? Sonra bunu sizin acziniz yoracaklardır. Eğer Sultan İzzeddin bu işe razı olur ve merhamet buyurursa diyecek yoktur. Aksi takdirde bu isteklerinin cevabı kılıçların lisanından başka bir şey olamaz dediler. Sultanın müşavirleri bu sözlere aldırış etmediler. İzzeddin, Kayseri ve Kırşehir'den de vaz geçti. Tekrar (Hümamüddin) ile (Kadı Habib) i yapılan son teklife de razı olduklarını bildirmek üzere ge-

*] Şeyh Sadrüddini Kunevidir, Uzluk.

**] Sultan Kadı Burhaneddinin dedesinin büyük babasıdır. Uzluk.

ri gönderdiler. Gelecek cevabı bekliyorlardı. Ansızın Sultan Rükneddin'in askerleri meydana çıktı. İzzeddin tarafının bir kısım askerleri çadırlarına çekildilerse de geri kalanlar bunların karşısına çıktığından her iki taraf kuvvetleri arasında bir arslan ve kaplan döğüşü başladı.

Kaymaz oğlu Nusratüddin ile Feleküddin Halil bir kaç def'a hamle ettiler. İzzeddin askerleri sebat gösterdi. Üçüncü def'a bunlar hücuma geçti. Sol cenahta bulunan Ali Bahadir bey düşman üzerine atıldı, saflarını bozdu, onları tam bir bozguna uğrattı. O sırada Nusratüddin'in atı kapaklandı, derhal esir ettiler. Feleküddin Halil kaçtı, Samsameddin "Kureyşoğlu„ tarafından yakalanarak yaralandıktan sonra sultanın huzuruna götürüldü. Sultanın dayıları onu ve Nusratüddin'i derhal öldürdüler. Sultan Rükneddin "Develü„ den "Sis„ tarafına döndü, ilk konakta türkmenler tarafından yakalandı. Mes'eleyi Sultan İzzeddin'e haber verdiler. Arslan Doğmuş'u yanına gönderdi, sağlam vaidler ve yeminlerle gönlünü aldıktan sonra Kayseri'ye getirdi. Sultan İzzeddin, kardeşini karşıladı. Biribirlerine kavuşunca sarıldılar. Rükneddin ağlıyordu. Bu vak'aya Nusrat ile Samsam'ın bozuk fikirleri sebep olmuştur, onların her ikisi de nankörlüklerinin cezasını buldular dedi ve ilâve etti: Gerektir ki, aziz kardeşim bu cihetten mübarek hatırlarını perişan etmezler. İki kardeş konuşa konuşa "Keyhusreviyye„ sarayına gittiler. İzzeddin kardeşine ağır kaftanlar, atlar ve bir çok altın verdi, Amasya yahut Burgulu'dan her hangi birisinde oturmak hususunda serbest bıraktı. Rükneddin Amasya'yı tercih etti. Tam bir alayla Amasya'ya götürdüler. Orada bir müddet kaldıktan sonra havasının ağırlığından müteessir olduğu için Burgulu'ya kaldırılmasını istedi, isteği yerine getirildi. Orada da huzur ve istirahatı te'min olundu.

Bayçu'nun ikinci def'a Rum diyarına yürümesi, o günlerde cereyan eden hadiseler

Sahip Kadı İzzeddin Razi vezirlik makamına oturduğu ve memleket idaresinin dizginlerini tek başına eline aldığı bir zamanda

Bayçu'nun elçileri sık sık Rum diyarına akın etmeğe başladılar. Her sene onları baştan savmak için hazineden büyük paralar sarfediliyordu. Sahip İzzeddin, Karatay ve öteki beylerle sözleşerek bu ardı arası kesilmeyen müdahale ve tecavüzlerin önüne geçmek için Kaân'dan bir yarlığ istemeye karar verdiler. O zaman adliye nazırı ve şimdi vaktin hakimi olan Sahip Fahreddin Ali'yi bu işe elçi seçtiler. Hediyelerden başka ona hazineden yol masrafı olarak yüzbin akça verdiler. Fahreddin Kaân'ın dergâhına varınca, dileklerini ve sultanın saygılarını arzetti. Kaân ona iltifat gösterdi. Rum diyarı padişahlığına Bayço Nuyin ile diğer Moğol beylerinin ilişik etmemeleri için yarlığ ve fermanlar verdi. Evvelce Kazvinli Şemseddin vasıtasiyle yapılmış olan tekliflerden vaz geçti. Büyük elçiler ve Yargucilerle Fahreddin'i geri gönderdi. Yolda, Bayçu'ya yetiştikleri zaman Kaân'ın buyruklarını bildirdiler.

Bayçu, yüzünü Fahreddin Ali tarafına çevirerek: Nihayet benim yönümden Rum memleketine bir rahne açmak gerektir, benim buradan ayrılmaklığım sizin için uğursuzluk getirecektir, dedi. Bundan sonra Bayçu elçileri artık seyrek gelmeğe başladılar, ara sıra gelenlerde fazla bir iltifat bulamadılar.

Sultan İzzeddin, artık bahtiyar bir hayat geçirmek, gençlik icaplarını yerine getirmekle meşgul oldu. Sahip İzzeddin, vezirlik makamında yerleşmiş, memleket rahata kavuşmuş, hilâfet makamından Musul, Mardin, Rum ve Frenk memleketlerinden elçiler gidip gelmeğe, her taraftan hediyelerle bac ve haraç yükleri taşınmağa başlamıştı. Fakat Maraş yayla ve ormanlarından türeyerek yol kesmeğe, kârvanları soymağa, yolcuları öldürmeye başlayan, Şam ve Rum memleketlerine baskınlar yapan (Ağaçeri) aşkıyasının meydan alması Devlet büyüklerinin hatırlarında büyük perişanlıklar, üzüntüler doğurdu. Sahip Kadı İzzeddin ile Beylerbeyi "Yutaş„ asker ve emîrleri o tarafa göndererek Ağaçerileri yatıştırdıktan sonra Kayseri'ye döndüler. Bu sırada (Celâleddin Karatay) ölmüş,*] (Fahreddin Arslan Doğmuş) Antalya ve

*] Karatay, Antalya rumlarındandır. Üç kardeşdiler; Celâleddin Karatay,

"Gelende,, de sultanın yanında kalmış, büyük sahip adliye emîri Fahreddin, saltanat alayının istikbaline memur edilmişti. Ansızın Bayçu Nuyini'in maiyetinde kalabalık bir asker, adamları, sürüleri, kadın ve çocukları beraber olduğu halde Rum diyarına saldırdığı, Erzincana doğru ilerilemekte bulunduğu haberi geldi. Ağaçeri aşkıyasının def'i için Elbistanı tarafına gönderilmiş olan askerden bu haberi işitenler acele Kayseri'ye geldiler. Saltanat çetri ile ordu orada eğleşmeden Konya'ya yürüdü. Sultan İzzeddin de "Gelende,, den Konya'ya dönmüştü. Bayçu'nun son hareketinden hiddet ve iztirap duydu. Devlet büyükleri, aralarında yaptıkları meşveretler neticesinde pervane "Nizameddin Hurşid,, i Bayçu'nun maksadını anlamak, vaziyeti ona göre idare edip geri dönmek üzere karşı göndermeğe karar verdiler.

Nizameddin gönderildikten sonra sultan asker toplamağa başladı. Bir kaç gün içinde Konya ovalarında Türk boylarından çevik ve muharip askerlerden büyük bir kalabalık toplandı. İzzeddin askerin çokluğunu görünce dedi ki: Tanrının yardımı ile bu kadar asker ve mühimmatımız var, gerektir ki Moğollarla vurusmaya çıkalım.

Hayatında harp tehlikesi görmemiş bir takım tecrübesiz gençler, gafletleri ve bilgisizlikleri icabı olarak etrafa fitne tozu saçmaya kendi çıkarları için sultanı harbe teşvik etmeye koyuldular. Bu arada Pervane Nizameddin Hurşid geri dönmüş ve getirdiği habere göre: Bayço'nun kalbinde sultana karşı beslemekte olduğu sevginin eksilmediğini, eğer yeni yetme beyler kendisiyle harp etmek veya geri durmak isterlerse bu, onların bileceği bir iş olduğunu bildirmekle beraber sultanın muharebe

Kemaleddin Rumtaş. Seyfeddin Karasunkur. Üçü de değerli emirlerdendir. Üç kardeşin Konyada medreseleri vardır: Büyük Karatay (651) de yapılmışdır; mamurdur. Kapısı, kubbesi, çinileri görülmeğe lâyıktır. Fr. Sarre'nin Konya, Seldjhukischebaudenkmaeler yani Konya, Selçukî âbideleri adlı renkli resimlerle süslü büyük eserinde her şeyi canlandırılmışdır. Küçük Karaday, büyüğün karşısındadır; biz Mevlânânın orada oturduğunu sanıyoruz. Şimdi pek harapdır. Seyfeddininki, Konyada evimizin bulunduğu çifte merdiven mahallesindedir. Selçukî tarzındaki ehramî kubbesi pek muazzamdır. Yanında Seyfiye medresesi vardı. Karaday medresesinde ilmî ziyafetler verilirdi. Mevlânâ coşkun semalarından birisini burada yapmışdı. Medrese için Bk. Konya 1936, Sayı 2,3. Uzluk.

hakkındaki kararını safları tabiye etmekten ziyade Moğol müsafirleri okşamak, Bayçu'nun rızasını kazanmak cihetine çevirmek; etrafındaki tecrübesiz adamları şiddet veya yumuşaklıkla doğru yola getirmek, tekrar hediye ve paralarla sultanı Nuyin'in istikbaline göndermek, kışlak ve yaylaklarda bulunan askerleri yurdlarına yollamak icap edeceğini anlattı.*]

Nizameddin, "Melikülhüccap„ baş teşrifatçı Muinüddin Süleyman beyi de beraberinde götürmek teklifinde bulundu. Her ikisi moğollarla tekrar görüşmek üzere yola çıktılar. Has köleler bir taraftan sultanı muharebeye ve isyana teşvik ediyorlardı. Kendi isteklerine göre askerin silâh ve mühimmatını tamamlayarak harbe girişmek için sultandan ferman aldılar. Sultan İzzeddin, Beylerbeyi Yutaş ile, Fahreddin Arslan Doğmuş'u gizlice yanına çağırdı, onlara iltifatlarda bulundu. Her ne kadar memleketin idaresinde başlıca sözü ve hükmü yürüyen vezir kadı İzzeddin ise de askeri bunların kumandası altında harbe gönderdi. Kendisi hassa kölelerinden bir kaç kişi ile Konya'da kaldı.

Yolda sultanın yakin adamları, büyük emirlerin fenalıklarına dair mektuplar gönderdiler. Gittikçe artmakta olan bu fesatçılık, İzzeddin Keykâvus'un kalbinde te'sirler bıraktı. Askerin harpten geri dönmesi, bu sapkın ihtiyarların cezasını ancak cellâdlara havale etmek icap edeceği gibi sözler sarfetti. Bu sözleri

*] Baycu Noyin sulh istiyor, etrafını tecrübesiz gençlerle çevirden İzzeddin harbe karar veriyor. Barış istiyenlerle savaşmak her zaman uğursuzluk getirmişdir·

Baycu adına Eflâkide tesadüf ederiz· C· 1, S. 231. Baycu Konyayı muhasara etmiş, Mevlânâ «Halka beğuş» kapısından dışarı çıkıp bir tepe üstünde işrâk namazına durmuş, üstüne ok yağdırmışlar, faydası olmamış. Bu manzarayı burçlardan seyir eden halk tekbir getirmiş. Mevlânâ hürmetine şehre fenalık etmemiş, burçları yıkdırmış, Konyalılar feryada başlayınca, M., bu şehir bir başka sur ile çevrelidir, merak etmesinler buyurmuş· Fransızların Maginot hattına güvenip, askerliğe ehemmiyet vermedikleri gibi!. Bu vakıa 653 = 1255 yılında olmuş, d'Ohsson, Histoire de Mongol, t. III, p. 98, Mevlânâya, efendim, çok cesursunuz, öyle günde pervasız namaz kıldınız demişler, elbette, peygamberimiz: Ben insanların en şeciiyim buyurmadı mı? Bir kaside söylemiş: ben bu eyvânı ve seni tanımayorum. ben bu sihirli nakkaşı tanımıyorum. Elime hânların hânından «Allahdan» bir yarlığ geldi bu «Bacuyu banuyu tanımayorum, tanımayorum. Yüzüm Anadoludaki rumlara benzersede türk kalbine, türk cesaretine sahibim, Hulaguyu tanımıyorsam ayıb sayılmasın. Gazel, Eflâkide kısa ise de Divanı Kebir. Bombay Basımı S. 463 - 4 de 31 beyitdir. Mevlânâ: Baycu, velî idi, amma bilmezdi buyurmuş. Uzluk.

haber alan büyük emîrlerin fikirlerinde kargaşalık hasıl oldu. "Alâî hanı„ mevkiine vardıkları zaman Moğollar, Rum diyarında asker toplandığını haber almış, doğruca Aksaray'a gelmişlerdi. Devlet büyükleri, öteki hassa kulları gibi cahil ve alçak bir adam olan "Türkmen Şahna„ yı keşif kolu olarak karşı gönderdiler. Moğol ordusunun " Hoca Noyin „ in kumandanlarından " Çoki „ bunlara rast geldi, Şahna'yı ve yanındaki Türkmenleri öldürdü. İkinci günü her iki ordu kaza ve kader gibi birbirleriyle karşılaştılar. Okçular, ölüm haberlerini yüreklere uçuruyor, askerin gözü önünde ölümün hayali gözlerde nur, ciğerlerde can gibi yerleşiyordu. Cenk erleri akan kanların, saçılan pıhtıların çokluğundan aybaşı olmuş avratlara dönmüşlerdi. Canlar bedenlerden ayrılmış, zaman ölümle baş başa vermişti. Şehitlerin ruhları yüce cennetlere yükseldi. Vezir İzzeddin her ne kadar ayaklarındaki hastalıktan, vücudundaki dermansızlıktan şikâyetçi ise de bu can yıpratan savaşta dağlar gibi sebat gösterdi, hayat ve rahata vedâ etti; sabır gösterdi, elinde keskin bir nacak parlıyor, gönlünde cenk ateşi yanıyordu. Moğol cenkçileri İzzeddin'e yaklaştılar. O karşıladı, çarpışa çarpışa şahadet derecesine ve saadet mertebesine erişti. *]

Sultandan, gönülleri kırılmış olan öteki beyler harpte bir yararlık ve fedakârlık göstermeden kaçamak yolunu tutmayı fırsat bildiler, âdetleri üzere kaçmaya başladılar; o kadar ihanet ve alçaklık gösterdiler ki nihayet düşmanın galip gelmesine, sultan askerlerinin bozgunluğuna sebep oldular.

---

*] Kadı İzzeddin. Reylidir. Konyada eski îdadi mektebine, Kız muallim mektedi önünden giden yolda ve Spor Alanı yanında camii vardır. ,Vakfiye tarihi gurrei şaban 652 dir. Cami yanında türbesi bulunur. Türbesinde 35 sene evveline kadar ceviz ağacından oymalı, yazılı sandukası varken. kayıdsızlık yüzünden evropalı Gavurlar tarafından çalınmışdır. Kitabesi « Loytvved'in « Konya adlı almanca kitabında yazılıdır. Vakfiyesinden yapılmış hulâsa için Bk, Hayri Önol, Konya, sayı 7, S. 447 - 8, Vakfiyede adı Ebülmehamid Mehmed bin Ahmed, Eşşehir bilkadı İzzeddin. Kadı İzzeddin'in başı dazlakmış, Mevlânâdan camisinde vaız etmesini niyaz eylemiş, Mesnevi sahibi vaız esnasında başı daz bir kuş hikâyesi anlatmış, kadı bu latifeden memnun kalmış. Bk. Eflâkî fransızca C. 1, S. 02 - 84. Uzluk.

Sultan İzzeddin'in ilk def'a saltanattan ayrılması ve kardeşi Rükneddin'in (Burgulu) kalesinden getirilerek tahta çıkarılması

1256 = 654 hicret yılı ramazanının yirminci günü İzzeddin'in ordusuna bozgunluk erişmişti. Sultan mes'eleyi Konya'da haber alınca çok müteessir oldu. Bütün geceyi kederli ve perişan bir halde geçirdi. Ertesi günü harem dairesi kadınlariyle şarapçı başısı "Aktaş,, , "Kont İstabl,, ve kardeşi yanında olduğu halde "Pul Ahmet,, kapısından Antalya yolunu tuttu. Konya'yı yüz üstü bırakmış, bütün mal ve hazinelerini şehirde terk etmiştir. Üstadüddar " İletmiş oğlu Nizameddin Ali „ harp meydanından kurtularak canını Konya'ya atmıştı. Bu arada şehrin muhafazası bozguncuların gürültülerinin yatıştırılması için gerekli inzibat tedbirleri almakla meşgul oldu. Arslan Doğmuş, o kanlı çarpışmadan sonra hassa kölelerinden bir cemaatla "Burgulu,, kalesine düştü.

Ferman imza etmek, divana reislik yapmak, halk işlerine bakmak gibi padişahlık vazifelerinin ifası esnasında kendini bir takım yabancı insanlara kaptırmış olan sultan İzzeddin'in son vaz'iyetlerinden dolayı gönüllerinde tam bir hoşnudsuzluk yerleşmiş bulunan bir takım itibar sahibi divan ve dergâh beyleri de, son derece sağlam olan " Burgulu „ kalesine gelmiş, Arslan Doğmuş ile birleşmişlerdi. Bunlar, kalede mahbus bulunan Rükneddin'i salıvererek Konya'ya getirdiler, tahta oturttular. O cemiyetin yapıldığı sırada kadı " Şemseddin Çok „ sultana bir ferman uzattı. Rükneddin bunu okuduktan sonra altına arapça "Minnet Allaha mahsustur,, ibaresini yazdı, kendi tarafından bir kaç mazlum hakkında adâlet gösterdi. Bir iki gün sonra Kadı Çok vezirlik vazifesiyle sultanın elini öptü. Kadı bir ay vezirlik yaptı, ansızın yakalandığı bir hastalıktan tanrısına kavuştu. Ondan sonra vezirlik makamını Pervane Nizameddin beye teklif ettiler. Kabul etmedi, yalnız naipliği üzerine aldı. Pervanelik mesnedini Muinüddin Süleyman beye verdiler. Her ikisi de aynı günde el öptü. Bayçu ile görüşmek hazırlıklarını tamamlayarak yola çıktılar.

Sultan İzzeddin Alâiye'ye gittikten sonra büyük yoksulluk ve talisizlik içinde kalmıştı. Bir gün Antalya sarayında dört köşeli bir yarık gördü. İçerisini açmalarını emretti. İçinden hazineler meydana çıktı, Alâiye'de bastırılmış ve mühürlü sandıklar içerisine doldurulmuş bir milyon dirhemlik gümüş para, onbin kırmızı altın ve başkaca kâğıddan, öd ağacından, abanoz ve sandal ağaçlarından kıymetli eşyalar bulundu. İzzeddin bu hazineyi kendi adamlarına, hizmetçilerine dağıttı. Bu yoksulların duası Sultan Alâeddin Keykubat'ın ruhuna ulaştı. Bundan sonra İzzeddin "Lâdik,, e gitti.

Sultan Rukneddin (Kızıl viran)da Bayçu'nun yanına vardığı zaman Bayçu, kız torunu (Baysutay) ı bin süvari ile sultan İzzeddin'i getirmek üzere Antalyaya göndermişti. Baysutay, sultanı orada bulamayınca Lâdik'e gitti. İzzeddin'e orada rastladı. Yanına elçiler göndererek sultanı babası çağırıyor, iş icabı olarak gelmek hususunda tereddüt göstermesin diye ısmarladı. İzzeddin şu cevabı verdi:

Şimdi kardeşim Rükneddin babasının hizmetine davet buyurulmuştur. Beyler benim memleket ve devletimin tamamını ellerine geçirmişlerdir. Benim babamdan ayrılmaklığım ve ondan yüz çevirmekliğim ancak onların evlâtlığa kabul edilmesinden ileri gelmiştir. Eğer Nuyin'in huzuruna giderde mazeretimi arz edersem şüphe yokki makbul görürler, ben, işlerimi düzeltmek düşüncesinde idim. Eğer kardeşim daha evvel bir kaç konaklık mesafeye kadar istikbalime gelirse ben de hazır bulunan mal ve hediyelerle yola çıkarım.

Baysutay geri döndü, İzzeddin de yanındaki adamları ve çoluk çocuğu ile (Laskari) nin memleketine (Bizans) a yollandı. Baysutay geri döndüğünden pişman oldu. Bu hususta Bayçu'dan da azar işitti. İzzeddin'in artık padişahlık sevdasından vazgeçtiği anlaşıldıktan sonra Bayçu Rükneddin hakkındaki saygısını artırdı.

Bir gün sultan Rükneddin Bayçu şerefine büyük bir ziyafet tertip ettirmişti. Bu mecliste naip Nizameddin Hurşid, bıçağı

ile kabuğunu soyduğu bir armudu, vaktiyle sultan askerlerinin bozgunluğuna sebep olan Hoca Nuyin'e ikram etti. Hoca armudu yer yemez garip bir tesadüf eseri olarak anî bir kulunç ağrısından öldü. Nizameddin Hurşid'i ona zehirli armud yedirmek suçu ile Tomruğa vurdular. O zahmetle hakkın rahmetine kavuştu. Ölümünden evvel güzel karihasından söylemiş olduğu "rubaî„ zamanenin sahifesinde nakşolmuştur.

Karanlık tali beni gamli etti,
Gözümden kanlı yaşlar akıttı,
Merrih derhal Zühal tarafına saptı,
Yakamı tuttu ve beni "Behrami Çupin„ e dönderdi.

Sultanın "Kızılviran„ da oturması uzun sürdü. Kışın soğuk günleri çatmış, Bayçunun geri dönme zamanı yaklaşmıştı. Sultanı Konya surlarının iç ve dış burçlarını yıktırmaya mecbur tuttu. Yalnız eski sultanların türbelerinin bulunduğu iç kaleyi affetti. Geri kalan surları harap ettiler *] Sonra Sultanın Konya'ya gitmesine müsaade ederek kendisi (Muğan) tarafına döndü.

Sultan İzzeddin, Bayçu'nun memleketinden uzaklaştığını haber alınca Laskari'nin memleketinden kendi yurduna döndü. Rükneddin Büyük İlhan "Hülâgu„ ile görüşmek üzere Konyadan ayrılmıştı. Kayseriye vardığı sırada "Fakir„ lakabiyle anılan Erzincan'lı "Taceddin„ ile "Zahirüddin„ i onu geri çevirmek ve memleketin her iki sultan arasında taksimine razi etmek üzere göndermiş ve arkadan da Ali Bahadir beyi yollamışlardı. Önce gelen iki elçi Rükneddin'i Kayseri'de buldular. Sultan yolculuğa karar vermiş olduğundan bu daveti kabul etmemiş ve bir mazeret de göstermemiştir. Ali Bahadir Kayseri'ye vardığı zaman Rükneddin'i bir gün evvel oradan ayrılmış buldu. Koyun ve sürüleriyle bazı hizmetçilerini geri çevirdi, tekrar Konya'ya döndü.

---

*] Kanya, Koyseri gibi büyü şehirlerde iki türlü kale vardı: Dış ve iç kale. Baycu'nun yıkdırmadığı iç kalededirki Alâeddin tepesi etrafında idi. Şimdi ondan eser bile yokdur. Uzluk.

Sultan İzzeddin'in Laskari'nin memleketinden Selçuk diyarına dönmesi

Sultan İzzeddin yurdunu düşmanlardan temizlenmiş görünce Konyaya yollandı. Onun vücudunu "kadir gecesi„ gibi bekleyen Konya ahalisi istikbal ettiler. Tam bir sevgi ve saygı ile şehre getirerek tahta oturttular. İzzeddin her ne kadar kimseyi incitmemekle tanınmış ise de "Uğurlu Camdar„ ın teşviki ile, evvelce sultan Rükneddin'in davetini kabul etmiş olan Niğde eşrafını ve Rükneddin tarafından bu vilâyet serleşkerliğine getirtilmiş bulunan "Selçukşah oğlu„ nu baglattırarak Konya'ya getirilmiş, onları develere bindirerek şehir etrafında öldürtmek için ferman vermiştir.

Sultan Rükneddin büyük İlhanı "Hemedan„ da ziyaretle şeref buldu. "Hülâgu„ sultan hakkında şahane iltifatlar gösterdi, bütün Rum diyarı padişahlığını onun idaresinde kararlaştırmış olduğuna dair ferman yazarak geri dönmesine müsaade etti.

Rükneddin, Erzincan'a vardığı zaman kış çok çetin olmuştu. Orada sultan İzzeddin'in ısyan ettiğini, kendisinden saltanatı geri alacağını haber verdiler. Mecburî bir halde kışı Erzincanda geçirdi. Maiyetindeki adamlar, şehirdeki umumî kıtlık ve açlık yüzünden büyük sıkıntılara uğradılar. Bahar mevsimi gelince en çok itimadını kazanan ve devletinin direği olan pervane Muinüddin, bine yakın süvari topladı, Moğol ordu kumandanlarından "Bayan„ ile birlikte çoluk çocuğunu kurtarmak maksadiyle "Tokat„ tarafına yürüdü, "Yıldız„ dağında "Şahmelik„ ile karşılaştı. Aralarında yaptıkları büyük bir çarpışmadan sonra pervanenin askeri bozuldu. Kendisine bir felâket erişmek üzere iken Rüknedein'in hassa kölelerindan "Necmeddin Ferruh„ onu atına bindirerek Erzincan tarafına kaçmakta olan bir kısım askere yetiştirdi. Kin ve hiddetinden yerinde duramayan pervane, doğruca Altun orduya gitti, Moğol Kaân'ından asker yardımı istedi. Kaân ona "Alıncak„ ve "Kadgan„ kumandasında onbin süvari katarak muhalif ve asîlerin terbiyesini vermek üzere tekrar geri gönderdi. Bu im-

dad kuvveti Erzincan'a uğradıktan bir kaç gün sonra memleket ve şehirlerin fethine koyuldular. İlk önce "Niksar„ a yürüdüler, aynı günde burasını ele geçirdiler, vilâyet ileri gelenleri hediyelerle şehirden dışarı çıkmış gece fenerlerle Sultan Rükneddin'i içeri götürerek tahta çıkarmışlardır. Sultan heman Niksar beyliğini Pervaneye bağışladı. Oradan Tokat'a yürüdüler. Kalenin Beylerbeyi Yutaş'a teslim edilmiş ve onun tarafından müdafaa edilmekte bulunmuş olmasından dolayı mancınıklrr kurdular. Bir faydası görülmedi. Mühimmat tükendi. Burasını olduğu gibi bıraktılar. Sahip Tuğracı Şemseddin gelipte iktidarlı eliyle işi yatıştırıncaya kadar bir müddet "Kâp, Zile,*] Barimon, Kazova„ taraflarında dolaştılar.

Sultan Alâeddin'in yolda ölmesi ve Tuğracı Şemseddin'in tekrar Rum diyarı vezirlik makamına getirilmesi ve işlerin yoluna girmesi

Anası tarafından Davud neslinden, babası cihetinden Selçuk soyundan gelmiş olan Sultan Alâeddin, en büyük kardeşi Sultan İzzeddin'in emrile Moğol hükümdarına kulluk vazifesini yerine getirmek üzere gönderilmisti. Bir çok diyar ve mesafeleri geçtikten sonra yolda maiyetinde bulunan beyler ve yol arkadaşlariyle gecenin bir kısmını işret ve eğlence ile geçirmiş, meclis dağılınca yatağına çekilmişti. Sabah üzeri her günkü usul veçhile emîrler sultanın dergâhına geldikleri zaman yatak dairesi kapısını adet hilâfına kapalı buldular. Lala Muslih, Sahip ve beylerin geldiğini sultana haber vermek üzere içeri girdi. Dışarı çıkarken sultanın ölmüş olmasından dolayı onda büyük bir değişiklik gördüler. Bu ânî ölümün sebebi hiç bir suretle anlaşılamadı.

"Menkü„ hanın huzuruna gittikleri zaman Kaân, sultan Alâeddin'in vefatı sebebini anlatmalarını ve bu hususta hiyanet edenler varsa haklarında hiç bir müsameha gösterilmeyeceğini

*] Kâpli Kadı Kemaleddin için basdırdığım «Divanı Sultan Veled'de» tafsilât vardır, Uzluk.

söyledi. Yapılan tahkikattan hiç bir şey çıkmadı. O sırada elçilerle Bayçunun ulakları yetiştiler, Rum sultanı İzzeddin'in isyan ettiğini, askerinin Bayçu Kurçi ordusu ile Aksaray ovasında "Alâî" kervan sarayında yaptığı muharebede mağlup düştüğünü haber verdiler. Bu haber gelir gelmez "Menkü" kaân Rum diyarı sultanlığını, yarlığ ve arslan başı armasını taşıyan bir fermanla Rükneddin Kılıç Arslan'a bağışladı. Sahip Tuğracı huzura gelipde macerayı anlatınca, bu husüsta yazılmış olan yarlığ ve fermanı alıp hazineye kaymağa ve sahib'i acele sultan İzzeddin'i getirmek üzere yola çıkarmağa karar verdi. Bu mâksatla gönderilen tuğracı "Kâp" civarında sultan Rükneddin ile "Alıncak"a yetişti. "Eyüphisar"ı Kırşehir'e bağlayarak ona verdiler. Sultan ve Alıncak'ın ittifakı ile İzzeddin'i davet etmek üzere bir çok elçiler gönderdiler. İzzeddin Aksaray'a yollandı. Oraya geldiğini haber vermek için Rükneddin ile Alıncak ve Kadgan'ın yanına pervane Taceddin'i gönnerdi. Seyfüddin Turuntay, Sultan Rükneddin ile kardeşi arasında cevap götürüp getirdiği ve bu muharebelerin ceryan ettiği sırada Alıncak bir kaç def'a İzzeddin ile muharebeye niyyet etti isede Tuğracı sahip isabetli tedbirleriyle buna mani oldu. Elçilerin mütemadiyen gidip gelmeleri neticesinde iş şu safhaya vardı.

Memleket her iki kardeş arasında yarı yarıya taksim edildi, Selçuk ülkesinin Sıvas suyuna kadar olan Garp kısmina Sultan İzzeddin'in divan naipleri tarafından tasarruf edilmesi ve şark cihetinde kalan parçanın da sultan Rükneddin'in tasarrufu altına girmesi kararlaştırıldı.

Her iki sultan'ın Altun ordu hizmetine gitmesi

Sulh temelleri kurultuktan sonra her iki sultan birbiri arkasından yola çıktılar. İlk önce İlhanın huzurunda giden sultan İzzeddin'in hakkında bir çok saygılar, iltifatlar gösterildi. Menkü Kaân'ın yarlığ ve fermanını ona verdiler. Bir kaç gün sonra sultan Rükneddin ile Tuğracı ve Muinüddin pervane gel-

diler' Eski teveccühler Rükneddin hakkında da yenilendi. İki kardeş sultan, büyük ordu emrinde işe başladılar. İlhanın dergâhında daima konuşup görüşmeğe gelirlerdi. Halk kardeşler arasındaki sulhtan çok sevinç duymuştu. Moğol padişahı, sahip Tuğracı, Alıncak ve pervane aralarında yapılan taksim anlaşması gereğince memleketi onların idaresinede kararlaştırdı ve her ikisine de "Tebriz„e giderek sefere hazırlanmalarını, Mısır ve Şam diyarı şehirlerinin fethi için tedbir almalarını emretti. Sultanlar "Tebriz„e geldikleri zaman hazinede para yoktu' İlhanlık hazinesinden Yüz altmış bin altın ödünç aldılar. Arzuları veçhile sillah ve mühimat hazırlandı. Oradan İlhanla birlikte Halep tarafına yollandılar, Padişah o tarafın işini bitirdikten sonra "Kadı Muhyiddin„ ağır hediyeler ve Şam'ın anahtarlariyle huzura geldi, Şam'lıların itaatını arz etti. Dergâhtan Alâeddin Kazi'yi bu işin tesviyesine memur ettiler. Şam diyarı cihangir kılıçlarla fethedildi. "Buğa„yı beşibin süvari ile o tarafların muhafazasına memur etti.

İlhan, bu sefer cihangir dizginini Azerbaycan tarafına çevirdi. Önce verilen yarlığ ve fermanı İzzeddin'den alıp sultan Rükneddin'e teslim etti. Ona pek çok iltifatlarda bulundu. Geri dönmelerine müsaade verilince her iki kardeş sevinç ve gönül hoşluğu ile yüzlerini memleketlerine çevirdiler ve meserret tahtında oturdular. Bu arada Tuğracı Sahip Şemseddin öldü.*] Sultan İzzeddin, ondan sonra vezirliği Fahreddin Ali'ye verdi. Ona hil'at giydirdi. Vezirlik divitini ve bu makamın her türlü hüküm ve salâhiyetlerini eline bıraktı. Sultan Rükneddin'in, vezirliği için de Pervane namına yarlığ gönderildi. Devlet erkânının en ileri gelenlerinden Harzemli Kadı Muhyiddin oğlu "Taceddin Mutezz„i de hazinenin tesbit ve muhafazasına memur etti.**]

*] Amasya müverrihi Husameddin, onu Baba İlyasn eslinden gösterirse de, merhumun sözüne pek güvenilemez. Şemsi Tebriziye izâfe edilen «Hırkai Kâmil» adlı yazma kitabın - Ayaşlı Şakir ef. hattı- bir yerinde asrın Büzürc Mihri idi, talakatı, anlayışı vardı deniliyor. Anadoluda yapısı olmıyan vezirlerdendir. Uzluk.

**] Taceddin Mutez, Harzemli oldugundan Mevlânâ onu hemşehri diye çağırır ve diger vezirlere üstün tutardı. Aksaray ona aiddi, Eflâkî dede Hayratı ol-

Gamli gönüllerin sükûna kavuşacağı, huzuru bozulmuş kalplerin rahata erişeceği zamanın yaklaştığı bir sırada bir takım alçak ve fesatçı insanlar Pervaneyi teşvik ettiler. Gûya sultan İzzeddin'in Mısırlılar tarafına meyl ile o tarafa daima elçiler göndermekte olduğundan bahsederek İlhan'a şikâyette bulunması için Alıncak'ı kandırdılar, İlhan müsaade buyuracak olursa onun işini bitirelim şeklinde mektüp yazdırdılar. Bu şikâyet üzerine İlhan'dan ferman geldi. Sultan Rukneddin ferman gereğince kendi memleketi ordusu ile Konya tarafına yürüdü.

Sultan İzzeddin'in ikinci def'a mağlûb olarak Fasliyus tarafına gitmesi

Sultan İzzeddin, İlhan'ın yanından dönmüş, bir müddet yol yorgunluğunu geçirmişti. Bir gün Sahip Fahreddin Ali ile söz arasında şu fikri ileri sürdü.

Her ne kadar pervanenin hiyle ve fesadından kalbimde büyük bir *kırgınlık hasıl olmuş* ise de *kardeşim* Rükneddin ile bir kerre daha görüşüp aradaki anlaşamamazlîğı ortadan kaldırırsak memleket ve devlet işleri son derece yoluna girmiş olacaktır.

Sahip Fahaedein bu düşünceyi takdir etti. Hediye ve armağanlar tertip olundu. Saltanat çadırı "Ruzbe,, oyasına kuruldu. Sultanın arzusu ile yola çıktılar. Sultan Rükneddin ile pervane ve moğol askeri Aksaraya gelmişlerdi, Bunların düşmanlık maksadiyle gelmekte oldukları anlaşıldı,Ahvali tetkik etmek, gerekli tedbirleri almak üzere Sahip Fahreddin'i karşı gönderdi. İzeddin, bozgünluk ihtimalini göze alarak işin neye varacağını bekledi. Nihayet Fahreddin Ali'nin Rükneddin tarafına ulaştıktan sonra Rükneddin'in onu vezirlik makamına tayin ettiğini, moğolların da kendi saltanatını yıkmağa azmetmiş olup Konya'ya yaklaşmak üzere bulunduklarını işitti. İzzeddin heman maiyet ve çoluk çocuğu ile Antalya'ya yollandı. İki gün sonra moğol aske-

duğunu, Darüşşifa yapdırdığını yazıyor, tafsilâtını, basdırdığım « Mektubatı Mevlânâ » da bulursunuz. O kitabın S. 150 deki fihristine Bk. Uzluk.

riyle Konya'ya gelen Rükneddin, sultanın geride kalan nesi varsa kendi namına tasarruf etti. Hazinede bulunan her şeyi topladılar. Bunları istemek üzere ordu hizmetinde gönderilmiş olan (Tüklek bahşi) ve (Bahaeddin Şehinşah) a teslim ettiler. O kış, Alıncak Akşehir vilâyetinin (Karabük) köyünü Sultan Rükneddin (Altuntaş) ı kışlak intihaz etti. Moğol askerleri her tarafa baskınlar yaptı.

Moğol sarkıntılarını karşılamak için "Ali Bahadir„ "Seferihisar„ da büyük bir kalabalık topladı. Bunlar üzerine gece baskınları yapmak istiyordu. Gelirken gece yolu şaşırdı, sabahleyin mogol pişdarlariyle karşılaştı. Bunlar ordunun kısmı küllîsine haber verdiler. Nihayet aralarında büyük bir harp oldu. Neticede Ali Bahadir kaçmağa mecbur kaldı. Uç tarafına savuştu.

Sultan İzzeddin, Antalyada artık işlerin düzeleceği ümidinden mahrum kalınca hazırlattırmış olduğu kadırgalara çoluk çocuğunu bindirerek Istanbulda imparatorun yanına gitti. Rum hükümdarı ona aşırı derecede hürmet gösterdi. Orada bütün günlerini içki ve eğlence ile geçirmeğe başladı.

Ali Bahadir'e gelince: O da Uç tarafından bir kaç adamı ile Istanbulda bulunan sultanın yanına gitti. Fasliyus ona da iltifatta bulundu. Bahadir bir kaç defa imparatorun düşmanlarını mağlûp etmiş, kahramanlıklar göstermiş bu suretle değerli hıl'atlara nail olmuştur.

Bir takım kafası bozuk adamlar bir gece işret sırasında İzzeddin'e karşı: Eski mülkünüzden uzak düştünüzse müteessir olmayın; burada maiyetinizden hamdolsun kalabalık bir cemiyet var, bir seyran esnasında Fasliyus'u ortadan kaldırsak da bu memleket padişahlığı sultanımıza kalsa ne olur? gibi sözler sarfetmişlerdi. Sultanın şarapçı başısı olan "Kir kâdid„, milliyet gayretiyle bu sözleri Kayser'in kulağına yetiştirdi. Kayser bir bahane ile uğurlu emîr ahır bahadir beyle Ali Bahadir'i evine davet ederek hapsettirdi: Sultanın anasının oturduğu evi nezaret altına aldırdı. İzzeddin'i ansızın maiyetiyle birlikte bir kaleye gönderdi, Emîr ahırı zehirlettirdi, Ali Bahadir'i öldürttü, Sulta-

nın maiyet kölelerinden hıristiyanlığı kabul edenlere aman verildi, geri kalanlar ağır işkencelere uğradı.

Tanrı "Sayınhan„ ı Sultan İzzeddin'in imdadına koşturdu. O sene iyi bir tesadüf olarak dondurucu bir kış başladı. Tuna'nın*] sularını buz tuttu. Bütün ordunun karşı tarafa geçmesine imkân hasıl olmuştu. Sultanı hapisten çıkardılar. (Berke) hanla beraber kırım tarafına yollandı. Hanın memleketine gittiği zaman pek çok iltifatlar gördü. (Sulhad) ve (Sutak) vilâyetleri kendisine timar verildi.

Bir takım garazkârlar, Sultanın validesine oğlunun yolda öldürüldüğünü haber vermişlerdi. Zavallı kadın, İzzeddin'in bu felâket haberine dayanamıyarak kalede şiddetli teessürler içinde öldü. Sultan anasının ölümünü, iki çocuğu ile hemşiresinin de Kayser'in esareti altında kaldığını işittiği için çok iztirab duydu, fakat şu dar günlerden sonra gelecek geniş günleri bekledi. Hikâyenin alt tarafı yerinde anlatılacaktır.

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın padişahlığı ve ahlâkı

Şehid Sultan Rükneddin, Cömerdlikte, kahramanlıkta cihanın bir tanesi idi. Ağır keman vegürz kullanırdı. Bayağı ve kötü işlerden el çekmiş bir padişah idi. Onun devletinin hüküm sürdüğü günlerde ötekine berikine emir ve fermanlarla verilmiş olan memleket parçaları tamamiyle Konyada saltanat tahtı etrafında toplandı.

Sultan İzzeddin Istanbul tarafına gittikten sonra tekrar "Ali Bahadir„ ve "Uğurlu emîr ahır„ her taraftan kalabalık asker devşirerek Konya'nın muhasarasına gelmişlerdi. Pervane Muinüddin Süleyman, bazı moğol beylerinin yardımı ile her ikisini de "Altunbey„ kervansarayında mağlûp ve perişan etti. Onların davetlerine uymuş olanlara ölüm şerbetini tattırdı. İleri gelen beylerden ve kalem sahiplerinden İzzeddin'in taraftarlığını gütmekte devam eden müstevfi "Necibüddid„**], Müşrifülmülk "Kıvamüddin„,

*] Nehir, Duna imlâsında yazılmışdır.

**] Tarafımdan basdırılmış olan, «Divanı Sultan Veled» de yazılı S, 226 bir ga-

Kadı leşker Seferihisar'lı "Celâleddin„, "Seyfüddin has Kayıbey„, "Kerimüddin Alişîr„, emîri silah "Bedrüddin Gühertaş„, Üstadüddar "Eminüddin Yakut„ u bağlattırarak moğol kumandanı "Alıncakın yanına götürdü., Hepsini de şehidlik derecesine eriştirdi. Bu zümrenin haksız yere öldürülmesi üzerine, aynı gece, Alıncak rüyasında görünmeyen âlemden işittiği şiddetli bir hitabın korkusu ile uykusundan uyanmış ve bu şehitlerin mezarları üzerine Nur indiğini gözleriyle görmüş, sersem bir halde pervaneye itap etmeğe başlamıştır.

Ali Bahadir vak'ası geçiştirildikten sonra "Kedağra„ kalesini tutmuş olan "Şahmelik„ in isyanı baş gösterdi. Onu da muhasara ile teslim olmağa mecbur bırakarak canından aman vermiş iken moğollar elinde şehid ettirdiler.

Pervane Muinüddin, Trabzon imparatorları eline geçmiş olan "Sinop„ un geri alınması için sultandan yarlığ çıkarttırdı. İki sene muhasaradan sonra kaleyi elde edince Rükneddin'den bu vilâyetin mülkiyetini istedi. Sultanın dilinden yalnız "Kelimei şahadet„ müstesna olmak üzere hiç bir halde "yok„ sözü çıkmıyordu. Pervanenin Sinop hakkındaki isteği de yerine getirildi.

Sultan Rükneddin'in öldürülmesi sebebi

Sultan İzzeddin Keykâvus'un memleket hissesi Rükneddin Kılıç Arslan'ın saltanat divanı tasarrufuna geçmezden önce, pervane Muinüddin kendi adamlariyle bir konuşma sırasında İzzeddin'e ait ülkenin Rükneddin hissesine katılması için meşverete koyulmuştu. Pervanenin maiyet kâtiplerinden olan " Hatir oğlu Şeref Nes'ud„ bu sırada efendisine, eğer bu iş arzu edildiği şekilde başarılırsa Niğdenin serleşkerliğini bana bağışlarmısınız? demiş, Pervane de bu teklifi uğur tutarak kabul eylemişti. Hatir oğlu Niğdeye konmak ümidiyle Sultan İzzeddin'e bir çok suçlar isnad ederek bir kaç defa her iki taraf arasında gidip gelmiş,

Zele göre Konyanın Dış Kara arslan köyü, Gevhertaş Bedreddin tarafından mevlevilere vakfedilmişken, Necibüddin onu bozmuştur, Ancak işin hazin tarafı vâkıf Güheıtaş ile Necibin aynı zamanda şehid edilmesidir. Uzluk.

nihayet Alınçak'ı Konyaya saldırtmak ve İzzeddin'i yakalattırmak için Bayçu'nun muvafakatını almıştı. Bu mes'elede günahsız olan İzzeddin'in, moğol hükümdarının korkusundan gurbet diyarına çekildiği ve ikinci def'a Bizans kayserinin memleketine sığındığı zaman Niğde serleşkerliği, önce verilen söz üzerine Hatir oğlu Şeref'e bırakıldı. Bu isteğinin yerine getirilmesi dolayısiyle rütbesi yerden göğe, balıkların yaşadığı bir seviyeden yıldızların mertebesine yükselen Hatir oğlunun bir kaç sene sonra itibar ve mevkii, servet ve devleti tahammül edemiyeceği bir dereceye erişti; yerinde olmayan bir rütbeye ve liyakatı fevkinde bir mevkie sahip olunca ayağını kendi derecesinden dışarı çıkardı, Sözleri ve hareketleri ana ve babasiyle soy ve sopunun vaz'iyetine uygun görünüyordu. Etraftaki memleket büyükleri, Şerefin serleşkerliğini tanımadılar. Düşmanları, şikâyetçileri onun hakkındaki dedi kodularını son derece artıadılar. Her ne kadar bu hâin'in vücudunun temizlenmesi için saltanat makamından ferman çıktı ise de kimse aldırış etmedi. Şeref, bilâkis serkeşlik ve inatçılık yoluna saptı. Sultan Rükneddin, Pervane Muinüddin'in hatırı için bir şey söylemiyordu.

Sultan, bir gece pervanenin adamlarından bir kaç kişi ile yalnızca sohbet ederken Niğdenin Hatir oğlundan geri alınması lâzımgeldiğini anlatmış, başka bir vakitte "Sinop„ un mülkiyyetinin pervaneye verilmiş olmasından duyduğu pişmanlıktan bahsederken:

Padişahın hizmetini gören herkes bir şehri bahşiş almak ister, Pervane ve taraftarlarından her biri dişlerini eski yurtlarımıza geçirir, halkı hiçe sayar ve işler bu şekilde devam ederse gelecek senelerde memleketimizden hiç bir nasibimiz kalmayacaktır. Bizim için yapacak bir şey varsa o da; Moğol hükümdarının huzuruna giderek mumlekete musallat olan zalimlerin kaldırılması için ferman istemektir, demişti. Bir takım nankörler, sultandan işittikleti bu sözleri olduğu gibi Hatir oğluna hikâye ettiler. Hatir oğlu, kendi fıtne ve fesadının, hiylekârlığının neticesi olan şu vaz'iyet karşısında Tokat'ta oturan çocuklarını görmek bahane-

siyle ruhsat istiyerek Konyadan ayrıldı. Tokatta pervaneyi adam akıllı ateşledi. Her gün iki defa beraber seyrana çıkıyor, plânlar tertip ediyorlardı. Nihayet Moğollarla el ele vermek suretiyle sultanı ortadan kaldırmak hususunda karar kıldılar. Ertesi günü Müinüddin bütün moğol beyleriyle yargucuları için ağır hediyeler dizdi, Bunları Hatir oğlu ile yola çıkardı,. Ayrıca şu haberleri ısmarladı.

Sultan, Şamlılarla birleşmek, moğol hükümdarlarına ısyan etmek düşüncesini güdüyor. Ben bu fikre engel olmağa çalıştığım için hayatıma kasd etmeği tasarlamaktatır. Beni öldürmeye muvaffak olduktan sonra sizlerin işinizi bitirmek maksadiyle kuvvet toplayacaktır. Onun bu tasavvurlarını gerçekleştirmesine meydan kalmadan çaresine bakmazsanız iş çok çetin bir kerteye girecektir.

Moğol beyleri, bu meseleyi çok önemli gördüler, Pervane Muinüddin ile dostluğu olan "Baynak„ moğol serdarlarını, ahvali anlamak üzere Aksaray tarafına göndermeye muvaffak oldu. Pervane, kendi kuvvetleri ve Niğde askeri ile beraber kendi tarafına geçmiş olan cahil ve aşağı tabakadan "Hacaoğlu„ nun cemaatiyle birleşti. Bayağıların, hünersizlerin yoldaşı olan zemane gibi hep birlikte Aksaray'a yollandılar. Sultanı oraya davet etmek üzere Konya'ya bir ulak gönderdiler. Rüknedain'in bu mühim ve nazik vaziyet karşısında verilecek hükmü dinlemek üzere hazır bulunması zarurî görüldü. Konyadan Aksaray'a yollandı. Oraya yetişdiği gün "Taceddin Mutez„ tarafından verilen ziyafete davet olundu. Bu ziyafette dostluk şerefine bol bol içildi. Şarabın neş'esi başlayınca utanma perdesi kalktı. Moğol beyleri, sultanı acı sözlerle hiddetlendirdiler. Ona ; Pervanenin öldürülmesi için ne sebep görüyorsun? Senin hizmetinde ne kusur yaptıki bu düşünceye müstehak oldu? gibi sert ve kaba hitaplarda bulundular. Sultan, bahsedilen mes'eleden haberi olmadığını, bu hususta ne ayıklık ne de sarhoşluk zamanlarında dilinden hiç bir söz çıkmamış bulunduğunu, eğer emîrler bunu iyice tahkik ederlerse bu fitneciliği yapanların mahcup düşeceklerini söyledi.

Moğollar eğer bu hikâye bize bir çok def'a tekrar edilmemiş olsaydı iş bu dereceye varmazdı, bu zulme sizi teşvik eden hâinleri bize teslim ederseniz yasaya çarptırırız. Bu suretle sultanın kendisini kurtarması kabil olur, şayet bunu yapmazsanız biz hiç bir fırsat ve müsamaha göstermiyeceğiz tarzında - ağır bir tehditle - mukabelede bulundular.

Rükneddin: Bu husta düşüneyim, yarın beylerin huzurunda neticeyi arz ederim dedi. Meclis bu sözlerle sona erdi.

664 Hicret yılının Cemaziyelevvel ikinci çarşamba günü = 1226 sultan, Aksaray şehrinden dışarı çıktı. O gün kendi ziyafet sırası idi. Kuşluk vaktine kadar beylerle beraber avlandılar. Moğol askerlari silâh başı yapmış oldukdukları halde uzaktan sultanın etrafını sarmışlardı. Saltanat çadırına geldiği zaman Moğol beylerini davet etti. Sofra kurulmuş, etrafı çevrilmişti. Sâkiler şarap sunuyorlardı. Çadırın içinde kalabalık ve sıcaktaktan sultana fenalık geldi, saltasını çıkarıp esvapçıya uzattı. Çadırın içinde asılı bir kaç kama görülüyordu. Bunları yoklama yapmak için birer birer kınlarından çektiler. Rükneddin'e tekrar itaba başlayarak: dün pervanenin düşmanlarını bize teslim edecektin, etmedin: dediler. Sultan özürler diledi. Kabul etmediler, bu münakaşalar arasında kadehine zehir karıştırdılar, Şarabını çektikten bir müdder sonra mizacında büyük bir değişiklik baş gösterdi, damarlarının içinde zehir, ruhunda iztırap te'sirlerini yapmağa başladı. Bu aralıkta su dökmek bahanesiyle çadırdan dışarı çıktı. Bir at istedi, derhal hayvana atlayarak Aksaray yolunu tuttu. Arkasından yetiştiler, geri çevirdiler. Bir müddet sonra moğol beyleri, pervane Muinüddin ile beraber çadırdan dışarı çıktılar, Hatir oğulları Ziya ve şeref bir kaç moğol ile içeride kalmışlardı. Sultanı al aşağı ederek üzerine atıldılar, başını bir kaftanla örttüler, böylece kıskıvrak yakaladılar. Her ne kadar feryad ve figan etti ise de imdat ve merhametten eser göremedi. Nihayet keman kirişiyle canını cennetlere gönderdiler.*]

*] Sultan Rükneddinin Aksarayda şahadeti hakkında Sipehsalar, Eflâkî menakıbnamelerinde iki mühim kayıd bulunmakla kısaca yazalım :

Sultan Rükneddin, Muineddin Pervanenin tertib ettiği semada hazır bulun-

Sultan Rükneddin bu şekilde şehid edildikten sonra moğollar kışlaklarına, devlet büyükleri de son sur'atle Konya'ya döndüler.

Rükneddin Kılıç Arslan oğlu Gıyaseddin Keyhusrev III in saltanat günleri

Devlet büyükleri Aksaray'dan Konya'ya döner dönmez henüz iki buçuk yaşında iken babadan yetim kalan Sultan Gıyaseddin Keyhusrev'i tahta oturttular, onun saltanatına bağlılık gösteredeklerine dair and içtiler. Sahip Fahreddin Ali ile pervane Muinüddin Süleyman el ele vermek suretiale devlet işlerini çevirmeğe koyuldular

Sultan, bu iki devlet adamının nezaret ve terbiyesi altında tatlı su kıyısında bir fidan gibi büyümeğe, serpilmeğe başladı. Bir zaman ağaç kalıplarla ferman ve menşurlara imza atardı. Yavruluk çağlarından çocukluk devresine ayak baştığı ve eşyayı

muş, Mevlânâda gördüğü kemal ve camal sıfatına hayran kalarak büyük zati mürşid ve baba tanımış, Eflâkî T, I. p. 112.

Diger bir hikâyeye göre adı Sipehsalarda « Buzagu » - Sipehsalar, Hind basması S. 42, - diye genç ve Eflâkînin rivayetine nazaran « Merend » li olan « Şeyh Baba » ya Sultan Rükneddin, in önünde medih eylemişler; «Taşthane = le batiment de la vaisselle de cuire « de büyük bir semaa çağırtmış, Merendli Buzaguyu getirmiş ler, bütün büyükler karşı çıkıp izâz ve ikram ile baş sedire geeirmişler. Sultan, tahtının yanında birer kürsü koyup oturtmuş. Sonra Mevlânâ kapıdan girmiş, selâm verip bir köşede mekân tutmuş, Kuran okunduktan sonra Muarrifler, fasıllar okumuşlar. Sultan, Mevlânâya yüz tutup : Hudvendigârın, şeyhlerin, âlimlerin malûmu olsun ki : bendei muhlis, Şeyh Merendiyi kendime baba eyledim ; o dahi beni oğulluğa kabul etdi Heman Mevlânâ, « Sa'd kıskançdır, ben andan da kıskancım ; Tanrı benden daha kıskançdır » gayreti ucundan : eger sultan onu baba edindi ise biz dahi bir başkasını oğul eyleriz buyurdu ve bir nâra vurup pabucunu giymeden çıkıp gitdi. Hüsameddin çelebi, Mevlâna çıkınca padişaha bakmış, onu başsız olarak tahtında oturuyor görmüş. Mevlânayı geri döndürmek üzere âlimler, şeyhler koşmuşlar, fakat muvaffak olamamışlar.

Sultanı, bir meşveret için Aksaraya çagırmışlar Rükneddin, Mevlânâya gelerek yardım istemiş, Hudavendigâr, gitmemesini söylemiş ; fakat naçar azimet eylemiş ve yay kirişi ile şehid eylemişler. O zaman Mevlânâ, Mevlânâ ! diye feryad etmiş. Mevlânâ bu esnada mübarek medresesinde imiş, semada müstağrak iken parmaklarını kulagına tıkayarak onun boğuk ve acıklı sesini işitmek istememiş, şu gazeli söylemiş : Sana demedim mi oraya gitme ki sana âşina benim, bu

anlamaya, isimleri ezberlemeğe başladığı zaman muallim tuttular, okuyup yazmakla meşgul oldu.

Sahip Fahreddin Ali'nin vezirlikten uzaklaştırılması ve Osmancık kalesinde hapsedildilmesi

Sultan İzzeddin Keykâvus, gurbet diyarında geçirdiği sıkıntılardan ve yoksulluklardan bahisle kendi saltanatı zamanında vezirliğinde bulunmuş olan sahip Fahreddin'e bir mektup göndermişti. Bu mektup üzerine Fahreddin'in eski adeti veçhile içinde şefkat ve merhamet duyguları ayaklanmış, meseleyi pervaneye açarak sultanın mektuplarını ona vermişti. Pervane bu mektupların mutalâasından müteessir oldu. Bunları gözden geçirdikten sonra yanında alıkoydu. Ertesi gün Sahip, pervane ile görüşürken sultana verilecek cevabın ne yolda yazılacağını, zamanenin onu sürüklediği bu yoksul ve acıklı vaziyet içinde bir şey göndermek imkânı olup olmadığını sordu. Pervane cevap

fena serabında çeşmei hayat benim, Sonra bir diger gazele başlamış : Sana demedimmi oraya gitme ki seni mübtelâ eylerler, onların katı elleri uzundur, ayagını bağlarlar... Sema sona erince, feracesini mihraba atıp, bir azizin cenaze namazını kılalım buyurmuş. Yarânıyla namazı bitirince etrafındakiler bu günkü keyfiyeti sormuşlar, oğlu S. Veled sormazdan önce «evet Bahaeddin ! biçare Rükneddini bogarlardı, o halde benim adımı söylerdi, feryad ederdi, lâkin Allahın takdiri öyle idi, istemezdim ki sedasını işideyim, öbir âlemde ahvali iyi olur. Eflâkî T. 1, p. 113-4,

Aksaraylı Mahmud tarihinde, şahadet yerini «Sahrayı Abı Kulkul» yani Kulkul suyu ovası diye yazıyor. Aksarayda buludduğum zaman bu suyu çok aradım, bulamadım. Bana göre bu gelegule suyudur, Kâf harfını Mahmud kaf gibi okumuş ve öyle yazmış. Aksarayın doğusundaki «Ervah Mezarlıgının hemen üstünde bir tepe de ehramî kubbesi yıkılmış, iç künbedi, divarları sağlam bir türbe vardır. Kapısı üstünde kitabesi yokdur, içerisinde âdî bir kabir görülür. Adı Kılıç Arslan türbesidir : yanında daha bazı yapılar varsa da harabdır. Halbuki İbni Bibi ve Aksaraylı cesedin, mahfeye yükletilerek Konyaya getirildiğini, dedelerinin türbesine gömüldüğünü yazıyorlar. Aksaraydaki türbe o hatıraya hürmeten makam nişanesidir.

Aksaraylı yazıyor: S. Rükneddin, boylu boslu erkek güzeli bir delikanlı imiş, Aksarayın yirmı basamaklı kale merdivenini atla çıkar. iner, düşeceğinden korkan lâlâ ve mabeyincilerin ihtarlarına kulak asmazmış. S. Veledin, Selçuk Hatun için babasına benzerdi demesi bu sebeplerdendir, Uzluk.

olarak dedikî: Sultan İzzeddin'in hâli tıpkı sultan Tuğrul'un haline dönmüştür. Tuğrul bir aralık emîrleri tarafından pek sıkıntılı bir vaz'iyete sürüklenmiş, memleketin her tarafında onların elinden perişan düşmüş, nihayet Ermen tekfurundan yardım istemek üzere şu Rubaîyi göndermişti.

Ey Keremin kolu kanadı olan insan, bugün bana iyilik et ;
Yoksulluktan dolayı, bize murdar olan şey şimdi halâl olmuştur.
Yarın tâli bizim halimizi düzenine koyacak olursa:
Senin vereceğin cevherin, bir çanak parçası kadar, değeri olmayacaktır.

Ermeni tekfurunun bu rubâîyi okuduktan sonra hiç bir suretle mürüvvet damarı kımıldamamış, Cömertlik çömleğiinden bir damla bile sızmamış ve istifini bozmamıştı. Sultan Tuğrul bu sefer son derece kızgınlıkla şu rubaîyi söylemiştir:

Ey gönül, ben eğer Ermeni tekfurunun kafasında olsaydım,
Darıya kanaat etmediysem kadın olayım.
Ey felek; eğer bir hiyleye getiripte senin öküzünü,
Harmanından çıkarmazsam bana eşek desinler.

Bu cimriliği yüzünden Ermeni tekfurnnun adı cihanda dillere destan oldu, Pervane devam etti:

Şu çetin vaz'iyet içinde insan, veliyyünimetine riayette bulunmak merdlik icabıdır. Eğer böyte bir dilek için bana mektup göndermiş olsaydı varımı yoğumu feda ederdim.

Sahip, pervanenin yanından ayrıldıktan sonra bir kaç kat ağır elbise, beşbin miskal ağırlığında bir altın maşraba ve başkaca değerli hediyeler dizerek bir mektupla sultan İzzeddin'e gönderdî. Bir müddet sonra bazı fitneciler sahip ile pervanenin arasını açtılar.

Muinüddin, Sahip Fahreddin'i vezirlik makamından atarak hapis ve katlettirmek teşebbüsünde bulundu. Fakat Fahreddin Ali'nin, asker sahibi silâhına kuvvetli, itibarı yüksek ve cömerd oğlu Taceddin Hüseyin beyden çekiniyordu. Hatir oğlu Şeref imdadına yetişti. Taceddin beyi bir gün müsafirlik bahanesiyle evine davet edip dışarı çıkmak istediği zaman bırakmamak su-

retiyle işini bitireceğini vadetti. Ertesi gün sahip, Pervane Emir Taceddin ve Hatir oğlu Şeref, saltanat alayı ile birlikte seyrana çıkmışlardı. Sultan, seyrandan dönünce Hatiroğlu, Taceddin'e dediki: Dün geceki şaraptan başım çok ağrıyor. Bizim evde mahmur ve hasta kafalar için emsalsız bir ilâç olan bir kaç sahan "Tutmaç„ var eğer efendimiz tenezzül buyururlarsa birlikte yer, mahmurluğumuzu gidermiş oluruz. Bu tenezzülünüzü eski kul severliğinizden dilerim.

Taceddin, bu daveti temiz ve kuşkusuz bir kalp ile kabul ederek Şeref'in evine gitti. Aralarında samimî şakalaşmalara, latifelere başladılar. Biraz sonra yemek yendi, sofra kaldırıldı. Taceddin, gitmek istedi, Hatir oğlu, bu sefer utanma perdesini atmıştı. Pervanenin emriyle sizin buradan ayrılmanıza müsaade yoktur dedi. Tacedain cevap verdi: Arkadaşlar arasında bu gibi erkekliğe yakışmayan hareketlerde bulunmayınız! Bu sözün faydası olmadı, Taceddin, ister istemez kaza ve kaderin hükmüne boyn eğerek sakinleşti. Hatir oğlu, heman emrinin yerine getirildiğini bildiren bir kâğıt yazarak divanda hazır bulunan pervaneye gönderdi. Pervane Muinüddin: Sahip Fahreddin, Arslan doğmuş, ve Turuntay ile birlikte oturmakta olduğu divan sofasından bir kenara çekildi. Sultan İzzeddin Keykâyus'un gurbet illerden sahibe göndermiş olduğu mektubu eşraftan biriyle Arslan doğmuş, Turuntay ve sahibe gönderdi. Sonra kendisi içeri girerek söze başladı:

Bir insan ki: kendi efendisi hakkında hiyle ve kötülük düşünür, onun düşmanlariyle el ele verirse içimizde nasıl yaşayabilir?

Sahip cevap verdi: Bu mektup gelir gelmez sana gönderdim. Bu husustaki konuşmamızda fikrimi vaktiyle sana söylemiştim. Bundan ötesini Tanrı ve Efendimiz bilirler.

Sahip Fahreddin'i saltanat sarayı odalarından birinde bir müddet tevkif ettikten sonra "Emîrdad„ ın evine yolladılar. "Sadru oğlu Şemseddin„ i mes'eleyi haber vermek üzere moğol beyleriyle yargucuların yanına gönderdiler. Vezir Fahreddin'in

itibarını kırmak, suçunu büyültmek için elçi ile beraber bir çok hediyeler de yolladılar. Hattâ bu vesiyle ile Diyarbakır serleşkerliğini Sadru oğluna peşkes çektiler. Mogol beyleri Sahip hakkındaki şikâyetleri dinleyince, her ne kadar hatası büyük ise de mes'eleyi İlhanlık makamına bildirmedikçe onu yerinden uzaklaştırmak için acele davranmak münasip olamaz. Şimdilik vezirle iyi geçininiz, hakkında kusur göstermeyiniz, yalnız muhafazasında çok dikkatli hareket ediniz. Yolunda tavsiyede bulundular. Elçi geri döndükten sonra Sahip, Osmancık kalesine kaldırıldı. Oğlu Taceddin Hüseyin bey, seferde ve hazarda daima pervanenin yanında bulunmak şartiyle ve Hatir oğlu Şeref'in kefaleti altında serbest bırakıldı, Her birinin ahvalinden ileride bahsedilecektir.*]

Rum diyarı Saltanat divanında mansıpların değişmesi

Sahip Fahreddin, Osmancık kalesine gönderildikten sonra vezirlik makamı şu fani alemde fazilet itibariyle ikincisi gelmemiş olan Erzincan'lı Hasan oğlu Müstevfiyülmülk "Mecdüddin Muhammed„ e, müstevfi'lik vazifesi büyük âlim Müşrifülmülk "Celâleddin Mahmud„ a, ve müşriflik Ebu Yusuf oğullarından Abdurrahman oğlu "Zahirüddin Metuh„ a, nazırlık Erzincanlı "Zeyneddin Ahmed„ e tevcih olundu. Her biri imkânın müsaadesi nisbetinde kendi işini başarmaya çalıştı.

Sahip Fahreddin, Osmancık kalesinden çıkıp ta İlhanın huzuruna varınca hakkında söylenilen sözlerin tamamiyle iftiradan ibaret olduğunu delilleriyle isbat etti. İlhan, vezirin kendi sarayında saltanat ve divan işleriyle meşgul olmasını emretti. Bir müddet sarayda kalarak emlâk ve akaları tesbit, imaret ve vakıf işlerini düzenine koymakla meşgul oldu. Bu vazifeden ayrıldığı zaman bir takım aşağılık adamların fesatçılığı yüzünden hatırın-

*] T. Hüseyin bey, Sahib Ata Fahreddin Ali'nin büyük oğludur, S. İzzeddin Keykâvus II nin dayısı Rum Kirha'nın kızıyla evli idi. Cesarati, cömertliği dillerde destandı; basdırdığım «S. Veled» Divanında S. 226 ve S. 272 deki kasideler onun büyüklüğünü gösterir. Uzluk.

da yer tutmuş olan teessürden dolayı Konya'ya dönmekten çekinerek hediye ve armağanlarla "Abakahan„ ın yanına gitti. Abaka, vezirlik vazifesini tekrar Fahreddin Aliye, Hunas, Lâdik, Develühisar serleşkerliklerini de iki oğluna tevcih etti. Baba ve oğulllarını gönül hoşluğu ile Rum diyarına gönderdi.

Sahip tekrar vezirlik vazifasine başlayınca Atabeylik hizmetini vezir Mecdüddin'de kararlaştırıldı. Sahiple beraber Rum diyarına dönen devlet büyükleri hep birden işlerine sarıldılar,

Atabey Mecdüddin'in bazı yüksek vasıfları ve onun son günleri *]

Büyük vezir ve cihanın bir tanesi olan Erzincanlı Hasan oğlu Mecdüddin Muhammed her türlü fazilet ve yüksek ahlâkı, hesap fennindeki derin bilgisiyle zamanın en ileri gelenlerinden idi. Son derece güzel el yazısı ve pek tatlı bir ifadesi vardı. Onun bütün müslümanlar hakkında gösterdiğî hayırseverliğin, hele Seyyidlere ve imamlara karşı yaptığı iyiliklerin güneş ışıkları ve yrğmur* damlaları gibi ardı arkası kesilmezdi. Şiir söylemekte üstad, arap ve acem dillerinde tam bir bilğiye sahip idi. Ölümü sıralarında akıl ve şuuru tamamiyle yerinde idi. Hayatının devamı müddetince onun kapısından geçen ve ona selâm verip de bir nimet görmeyen kimse yoktu. Son nefesinde hizmetinde bulunan bütün adamlarını yanına çağırarak hepsinden güler yüzle halâllık aldıktan sonra yüzünü ebediyet diyarına çevirdi,

Mecdüddin'in risaleleri arasında Şiraz'lı meşhur âlim ve ünlü

*] Atabey Mecdeddin. Muinüddin Pervanenin damadı, Gürcü hatundan doğan Ayni Hayat hatunnun kocasıdır. Eflâkî'de adı çok geçer. Mevlânâ'nın bendelerinden bu zat, bir arkadaşıyla birlikde Halvet çıkarmak isterler. Mevlânâ, buna luzum olmadığını söylerse de israr eylerler. Hususî bir rejim takibine mecbur olan iki emîre, açlık fena halde tesir ve bir gece dostlarından birinin hazırladığı yağlı kaz kızartmasını gizlice fakat büyük iştiha ile yerler. Her sabah, halvet kapısının deliğini koklayarak kontrolunu yapan büyük mürşid, mahmasada duyulan Aceton'un misket elması kokusu yerine, kaz dolması rayihasını alınca, kabahatları meydana çıkar. Halvet, sohbetin feyzine kalbolur. Eflâkî C. 1, S. 283. Mektubatı Mevlânâ, 14, 16, 22. 58, 144. Uzluk.

velilerden "Hüseyin Aleviyyüttabatabaî„ ye yazmış olduğu şu mektup, belâğatinin derecesini ölçmek için kâfidir.

"Seyyitler ulusu, Seâdetler cihanı, temiz huylu Peygamber evlâdının öğüncü, açık kerametler sahibi, doğru yolun göstericisi, görünmeyen alemin ögreticisi, diñ ve milletin şerefi, İslâm dininin ve Müslümanlığın en bilgini -Tanrı yüceliğini ve faziletlerini daim etsin - saâdet denizinin incisi ve müridlerin boynunun muskası olan efendimizin, - Tanrı ömrünüzü ebedileştirsin- kutsal ve uğurlu yönünden gelen mektup tâzim ve tebcil ile elimize erişti. O, cennet bahçelerinden esen tatlı rüzgârları, Ulu Peygamberin yüce ahlâkının kutlu nefeslerini andıran bakir manaların güzel kokuları, günler geçtikçe daima canımızda ve burnumuzda tütmektedir. O büyük saadetin meserretli dakikaları bizden uzaklaştığı ve o nimet dolu cennetlerin yeşil dalları solmağa başladığı bir zamanda güzel, iltifatlarınız ve uğurlu teveccühleriniz yeniden tecellî etmiş. kederlerimizi dağıtmıştır. "Ne olurdu o geçen günler, olduğu gibi geri dönseydi„ beytinin işaret ettiği gibi gece gündüz hatıralarımız sizinle meşgul olmakta, akıl gözümüz ve manevî lisanımız daima mübarek yüzünüzün hayaliyle başbaşa "bana vuslatını vâdettiğin günlerin rûyaları gerçekleşseydi„ beytini tekrarlayarak şimdilik gönlümüzü avutmaktayız. Şimdi mübarek huzurunuzdan bu tarafa gelmiş olan büyük bilgin Salâhaddin "Allah onün dışını güzelleştirdiği gibi içini de güzelleştirsin„ ahvalinizden haberler ve uğurlu müjdeler getirdi. "Bu evvelce görmüş olduğum rûyanın tabiridir„ âyetinin feyzi ruhumuza doldu. Ümit edilirki yakında mübarek meclisinizde "Tanrım o rûyayı gerçekleştirdi„ âyetini de okumuş oluruz. "Bu, Allah için güç değildir. âyet„

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV kızı Selçukî hatunun Moğol padişahının oğlu " Argun „ ile evlenmesi ve Hatir oğlu'nun isyanı

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan kızlarından birinin cihan padişahiyle "Argunhan„ evlendirilmesi fikrini ortaya koyan bir ferman

çıktı.*] Bu hısımlığın meydana getireceği öğünç ile selçuk bayrağının şan ve şerefinin daha ziyade yükseleceği ümit ediliyordu. Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile saltanat büyükleri neş'eli bir gönül ve yüksek emellerle gece gündüz Selçukî katunun cihazını tertip etmeğe uğraştılar. Eksikler tamamlandı. Nikâh ve düğün işlerinin düzenine kouulması zamane alimlerinden Rahat oğlu "Kemaleddin„e bırakıldı. Kısa bir müddet içinde her şey yoluna girmiş, düğün tedarikleri sona ermişti. Sahip Fahreddin, Pervane Muinüddin, sultanın naibi Eminüddin Mikâil gelin alayı ile birlikte uğurlu ayakları ile yola çıktılar. Sultan Gıyaseddin'i de Atabey

*] Burada adı geçen Selçuk Hatun, R. Kılıç Arslan IV kızıdır; doğum yılı belli değildir. R. K. IV ün Gümeç Hatun adındaki haremi. Sipehsâlâr'ın menkibenamesinde Hint tabı metin S. 46 ve Eflâkî T. I, p. 137, 170, T. II. 208, 348. Sultan Veled divanı S. 252 de bir manzume vardır. Selçuk Hatun'un anası Fatma hatundur. Sultan Veled divanında Selçuk Hatun için medhiye de S. V. diyor ki: Ey aşıklar, sizin yanınıza, bahara çemen gelir gibi ansızın zamanın Selçuk Hatunu geldi: mâruf ve asil bir şah olup boy bos cihetinden babasına benzer, güzeller yıldızı gibidir o, hem yerin, hem göğün ayıdır. on yedi beyitli manzumenin tamamı o divanda S. 253, tercemesi S. 59 - 60 da. Selçuk Hatunun evlenme yılı nedir? Halil bey Kayseriye Ş. S. 99 da 665. Hakkı bey, Kitabeler S. 97 de yine aynı seneyi, M. Zeki Oral'ın Hudâvend Hatun ve türbesi kitabında S. 25 de 665 yazıyorsa da bana göre yanlışdır. Çünki: gelinin gitmesinden sonra Hatır oğlu isyanı, arkasından Meliki Zahirin Kayseriyeyi zabtı tarihlerce hakikî vakıalar olmakla 674 - 675 arasındadır. İbni Bibi metninde güveginin adı geçmiyor, Houtsma, notda, Paris nushasına göre Argun diyor. Hakkı bey, Kitabeler S. 13 de « Selçukî Huand hatunun kiminle izdivaç etdiği pek malum olmıyor. » diyorsa da Hautsma notu şüpheyi kaldırıyor.

Hakkı bey, Selçuk Hatun'un Tokatda, amcazadesi Sultan Mesud II ile yapdırdığı Darülilimden bahsediyor. S. 12 - 13. Selçuk Hatun, sonraları Niğdeye gelerek ihtiyarlık yıllarını burada geçirmiş, 712 yılında öldüğünde gömülmek üzere bir türbe yapdırmış, daha yirmi yıl yaşamış 3 Recep 732 pazartesi gecesi dünya saltanatından cennet bağçesine göçmüşdür. Türbesi fevkalâde süslüdür. Selçuk Hatun, baba ve dedeleri gibi güzel sanatların aşıkı imiş. 1936 yılında Niğdede bulunduğum zaman, Karaman oğullarının eseri Akmedrese müze yapılmakla bütün taşlar oraya taşınmış Selçuk Hatunun Selçuk tarzındaki mermer lâhdi de oraya götürülmüşdü. Şiddetli itirazım üzerine geri yerine, türbesine konulmuşdur. Selçuk Hatun hakkında küçük fakat özlü bir kitab neşreden İlkmektepler müfettişi Zeki, şimdi Balıkesir türkçe muallimi A. Rasim Kocabaş'ın yardımlarına alenen teşekkür ederim. Niğde Orta mektebi avlusundaki Selçuk H. türbesinin yanında, Sultan Hatunun bendelerinden beğlerbeginin yapısını, orta mekteb müdürünün yıkdırdığını - dedelerimizden utanarak - yazacağım: irfan sahibi olması lâzım birinin şuursuzluğu karşısında ne söylense azdır . . . Uzluk.

Mecdüddin, müstevfi Celâleddin ve Beylerbeyi Turuntay'ın yoldaşlığında Kayseri tarafına gönderdiler.

Pervane Muinüddin Konya'dan ayrılırken kendi serleşkeri "Taceddin Kiyo„ ile Arslan dogmuş oğlu "Sinaneddin„ i gizlice çağırmış, Hatir oğullarının vaz'iyetlerinden hiç bir hayır alâmeti sezmediğini, bu adamların yüzünden memlekette büyük bir fitne ve belânın baş göstereceğini anlatmış eğer şu yolculuk mes'elesi ortaya çıkmamış olsaydı her ne kadar kendi yetiştirmeleri olsalar bile bu hainlerin vücutlarının pasını kendi eliyle zamanenin aynasından mahvedeceğini söylemişti. Pervane, Serleşker Taceddin ile Sinaneddin'e, el ele vermek suretiyle gece gündüz bir fırsatını kollayıp Hatir oğullarının temizlenmesi hususunda uyanık davranmalarını bu iki kardeşin bir an evvel kanlarını dökmeye gayret gostermelerini ehemmiyetle tavsiye etti. Sinaneddin ile Taceddin, işi üzerlerine aldıklarına dair pervaneye söz verdiler. Fakat takdir bunların tasavvurlarının tersine çıktı.

Saltanat alayı Kayseriye yetiştiği zaman Hatir oğlu Şerefeddin; Rum ve moğol leşkerlerinden bir kol ile Şam diyarı hudutlarının Muhafazası için "Elbistan„ tarafına hareket etti. "Pınarbaşı mevkiine geldikleri sırada Şam ordusundan bir müfreze pusularından dışarı fırlayarak üzerlerine baskın yaptı. Selçuk ordusundan Türkeri oğlu "Rumeri„, esvapçı "Seyfünddin Ebubekir„ ve "Seyfüddin Karasungur„ ı esir ettiler. Hatir oğlunun muhafızlariyle moğol karakolu azlık olduğu için geri dönerek bir gün sonra Kayseri ovasına hareket etmek üzere "Karatay„ kervansarayında konakladılar. Tam bu sırada Taceddin Kiyo ile Sinaneddin de Kayseriye gelmişlerdi. Bu iki yoldaş pervane Muinüddin'in oğluna müsafir oldular. Konyadan ayrılırken babasından almış oldukları talimatı oğluna da anlattılar. Her üçü bir arada yapılacak işin başarılmasına ant içtiler. Aralarındaki sözleşmeye göre Hatir oğulları Zıya ve Şeref, Sultan sarayında bekleyecek olan Pervane oğlunun ziyaretine gelecekler. Orada heman işleri bitirilecekti. Pervane oğlunun maiyeti adamlarından biri bu gizli plânı Hatir oğlu Zıya'ya ulaştırdı. Zıya derhal kardeşi Şeref'e

bir ulak göndererek mes'eleyi bildirmekle beraber yanındaki adamların hep birden silahlanmalarına emir verdi. Kurduğu plâna göre Taceddin Kiyo ile kucaklaşırken heman acımak bilmeyen kılıcını saplayacaktı. Bir gün sonra kardeşini karşılamağa giden Zıya meseleyi tekrar "Şerefeddin„ e hikâye etti. Her iki kardeşin öfke ateşi alevlenmişti.

Pervanenin oğlu, Hatir oğullarının ayaklarının tozu ile kendisini ziyarete geleceklerini umduğandan o gün atına binmiş seyrana çıkmıştı. Taceddin ile Sinaneddin yanlarındaki bir kaç kişi ile Şerefeddin'in istikbaline gittiler. Şeref, itap yolu ile Taceddin'e: Efendimizin oğlu bizi istikbale gelseydi büyüklüğünden ne eksilirdi? dedi. Kiyo cevap verdi: Onun bu hususta hatası varsa da büyük emîr af buyururlar ve kendisini mahcup etmek için doğruca yanına giderler.

Şeref bu cevabın danışıklı bir söz olduğunu çakmıştı. Zıya, uzun zamandanberi görüşmemiş olduğu Taceddin ile kucaklaşmak için önüne yürüdü. Gizlice kılıcını kınından sıyırdı, sağ eliyle bir darbe indird-. Kiyo heman sol eliyle kılıcına davrandı, önüne geleni yaraladı, Hatir oğlunun açtığı yara te'sirini gösterince yüz üstü yıkıldı, derhal başını teninden ayırarak Zıya'nın terkisine bağladılar. Aynı yerde Emîr Sinaneddin'i de şehit ettiler. Artık Hatir oğullarının isyanı başlamıştı. Şehrin içinde ve dışında kavga kabardı. Şeref, yanındaki asker ve bayrağı ile doğruca Meşhed ovasına yürüdü, orada konakladı, Sultanın, karargâha getirilmesi için şehre haber gönderdi. Atabey Mecdüddin, emîr Turuntay ve müstevfî Celâleddin bir müddet karşı durdularsa da nihayet mecburî bir halde sultanı atına bindirerek Şeref'in yanına götürdüler. İkinci günü Meşhed ovasından Niğde yolunu tuttular, Oraya vardıklarında Şerefeddin, ahvali anlatmak ve asker yardımı istemek üzere kardeşi Zıya'yı Şam tarafına yolladı, Atabey Mecdüddin, Celâleddin ve Turuntay'ı da kardeşleri ve oğullariyle birlikte Zıya'nın yanına kattı. Sultanın Niğdede bulunması dolayısiyle büyük bir kalabalık meydana gelmişti. Şeref'in gururu ve ahmakça hakeketleri her gün daha ziyade

artıyor, devlet büyüklerine kafa tutuyordu. bu arada Atabey Mecdüddin'i de ortadan kaldırmaya yeltendi. Büyük emîrler bu hali sezince ona bir çok mal ve hediyeler göndermek suretiyle canlarını kurtarmak çaresini aradılar. Her gün Şam yolundan yalancı bir elçi geliyor "Fındıkdar„ ın falan gün büyük bir askerle gelmekte olduğuna dair uydurma haberler, müjdeler getiriyorlardı. Bir zaman bu gibi hiylelerle vakit geçirdiler.

Melîke'nin düğün alayının varması, Emîrlerin geri dönmesi. Hatir oğulları fitnesinin yatıştırılması

Sahip Fahreddin Ali ile Pervane Muinüddin Süleyman ve naip Eminüddin Mikâil, Selçukî hatunun düğün alayı ile moğol padişahının sarayına varmış gelini tam bir hürmet ve itibar ile naz ve cilve tahtından gerdek yuvasına teslim etmişlerdir. Selçuk ülkesinden gelin ile birlikte gitmiş olan müsafirlerin memlekete dönmeleri kararlaşınca Altun ordu padişahı, Sahip ve Pervane hakkında haddinden fazla iltifatlarda bulunmuş, Ermeni dîyarından bir kısmını sultanın memleketine ilhak etmiştir. Her iki devlet adamı gönül hoşluğu ile Altun ordudan ayrılmış, memleket yoluna dönmüşlerdi. Erzurum hududuna yaklaştıkları sırada Hatir oğlunun ısyanını haber aldılar. Mes'eleyi derhal büyük İlhana bildirdiler. Bir şehzade ile "Tudun Bahadır„ ve "Toko ağa„ kumandasında kuvuetli bir ordunun bu isyanı bastırmak üzere Rum diyarına gönderilmesine ferman çıktı.

Hatir oğlu eski adeti gereğince inat ve delilik yoluna sapmış, vilâyetleri bir takım aşağılık adamlara pişkeş çekmiş, yüzünden utanma ve sıkılma perdesini atmıştı. Mvkiini iyice sağlamlaştıramadığı ve oradaki devlet büyüklerinden çekindiği için gâh Niğdede gâh Develü'de tutunn ağa çalışıyordu. Halk pek perişan bir hale düşmüştü. Bu arada ansızın pervanenin kalabalık bir askerle moğol şehzadesinin maiyetinde memlekete girmiş, her tarafta gerekli tedbirleri almış ve geçitleri tutmuş olduğunu haber verdiler. Hatir oğlu bu havadisi duyunca Söğüt yaprağı gibi titreme-

ğe, düşünmeğe, tatar askerleri korkusundan dünyayı karanlık görmeğe başladı. Heman sultanın yanına koştu. Emîrleri çağırdı ve dediki: Ben yaptığım kötülüklere; sizlerden bazı ukalânın hakkımda vermiş olduğu kararden başka bir sebep göremiyorum. siz, saltanat alayı ile birlikte Pervanenin huzuruna gidersiniz.

Hatir oğlu Emîrlere vedâ etti, askerlerinden bir kaç neferle "Lülve„ kalesine savuştu. Kaleye yaklaşırken adamlarına izin vererek yalnız bir kölesiyle içeri girdi. Hisarın muhafızı onu derhal yakalayarak bağlattırdı. Mes'eleyi saltanat makamına bildirdi. Şerefeddin emîrlerden ayrıldıktan sonra saltanat erkânı akşam üzeri sultanı acele atına bindirerek gece yarısına doğru "Develü„ ye yetiştirmişlerdi. Aynı gece pervane de parlak çehresiyle cihanı aydınlatan sultanına kavuşmuştu. Şu tesadüften herkese sevinç ve taze hayat geldi. Sultan Gıyaseddin, uykuda idi. Pervane sultanın uyandırılmasına mani oldu; Biz bu kadar çetinliklere, onun mübarek makamının rahat ve selâmeti için katlanıyoruz. dedi, kendisi de uykuya vardı. Sabah olunca pervane, sultanın elini öptü, birlikte moğol beylerinin yanına gittiler. Gıyaseddin Altun ordu beyleriyle görüşürken pervane uznn uzadıya sultanın Hatir oğlu ısyanında ilişiği olmadığını anlattı. Moğollar bu sözleri doğru buldular. Sultanı teselli ettiler. Pervane, hâin Şerefeddin'in "Lülve„ kalesi muhafızı tarafından yakalanarak tevkif edilmesinden dolayı muhafızın gösterdiği yararlığı takdir etti. "Seyfüddin Çalışı„ ı Gütval'ı mükâfatlandırmak ve Şeref'i ortadan kaldırmak için moğol ve müslüman askerlerinden bir kafile ile "Lülve„ ye gönderdi. Hatir oğlunu ayaklarının kösteğiyle moğol beylerinin yanına getirdiler. Onu sorgu ve yarguya çektiler. Av emîri Klavuz oğlu, esvapçı "Sincar„ ve fitnenin elebaşılarından olup sultanı Hatir oğluna teslim etmiş olan has köle "Kaybe„ yi öldürdüler. Nâçar bir halde Şerefeddin'e boyun eğmiş olan öteki beyleri de yarguya çektiler. Haklarında araştırmalar yaptıktan sonra her birine bir ceza tertip ettiler. Sahip Fahreddin Ali ile "Tudun„ bey şehzadenin maiyetinde Elbistan taraflarındaki hududun ve

geçitlerin muhafazası için orada kalmışlardı. Şehzade geri dönüp Altun ordu istikametini tuttuğu zaman Toko ağa'da memleketine gitmiştir,

Hatir oğlunu tekrar huzura çağırdılar, yarğuya çektiler, son derece korku ve şaşkınlık içinde biribirini tutmayan cevaplar verdi. Nihayet "yasa„ ya çarptılar. Elini, ayağını ve bütün azasını parça parça ederek devletine nankörlük yapanların, sultanına kafa tutanların akibetini hâlka göstermek ve herkese ibret olmak üzere memleketin her tarafına dağıttılar. Bu işler bittikten sonra hep birlikte kışlağa yollandılar.

O kış Rum diyarı emîrleri Moğollarla birlikte çalışmış, korku ve telaş içinde geçen günlerin iztiraplarını beraber çekmişlerdi. Bu gaileler sona erdikten sonra işlerin düzenine gireceği, halkın rahat ve sükûna kavuşacağı bir sırada perdenin arkasından yine bir takım acâip şekiller peyda olmağa başladı; Sevinçler iztiraba, neş'eler kedere, rahatlar mateme, meserretler game döndü. Memleket yine sarsıldı, saltanat binasının temelleri gevşedi. Şamlı "Fındıkdar„ ın uygunsuz hareketleri yine binlerce insanda ölümün can yakıcı zehirli şerbetini sundu. "Allah dilediği gibi yapar. Âyet„

Şam tarafında "Fındıkdar„ ın baş kaldırması

Kudretin, cihanı bezeyen feyzi "Bilinizki Allah yeri öldürnükten sonra tekra diriltir„ ayeti hükmünce her tarafı süslediği seyyareler şahının kuzusu "Balık„ burcundan "Kuzu„ burcuna geçtiği baharın cıvıltıları susam çiçeklerinin ve bülbüllerin dilinden cihana yayıldığı bir sırada "Sis„ tarafından gelen haberler, Şam cihetinden büyük bir ordunun Rum ülkesine yürümekte olduğunu bildiriyordu. Askerin Kayseri ovalarında toplanması hakkında saltanat makrmından yazılan fermanlar memleketin her tarafına gönderildi.

Moğol ve Selçuk orduları Tudun Nyin ve Toko ağa ile pervane Muinüddin kumandasında Kayseri'den harekete geçerek El-

bostan yolunu tuttu. "Harun„ dağına ulaştıkları zaman haberciler, yarın sabah Şam ordusunun Elbistan ovasına ineceklerini bildirmişlerdi. Selçuk ve Moğol askerleri gerekli tedbirleri aldılar. Ertesi günü dağdan aşağı yürüdüler. Fındıkdar uzaktan havada yükselen tozları görünce heman harekete geçti. Elbistan sahrasına vardığı zaman Selçuk ve Moğol askerlerinin saflarını düzeltmiş olduklarını anladı. Her iki ordu karşılaştılar. Dört kanatlı moğol kuşları harp meydanının ufuklarında uçuşuyor, yerin üç tarafını Şamlılara dar getiriyordu, Tudun ve Toko bey pek çok hamleler yaptılar, düşman saflarını kırdılar, yiğitlik, kahramanlık icaplarından hiç birisini geri bırakmadılar, Fakat sonunda islâm askeri galip geldi, Toko ve Tudun ile moğol yiğitleri başlarını ölüm döşeğine koydular. Olan olmuştu. "Sizin bana danıştığınız mes'ele böyle hükmolundu. Âyet„

Pervane Muinüddin mum gibi yanan kalbiyle bozgunluğa yüz tuttu. İki gün sonra soluğu Kayseri'de aldı. Sahip, sultanı atına bindirmiş kederler, düşünceler içinde Meşhed ovasını dolaşıyorlardı. Ansızın Pervanenin. bitkin bir halde ·felâket meydanından canını kurtarabilen bir kaç nefer ile- gelmekte olduğunu gördüler. Oradan Sahip ve sultan ile birlikte doğruca Tokat yolunn tuttular. Onlar ayrıldıktan sonra Şam ordusu Kayseri'ye dayanmış, Meşhed ovasında çadır kurmuşlardır.

Şamlı Fındıkdar, 675 hicret yılı Zilkâde ayının 15 inci Cuma günü şehre girerek Selçuk tahtında oturdu, hutbe ve Sikkeyi kendi adına çevirdi. (1277)

Fındıkdar, Pervanenin verdiği söz üzerine hareket etmiş (!) Kayseri'de bu vâdin aksini görmüştür. Rum diyarı emîrlerinden hiç biri onun tarafına geçmedi. Ordusunun hayvanları yemsizlikten kırıldı. Cihangir moğol askerlerinin korkusundan "En doğru yol geri dönmektir„ diyerek Kayseri'den çekildi. Fındıktar Şama gittikten bir müdddet sonra kendi maiyeti kölelerinden bazıları tarafından zehirlenerek öteki dünyaya gönderilmiştir.

Cihangir Moğol padişahının Rum diyarına gelmesi sebebi

Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile sahib Fakreddin Ali ve pervane Muinüddin Süleyman Tokat'a varır varmaz heman "Seyfüddin Erbeği„ yi ahvali anlatmak üzere Moğol hanının yanına gönderdiler. Seyfüddin Altun orduya gidip de Fındıkdar macerasını anlatınca padişah bizzat harekete geçti. Ellibinden fazla bir süvari kuvveti kılıçlarını sıyırarak Rum ve Şam memleketlerine yürümek üzere yola çıktılar. Fitne kuvvetlendi. Erzincan hududuna geldiklerinde "Divriği„ yolu ile Elbistan'a yürüdüler. Divriği halkı her şeyden habersiz otururken ansızın kalenin karşısındaki sıra dağlardan şehre doğru koşmakta olan süvarileri ve arkadan büyük bir ordunun gelmekte olduğunu gördüler. Şehir eşrafından bir kaç kişi bunları konuklamak için karşı gitti, yaklaştıkları zaman süvarilerin başında "Abak han„ ın bulunduğu anlaşıldı. İstikbalcılar hanı konuklamak istediler, Abaka tekliflerini kabul etti. Onlara iltifat buyurdu. "Taceddin Zeyrek„ oğullarını öldürmüş olan küstahların yakalanarak "yasa„ ya gönderilmelerini emretti. Divriği halkından bir kişi kale burçları tarafından üzerindeki yay ve okla padişahın huzuruna ğelmiş olmasından dolayı yaptığı terbiyesizliğin cezasını buldu. Şehir kalesinin temelinden yıktırılmasına ferman verildi. Abaka han bundan sonra cihangir dizginini Elbistan tarafına çevirdi. Sultan Gıyaseddin ile Sahip Fahreddin ve pervane Muinüddin hudutta Abaka han'a yetişerek huzurunda yer öptüler. Şamlıların ordugâhlarına gittikleri zaman ötede beride yığın yığın duran moğol cesetlerini görünce Abaka'nın hiddet ve gazap denizi köpbrmüştü Fındıkdar'la yapılan harpte geri kaçan bütün emîrlerin yasaya çarptırılmalarına ferman verdi. Hanın veziri büyük "Şemseddin Cüveynî„ "Tanrı ondan razi olsun„ işin önüne geçti. Padişahın hiddetini sakinleştirdi. Tam yüz dört kişiyi ölümden kurtardı. Yalnız "Kadı İzeddin Ürmevi, Fahreddin Küçekî, Karaca oğlu Nureddin, Hud'un kız torunu Zeynüddin„ geri kalan halkın selâmeti namına feda edilerek şehadet mertebesine eriştiler.

Moğolların Şam taraflarında daha ziyade beklemeleri, şiddet-

li sıcaklar dolayısiyle çetinleşti. Fındıkdar'a gonderdikleri elçilerle "Şam kuvvetlerinin sık sık karakollara baskınlar yaparak tekrar geri kaçtıklarını, eğer cenk sevdasında iseler, başlarını bizim itaat dairemize sokmak istemiyorlarsa bir hamlede köklerini kazırız, gerek başkalarının, gerekse kendisinin yapmış olduğu aşkıyalıkların cezasını bizzat kendisi görmüş olacaktır„ yolunda bir takım ihtarlarda bulundular. O sırada Abakhan'ın oğlu "Argun„ Karamanlıların zoru ile Konya'da tahta çıkarılmış olan "Cimri„ nin def'i için o tarafa gönderildi. Sahip Fahreddin de şehzade ile beraber yola çıktı. Pervane Abaka'nın yanında kaldı. Kemah ve Kögunya "Şarkî Karahisar„ hududuna vardıkları zaman Pervaneye, kendi adamlarından birinin muhafazasında bulunan kalenin teslim alınması ve muhafızların kaldırılması için ferman verildi. Muinüddin, oraya giderek Gütvali yanına çağırdı. Fakat düşmaca bir mukabele gördü. Korku ve tereddüt içinde eli boş geri döndü. Şu muvaffakiyetsizlik zaten Moğol beylerinden Tudun ve Toko'nun Fındıktar seferinde felâkete sürüklenmiş olmalarından dolayı hanın kalbinde yerleşen kini büsbütün artırmıştı. Pervaneyi bir takım nezaretciler tarafından göz hapsine aldırdı. "Aladağ„ a geldiklerinde Şam diyarından dönen elçiler, Pervanenin ötedenberi Şamlıları Rum diyarınn saldırmağa teşvik için karadan ve denizden yolladığı ulaklar vasıtasiyle Fındıkdar'a göndermiş olduğu mektupları getirmiş ve onun hayatının ortadan kaldırılmasını icabettiren zehirli haberleri ulaştırmışlardır. Daha evvel Tudun ve Tokon'un hatunları ve çocukları da onun aleyhinde mübaleğalı şikâyetlerde bulunmuşlardı.

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın öldürülmesi mes'elesi her nekadar unutulur gibi olmuşsa da bu faciade pervanenin en büyük âmil olduğu herkesçe bilinmekte idi. Halk "Allah unutmaz, belki geciktirir„ diyerek işi kadere bırakmıştı. Fındıkdar'ın mektupları ve haberleri gelince artık işi ihmal veya geciktirmeye imkân kalmadı. Günahlarını açığa vurdu ve yasaya çarpıldı.

Pervane Muinüddin'in yüksek vasıfları

Ünlü emîr "Deylem„ li Ali oğlu Muinüddin Süleyman, ağır başlılığı, isabetli görüşü, zekâ ve olgunluğu ile güzel kokulu yüce dağlara, içi nimet dolu engin denizlere benzeyen bir devlet adamı idi. Evi, daima âlimlerin, salihlerin ve zahitlerin durağı olmuştu. Memleketin her tarafına ulaşan cömertliği, her pencereden yetimlerin ve dulların gönlüne ışık saçan güneş gibi parlak, uçsuz, bucaksız deryaların feyzi gibi nihayetsizdi.

Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV. ın öldürülmesini her ne kadar ona isnat etmişlerse de cihanın tanrısı bilirki; o tuzağı kuranlar ve o şerri terirp edenler alçak ve sütü bozuk "Zincan„ lı Hatir oğullarından o iki soysuz nankör kardeşten başka hiç kimse değildi. *] Bu mes'elede pervanenin günahsızlığı hususunda herkes "Süleyman küfür etmedi, lâkin şeytanlar küfür ettiler„ Âyetini şahit gösterirler. Evet, Pervanenin şehid edilmesi haberi halkın kulağına düşünce o matemle "Huneyn„ faciası yer yüzüne çıktı, Moğolların Selçuklar nezdindeki büyük Divan veziri Şemseddin "Cüveynî„ bu vesiyle ile şu rubaîyi inşad etmişti:

Türklerin Seba diyarından çıktıklarını gördüğüm zaman,
O aklı ve dini olmayan şuursuz insanlar hakkında:
Önce söylenilen şu nükteyi teessürlerimle inşad ettim:
Süleyman, geçip gitti: Şeytanlar çözülüp dağıldı.

---

*] Yukariki satırlardan anlaşılacağı üzre İbni Bibi Hatır oğullarının anamsız düşmanıdır. Acaba Hatırlılar bu derece kötü adamlarmıdır. Bizim gördüğümüz 4 kayda göre, hayir :

1). S. Veled'in basdırdığım Divanında S. 145. Her beytin ilk harfinden terekküb eden uzun manzumede Şeref'in. adil, ilim muhibbi, eli açık birisi olduğu, babası Hatirüddin'in dahi sudurdan bulunduğu saygı ile anılmaktadır.

2). Şeyh Sadruddini Kunevinin elimde bulunan mektuplarından birisi şerefe, hürmetli sözlerle hitap etmededir.

3). Sadri mutetabbib adıyla şöhret alan Ebubekirin, basdırdığım mektubatı Mevlâna S. 24 deki mersiyesinde bulunan mısralar.

4). Aksaraylı müverrihin ifadesi onun lehindedir. Şerefin Niğdede Alâeddin camii karşısında çeşmesi ve kitabesi vardır. 4 adıl şahidin ifadesi karşısında hükümumuz aleyhinde değildir. Uzluk

Karamanlıların türemesi, Cimri'nin Selçuk tahtına çıkması

Hatir oğlu ısyanını açığa vurmuş, fazla aptallığı yüzünden yalancı hayallerinin gerçekleştiğini zannetmişti. Saltanat alayı, Devlet büyükleri korku belâsiyle ona uymağa mecbur kalmış; Kayseri'den Niğde'ye gitmişlerdi. "Her kuş sökünü ile uçar„ kaidesine göre mayasında nankörlük bulaşığı olanlar, "Kılıç Arslan„ oğulları hanedanına karşı düsmanlık duygusu besleyenler ona döndüler.

Şeref'in kafasında Şam havası esmiş, Fındıkdar tarafına fevkalâde sevgi göstermiş, oda büyük bir süvari ordusu ile Rum diyarına yürüyerek bu âsinin arzusunu yerine getirmişti.

Babaları, Kamerüddin ili adı ile tanınmış bulunan Ermenistan vilâyeti dağlarından "Lârende„ ye kömür taşıyarak çoluk çocuğunun yiyeceğini tedarik etmekle geçinen kömürcü Türkmenlerden birisi olan "Karaman„ 640 yılındaki "Baycu„ karışıklıklarında fırsattan istifade ederek bütün oymağiyla çapulculuğa ve yol kesiciliğe başlamıştı. Bu yüzden piyade iken süvari oldu. Sultan İzzeddin Keykâvus II. memleketinden avrı düştükten ve Selçuk diyarının her iki parçası Sultan Rükneddin Kılıç Arslan IV in tasarrufuna geçtikten sonra Rükneddin, Karaman'ı itaat altına çağırdı. Ona beylik verdi. "Karaman„ mal ve servet peyda etti. Zenginliği artınca kendisinin ve kardeşi "Bunsuz„ un kafalarında kötü düşünceler yer buldu. Her ne kadar saltanat makamına baş eğmek yolunu tutmakta iselerde "Sanat unutulmaz„ darbi meseli gereğince yol kesicilikten geri durmadılar. Sultan Rükneddin, bunlara son derece kızgınlığı dolayısiyle lâyık oldukları cezayı vermek istiyordu. Fakat evlerinin Ermenistan içinde bulunmasından ve isyan etmeleri ihtimalinden çekindiği için bir şey yapamıyordu. "Karaman„ öldükten sonra kardeşi "Bunsuz„ *] Rükneddin'in candarlar emîri olmuş, saltanat dergâhında yerleşmişti. Bir müddet sonra Rükneddin, Bunsuz'u hapsettirdi. Karaman'ın henüz küçük olan oğullarını "gâvale„ ka-

*] Bunalmaktan geldiğini sanırım. Bunsuz gamsız, sıkıntısız demektir. Uzluk

lesine tıkdı. Sultanın ölümünden sonra kendi memleketlerine götürdüler. Aradan biraz geçtikten sonra da pervane bunları hapisten salıverdi, O yılan yavruları gün geçtikçe birer ejderha oldular. Şehirleri harap etmeğe, halkı hırpalamağa başladılar. Sultan Rükneddin'e karşı besledikleri kini çocuklarına aşıladılar. Hatir oğullarının Şamlılar tarafına geçtiğini işittikleri zaman onun tarafına geçtiler. Cahil Şeref, Ermenistan serleşkerliğini, Kadı Huteni'nin oğlu Bedrüddin İbrahim'den geri alarak onlara verdi. Şeref'i "Gedük„ tarafında öldürdükleri, fitne ve fesadın biraz durğunlaştığı sıralarda Pervane Muinüddin, Karaman oğullarının terbiyesini vermek üzere Ermenistan tarafına bir kol asker gönderdi. O havalideki geçitlerin ve yolların çetinliği dolayısiyle gönderilen kuvvetler bunların şiddetli müdafaası karşısında mağlûp oldu. Askerin bir çoğu tutsak edildi. Karaman'lıların kuvvet ve şevketleri bu suretle daha ziyade arttı. Bir sene sonra Fındıkdar Şam hudutlarındaki tatar askerlerini bozgunluğa uğramıştıştı. Bu haber saltanat naibi olan Eminüddin Mikâil ile Karamanlıların yola getirilmesi için Lârende'ye gönderilen sahip Fahreddin oğullarının kulağına gelince birlikte Konya'nın muhafazası ve gerekli tedbirlerin alınması için acele oraya döndüler. Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile Sahip Fahreddin Ali, Abaka han maiyetinde kalmış ve kendilerinden bir haber alınamamış olmasından dolayı Sahibin oğulları Konya'dan karahisarı devleye gittiler. Yalnız naip Eminüddin ile Koyada alâkası olan sahiller beyi "Bahaeddin„ şehirde kaldılar. Ermenâk Türkleri ve Karaman oğulları Konya'yı boş bulunca vilâyetlerindeki Türkmenleri Devlet merkezini yağma etmeğe davet ettiler. Âsilerin elebaşıları olan Mehmed bey bilgi ve sebatiyle sayılır bir adamdı. Bi gün kendi kafadaşlarından bir kaç kişi ile konuşurken dileğini şu suretle anlatmıştı:

Fındıkdar'dan bize bir fayda gelmez. Eğer Selçuk sultanlarından birini elimize geçirirsek sonuna kadar karşımıza kimse çıkamayacaktır. Rum kayserine bir elçi yollayalım. Istanbul'da pek perişan bir halde kalmış olan Sultan İzzeddin şehzadelerin-

den birinin bize gönderilmesini iltimas edelim. Kayser, bu dileğimizi kabul ederse şüphe yokki bu işte elde eddcegimiz muvaffakiyet feleklerin en yüce mertebesine erişecektir.

O günlerde dervişlik yolunu tutmuş ve kendisini Türk kabileleri arasında Sultan İzzeddin'in oğlu diye tanıtmış Cimri adında birisi türemişti. Evvelce Karaman oğlunun meclisinde konuşulan sözleri işitmiş olanlardan biri "Cimri„ yi tanıyordu. Bir gün ona yolda rastlayarak tutup Mehmed beyin yanına götürdü. bu, Sultan İzzeddin'in oğludur dedi. Vaktile Suğdak taraflârından kaçmış olan Sıvas'lı "Taki„ adında bir adam, Cimri'nin Sultan İzzeddin'in oğlu ve adı ile lakabinin de "Gıyaseddin Siyavuş„ ololduğunu söyledi. Ben Kırım taraflarında iken ondan yazı dersi aldım diyerek şahitlikte bulundu.

Yalancı "Taki„ nin bu şahitliğini dinleyenler onu gerçeklediler. Cimri'nin saltanatına biat ettiler; Onun palastan elbisesini sırmalı atlasa çevirdiler. Ayağı çarıklı Türkmenlerle Konya tarafına yürüdüler. "Filobat„ ovasına dayandıkları zaman saltanat naibi Emüddin Mikâile gönderdikleri ulaklarla şu teklifte bulundular:

Sultan İzzeddin'in oğlu bizimle beraberdir. Nesebenin doğruluğu şahidlerle isbat edilmiştir. Bir an evvel el öpmek üzere buraya gelmeniz gerektir. Eğer şüpheniz varsa sultanın ahvalini tahkik etmek üzere sarayın eski memurlarından birini gönderirsiniz; eğer yalan çıkarsa onu yanımızdan def'etmek hususunda hiç bir tereddüt göstermeyeceğiz.

Mehmed beyin ulaklarına, naip iltifat göstermediği gibi onların tutulup öldürülmelerini emretti. Karaman oğlu, Naip Eminüddin'in Cimri'yi tanımamakta ısrar gösterdiğini anlayınca kalabalık bir askerle şehre doğru ilerledi. Eminüddin Konya'da mevcut askerle, âsilerin karşısına çıktı. fakat Konya askerleri fazla bir mukavemet gösteremediklerinden geri döndüler. Türkmenler hendek kenarına geldiler, "Atpazarı„ ve "Çaşniğir„ kapılarını ateşe verdiler. Bir takım çapulcu alayı da âsilerle el birliği yaparak taşıdıkları odunlarla ateşin genişlemesine yardım ettiler. Kale

kapıları yandı, Türkmenler şehre saldırdılar. Bu cür'et naibe haber verildiği vakit çapulcuları dağıtmak için hemen atına binmiş kapı tarafına koşmuştu. Tam yaklaşacağı sırada kapıların yanmış, iş işten geçmiş olduğunu anladı, kaçmayı zarurî gördü. Sarığını çenesinin altından dolaştırarak başına sardı. Öteye beriye atlayarak Türkleri şaşırtmak için bağıra bağıra naip nerededir sözlerini tekrar ediyordu. Eminüddin kendi sarayının kapısına geldiği zaman atından indi. Gizlice bir kapıdan sıvışarak bir akrabasının evine saklandı. Fesadcı Türkmenler çekirgeler gibi şehrin her tarafına dağıldılar. Tüccar hazineleri olan kârvansarayları, emîrlerin konak ve saraylarını kapılarını çomak ve baltalarla kırmak suretiyle yağmaladılar. Keselerini paralarla doldurdular. Bunların Konya'yı işgal ve ıstilâları bu şekilde cereyan etti. Ertesi günü Cimri'yi şehre getirip sarayda tahta oturttular.

Naip şehirden savuşmak için fırsat kolluyordu. Nihayet kaçtı. O sırada saltanat erkânının ve emîrlerin toplanmış oldukları "Tokat„ yolunu tuttu. "Kaymaz Hanı„ na yaklaşacağı esnada yakalanarak Mehmed beyin yanına götürüldü. Mehmed bey Eminüddin'e işkence yaptırdı. Sarığının arasında bir düğüm buldular. Bu düğüm çözülünce içinden muşambaya sarılı bir kâğıt parçası çıktı. Hazinelerin saklandığı yerlerin plânını gösteriyordu. Ellerini arkasından bağlayarak hazinelerin bulunduğu yerlere götürdüler. Malları kolaylıkla yerlerinden çıkarıp develere ve esterlere yüklettikten sonra naibi, sahiller emîri "Bahaeddin„ ile birlikte şahadet mertebesine eriştirdiler. Naibin işi bitirilince şehre geldiler. Konya'nın ileri gelenlerine Cimri'nin sultanlığını kabul ettiklerine dair and içirdiler. Şehir halkı can korkusundan yemin etmişlerdi. Konya'lılar bu cülusu kutlamak için Sultanlar türbesinden Alâeddin'in çetriyle sancağının getirilmesini iltimas ettiler. Kale ahalisi onların tarafını tutmamış ise de bu teklifi kabul ile çetir ve sancağı aşağı indirdiler. O gün Cimri tam bir saltanat ve ihtişam ile şehrin etrafını dolaştı. Döndükten sonra divan kurdular. Her tarafa fermanlar yazıldı ve şu karar ittihaz

edildi **"Bu günden sonra Divanda, dergâhda, barigâhda, meclisde, meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacakdır.**

Bir kaç gün sonra aralarında karışıklık baş gösterdi. Nihayet vezirlik Mehmet beyde karar kıldı. Divan mansıplarını bir takım bayağı adamlara havale ettiler. Kale halkına kırkbin akça barış vergisi yüklettiler. Bu vergiler ödendikten sonra 676 hicret yılı Zilhecce ayının 10 cu Perşembe günü (13 Mayıs 1277) kalenin kapısını açtılar, Cimri kaleye girdi. Selçuk oğulları tahtına oturdu. Kadılar, emîrler, hafızlar çağırıldı, meclis kuruldu. Namaz vaktında camia gitti. Hutbe onun namına okundu. Sikke onun adına basıldı. Mehmet bey, Sultan Rükneddin'in kızını Cimri'ye nikâh etmek istiyordu. Annesi (Gazalye) hatun bu teklifi, cihaz düzmek bahanesiyle ve dört ay mühlet istemek suretiyle kabul etti. Dileği veçhile mühlet verildi. Süvari ve piyadelerden bir kalabalıkla sahip oğullariyle muharebe etmek üzere Akşehir tarafina yürüdüler.

Cimri'nin Sahip oğullariyle muharebesi ve bu savaşta onların mağlûp ve şehit düşmeti

Sahip Fahreddin'in oğulları Huseyin ve Hasan beyler, Cimri'nin Konya'ya girdiğini, naip Emnüddiin ile sahiller beyi Bahaeddin'i öldürdüklerini, şehri baştan başa talan ettiklerini, hatta büyükten küçükten hiç kimseye müsameha göstermediklerini işitince kendi askerlerini toparladılar. Ayrıca Türklere ve Germiyanlılara ellibin akça bahşiş dağıttılar. Bunlar "değirmençayı„ denilen mevkie vardıkları zaman Cimri ile Mehmet beyin büyük bir kalabalıkla Akşehir'e geldiklerini haber almışlardı. Değirmençayı'ndan son sür'atle öğle vaktine kader Akşehir'i tuttular, Sahip oğulları, "**Kozağaç**„ köyünde Cimri ile karşılaşırken âsiler de "Altuntaş„ köyüne inmişlerdi. Derhal hep birden cenge hazırlandılar. Piyadeler silâha sarıldı, aralarında çay mani oluyordu. Mehmet bey suyu geçmek, sahip oğullariyle harbe tutuşmak istedi, Türklerden biri atının dizginini tuttu. Irmak kenarında

safları düzelttiler. Neticeyi bekliyorlardı. Sahibin büyük oğlu Taceddin Hüseyin bey kendine çok güvendiği ve âsî türklere kıymet vermediği için Mehmet beyin üzerine saldırdı. Irmağın ortalarına doğru geldiği sırada Mehmet bey de mızrağiyle ileri atıldı. her ikisi arasında büyük bir çarpışma ve cenkleşme oldu. En sonunda Taceddin Hüseyin bey atından suya yuvarlandı. Türkmenler üzerine atılarak başını bedeninden ayırdılar. Senelerce onun merhamet ve himaye gölgesi altında rahat yaşamış olan bütün askerinden o anda bir neferden başka hiç kimse imdadına koşmamış, her suretle değersiz olan Germiyan Türkleri yüz çevirmiş, geri kalan asker dağılmıştı. O çarpışmada âsîlerin eline bir çok ganimetler geçmiştir. Emîr Sadeddin Hoca Yunus Seferihisar'a düşmüştü. Yakalayıp Cimri ile Mehmet beyin eline teslim ettiler. O gece Hoca Yunus'a güzel muamele gösterdiler. Yüz kırkbin akça kan bedeli ödemek suretiyle canını bağışlayacaklarına söz verdiler. Emîr Sadeddin, hakkındaki bu karara razi oldu. Parayı almak üzere ulak gönderdiler. Nihayet o iki zalim verdikleri kararı bozarak Hoca Yunus'u şehid ettiler. Bu sefer Karahisarı devle, nin muhasarasına *] yürüdüler. Bu kalenin fethinden aciz kalinca tekrar Konya'ya döndüler; Cimri'nin mogollarla harp etmek üzere Erzurum tarafına hareket edeceği habeberini yaydılar. Ordu "Filobad„ **] ovasına indi. Cimri ile Mehmet bey her gün şehre geliyorlar, geceleri yine Filobad'a dönüyorlardı. Bu sıralarda Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile Sahip Fahreddin'in, moğol şehzadesinin maiyetinde ünlü ve kuvvetli bir ordu ile yetişmekte oldukları söylendi. Âsi Türkler, Civa gibi çırpınmağa başladılar, haberi gizli tuttular. Konya ve Akşehir ve diğer yerlerden çapul ettikleri malları toparlayarak develerle, esterlere yükletip dışarı çıkardıktan sonra şehirden savuştular. Eğer Moğol şehzadesinin gelmekte olnuğunu Konya halkı bilmiş olsaydı âsilerden bir neferin bile şehirden çıkmasına imkân kal-

*] Karahisar'uddevle dedikleri yer, şimdiki Afyon karahisardır. Sahip Ata Fahreddin Ali, Hazinelerini orada sakladığı için Sahibin Karahisarı diye anılır. Uzluk

**] Gerek bu tarihde, gerek Eflâkî menakıbında adı çok geçen bu yeri katiyetle tesbit edemedik. Uzluk.

mayacaktı. Konya'dan ayrılan türediler, bütün gece yol alarak sabaha doğru şehirden atlı yürüyüşü ile iki konak mesafeden daha uzak alan "Serhovan„ (!), a geldiler. Sahip Fahreddin moğol şehzadesiyle o civara inmiş, âsilerin arkasından asker göndermişti. Âsiler hükûmeti tarafından Akşehir serleşkerliğine tayin edilmiş olan "Çaylak„ adında birisiyle Cimri'nin candarlar beyi olup "Ilgın„ serleşkerliğine getirilmiş bulunan diğer bir adamı orada yakalayarak öldürdüler. Kadın ve çocukları esir ettiler. Bir kaç gün sonra Konya'ya doğru yollandılar, şehirdeki askerler, kuvvetli bir ordunun gelmekte olduğunu öğrenince kale kapılarının kemerlerini bozdular, kapıları içeriye kaldırdılar. Mancınıklar kurdular, harap burçları tamir ettiler ve muhasaraya hazırlandılar. Cimri ile Mehmed bey, moğol şehzadesiyle askerin şehirden çekildiğini haber aldıktan sonra tekrar kalabalık bir askerle Konya'ya yürüdüler. Şehir kapılarının açılmasını, askerin alış veriş yapmak üzere içeri gireceğini bildirdiler. Büyük kadı din ve milletin meş'alesi (Ebüssena Siraceddin Mahmudi Ürmevî) şehir halkını bunların def'ine teşvik etti. Bu hususta fetva verdi, kendisi de bizzat kaleye giderek onlara karşı ok attı. Bu haber hanın kulağına erişince kadı hakkında iltifatta bulunmuş, ona kadılar kadılığı yarlığını ihsan etmiştir. Türkler, şehri almaktan ümitlerini kesince dışarı kısmını yağmalayarak ateş verdikten ve harap ettikten sonra Ermenistan yolunu tutmuşlardır.

Divan veziri Hoca Şemseddin Cüveynî'nin Rum diyarına gelmesi ve memleket ahvalini düzeltmesi

Selçuk ülkesine, düşmanların arka arkaya saldırmaları memlekette fitne ateşlerini alevlendirmiş, her tarafta mihnet ve iztirap artmış, dağlardan, ormanlardan baş kaldıran türedi fesatçılar, halkı sürekli baskınlar ve talanlarla hırpalamışlardı. Şu acıklı vaz'iyet ilhanlık makamınca anlaşıldıktan sonra büyük Divan veziri "Tanrı mertebesini yüceltsin„ Şemseddin Muhammed'i bir

yarlığ ile halkın dirliğini düzenlemek, yıkılan yurdu onarmak, güven ve yasayı kurmak, Devlet gelirinin, hazinenin hesaplarını düzeltmek, hulâsa memleketteki karışıklıkları, geçimsizlikleri gidermek üzere Rum diyarına gönderdi. Vezir Şemseddin, hanın yarlığı gereğince getirmiş olduğu büyük moğol çerisiyle "Larende,, taraflarından Akdeniz kıyılarına kadar yayılmış olan Cimri ve Karaman oğullarının temizlenmesine karar verdi. Lârende hududuna vardıklarında Ermenâk Türklerinden pek çoğunu esir ettiler. Moğolların eline fazla miktarda davar sürüleri geçti. Kışın ansızın gelip çatması, geçitlerin karlarla kapanmış olması dolayısiyle o taraflarda hareket zorluğu başlayınca "Gevherkâ,, (!) ve sahibi divan Şemseddin geri dönerek kışlaklarına çekildiler.

Sultan Gıyaseddin ile Sahip Fahreddin de Konya tarafına döndüler, Karaman oğullarının takibı için gerekli tertibatı almakla meşgul oldular. Yanlarında bulunan moğol çerilerinden bir kol ile âsiler tarafına yollandılar. "Mut ovası,, na geldikleri sırada elli nefer moğol ile elli nefer müsliman askerini karakol olarak ileri gönderdiler. Cimri ile Mehmed bey, askerin kışlağına ve sahip ile sultan Gıyaseddin'in yaylak tarafına gitmiş olduklarını işittikleri için Mehmed bey, iki kardeşi ve amcası oğlu yiğitliklerine güvendikleri bir kaç neferle birlikte ahvalden haber almak maksadiyle geri kalmış, Cimri'yi kaleye göndermişlerdi. Yanındaki adamlariyle bir tepeye çekilmiş olan Mehmed beyi o civardaki moğol karakolu neferlerinden bir kaç kişi görerek mızraklariyle arkalarına düştüler. Dar bir yerde ve çok çetin bir geçit arasında sıkışmış olan Mehmed bey ile yoldaşlarını yakalayan moğollar, heman üzerlerine ok yağdırmaya başladılar. Bu arada Mehmed beyi bir ok darbesiyle yere serdiler. Önüne koşan kardeşini de yine bir okla yanına yatırdılar. Bu anî baskından kaçmağa başlayan öteki kardeşiyle amcası oğlu da yedikleri oklarla yüzükuyu devrildiler. Geride kalanlar kaçamak yolunu tuttular. Moğollarla müslümanlar, ölenlerin kim olduğunu bilmiyorlardı. Ancak üzerlerindeki silâh ve eşyalarını almak üzere yanlarına koşdukları vakit ilk kaldırdıkları ölünün

Mehmed bey olduğu anlaşıldı. İkinci ve üçüncü ölüler onun kardeşleri, dördüncüsü de amcası oğlu idi. Heman başlarını cesetlerinden ayırdılar. Sultan Gıyaseddin ile Sahibin yanına götürdüler. Bu hal halk tarafından haber alınınca herkes hayret gösterdi, Mehmed beyin ölmesiyle Cimri Devletinin sâ'şaası bu kadar kolay ve çabuk sönmüştü. Ferdası günü kesik başları yıkadılar. Sakallarını taradılar, onlara güvenerek Devlete kafa tutan Ermenistan kalelerinde dolaştırılmak üzere gönderdiler. Sultan ile Sahip Fahreddin Akdeniz kıyılarına kadar gittiler, rast gelen âsiyi kılıçtan geçirdikten sonra mal ve ğanimetlerle geri geldiler. Moğol askeri Niğde yolu ile "Kazova„ kışlağına, Sultanla veziri de Konya'ya döndüler.

Sahip Şemseddini Cüveynî Kazova kışlağında bulunduğu sırada "Sinop„, "Simre„ ve "Kastamonu„ gibi memleketlere ve uç taraflarına gönül okşayıcı mektuplarla hılatlar ve hediyeler gönderdi. Bütün âsi ve serkeşleri itaat ve kulluk yoluna davet etti. Ağır vergileri, yolsuz salmaları affetti. Herkese geliri ve kudreti nisbetinde bir vergi yükletti. Memleket işleri düzenine girdikten, Devlet maliyesi yoluna konulduktan sonra vaktiyle sahip Tuğracı Şemseddin tarafından halka yükletilmiş olan vergi borçlarının bekaya defterlerini ortadan kaldırdı. Sermayesiyle kârı saltanat divanı naipleriyle Devlet arasında paylaşılmakta olan malların idaresi usulünü değiştirmekle beraber ödemeye hiç kimsenin takat getiremiyeceği bir takım hadsiz hesapsız tekliflere nihayet verdi. Saltanat şerefinin muhafazası maksadiyle Erzincan ve mülhakatından alınmakta olan "Şer'î hisse„ leri diğer "İncu„ vergileri derecesine soktu. Bu gelirleri Selçuk hanedanının borçlarını hafifletmek için karşılık gösterdi. Hoca Şemseddin bütün işleri bu suretle başardıktan sonra Sultan Gıyaseddin Keyhusrev ile Sahip Fahreddin'i Cimri ile muharebeye gönderdi. Kendisi de Abaka hanın hizmetine gitti, "oğlu Şerefeddin Hoca Harun„ u işlerin icabına göre gerekli tedbirleri almak üzere Rum diyarında moğol kumandanı olan "Gevherkâ„ nın yanında bıraktı,

Sultan Gıyaseddin Keyhusrev'in Cimri ile muharebesi

Divan veziri Şemseddin Cüveynî, Abaka hanın yanına gitmek üzere yola çıktığı zaman Rum diyarı maliyesinin ahvalini hana arz etmek maksadiyle Müstevfiyi de beraberinde götürdü. Sultan ile sahib Fahreddin "Kazova„ dan "Ankara„ ya geçerek asker toplamak için memleketin her tarafına fermanlar yazdılar. İlk önce Germiyan'lı "Alişir oğlu„ ve Pervane Muinüddin'in kölelerinden olup "Tudun„ ve "Toko„ ile beraber bulundukları muharebeden kaçmak suretiyle canlarını kurtarabilmiş olan bir kaç kişi bu daveti kabülde ön ayak olmuşlardır. Bir kaç gün sonra asker fazlalaştı. "Amuriye„ tarafında bulunan "Tarhilü„ ve hareket edildi. Abbas oğulları halifesi "Mûtasım„ bu Amuriye kalesinin fethine el koyduğu zaman meşhur şair Ebû Temâm "Kılıç haber getirmek hususunda kitaplardan daha gerçektir„ matlaiyle başlayan kasidesini inşad etmişti„ buradan daha ileri giderek "yedi kapı„ ya yetişdikleri zaman Cimri'nin askerleriyle "Pınarbaşı„ mevkiine indiği haber alındı. Orada karşılamakta ihmâl gösterdiler. Sultan Gıyaseddin ile Sahip, Tanrı'nın koruyucu yardımına sığınarak "Melifdon„ a sürdüler. "Sakarya„ köprüsünden geçdikten sonra Cimri'nin öncü kuvvetlerinden iki üç karakol neferini yakaladılar. Beylerbeyi Turuntay'ın huzuruna götürülen bu askerler sultanın çadırına gönderildi. Sançağın altında öteki dünyaya kavuşturdular. 676 Hicret yılı Muharrem ayının yedinci Perşembe günü (1277) iki namaz vakti aralığında birden bire asker arasında âsi kuvvetlerinin göründüğü haberi yayıldı. Sultan askerleri derhal silâh başı yaparak yürüdüler. Her iki ordu biribirine yetişdikleri zaman ilk kuvvetli hamleyi âsiler yaptı. Bir tehlike erişmesinden korkuluyordu. Fakat ansızın bir dağ tepesinden Tuğracı Süleyman oğlu (İzzeddin Muhammed), Huteni oğlu (Bedreddin İbrahim), (Alemüddin Kayser) ileri atıldılar, Türkmen sürülerini yerle yeksan ettiler. Alemüddin Kayser, Cimri'nin Konya'da iken almış olduğu Sultan Alâeddin Keykubatın çetrini, kaptığı gibi Sultan Gıyaseddin'e götürdü. Bundan

sonra türedilerin elebaşılarından Sahip Fahreddin'in oğullarını öldürmüş olan (Saruoğlan) ı yakaladılar, merkezde bulunan sultanla sahibin huzuruna getirdiler. Heman başı gövdesinden koparıldı, Cimri o gece Germiyanlı Alişir oğlunun adamlarından bazılarının eline geçmişti. Başına siyah bir kilim örttüler, arkadaşlarından gizlediler. Mes'eleyi haber vermek için Sultanla Sahibe bir ulak gönderdiler. Sultan, (Çoban Cemal) a onun huzura getirilmesi için emir verdi. Huzura çıkan Cimri, uygunsuz ve karmakarışık sözler söylemeğe başladı. Cellâdlar onu siyaset yerine götürerek diri diri vücudunun derisini yüzdüler. Postuna ot doldurdular. Şehir ve memleketlerde dolaştırdılar.

Bu büyük zaferden kalplerde derin sevinçler yer buldu. İki gün sonra karrrgâha gelen Sinop hakimi (Taybuğa), Canik tekfurunun kadırgalarla Sinop'a baskın yaptığını, fakat (Çepni) Türklerinin bu korsanları karşıladıklarını, su ve ateş arasında perişan ederek geri kaçırdıklarını müjdeledi. Bu müjdesinden dolayı Taybuğa'ya güzel timarlar verildi. Sultan oradan Burgulu ovasına geldi. (Ladik) ve (Honaz) da ötedenberi Devlete itaat besleyen halk, (Alibey) den şikâyete geldiler. Bu adam Devletin gaileli günlerinde Selçuk oğullarının itaatından baş çevirerek yabancılarla uyuşmuştu. Alibey'i yakalayıp "Karahisarı Devleve„ sürdüler. Orada korkudan öldü. Bundan sonra Sultan Gıyaseddin bir müddet (Karahisar, Sandıklı, Cühud) taraflarını dolaştı. Bozulmuş işleri düzenine koydu. Bu seyahattan sonra Konya'ya döndü. Devlet merkezine vardığından bir kaç gün geçmiştiki Altunordu'ya gitmiş olan Melikülümera müstevfi Celâleddin de hanın huzurundan geri geldi. İlhanlık makamından Sahip Fahreddin için yine vezirlik fermanı ve kendisi için de saltanat naipliği yarlığını getirdi. Biraz sonra Tuğracı (Azizüddin) orduya gitti, Kendisi için (Beylerbeyi) yarlığı getirdi.

679 = 1280 yılında İzzeddin Keykâvus II oğlu Gıyaseddin Mes'ud II in Hazer *] denizinden geçerek Rum diyarına gelmesi

Merhum İzzeddin Keykâvus II. bir takım mayası bozuk nan-

*] Bu eserde geçen Hazer denizi karadenizdir. Uzluk.

köklerin kurdukları dolaplar ve alçakça hiyleler yüzünden memleketini terk etmiş, Rum kayserinin memleketine kaçmıştı. Bir müddet İstanbulda kaldıktan sonra Kıpçaklıların eline düştü. Tam onsekiz yıl zamanın hadiselerini sabır ve tahammülle karşıladı Ağır ve öldürücü bir hastalıkla yatağa düştüğü ve ahiret diyarına göçmek gününün yaklaştıgını hissettiği zaman oğullarını yanına çağırdı. Geçirmekte olduğu sıkıntılı gurbet hayatında kendisine yoldaşlık yapmış olan maiyeti adamlarının da yanında hazır bulunmalarını emretti. Yüzünu, büyük oğlu ve zamanımız- Rum diyarı "Selçuk ülkesi„ sultanı olan Gıyaseddin Mes'ud'a çevirerek ona şu sözleri söyledi:

Ey sevgisine gönül bağladığım oğlum; Babam, Alâeddin Keykubat oğlu Sultan Gıyaseddin Keyhusrev, ölüm meleğinin sesini işittiği ve "bana dönünüz;„ emrine boyun eğdiği zaman Devlet büyükleri beni tahta oturttular. Onların güzel terbiyeleriyle büyüyüp serpildim. Onların nasihatlarını dinlediğim müddetçe memleket mamur, halk mes'ud idi. Bir aralık kendi heveslerime kapıldım, bir takım yüzü yırtık adamların türemesine sebep oldum. Eski ve tecrübeli vezirlerimin kadir ve kıymetlerini kırdım. Rezil ve çapkınları ileri geçirdim, aşağılık kimseleri nalbant, cambaz, demirci takımlarını beyliklere, serleskerliklere yükselttim. Devlet işleriyle alay ettim. Bu haller düşkünlüğüme memleketten uzaklaşmama sebep oldu Göreyim seni; bu sözleri kulağına küpe et; Eğer gönlünde padişahlık sevdası besliyorsan babasının sofrasında iki ekmeği bir arada görmemiş olan bayağı adamları kendinden uzak bulundur; Maskaralığı sanat edinen taife ile düşüp kalkma! Mümkün olan herhangi bir vasıta ile bu diyardan deniz yolu ile baba yurduna geç ve büyük ilhanın hizmetine yüz tut. O Dergâhta karanlıkları aydınlatan sabah gibi bütün gece yanan mum gibi kizmette sebat et ; senin mayanda yükseklik eseri görür ve olaki, babandan miras kalan mülkten sana bir pay verir! İkinci vasiyetim de: Cesedim ruhtan ayrılır ve sen memleketine kavuşursan kemiklerimi o diyara götürmek baba ve dedelerimin yanına defnettirmektir. Allah aşkına; bu

vasiyetlerden dışarı çıkmayasın; bu öğütlere aykırı hareketlerinle ısyan yoluna sapmayasın; Allah sana yardımcıdır. Ve o sana yetişir! Bu öğütlerden sonra hayata ve saadet günlerine vedâ etti; yüzünü cennet yoluna çevirdi. Maiyet kulları, bir zaman yas tuttuktan, ruhuna dualar ettikten sonra Sultan Gıyaseddin Mes'ud II. u Sulhat sahilinde babasının makamında tahta çıkardılar. Ona bağlılık göstereceklerine dai and içtiler. Verilen sözleri tazelediler. Bu sırada Sultan İzzeddin Keykâvas'un ortanca oğlu "Kiyomers„ ortadan gaib oldu. Denizden geçmiş gitmişti. Her tarafı araştırdılar, nihayet Kastamonu taraflarından sesi işitildi. Kastamonu naipleri her tarafa süvariler koşturarak Kiyomers'i Amasya civarında tebdili kıyafetle uç taraflarına gitmek üzere iken geri çevirdiler. Kastamonuya getirip kaleye kapadılar. Hakkında hizmet şartlarını yerine getirdiler. Bir zaman sonra Sultan Gıyaseddin Mes'ud, maiyetindeki yoldaşlarına dediki: Bizim için bu uğursuz düğümü çözmek mümkün olmayacaktır. Kardeşim Kastamonu kalesinde hapsedilmiştir. Ona erkekliğe yakışmıyacak muameleler yapılması imkânı vardır. Onun ölümünden sonra müteessir olmamız fayda vermez. Bana kalırsa biz, babamın vasiyeti gereğince denizi geçip yer yüzü padişahı büyük İlhanın huzuruna çıkmak şerefini kazanalım. Onun kulluğuna devam etmeyi en mühim vazife sayalım. Bakalım yüce padişahın hakkımızdaki inayeti nice olacaktır. Sultanın maiyeti erkânı bu re'yi muvafık buldular, gizliden gizliye deniz yolculuğu gereçlerini tamamladılar. Bir gün deniz kenarında tenezzühe çıkmak bahanesiyle o gece hazırlattırdıkları gemiye atlayarak hiç bir yerde eğleşmeden "Sen ve seninle birlikte olanlar gemiye binince deki bizi zâlim kavimlerden kurtaran Tanrıya hamdolsun„ âyetini okuya okuya geminin dümenini kaza ve kudretin eline bıraktılar, Sinop kıyılarına düştüler. O civarın ahalisi sultanın uğurlu ayağından sevinç duydular, elini öpmek şerefine nail olmak için biribirleriyle yarıştılar. "Alpyürük oğlu Emîr Muzaffereddin Yavlak Arslan„ ki baba ve dedeleri ötedenberi o havaliyi fethetmiş ve idaresini ellerinde bulundurmuşlardı. Sultanın geldiğini

haber alınca heman hizmetine koşmuş ve kulluk şartlarını yerine getirmiştir. Yavlak Arslan, Şehzade Rükneddin Kiyomers'i Kastamonu kalesinden sultanın yanına gönderdi. Kiyomers'in gözleri, kendisini isyana teşvik eden bir çok çeşitli insanların, cahil ve beyinsizlerin daimi teşvikleriyle kararmıştı. Aklı pek ergin olan sultan kardeşine iltifat göstermedi. Emîr Muzaffereddin'i maiyetine aldı, beraberce büyük Noyin'in huzuruna gittiler. Oraya yetiştiklerinde bütün moğol ve müslümanlar sultanın güzel cehresine meftun oldular. Hepsi onun gidişini, hareketlerini beğendiler. Ellerinden geldiği kadar hizmetlerde bulundular. Moğol beyleri emîr Muzaffereddin Yavlak Arslanı sultanın maiyetine katarak Altun ordu hükümdarının hizmetine gönderdiler. Bu yolculuk sıralarında kış başlamış, akan sular zemherinin şiddetinden pinti insanların elleri gibi donmuştu. Yolda biraz eğleştiler, Az bir müddet sonra büyük İlhan "Ahmed han„ ın huzuruna vardılar. Yüce İlhan, Gıyaseddin Mes'ûd hakkında derecesinden fazla iltifatlar gösterdi. Selçuk ülkesinin vaktiyle babası İzzeddin'e ait olan garp kısmiyle Sıvası ona terk etti. Büyük teveccühler ve vaidlerle yardımda bulundu.

Eserin son sahifesi altında fazlaca zedelenmiş olan bir kaç satırın sultana dua ile nihayet bulduğu anlaşılmaktadır. "İbni Bibi Selçuknamesinin metin kısmı burada bitmektedir.

Katğı

Cimri hadisesi. tarih ve içtimaiyat bakımından incelenmesi gereken maşeri bir vakıadır, İbni Bibi, Aksarayı. Sadrı Mutabbib in fikirleri. yazıları ile Yusufî nin Hamuşnamesi hep bir noktaya toplanarak tetkik edilirse bir netice elde edilir. Biz onu - Serimizin 2 ci kitabında- tecrübe edeceğiz.

Sultan Mesud II. Konyada 25 Rebiussani 680 Pazartesi günü - Atalarının tahtına- . oturmuşdur. Sultan Veled cülüsü mufassal kasidesile ilan etmektedir. Divanda daha 3 kaside Muşarünileyhe aiddir. Bk. Divanı S. Veled. Uzluk Basımevi, 1941. S. 224.

Cimri isyanında şehid düşen Selçuk büyükleri hakkında Sadrı mutatabbibin kasıdesi vardır. Bk. Mektubatı Mevlânâ. S. 22 - 25. Cihanküşa tarihi müellifi Vezir Alâeddin Atâ Meliki Cüveyninin kardeşi vezir Şemseddin'e hitaben Tabib Sadrın yazdığı kaside. basdıracağımız 2 ci kitaba konulacak. Uzluk·

Son söz

Elde bulunan en sağlam metinlere göre Anadolu'da büyük "Selçuk„ un torunu Kutulmuş oğlu Süleyman'ın 1064 yılında müstakil bir devlet halinde tarih sahnesine çıkardığı "Anadolu Selçukî Devleti„ filen on dördüncü asrın sekizinci yılına kadar devam etmiştir. İbni bibi, eserinde ; Devletin kurucusu olan Süleyman ile birbiri ardınca sultanlık mevkiini işgal eden birinci Kılıç Arslan ve oğulları Melikşah ve birinci Mes'ûd ve birinci Mes'ûd'un oğlu İzzeddin Kılıç Arslan devirlerini - kaynaklarda görülen bazı ihtilâflar sebebiyle - yazmadığını söylüyor.

Müverrih İbni Bibi'nin ömrünün son günlerine rastlayan sultan ikinci Gıyaseddin Mes'ûd'un saltanatından sonraki devre ise tabiatiyle bu eserde görülemiyecektir.

Anadolu Selçukî Devleti tarihini tam bir kül halinde, okuyucularımızın istifadesine arz etmek için bu eserin baş tarafında noksan kalan ve 1064 yılından 1192 tarihine kadar geçen zamana ait vak'alarla ikinci Mes'ûd'un sultanlığını takip eden günlerden Devletin filen sona erdiği 708=1308 yılına kadar devam eden zamanların tarihi " Anadolu Selçukîleri gününde tarih bitikleri „ serisinin 2 ci cildini teşkil edecek olan pek mühim bir eserin tercümesinde görülecektir.

Yakında yayın alanına çıkaracağımız bu ikinci eserin de yüksek değeri, ilim âlemince pek çok takdire mazhar olduğunu ve millî tarihimizin bir çok karanlık taraflarını aydınlatacağını bilhassa arz etmek isteriz.

İTİZAR

Eserin tab'ı biraz aceleye rastladığından bütün dikkat ve itinalara rağmen bazı tertip hataları yapılmıştır. Karine ile düzeltilmesi mümkin olan ufak tefek yanlışlıklarla eksik bırakılan (Tenkit) işaretlerinin - eserin hacmine göre - müsamaha ile karşılanacağını ümid eder, bu arada tesbit olunan bir kısım hataların aşağıdaki cetvelde gösterildiği şekilde düzeltilmesini okurlarımızdan özür dileyerek reca eyleriz.

Doğru	Yanlış	Sahife	Satır
ortaya	orta	7	28
dinleyicilerine	dinleyicilerin	19	22
büyük bir kısmında yalanız	büyük bir kısmında yazılıp	19	29
yukarıda	yukarıd	20	5
tahriri	tarihi	20	29
arkadan	arkrdan	25	10
üstu	günü	25	27
ve	ye	27	29
halife	halinde	31	5
avadanlıklarını	avadanlaklarını	33	8
geldiklerinde	geldi	33	9
evlendiğini	evleüdiğini	34	31
ziyadesile	ziyakesile	35	5
gösterdiler	göstererek	38	4
düşman	düşmanı	38	7
Halepte	Şamda	38	33
kaldıktan	kaldıltan	39	33
ağarıncaya	ağrıncaya	41	9
gitmeyen	gitmeyene	43	14
konaklık yol	konak yer	44	21
konmasına	konmasını	45	15
etti	ettirdi	46	14
ahalinin	ahvalinin	46	26
adamı	adamın	48	4-5
padişahın	padişanın	48	7
hafifledikten	hafiftedikten	48	30
şehidlikle	şehidlik —	48	30
bekler	bekle	51	4
hazırlayarak	hazırlanarak	52	16
kurtları	kurtların	52	25

Doğru	Yanlış	Sahife	Satır
hizmetinden geymiş	hizmetinden	54	12
olabileceği	olobileceğini	54	23
uğraşacaklardı	uğraşacaktı	54	27
bütün	buiün	58	28
tören	ören	60	18
kâfur	kafur	60	30
ziyneti	zeyneti	61	1
halkını	halkın	61	17
anî	anın	61	27
hainlerin	hainleri	62	1
iltifatlar gösterdi	iltitatlar	64	18
akarlarının	akarlarını	64	23
tayin olundu	tayin	64	30
pek çok	dek çok	65	15
yalvarmaktan	yalvarmatan	69	22
hikâye	hihaye	69	25
Fahreddin Behramşah	Fahreddini behramşah	71	15
Gedük	Geduk	72	12
dağılınız !	dağılaniz	73	15
vaziyet	vaziyeta	80	13
gönül	göuül	83	18
gittik	gittin	84	32
Alâeddin'in	Alâeddin	84	34
"Kizirpert"	"Kizerprit	85	14
sözleri	söüler	96	7
geçtiği	geçtiğini	96	19
üzere	üzeri	96	31
Kayseri'ye	Konyaya	100	20
bir ay	biraz	102	32
ağırlanması bildirilmişti	ağırlanmasını bildirmişti	103	29
hazırlığı	hazırladığı	105	1
çekti	çektiki	105	9
dediler	dedeler	122	3
yolda	yoda	122	4
varmışsa da	varmıştırsada	125	34
Meraga	Meragua	143	4
düşmanlardan	düşmanlarından	143	16-17
Ebubekir	Ebukekr	144	35
kondurmalarına	kondurulmalarına	146	21
saireye	asireye	157	15
boşalttılar	boşalttırıldı	160	19
Keşlu Senküm	Keşluşenkum	175	28
Yılanbuğu	Yılauburgu	173	28
sığınmaları	sığınmalar	175	28

Doğru	Yanlış	Sahife	Satır
Kahire'ye	Kahiriye	176	8
emretmiştir	amretmiştir	178	12
razi	zari	179	9
riayetler	rivayetler	184	27
söyleyecek	soylezecek	187	32
Kaymarı	Kaymaz	188	27
Altunbey	Altubey	191	24
Mesud'un	Meud'un	223	32
Hüsamın babası	Husam oğlu	224	4
katlinde	kallinde	233	17
Seyfüddin	Şerefüddin	240	11
bir	her	241	3
Atabekiye	Etabekiye	243	31
Derzi «Terzi!»	Dürzi	247	16
saklanmış	saklamış	251	34
yirmi üçüncü	yirminci	259	4
muhaberelerin	muharebelerin	264	18
huzuruna	huzurunda	264	29
Kâzi	Kazi	265	15
ittihaz	intihaz	267	6
Dûnab	Duna	268	32
görmüş	hörmüş	269	8
sohbet	sohbei	270	21
memlekete	mumlekete	270	30
işittikleri	işittikleti	270	32
Caca	Haca	271	19
sıcaktan	sıcaktaktan	272	15
müddet	müdder	272	22
göstereceklerine	gosteredeklerine	273	9
"Şeyh baba" yı	"Şeyh baba,,ya	273	20
geçirmişler	geeirmışler	273	22
bir	birer	273	23
Karahisarı devle	Develü karahisarı	278	4
hareketleri	hakeketleri	282	34
"Çalış"	"Çalışı	284	25
insana	insanda	285	18
öldürdükten	öldürnükten	285	22-23
makamından	makarmından	285	29
Elbistan	Elbostan	285-286	32-1
Fahreddin	Fakreddin	287	3
Abaka han	Abak han	287	13
diyarına	diyarınn	288	21
imkân	imkın	288	34
uğratmıştı	uğratmıştıtı	291	17
Konyada	Koyada	291	24
Zilhicce	Zilhecce	294	8
düşmesi	düşmeti	294	19
olan	alan	296	3
korumak	kurmak	297	2
hizmette	kizmette	301	30

İÇİNDEKİLER

Sahife

Sahife

Sahife

İndeks

Kişi Adları

İNDEKS

Şehir ve Yer Adları

1] Bu kitabda sehven Karabük basıldı, düzeltmeleri niyaz olunur

Kayseriye civarındadır hala bu adla bir köy vardır. Mevlâna Mesnevisinde Çapi Alâüddevle C. 6, S. 654 beyit 21:

Çon yapanlu der miyani şehriha
Ez nevâhi Amed anca behriha

Salemann, Noch Einmal Seldschukıschen verse S. 228: "Yapanlu İlk ve ikinci harfleri üstün bir mevzidir ki her şehirden oraya mal ve kumaş getirirler; O yere derlerki her şehirden esbab, emtea ğallê ve başka şeyleri etraf ve cevanibden satmak için getirirler. ve öyle yere Havme dahi tesmiye ederler, bazı Ferhenklerde kafile ve Kâlâ manasında işaret edilmiştir„ Köylülerin alış veriş için gelib birikdiği yer„ Salemann. Burhanı katı'da Fethateyn ve sükûnu pa ile şehir ve kasabalarda Hafta pazarı duran mevzidirki her cins eşya satılır, Kârban ve kafile manasınadır, meta ve bizaat manasına gelir. 1214 tabı S. 859: Burhanda yenplu şeklinde dizilmesi sehıvdır. Uzluk

Şerefeddid Yaltkayanın Mevlânada Türkçe kelime ve şiirler adlı kitabında bu sözü havi 2 beyit yoktur.

Münderical, Indeksleri yaparken bir kısım kişi ve yer, şehir adlarını iyi okuyamadım, a, e, o, ö, u, ü, sesli harflerinde yanıldığımı da sanmaktayım. Değerli okurlarım bunları düzeltsinler ve bana yazmak lutfunda bulunsunlar.

Ankara, 14.8.1941 Uzluk Basımevi, Kooperatif inişi 37. Uzluk.